

ირაკლი გომილაშვილი

კრიმინოლოგია

(31)

თბილისი 1998

წიგნში განხილულია დანაშაულობის კრიმინოლოგიური პრობლემები. სათანადო ყურადღება აქვს დათმობილი როგორც საკითხის ისტორიას, ასევე მის თანამედროვე მდგომარეობას. წიგნში დიდი ადგილი უკავია საქართველოში არსებულ დანაშაულობის მდგომარეობის განხილვას და მასთან ბრძოლის პერსპექტივებს.

წიგნი სასარგებლო იქნება ყველასათვის, კინც დანაშაულობის პრობლემით არის დაინტერესებული. წიგნი შეიძლება იყოს გამოყენებული როგორც კრიმინოლოგიის სახელმძღვანელო სტუდენტებისათვის.

რედაქტორი:

ტექნიკური რედაქტორი:

გ. ღლონტი

ნ. გოძიაშვილი

საქართველოს პროფგაერთიანების

შ.პ.ს. სტამბა

„პოლიგრაფისტ“

ტირაჟი: 300 ეგზ.

სარჩევი

შესავალი

თავი 1. კრიმინოლოგიის ისტორიისა და თეორიის საკითხები

- §1. დანაშაულობის შესახებ თეალსაზრისთა ფორმირების
ისტორიისათვის..... 13
- §2. დანაშაულობის შესწავლის თეორიული პრობლემები 20

თავი 2. დანაშაულობის ანალიზის ზოგიერთი მეთოდური საკითხი და მისი ემპირიულ-გამოკვლინება საქართველოში

- §1. დანაშაულობის ანალიზის თავისებურებები..... 30
- §2. დანაშაულობის ზოგიერთი თავისებურებები საქართვე-
ლოში..... 35

თავი 3. ბიოლოგიური მიმართულება დანაშაულებრივი ქცევის შესწავლაში

- §1. თანდაყოლილი დამნაშავეის თეორია..... 39
- §2. გენეტიკური, ფიზიოლოგიური, და ფსიქიატრიული
ახსნა..... 46

თავი 4. სოციოლოგიური მიმართულება დანაშაულობის შესწავლაში

- §1. სოციალურ-ფსიქოლოგიური მიდგომა..... 51
- §2. სოციალურ-ეკონომიკური მიმართულება..... 67
- §3. სისხლის სამართლებრივ - სოციოლოგიური მიმარ-
თულება . ინტერაქციის (სტიმუმატიზაციის) თეორია..... 78
- §4. ვიქტიმოლოგიური მიდგომა..... 81

**თავი 5. დანაშაულობის დეტერმინაცია
(სისტემური მიდგომა) და საქართველოში
დანაშაულობის განვითარების
სოციალური სიტუაცია**

§1. დანაშაულობის დეტერმინაცია (სისტემური მიდგომა)	85
§2. სოციალური სიტუაცია და დანაშაულობა საქართველოში	102

**თავი 6. დამნაშავეს პიროვნება და მისი
სოციალიზაციის პრობლემა**

§1. დამნაშავეს პიროვნება და მისი დანაშაულებრივი ქცევის მოტივაციური ფაქტორები..	110
§2. „სიცოცხლის საზრისის“ პრობლემა და დანაშაულებ- რივი ქცევა.....	127
§3. პიროვნების სოციალიზაციის პრობლემა და დანაშაუ- ლებრივი ქცევა (საქართველოს მაგალითზე).....	134 -

**თავი 7. დანაშაულობის თავიდან აცილება
(ისტორია, თეორია, პრაქტიკა)**

§1. ცნების განვითარების ისტორიის საკითხები.....	144
§2. კრიმინოლოგიური თავიდან აცილება.....	157
§3. დანაშაულობის თავიდან აცილების პრობლემები საქარ- თველოში.....	164

თავი ④ ორგანიზებული დანაშაულობა

§1. ორგანიზებული დანაშაულის ცნება.....	172
§2. საქართველოში ორგანიზებული დანაშაულის ფორმი- რების თავისებურებანი და მისი თავიდან აცილება.....	180

**თავი ⑨ არასრულწლოვანთა
დანაშაულობა**

§1. არასრულწლოვანთა დანაშაულობის თავისებურებანი	186
§2. არასრულწლოვანი დამნაშავეს პიროვნება...	189

§3. არასრულწლოვანთა დანაშაულობის სოციალური ფეტერმინანტები.....	191
§4. არასრულწლოვანთა დანაშაულობის პროფილაქ- ტიკა.....	193

თავი ❷ რეციდიული დანაშაულობა

§1. რეციდიული დანაშაულობის ცნება.....	197
§2. რეციდიული დანაშაულობის ფორმირება.....	201
§3. რეციდიული დანაშაულობის თავიდან აცილება	204

შესავალი

მე-XX საუკუნემ კაცობრიობა ჯერ არანახული ცვლილებების მოწმე გახადა. სამეცნიერო-ტექნიკურმა პროგრესმა საზოგადოებრივი ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნის აუცილებლობა შექმნა, რამაც, თავის მხრივ, მისდამი სოციალური სფეროს ადაპტაციის უცილობლობა გამოიწვია.

ქალაქების მსაფრმა ზრდამ მიგრაციული პროცესების გამოცოცხლება განაპირობა, რამაც მეისვე იჩინა თავი როგორც სოციალური ჯაძაბულობის ზრდის, ასევე ისტორიულად ჩამოყალიბებული ფასეულობათა ტრადიციული სისტემის გარდაქმნის აუცილებლობის თვალსაზრისით. ქალაქებში მოსახლეობის გაძლიერებულმა კონცენტრაციამ გაართულა მისი სოციალური ადაპტაცია, გაზარდა სოციალურად გადახრილ ქმედებათა რიცხვი. სოციალური ურთიერთობების გართულებამ კი, თავის მხრივ, ადამიანთა გაუცხოების ხარისხის ზრდა გამოიწვია, როგორც ერთმანეთისაგან, ასევე სახელმწიფოსაგან, თანაც ეს უკანასკნელი მათ მიერ სულ უფრო და უფრო ზშირად განიხილება საკუთარ სოციალურ მოუწყობლობაში დამნაშავეს რანგში.

ცხოვრების ეკონომიკური დონის ამაღლებამ, განსაკუთრებით დასავლეთის ქვეყნებში, გააძლიერა მოთხოვნები ადამიანთა ცხოვრების ხარისხის მიმართ, რაც სულ უფრო და უფრო მეტად განისაზღვრებოდა მათი მატერიალური კეთილდღეობის კრიტერიუმით. მატერიალურმა ფაქტორმა ადამიანურ ურთიერთობათა სულიერება მეორე პლანზე გადასწია. ცხოვრების გამაღებელი რიტმი, ყოველდღიური სრბოლა მატერიალური სიმბოლოებისათვის ხალხს აღარ უტოვებს დროს უბრალო ადამიანური უროიერთობებისათვის. საზოგადოების მიერ ხალხისადმი ასე გულუხვად ნაბიძგე თავისუფლებას არ ძალუძს იმ სულიერი ვაკუუმისა და სიცარიელის ამოვსება, რომელიც უშუალოდ საქმიან საწყისებზე დაფუძნებულ ადამიანურ უროიერთობებში იჩენს თავს.

პრაგმატიზმი, რომელიც ადამიანური ურთიერთობების ამოსავალ წერტილად - სარგებლობას მიიჩნევს, მათ ზისტ, ანგარიშიან და სხვისი პრობლემებისადმი გულგრილ არსებებად აქცევს. თუმცა, სწორედ ეს პროცესი აყალიბებს ინდივიდს განკერძოებულ და გაუცხოებულ არსებად მისდაგვარი ინდივიდებისაგან შემდგარ მასაში. ამგვარ პირობებში ადამიანის საზოგადოებისადმი შეთვისება სხვადასხვაგვარ ფორმებს იძენს, რომელთაგანაც ზოგიერთს სოციალურ-ნეგატიური შეფერილობა გააჩნია. პირველ რიგში, საკმე ეხება შეთვისების ორ ასეთ ფორმას: დანაშაულობას - როგორც მის ნეგატიურ-აქტიურ ფორმას და ნარკომანიას, ალკოჰოლიზმს და ა.შ. - როგორც ამგვარი შეთვისების ნეგატიურ-პასიურ ფორმას. თანაც უმთავრეს შემთხვევებში ორივე ფორმა საკმაოდ ძლიერად არის ურთიერთგადაჯაჭვული, ისინი ხან ერწყმიან ერთმანეთს, ხანაც კი - ურთიერთისაგან აღმოცენდებიან ხოლმე.

საქართველოში სოციალურ გარდაქმნათა პროცესს - ქვეყნის ისტორიიდან, ეკონომიკური წყობიდან, პოლიტიკური სიტუაციიდან და რიგი სხვა სპეციფიური ეროვნული თავისებურებებიდან გამომდინარე - გარკვეული მახასიათებელი ნიშნები სდევდა თან. XX საუკუნის 60-იანი წწ-ის შემდეგ საქართველოში იწყება კომუნისტური მსოფლმხედველობის ინტენსიური რღვევა, რის ფონზეც წარმოჩინდება ამ პროცესის წინასწარ გამჭვრეტი ორი ძირითადი მიმართულების ფორმირება: ეს არის, ერთის მხრივ, საზოგადოებრივი ურთიერთობების „გაბურჟუაზიულება“, მისი თანდათანობითი შესისხლხორცება საზოგადოების ფუნქციონირების დასავლურ მოდელთან, და მეორეს მხრივ, საქართველოს ორიენტაცია საბჭოთა იმპერიიდან გამოყოფასა და სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენაზე.

ამჟამად საქართველო იმყოფება თვითდამკვიდრების რთულ პერიოდში, რასაც თან სდევს ეკონომიკური რღვევა, პოლიტიკური არასტაბილურობა, სამართლებრივ სფეროში არსებული „თეთრი ლაქები“, ადამიანთა სოციალური კეთილმოუწყობლობა. ამ პრობლემათა სიმძაფრე კიდევ უფრო თვალშისაცემი ხდება საზოგადოების მხარაფი სოციალური დიფერენციაციის ფონზე.

საზოგადოების ერთი ნაწილის სიმდიდრე კიდევ უფრო ნათლად აჩენს სხვათა სიღარიბეს, და ამწეავენს ამ უკანასკნელთა გაბოროტებასა და გამძაფრებულ აგრესიას, რაც ხშირად სოციალურ აპათიითა და სრულ გამოუვალობის შეგრძნებით მთავრდება; ყოველივე ამას კი, ბუნებრივია, თან სდევს ამგვარი მდგომარეობისათვის მახასიათებელი ალკოჰოლიზმისა და ნარკომანიის ზრდა. ✓

სოციალურ ძვრებზე განსაკუთრებით მძაფრად ახალგაზრდობა რეაგირებს, რამდენადაც იგი მოსახლეობის ყველაზე აქტიურ ნაწილს შეადგენს. სწორედ მის გარემოში აღინიშნება ახალგაზრდათა ქცევის გაზრდილი კრიმინალიზაცია და მათ მიერ სოციალურად განსაკუთრებით საშიშ ქმედებათა ჩადენა (ყაჩაღობა, ძარცვა, ბანდიტიზმი, ძალადობრივი დანაშაულობები); სწორედ მის გარემოში ხდება რეკეტსა და დანაშაულის სხვა ისეთ საშიშ ფორმებზე სპეციალიზირებულ სოციალურად საზიფათო დაჯგუფებათა ფორმირება, რომლებიც განსაკუთრებულ ორგანიზებულობას, ფინანსურ უზრუნველყოფასა და იმგვარ ტექნიკური აღჭურვილობას საჭიროებენ, რომელიც თავის მხრივ, ბევრად აღემატება დანაშაულობასთან ბრძოლის სპეციალიზირებული სტრუქტურების ანალოგიურ აღჭურვილობას.

რეგიონში განსაკუთრებულ დამაბულობას ასევე იწვევს კორუფციისა და მასზე დაფუძნებული სახელმწიფო საკუთრების ძარცვის, კრედიტებთან, ჰუმანიტარული დახმარების განაწილებასთან, სახელმწიფო ქონების პრივატიზაციასთან და ა.შ. დაკავშირებული ფინანსური მაქინაციების ზრდა. ამგვარი საქმიანობით მიყენებული ზარალი მილიონობით ამერიკული დოლარით აღირიცხება.

აღნიშნული პროცესების ფონზე საქართველოში პრაქტიკულად შეჩერებულია სამეცნიერო კვლევის განვითარება. იურიდიული მეცნიერება სერიოზულ კრიზისს განიცდის. და ეს მაშინ, როდესაც ქვეყანას, როგორც არასდროს, ისე ესაჭიროება მასში მიმდინარე სოციალური პროცესების მეცნიერული გააზრება. ✓

✓ სამართლებრივი ბაზის ჩამოყალიბებისათვის, რომელიც მომდინარეობს როგორც საზოგადოების სამართლებრივი რეფორ-

მირების პროცესი, აუცილებელია კრიმინოლოგიური უზრუნველყოფა. იგი მოწოდებულია მეცნიერული შეფასება მისცეს საზოგადოებაში მიმდინარე სოციალურ-ნეგატიურ პროცესებს ამასთანავე აუცილებელია დანაშაულობასთან ბრძოლის დასაქმების არსებული გამოცდილების შეძენაც. ✓

კრიმინოლოგია - კომპლექსური მეცნიერებაა. მისი მეთოდები თავის თავში შეიცავენ საზოგადოების - როგორც იმგვარი განვითარებადი სისტემის კვლევას, რომელიც ფუნქციონირებს მისი ძირითადი კომპონენტების - ეკონომიკის, პოლიტიკის, სამართლის, ეთიკური და სხვა სოციალური ნორმების ურთიერთქმედების საფუძველზე. ამგვარ ურთიერთქმედებაში არსებული ჩავარდნები და შეუთანხმებლობები მკვეთრ გავლენას ახდენენ სოციალური დამბულობის ზრდაზე, მოსახლეობის ფასეულობითი ორიენტაციის სისტემის დამახინჯებაზე, მართლსაწინააღმდეგო ქცევათა რიცხვის ამაღლებაზე, ართულებენ მოზარდი თაობის სოციალიზაციის პრობლემას. [ამ პროცესების კვალიფიციური ანალიზის გარეშე ძნელი წარმოსადგენია თანამედროვე საზოგადოების ცხოვრება, რომელმაც თავის თავზე უნდა აიღოს სოციალური პრობლემების გადაწყვეტა, მათი გაანალიზება და სამომავლო განვითარების პროგნოზირება. ამის გამო საზოგადოებრივი ცვლილებების კრიმინოლოგიური გააზრება აღნიშნული პროცესის აუცილებელ შემადგენელ ნაწილად უნდა იქცეს.]

წარმოდგენილ წიგნში ადგილი აქვს მტდელობას გაშუქდეს საზოგადოებრივი ფუნქციონირებისა და განვითარების კრიმინოლოგიურად მნიშვნელოვანი ძირითადი მომენტები, ყურადღება ეთმობა დანაშაულებრივი ქცევის კრიმინოლოგიური არსის გაგების როგორც ისტორიულ, ასევე თანამედროვე პრობლემებს. თავის მხრივ, ეს ასევე სხვა ავტორთა ერთგვარი მოპატიჟებაც გახლდათ მომავალი კრიმინოლოგიური გამოკვლევების საწარმოებლად იმ თემების ირგვლივ, რომლებიც არასაკმარისი დაწვრთვებითა და სიღრმით არიან წამოჭრილი მოცემულ წარმომში

თავი 1.

კრიმინოლოგიის ისტორიისა და თეორიის საკითხები

§1. დანაშაულობის შესახებ თვალსაზრისთა ფორმირების ისტორიისათვის

რელიგიური მიდგომა

თვალსაზრისები დანაშაულის შესახებ ისტორიულადვე ექვემდებარებოდნენ ცვლილებებს, თუმცა, ხშირად მათი ფორმირება საზოგადოებაში გაბატონებული შეხედულებების გავლენით ხდებოდა და რამდენადაც ეს შეხედულებები ისტორიულად თავადვე განიცდიდნენ სახეცვლილებებს, მათთან ერთად იცვლებოდა თავად დანაშაულის არსის გაგებაც.

ანტიკურ სამყაროში ქრისტიანობამდელი სამყაროს რელიგიური მსოფლმხედველობის ზეგავლენით დანაშაულებრივი ქცევა აიხსნებოდა ღმერთების სიცოცხლეს გამოძსალმებელ დემონთა ბოროტი ნებით, რომლებთანაც თითქოსდა შეთქმულებაში ღამნაშაეები იმყოფებოდნენ. ამ უკანასკნელთა დანაშაული კი იმაში მდგომარეობდა, რომ ისინი ეძლეოდნენ დემონთა ცდუნებას და უშეებდნენ, რომ სწორედ დემონებს წარემართათ მათი ქცევა. ღედამიწაზე ბოროტების ქმნის სახით. თუმცა, დანაშაულებრივის გაგების რელიგიური შეფერილობის მიუხედავად, ანტიკურ სამყაროში სასჯელი საერო ხასიათს ატარებდა და განიხილებოდა როგორც საპარაფიანო შურისგება, ბოროტზე კეთილის ძლევა.

ქრისტიანული სამყარო შექმნის პირველ პერიოდში იზარებდა დანაშაულებრივი ქცევის აღნიშნულ მოდელს. უფრო მეტიც, დროთა განმავლობაში ეს მოდელი ვითარდებოდა კიდევაც. ასე მაგალითად, III-IV საუკუნეში ცნობილ ღვთისმეტყველს ირენეის რელიგიურ სიტყვათხმარებაში შემოაქვს ეშმაკის - როგორც ღედამიწაზე ბოროტის საკმნელად დაცემული ანგელოზის - ცნება. ირენეი ეშმაკს აღწერს შიშველად კეთილ ცადქმნილ არსებად, რომელიც შემდგომში საკუთარი ნებით ბოროტად და მხილოდ ბოროტის ჩამდენად იქცა. მისთვის

ღამახასიათებელი სიამაყის, ქედმაღლობის, შურის შედეგად იგი მიწაზე ეშვება და დაცემული ანგელოზი სდება. ღედამიწაზე იგი აცდურებს ადამისა და ევას ძეს - კაენს საკუთარი ძმის მოსაკლავად და ამის შემდეგ ეშმაკი უკვე ღედამიწაზე სიკვდილის დამფუძნებლად მიიჩნევა. ქრისტიანობა ეშმაკის არმიას დაცემულ ანგელოზებთან ერთად ძველი მსოფლიოს წარმართულ ღვთაებებსაც მიაკუთვნებს.

ირენეის მოძღვრების თანახმად ეშმაკთა მავნებლობა ადამიანების მეშვეობით წარმოიჩინდება, რომლებსაც ეშმაკები უნერგავენ მოუსავლიანობის, შიმშილისა თუ ჟამიანობის გამოწვევის, ჯადოსნობის, წარმართული ღმერთების თაყვანისცემისა და ერესით გატაცების უნარს.

თანდათანობით ეკლესია, იმტკიცებს რა საკუთარ მდგომარეობას საზოგადოებაში, სულ უფრო მეტად ერევა მართლმსაჯულების აღსრულების საერო ხასიათში. ეკლესია სულ უფრო ხშირად სჯის დამნაშავეებს, თანაც იმდენად არა მათი მოქმედებების მიერ მიყენებული მავნებლობის, არამედ მათი ეკლესიიდან განდგომის ფაქტების გამო. სასულიერო სახის დანაშაულებად განიხილება მაგია, წინასწარმეტყველება. ჭკოთ ხაობა, ჯადოსნობა და ა.შ. ეკლესიის როლის გაძლიერების მომენტიდან თვალსაზრისი დანაშაულის შესახებ სულ უფრო და უფრო მეტ ცვლილებებს ექვემდებარება მისი - არა როგორც ფაქტობრივად ჩადენილი ქმედებად, არამედ - როგორც ცოდვად - მიჩნევის კუთხით. მკვლელობა, რომელიც ჯადოსნობით არ იყო გაჯერებული, უფრო ნაკლები სისასტიკით ისჯებოდა, ვიდრე მკითხაობა ან ჯადოს დიდება. საერო კანონმდებლობა სულ უფრო მეტად ექცევა ეკლესიის გავლენის ქვეშ და დამნაშავეში პირველ რიგში ცოდვილის, და არა მავნებლის, ხედვას იწყებს.

ეშმაკის, მისი ძლევაშედეგებისა და მის მიერ ჩადენილი ბოროტი საქმეების შესახებ ღვთისმეტყველთა მოძღვრებების წყალობით საზოგადოებაში მძაფრდება შიში, რის ზრდასთან ერთად ეკლესია კიდევ იმტკიცებს თავის პოზიციებს, რადგანაც თავს იმ ერთადერთ ძალად აცხადებს, რომელსაც ძალუძს კაცობრიობის ბოროტ ძალთაგან დახსნა და მისი ჭეშმარიტების გზაზე მოქცევა ადამიანთა ცნობიერებაში საკუთარი უსუსურობისა

და ღვთიურ ძალთა არსებობის რწმენის ჩანერგვის მეშვეობით; ადამიანები კი ვალდებულნი არიან ამ უკანასკნელთ გამუდმებით შესთხოვონ წყალობა, პირუთენელად შეასრულონ ეკლესიის, როგორც ღმერთისა და ღედამიწაზე მცხოვრებ ხალხთა შუამავლის, ყველა განჩინება. სწორედ ამით იხვეჭდა ეკლესია ძალებს საკუთარი ძლიერებისათვის, სწორედ ეს აძლევდა მას სარწმუნოებისაგან განდგომილთა სასტიკი დენის უფლებას.

როგორც ეხედავთ, ჯერ კიდევ უძველესი ხანიდან დანაშაულებრივად ითვლებოდა ის, რაც ასეთად მიიჩნეოდა საზოგადოების გარკვეული ნაწილის თვალსაზრისით, რომელიც, თავისი გაბატონებული მდგომარეობის ძალით და უპირველესად საკუთარი ინტერესებიდან გამომდინარე, თავადვე საზღვრავდა დანაშაულებრივის არსს.

საზოგადოების განვითარებასთან ერთად სამყაროს მოწყობის შესახებ არსებული თეოცენტრისტული შეხედულებები ადგილს ადამიანისა და ბუნების კანონების რაციონალისტურ ახსნას უთმობენ.

საბუნებისმეტყველო - მეცნიერული მიდგომა

ახალი აზროვნების თვალსაჩინო წარმომადგენელი, ვინც პირველ პლანზე თავად ადამიანი წამოაყენა, ვინც შეეცადა მისი ბუნებრივი მდგომარეობისა და არა იმდენად ღვთიურ ძალებთან, არამედ მისივე განვითარების განმპირობებელ ბუნებასთან, კავშირის შეცნობას - გახლდათ ~~მე~~ XVII საუკუნის ინგლისელი ფილოსოფოს-მატერიალისტი ჰობსი. თავის თანამედროვეებთან ბეკონთან, დეკარტთან, სპინოზასთან, ლოკთან ერთად იგი ადამიანის ქცევის ახსნას უპირველესად იმ საბუნებისმეტყველო-მეცნიერული შეხედულებების კუთხით ცდილობდა, რომლებიც იმ პერიოდისათვის მხოლოდ პირველ მნიშვნელოვან ნაბიჯებს დგამდნენ ადამიანისა და მისი ქცევის რაციონალური, და არა მისტიკური, პოზიციებიდან ახსნის გზაზე.

ფილოსოფოსის აზრით, ადამიანები, ცხოველებისაგან განსხვავებით, ბუნების მიერ ერთმანეთისადმი თანასწორად არიან

შექმნილნი. ოუმცა ამგვარი თანასწორობა ხელს უწყობს მათში ისეთი ოეისებების განვითარებას, როგორიცაა ქეტოქეობა, ერომანეთისადმი უნდობლობა და დიდების მოხვეჭის წყურვილი, რაც, თავის მხრივ, გამუდმებით უბიძგებს მათ ურთიერთშულისაყენ. ამის გარდა, ადამიანის ბუნებრივი მდგომარეობის დამახასიათებელ ოეისებებად, რომი ყველას ყველას წინააღმდეგ, მეცნიერი შიიწნევს იმგვარ ადამიანურ გრძნობებს, როგორიცაა ზიზღი, ავზორცობა, პატივმოყვარეობა, ანგარება და ა.შ. ადამიანის მოქმედებების არსის გაგების მიმართ ამგვარი მიდგომის ნაკლოყანებები მომდინარეობენ ადამიანური ბუნების ახსნის საბუნებისშეტყველო-მეცნიერული ახსნიდან.

ისტორიული განვითარების ამ ეტაპზე საზოგადოება თავის საუკეთესო წარმომადგენელთა სახით ზედმეტად იყო დაკავებული ადამიანური ქცევის ბუნების თაობაზე თეოლოგიური მოსაზრებების წინააღმდეგ ბრძოლით, ზედმეტ ძალისხმევას ახმარდა რაციონალისტური ტრადიციებისა და კვლევის საბუნებისშეტყველო-მეცნიერული მეთოდების დანერგვას. ამ მიზეზით იგი ჯერ კიდევ სერიოზულად ვერ უფიქრდებოდა ადამიანური ქცევის საზოგადოებრივი ბუნების საკითხს.

ანტიფეოდალური

(საგანმანათლებლო) მიდგომა

ის, რომ საზოგადოებრივი პირობები განსაზღვრავენ ადამიანის ქცევის და მათ შორის დანაშაულებრივის არსს, კარგად გამოჩნდა მას შემდეგ, რაც საზოგადოებაში წარმოიშვა ძლიერი პუმანისტური ტრადიცია და საფუძველი ჩაეყარა ბურჟუაზიულ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს. ეს მიმართულება ევროპაში ზღ-XVIII საუკუნეში გაერცელდა და მის მომზრეთა (ჰელეციუსი, პოლბახი, რუსო და სხვ.) თვალთახედვით ადამიანი თავისი ბუნებით იმთავითვე არ არის დაპროგრამებული და შესაბამისად ფატალურად არ განიწირება ქცევის ამა თუ იმ ტიპისათვის. ამგვარად მას ის საზოგადოებრივი პირობები აქცივენ, რომელშიაც ის ცხოვრობს.

ამგვარი მიდგომის თანახმად ადამიანთა დანაშაულებების გამო ბრალი ფეოდალურ წესებს მიუძღვით, რომლებიც ბუნებისგან თანასწორად ქმნილ ადამიანებს არსებობის არათანაბარ პირობებს უქმნიან. ასე რომ, დანაშაულებრივი ქცევის არსი ძვეს არასამართლიან ფეოდალურ წეს-ჩვეულებებში, პიროვნების მიმართ განუკითხაობაში, გვაროვნული მიკუთვნების მიუხედავად ხალხთა თანასწორობის უზრუნველყოფა კანონთა არარსებობაში.

ანტიბურჟუაზიული

(სოციალ-ეკონომიკური) მიდგომა

დანაშაულის ახსნის სოციალ-ეკონომიკურ მოდელს ახასიათებს კერძო საკუთრებაზე დაფუძნებულ საზოგადოებრივი პირობების მიმართ რადიკალურ-კრიტიკული დამოკიდებულება. ამგვარი იდეების წარმომადგენლები უკავშირდებიან სოციალ-უტოპისტების თ. მორის, თ. კამპანელას, ჟ.მელიეს, სენ-სიმონის, შ.ფურიეს, რ.ოუენის სახელებს. თომას მორი (XVI სს.) - „უტოპიაში“, კამპანელა (XVII სს.) - „მზის ქალაქში“ დანაშაულის არსებობას ზოგიერთთა სიღარიბესა და ზოგთა პარაზიტულ ცხოვრებას უკავშირებდნენ. ისინი ოცნებობდნენ ხალხთა თანასწორობის საწყისზე დაფუძნებულ საზოგადოების სამართლიან გარდაქმნაზე. რ.ოუენმა (1771-1858) ადამიანის შესახებ თვალსაზრისით სისტემა შექმნა, რომელშიდაც თვლიდა, რომ ადამიანის ხასიათის ფორმირება მისი ბუნებრივი თვისებებისა და არსებული გარემოს ურთიერთქმედების შედეგად ხდება, სადაც გადამწყვეტი როლი ამ უკანასკნელს უჭირავს. იგი მიიჩნევდა, რომ კაპიტალისტური ურთიერთობები არსებული გარემოს არსს გამოჰატავენ და სწორედ ამიტომ პასუხისმგებელი არიან ხალხის დათრგუნვისა და უმეცრების, ადამიანურ ურთიერთობებში არსებული სიზარბის სულისა და ანტიგონიზმის გამო.

მოგვიანებით ეს თვალსაზრისი მარქსისტებმა განავითარეს და სამეცნიერო თეორიის რანგში აიყვანეს, რომლის დამფუძნებელიც კ.მარქსი (1818-1883) გახლდათ. ამის შედეგად ე.წ.

სოციალისტური ბანაკის ქვეყნების კრიმინოლოგია საბჭოთა კრიმინოლოგიის მეოთხეობით დანაშაულებრივის არსის განსაზღვრისას სწორედ ამგვარ მიდგომას ემყარებოდა, ე.ი., მას განიხილავდა, როგორც კერძო საკუთრებაზე დაფუძნებულ ანტაგონისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა აღმოცენებას.

პოზიტივისტური მიდგომა

სოციოლოგიაში მარქსისტულ მიდგომას ისტორიულად უპირისპირდებოდა სხვა თეალსაზრისი, რომლისთვისაც უცხო იყო საზოგადოების ისტორიულ-გენეტიკური განხილვა მისი ძირითად ღერძად კლასობრივი ბრძოლის მიჩნევით. ამგვარი მიდგომა ვითარდებოდა პოზიტივიზმის, როგორც ფილოსოფიური მიმდინარეობის, წიაღში, რომელიც ცდილობდა საზოგადოების შესახებ ახალი ზეისტორიული, ე.ი. არაკუზალური თეალსაზრისის დანერგვას და ამ გზით ორი ფილოსოფიური მიმართულების - მატერიალიზმისა და იდეალიზმის თეორიულ კამათზე ასე ვთქვათ, ზედგომას საზოგადოებისადმი სხვაგვარი პოზიციებიდან მიმართების კუთხით.

პოზიტივიზმმა (ფუძემდებელი ო.კონტი; 1798-1857) მოვლენათა არსის შეცნობის შეუძლებლობის თაობაზე მის მიერ არჩეული პოზიციიდან გამომდინარე სოციოლოგიის სფეროში გადაწყვიტა ამოსულიყო ცალკეული სოციალური ინსტიტუტების კვლევის მოპენტრიდან, რომლებიც ერთად აღებული უზრუნველყოფენ საზოგადოების სისტემურ არსებობას. იგი თავისი ყურადღების კონცენტრაციას ახდენს არა მათი ისტორიული ტრანსფორმაციის ანალიზზე, არამედ მათ უნარზე - უზრუნველყონ საზოგადოებრივი სისტემის სტაბილურობა, რომელსაც სწორედ ამგვარი სტაბილურობის წყალობით შეუძლია არსებობა და განვითარება. პოზიტივიზმის საფუძველზე დასაყდურ სოციოლოგიაში მოგვიანებით განვითარდა სტრუქტურულ-ფუნქციონალური მეთოდი, რომელიც სოციოლოგიური აზრის ორიენტირებას საზოგადოების სისტემურ-სტრუქტურულ ორგანიზაციად განხილვაზე ახდენდა, რომლის თითოეულ ელემენტსაც ინტეგრირა-

ციული ფუნქცია გააჩნია და ხელს უწყობს საზოგადოებრივი სისტემის სტაბილურობასა და მის განვითარებას. ამ გადასახედიდან დანაშაულებრივის არსი საზოგადოებრივ ინსტიტუტებს, ცალკეულ სოციალურ ჯგუფებს, ნორმებს, დამოკიდებულებებს შორის არსებულ არასაკმარის ჰარმონიაში იკვეთება. თავის მხრივ, დანაშაული მიიჩნევა საზოგადოებრივი სისტემის განუყოფელ ნაწილად, რომელიც უზრუნველყოფს მის დინამიურ განვითარებას. უფრო დაწვრილებით ამაზე მომდევნო თავში შევჩერდებით.

ბიოლოგიური მიდგომა

დანაშაულის რაობის ორიგინალური ინტერპრეტაცია კიდევ ერთმა მიმართულებამ წამოაყენა. იგი მისი ფუძემდებლის ჩ. ლომბროზოს (1835-1909) სახელს უკავშირდება და დანაშაულს ბიოლოგიურ მოვლენად განიხილავს. თავის თეორიაში დაბადებიდანვე თანდაყოლილი დამნაშავეს შესახებ ჩ. ლომბროზო ცდილობს დაასაბუთოს თეზისი ადამიანთა გარკვეული ნაწილის თანდაყოლილ გადახრაზე დანაშაულის ჩადენის მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ მოგვიანებით მისი თეორია თანდაყოლილი დამნაშავეს შესახებ არ დადასტურდა, თავად იდეა - ზოგ ადამიანში განსაკუთრებული თვისების, ნიშნის არსებობის შესახებ, რომელიც მას სხვათაგან განასხვავებს და მისი დანაშაულებრივი ქმედების დეტერმინირებას ახდენს, - ზოგიერთ მეცნიერს დღესაც არ აძლევს მოსვენების საშუალებას. ეს იდეა ისტორიულად ყოველთვის ფიგურირებდა მეცნიერებაში და დანაშაულებრივი ქცევის ხან გენეტიკური, ხან ფიზიოლოგიური, ხან კიდევ ფსიქიატრიული თეორიების სახით წარმოჩინდებოდა ხოლმე. შემდგომში წიგნში ჩვენ უფრო დაწვრილებით მიმოვიხილავთ ამ საკითხს.

წინასწარი ანალიზის შედეგების მიხედვით, როგორც ეხედავთ საზოგადოებამ თავისი განვითარების მანძილზე დანაშაულებრივი ქცევის არსის გაგების არაერთი კონცეფცია გამოიმუშავა. ამასთანავე დღემდე არ არსებობს დანაშაულის

ახსნის ყველასათვის მისაღები ერთიანი თეორია. ქვემოთ ჩვენ განვიხილავთ დანაშაულის იმგვარ გაგებას, რომელიც ყველაზე უფრო დამახასიათებელია თანამედროვე კრიმინოლოგიისათვის.

§2. დანაშაულობის შესწავლის თეორიული პრობლემები

1) დანაშაულის მიმართ კრიმინოლოგიური მიდგომის თავისებურებები მდგომარეობს მისი - როგორც სოციალური, ისტორიულად ცვალებადი, სისხლისსამართლებრივი მოვლენის (დანაშაულთა ერთობლიობა) - გაგებაში, რომელიც არღვევს კონკრეტულ სახელმწიფოსა თუ საზოგადოებაში გარკვეული პერიოდის მანძილზე საზოგადოებრივი ურთიერთობების სისტემის ისტორიულად ჩამოყალიბებული ფუნქციონირების ნორმატიულად განსტკიცებულ წესს. †

დანაშაულობის მოცემული განსაზღვრება საკმაოდ ზოგადი ხასიათისაა და აგებულია მის მთავარ ნიშნებზე, რომლებიც კონკრეტული შინაარსით იქნებიან შევსებული ჩვენი გამოკვლევის შედეგად. ჰმამად კრიმინოლოგთა უმრავლესობა გადამწყვეტად დანაშაულის შესახებ არსებულ იმ თვალსაზრისს მიიჩნევს, რომელიც მას სოციალურ - და არა ბიოლოგიურ მოვლენად - განიხილავს. ეს კი ნიშნავს იმას, რომ დანაშაულობის განპირობებულობა, მისი მიზეზი დევს სოციალურ და არა ბიოლოგიურ სფეროში.

დანაშაულობის პრობლემის სოციოლოგიზაციაში გადამწყვეტი როლი ამერიკელმა, შემდგომში კი საბჭოთა კრიმინოლოგებმა ითამაშეს. მეთოდოლოგიური აზრთა სხვადასხვაობების მიუხედავად, დანაშაულობის - როგორც სოციალური მოვლენის - განხილვის საკითხში მათ შორის სრული თანხმობა სუფევდა. თუმცა, როგორც კი დანაშაულობის პრობლემა მისი - როგორც სოციალური მოვლენის - უბრალო კონსტატაციიდან მისი წარმოშობისა და ფორმირების დასაბუთების პრობლემაში იზრდებოდა, აღნიშნული თანხმობა მკაცრე ქრებოდა. ამ შემთხვე-

ვაში წმინდა კრიმინოლოგიური ხასიათის შეუთანხმებლობები ფილოსოფიურ-კრიმინოლოგიურ ელფერს იქნდნენ.

ასე მაგალითად, ე.წ. სოციალისტური კრიმინოლოგიის მიმდევარი საბჭოთა კრიმინოლოგები საზოგადოების - როგორც განვითარებადი სისტემის - ინტერპრეტაციისას მარქსისტულ პოზიციებზე იდგნენ, რომლისთვისაც მისი კლასობრივი ხასიათი და დანაშაულობა წარმოადგენდა საზოგადოებრივ მოვლენებს წარმოადგენდა, დანაშაულობა კი - საზოგადოებაში გაბატონებული კლასობრივი ანტაგონიზმის შედეგად წარმოქმნილ მოვლენად განიხილებოდა, რომელშიდაც წარმოების საზოგადოებრივი ხასიათი ენაცვლებოდა მასში გაბატონებულ მითვისების ინდივიდუალისტურ, კერძოსაკუთრებრივ ფორმას (ეკონომიკური მიდგომა).

მარქსისტულად ორიენტირებულ კრიმინოლოგებისაგან განსხვავებით ტრადიციული ამერიკული კრიმინოლოგია, რომელიც სათავეს პოზიტივიზმის ფილოსოფიიდან იღებს, დანაშაულობას საზოგადოებრივი, კოლექტიური ცნობიერების დებინტეგრაციის შედეგად განიხილავდა. ამგვარი დებინტეგრაცია, რომელიც სხვადასხვაგვარ კულტურულ გარემოთა, ინდივიდის და საზოგადოების ფუნქციონირების შეუთანხმებლობად მიიჩნეოდა, მაინც არ იძლეოდა მისგან წარმოშობილი დანაშაულობის საზოგადოებისათვის უცხო მოვლენად აღიარების, მის წარმოადგენ (დროებით) მოვლენად განიხილვის საშუალებას, იმის გამო, რომ იგი შინაგანად ახასიათებს საზოგადოებრივ ორგანიზმს. აქედან მომდინარეობს დასკვნა საზოგადოებისათვის დანაშაულის ფენომენის არსებობის მარადიულობის შესახებ. უფრო მეტიც, იგი ნორმალურ, ადამიანთა საზოგადოებისათვის იმანენტურად ჩვეულ მოვლენად განიხილება (სოციალურ-ფსიქოლოგიური მიდგომა). უფრო დაწვრილებით ამ საკითხს ჩვენ განვიხილავთ წიგნის მომდევნო თავებში.

✂ დანაშაულობის სისხლის სამართლებრივი შეფასების საკითხი, ე.ი. მისი დანაშაულთა ერთობლიობად განსაზღვრა, კრიმინოლოგთათვის დისკუსიური არ გახლავთ. თუმცა სერიოზულ წინააღმდეგობებს, კერძოდ კი ამერიკულ კრიმინოლოგიაში, იწვევს საკითხი იმის შესახებ - წარმოადგენ თუ არა

კრიმინოლოგიისათვის გადამწყვეტს სისხლის სამართლის ისეთი კატეგორიები, როგორიცაა დანაშაული და დამნაშავე. ასე მაგალითად, ამერიკელი კრიმინოლოგი თ.სელინი კრიმინოლოგიის ანტინორმატიული მიმართულების პრინციპულ მხარდამჭერს წარმოადგენს. იგი თვლის, რომ სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მიერ დაწესებული კატეგორიები არ შეესაბამებიან მეცნიერთა მოთხოვნებს მათი „შემოხვევითი ხასიათის“ გამო და „ორგანულად ვერ განპირობდებიან თავად საკვლევი ობიექტის ბუნებით“ (Т. Селлин. Социологический подход к изучению причин преступности. კრებულში: Социология преступности. М. 1966, გვ.30).

აღნიშნული მიმართულების წარმომადგენლები დიდი დაეჭვებით ეკიდებოდნენ საყოველთაო კატეგორიების შემუშავების შესაძლებლობას სისხლის სამართლის კანონის ცვალებადობის პირობებში, რომელთა გამო თავად დაკვირვების ობიექტიც ექვემდებარებოდა ცვლილებას.

თ. სელინის აზრით, „კრიმინოლოგიური გამოკვლევების ძირითადი ერთეულების ან ელემენტების იურიდიული განსაზღვრებების უპირობო მიღება მეცნიერების ძირითად კრიტერიუმს არღვევს“ (იქვე, გვ. 31). მისი აზრით, „მეცნიერი ყოველთვის უნდა განსაზღვრავდეს მოვლენას თავად მის მიერვე შერჩეული ტერმინებით, რომლებიც საკვლევი მასალის ორგანულ თვისებებს ეფუძნებიან და მის უნივერსალური ხასიათის მქონედ მიჩნეულ თვისებებს გამოხატავენ“ (იქვე). თ. სელინის ოპონენტად გვევლინება ამერიკელი კრიმინოლოგი უ. ტაპენი. იგი თვლის, რომ დამნაშავეთა უდანაშაულოთაგან გარჩევის კრიტერიუმის შენარჩუნების ერთადერთ საშუალებას წარმოადგენს სამართლის იმ ნორმათა მკაცრი დაცვა, რომლებიც ამგვარ გამოჯგნას იძლევიან. ავტორი ვერ ხედავს სხვა ისეთ კრიტერიუმს, რომლის გამოყენებაც კრიმინოლოგიური თვალსაზრისით უფრო გამართლებული იქნებოდა, თუმცა, შესაძლოა, სამართლებრივი კრიტერიუმი, თავის მხრივ, არც გახლდეს იდეალური. „რაც არ უნდა მიმზიდველად გვესაზებოდეს საზოგადოებრივად საზიანო ქცევის კონცეფცია საერთო წესის ან აბსტრაქტული განსაზღვრების შესაქმნავებლად, იგი მაინც ვერ განსაზღვრავს თუ ზუსტად

რა წარმოადგენს საზიანოს. იგი ვერ ქმნის სტანდარტს“. (У.Таппен. Кто такой преступник. კრებულში: Социология преступности, გვ. 62).

იმ ავტორებთან პოლემიკისას, რომლებიც თვლიან, რომ მსჯავრდებული დამნაშავეები შემთხვევით კატეგორიას წარმოადგენენ, უ. ტაპენი წერს, რომ სოციოლოგს არ უნდა დაავიწყდეს იმ სტანდარტთა შეფარდებითობა, არამუდმივობა და ცვალებადობა, რომელთა შესაბამისადაც დგინდება სოციალური ნორმები, ასევე არ უნდა დაავიწყდეს, რომ ეს სტანდარტები, ყოველი შემთხვევისათვის ეს სამართალს შეეხება, არ წარმოიშეებიან შემთხვევით ან ხელოვნურ საფუძველზე (იქვე). მოყვანილი არგუმენტი ძალიან მყარია და მას შეიძლება დაეთანხმო, რამდენადაც თუკი სწორია ის, რომ არა ყველა სოციალურად მავნე საქციელი იზრდება დანაშაულში, მაშინ სიმართლეს შეესაბამება ისიც, რომ სამართალი მაინც საკმაოდ დიდ და სოციალური კუთხით ადამიანური ქმედებების განსაკუთრებით მავნებელ მასივს მოიცავს.

მესამე თვალსაზრისს ამ საკითხთან დაკავშირებით გვაძლევს ე. სატერლენდის კონცეფცია, რომელიც თვლის, რომ აუცილებელია არა დანაშაულის შესწავლის შეზღუდვა, არამედ კრიმინოლოგიურ შესწავლაში იმ პირთა ჩართვაც, რომელთაც მართალია კანონი დაარღვიეს, მაგრამ სასამართლოს მიერ სისხლის სამართლის დამნაშავეებად არ იქნენ მიჩნეულნი. (Э. Сатерленд. Являются ли преступлением люди в белых воротничках преступлениями? კრებულში: Социология преступности, გვ. 45).

—მოდგომებში არსებული განსხვავებების მიუხედავად, ამერიკულ კრიმინოლოგიაში მაინც საკმაოდ გავრცელებულია თვალსაზრისი კრიმინოლოგიის საგნის შესახებ, რომლის საზღვრების ფორმულირებაც ცილდება სისხლის სამართლის კანონით დადგენილ ფარგლებს. ამის გამო ამერიკულ კრიმინოლოგიაში დიდი გავრცელება ჰპოვა თვალსაზრისმა, რომლის თანახმადაც კრიმინოლოგიის ინტერესები მოიცავენ არა მარტო დანაშაულებს და თუნდაც არა მარტო დელინკვენტურ მოქმედებას (იგულისხმება სამართლის ნორმების დამრღვევი, მაგრამ არა სისხლის-

-სამართლებრივი მოქმედება), არამედ ე.წ. დევიატნურ (სოციალურად მიღებული ნორმებიდან გადახრილი) მოქმედებასაც.

|კრიმინოლოგიის ჩარჩოების ამგვარი გაფართოების კომენტარებისას უნდა აღინიშნოს ამერიკაში კრიმინოლოგიის ჩასახვისა და მისი - როგორც სოციოლოგიის ნაწილის - განხილვის ტრადიციები. საბჭოთა და თვით ევროპული ტრადიციების მიხედვითაც კრიმინოლოგია ყოველთვის იურისტთა პირაშივე მიიჩნეოდა, თუმცა აქვე აღინიშნებოდა მისი სპეციფიკური განსხვავებაც წმინდა იურიდიული დისციპლინებისაგან. აქედან გამომდინარე ევროპული ტრადიცია დანაშაულისა და დამნაშავის ცნებებს ყოველთვის კრიმინოლოგიის საბაზო ცნებებად განიხილავდა, რაც არ გულისხმობს, რომ კრიმინოლოგია თავის ინტერესთა სფეროში არ აქცევს დელიქტოლოგიას, დევიატნურ მოქმედებას. თუმცა ძირითადი აქცენტი აქ მაინც დანაშაულზე კეთდება, რამდენადაც სოციალურად გადახრილი მოქმედებების მოქმედი მასივიდან სწორედ იგი წარმოადგენს საზოგადოებისათვის ყველაზე საშიშ მოვლენას და შესაბამისად კრიმინოლოგიის ინტერესის ძირითად საგანსაც უნდა შეადგენდეს. ამ მიზეზით სოციალურად გადახრილი სხვა მოვლენები, როგორიცაა ნარკომანია, ალკოჰოლიზმი, პროსტიტუცია და ა.შ. განიხილება დამნაშავეობის თანმდევი მოვლენების პლანში და ექვემდებარება დამნაშავეობასთან ბრძოლის ასპექტში შესწავლას.

დანაშაულობა ისტორიულად ცვალებადი კატეგორიაა. მისი ცვლილებები დამოკიდებულია გაბატონებული საზოგადოებრივი ურთიერთობების სისტემაში მომხდარ ცვლილებებზე. სახელმწიფო კი ამ შემთხვევაში გაბატონებული კლასის ან საზოგადოების ნების უზრუნველყოფის გარანტად გვევლინება. ფორმალურად სწორედ მასზედ არის დამოკიდებული, თუ როგორი ქმედებები მიიჩნევა აკრძალულად, სისხლის-სამართლებრივად. თუმცა დანაშაულობრივის კონცეფციის ფორმირება ყოველთვის გაბატონებული კლასის, ან დემოკრატიული საზოგადოების შემთხვევაში - მოსახლეობის უმრავლესობის ინტერესების მიხედვით წარმოებს. როგორც სწორად აღნიშნავდა კ. მარქსი „მაშინ, როდესაც ინგლისელებმა კუდიანების კოცონზე დაწვა შეწყვიტეს, მათ ბანკნოტების გამყალბებლების ჩამოხრჩობას

მიჰყევს ხელი" (K. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. т.7. с.357).
ეს კი იმის გამო ხდებოდა, რომ პირველ შემთხვევაში საზოგადო-
ებაში ყველაზე გავლენიანი კლასის როლს სამღვდელოება
ასრულებდა. ამდენად მას საზოგადოებაზე საკუთარი გავლენის
შენარჩუნების მიზნით მთავარი განსაცდელი მისი ძლიერების
შემარყვევებ მოქმედებებში - ე.ი. ერესში - უნდა დაენახა. როდესაც
საზოგადოებაში გაბატონებული კლასის როლის შესრულება
კერძო კაპიტალმა დაიწყო, მისი ზრუნვის ძირითად საგნად
ფინანსური სისტემის ფუნქციონირების მისთვის მისაღები სახის
- ჩამოყალიბებული კაპიტალისტური ურთიერთობების სტაბილუ-
რობისა და განვითარების გარანტიის - დაცვა იქცა.

ქთანამედროვე დემოკრატიულ საზოგადოების პირობებში
ინდივიდუალური თავისი ბუნებით საზოგადოებრივი მისაკუთრე-
ბის ფორმის შენარჩუნებასთან ერთად, ამ უკანასკნელის შინა-
არსი შეიცვალა და უმეტესად აქციონერული გახდა. ამგვარად
თანამედროვე საზოგადოებაში არ ასრულდა კ. მარქსის წინას-
წარმეტყველება მომავალში შრომასა და კაპიტალს შორის
წინააღმდეგობათა უცილობელი გამწვავების შესახებ. ეს კი
იმიტომ მოხდა, რომ გაფართოვდა კერძო საკუთრებაზე
დაფუძნებული საზოგადოებრივი მოწყობის ევრო-ამერიკული
მოდელის ფუნქციონირების შენარჩუნების მომხრეთა (საშუალო
კლასი) წრე.

დასავლურმა საზოგადოებამ შეძლო აღმოეჩინა სოციალურ
წინააღმდეგობათა გადალახვის მექანიზმი, და თანაც არა მის
წევრთა პოლიტიკური და ეკონომიკური თავისუფლების
შეზღუდვის, არამედ პირიქით, მათი გარანტიების ყოველმხრივი
გამყარების გზით. სწორედ ამიტომ დემოკრატიულ სამართლებრივ
სახელმწიფოებში კანონებს დემოკრატიული ხასიათი აქვთ,
კრიმინალიზაციისა და დეკრიმინალიზაციის სისხლის-სამართ-
ლებრივი პოლიტიკა კი ექვემდებარება ადამიანთა დაცვის ინ-
ტერესებს - მათი რასობრივი, ეროვნული, ქონებრივი ან სხვა
სახის სოციალური სხვადასხვაობის მიუხედავად.

ამასთანავე არ შეიძლება არ ვაღიაროთ ის ფაქტიც, რომ
ყველაზე მაღალი ღანაშაულობა სწორედ მაღალგანვითარებულ
დემოკრატიულ ქვეყნებში აღინიშნება. ჩვენის აზრით, ამგვარი

მდგომარეობა მაინც არ იძლევა საზოგადოებრივი განვითარების დასავლური მოდელის მაღალ საზოგადოებრივ ღირებულებაში დაეჭვების საფუძველს. თუმცა, თავის მხრივ, ეს იმასაც არ ნიშნავს, რომ იგი ადამიანთა საზოგადოების იდეალურ მოდელს წარმოადგენს. ამ მოდელს თავად დასავლური საზოგადოების წარმომადგენლებიც საკმაოდ აკრიტიკებენ, ამასთანავე, მისთვის სადღეისოდ მეტად მწვავე დანაშაულობის პრობლემებიც მეტწილად კიდევ უფრო რთულდება არა მხოლოდ მისი შიდა პრობლემების გამო, არამედ იმიტომ, რომ ამგვარ საზოგადოებას, სწორედ თავისი დემოკრატიულობისა და ეკონომიკური განვითარების მაღალი მაჩვენებლის შედეგად, მეტად ძლიერი მიზიდულობის ძალა გააჩნია ემიგრაციისათვის, რომელიც უპირველეს ყოვლისა, ეკონომიკურად ნაკლებად განვითარებულ ან პოლიტიკურად არასავისუფალ ქვეყნებიდან მოედინება.

კულტურათა კონფლიქტი, მიგრანტთა სოციალური მოუწყობლობა მათ გარემოში მაღალ კრიმინოგენურ აქტივობას ქმნის, ადგილობრივ მოსახლეობაში კი სოციალური უკმაყოფილების იმ პრობლემების ფორმირებას ახდენს, რომლებიც მათ შრომითი მოწყობისათვის მიგრანტებთან კონკურენციულ ბრძოლაში ექმნებათ.

ამგვარად, მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში დანაშაულობის გაზრდილი დონის ფაქტი, გარკვეულწილად, უნდა დაუკავშიროთ სხვადასხვა ქვეყნების განვითარების დონეებს შორის არსებულ დიდ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ განსხვავებებს. ამასთანავე, დასავლეთის ქვეყნებისათვის მახასიათებელი მაღალი დანაშაულობა მათი - შესაბამისი დემოგრაფიული და სოციალურ-პოლიტიკური დანახარჯებით თანმდევი - სწრაფი ეკონომიკური ზრდის შედეგსაც წარმოადგენს.

დანაშაულობა - თავის დამოკიდებულებაში საზოგადოებაში გაბატონებულ ურთიერთობათა სისტემასთან - ყოველთვის ნეგატიურია, რაც ვლინდება იმაში, რომ იგი ხელს უშლის ამ უკანასკნელის ფუნქციონირებას მისთვის მისაღები სახით. თუმცა, ზოგიერთი მეცნიერისათვის ეს მოსეხმარებელი საკმარისია, რომ მოელოდნენ საზოგადოებრივი განვითარებისათვის აღიარონ დანაშაულობის ნეგატიური როლი. ამასთან დაკავშირებით მივიჩნევთ,

რომ დანაშაულობის ნეგატიურ სოციალურ კატეგორიად შეფასება მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნება სამართლიანი, როდესაც იგი მაკნებელი და საშიშია საზოგადოების განვითარების ინტერესებისათვის. ამიტომ, იუკი გაბატონებული საზოგადოებრივი ურთიერთობები პროგრესულია, თუკი ისინი ქმნიან პირობებს საზოგადოებრივი განვითარებისათვის, მაშინ მათ წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებებს, ბუნებრივია, ნეგატიური ხასიათი აქვთ. მაგრამ თუკი გაბატონებული საზოგადოებრივი ურთიერთობები ამუხრუჭებენ საზოგადოებრივ განვითარებას, ან კიდევ გარედან თავსმოხვეულის და უცხოზე არიან ხალხისათვის, ხოლო დანაშაულობა კი გვევლინება ამგვარი საზოგადოებრივი ურთიერთობების წინააღმდეგ მიმართული პროტესტის ერთ-ერთ ფორმად, მაშინ მისი ნეგატიურად შეფასება არ შეიძლება, თუმცა, რომ მისი კონკრეტული გამოვლინებები შეიძლება ძალიან ძვირადღაც დაუჯდეს ზოგიერთს.

3 ჩრით განსხვავდება დანაშაულობისადმი კრიმინოლოგიური მიდგომა სისხლის - სამართლებრივი მიდგომიდან? ძირითადი განსხვავება იმაშია, რომ იგი ცდილობს ახსნას და მეცნიერულად დაასაბუთოს საზოგადოებაში დანაშაულობის ფუნქციონირების კანონზომიერებები და ამგვარ საფუძველზე საზოგადოებას მისცეს რეკომენდაციები დანაშაულობის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

სისხლის-სამართლებრივი მიდგომა ცდილობს თავისი ფუნქციონირება ააგოს პრინციპზე: მოქმედება - დანაშაულობა, საწინააღმდეგო მოქმედება - სასჯელი. აქ მხოლოდ რეაქციაა მოცემული მომხდარზე ან შესაძლოა სამომავლოდ განხორციელებადზე. სისხლის-სამართლებრივი მიდგომის დროს სისხლის-სამართლებრივი ზემოქმედების შემაკავებელი ეფექტურობის თვალსაზრისით დიდ იმედებს უკავშირებენ სასჯელის გარდაუვალობას. სისხლის სამართალში ეს იდეა კარგად არის ცნობილი ჯერ კიდევ ჩ. ბეკარიას დროიდან, რომელიც სისხლის სამართლის კანონის საერთოპრევენტიული ზემოქმედების ძირითად ფაქტორად სწორედ გარდაუვალობის, და არა სიმკაცრის, მიზნების თვალსაზრისის იცავდა. სასჯელის მთელი ეგროპული ტრადიციაც სწორედ ამ იდეას ემყარება. არაც შეესაბამება სასჯელის გარდაუვალობას, - წერს ი. ანდენესი, - ჩატარებულმა

გამოკვლევებმა, თუკი მათ ერიოზობლივად განვიხილავთ, დაამტკიცეს საღ აზრზე დაფუძნებული მოსაზრება იმის შესახებ, რომ სანქციის გარდაუვალობის ხარისხის ამაღლებას დანაშაულობის სიდიდის შემცირებისაკენ მიყვევართ (Анцлес И. Наказание и предупреждение преступлений. М. 1979, с.235).

ჩვენი აზრით, როგორც გარდაუვალობა, ასევე სიმკაცრე, ზოგადი პროფილაქტიკის უმნიშვნელოვანეს ფაქტორებს წარმოადგენენ. პროფილაქტიკის ევროპულმა მოდელმა პირველი მათგანი ამოირჩია, აღმოსავლურმა კი - მეორე. თუმცა, ჩვენი აზრით, ორივე მიდგომა მხოლოდ ილუზიაა. გარდაუვალობით ან სიმკაცრით მხოლოდ ფორმალურად თუ მიიღწევა დანაშაულობის მნიშვნელოვანი კლება, მაგრამ იგი ნამდვილად ვერ იქნება რეალური.

ჯერ ერთი, რომ დანაშაულთა რაოდენობის შემცირების ხარჯზე გაიზრდება დანაშაულის ერთეულზე მათი კონსპირირებულობა და ზარალის მოცულობა. ჩვენ სრულიად დარწმუნებული ვართ, რომ როგორც სასჯელის სიმკაცრე, ასევე დანაშაულთა მაღალი გახსნადობა მოახდენენ დამნაშავეთა პროვოცირებას დანაშაულის უფრო გააზრებული შეთოდებით ჩადენის თვალსაზრისით. გაიზრდება იმ დანაშაულთა რაოდენობა, რომელთა ყოველგვარი კვალიც კი უცილობლად განადგურდება. ასე მაგალითად, გაუპატიურების შემთხვევაში - მსხვერპლს მოკლავენ, ყაჩაღური თავდასხმების დროსაც - მსხვერპლთა რაოდენობა გაიზრდება და ა.შ. მეორეს მხრივ, საქართველოს პროკურატურის მიერ ჯერ კიდევ 80-იან წწ-ში ჩატარებულ გამოკვლევებს თუ დავიმოწმებთ, მექრთამეობის გამოვლენის ინტენსიფიკაციამ, მართალია, მისი დონის კლება გამოიწვია, მაგრამ სამაგიეროდ გაიზარდა უკანონო ანაზღაურებების მოცულობა.

მეორეც, დანაშაულთა გახსნის გაუმჯობესებითა და სასჯელის სიმკაცრის გაზრდით ხალხზე მოხდენილი საერთოპრევენტიული ზემოქმედების შედეგად არარეალური ზრდილი დანაშაული ახალი გამოსავლის ძებნას დაიწყებს და შესაძლოა, მას საზოგადოებისათვის უფრო საშიშ ფორმებშიაც - მაგალითად,

მოსახლეობის ანტიპოლიტიკური, ანსტისახელმწიფოებრივი აქტიურობის გაძლიერებაში - იპოვის. ასევე დარწმუნებით ვერ ითქმება, რომ სასჯელის გარდაუვალობა არ გააძლიერებს ნარკომანიის, ალკოჰოლიზაციისა და აპათიისა და გულგრილობის სხვა ფორმების ზრდას, რაც ისევე როგორც დანაშაულობა, საზოგადოებას დეზინტეგრაციისა და დეზორგანიზაციის საფრთხეს უქმნის. (შესაძლოა, სწორედ ამით აიხსნება ნარკოტიკების მოხმარების მაღალი დონე იმ აღმოსავლურ ქვეყნებში, სადაც სასჯელთა სასტიკი სისტემაა გაბატონებული და სადაც დანაშაულობრივი მაჩვენებელი გაცილებით დაბალია წარმოების მხრივ განვითარებულ დემოკრატიულ ქვეყნებთან შედარებით, რომლებშიდაც დაშინაშავითა დასჯის პრობლემის მიმართ უფრო ჰუმანური მიდგომა არსებობს). და ეს მოხდება იმიტომ, რომ მისი მიზეზები კელაეაც გააგრძელებენ არსებობას.

ამის გამო კრიმინოლოგია დანაშაულობასთან ბრძოლისას ავსებს სისხლის სამართლის შეზღუდულ შესაძლებლობებს და ყურადღების კონცენტრირებას დანაშაულობის გამომწვევ მიზეზებზე ახდენს. ამ გაკლენის გარეშე დანაშაულობის წინააღმდეგ ბრძოლა სისხლის სამართლებრივი ღონისძიებების დონეზე აღნიშნული ბრძოლის მხოლოდ ოპტიმიზაციისაკენ მისწრაფებას უნდა შეიცავდეს და ეცადოს დანაშაულის კონტროლის ქვეშ მოქცევას, მისი ჩვეული, საზოგადოებისათვის მახასიათებელი მდგომარეობის სტაბილიზირებას. ჩვენი აზრით, სწორედ ამაში უნდა მდგომარეობდეს დანაშაულობასთან ბრძოლის სისხლის სამართლებრივი მიდგომის ძირითადი ფუნქცია. აქედან გამომდინარე დანაშაულობასთან ბრძოლის რაიმე ეფექტური სისხლის სამართლებრივი მეთოდის ძიებები არ უნდა განიხილებოდეს, როგორც დანაშაულობასთან ბრძოლის პრობლემის სისხლის სამართლის ფარგლებში გადაწყვეტის გზა.

უფრო მეტიც, ამ ამოცანას თავად კრიმინოლოგიაც არ ისახავს მიზნად. მისი ფუნქციაა პიროვნებისა და სოციალური გარემოს ურთიერაქმელების საფუძველზე აღწეროს დანაშაულობის ფუნქციონირების მექანიზმი, გამოავლინოს პიროვნებისა და საზოგადოების დამახინჯებული ურთიერთობების განმაპირობებელი ძირითადი ფაქტორები, მიუთითოს დანაშაულობაზე

მათი გაკლენის შემამცირებელ გზებსა და საშუალებებზე. ამგვარად, სისხლის სამართლებრივი მიდგომა მისი ეფექტურობის მაქსიმუმის შემთხვევაშიაც კი აუცილებლად უნდა შეივსოს დანაშაულობის პრობლემისადმი კრიმინოლოგიური მიდგომით და მხოლოდ ამ უკანასკნელის დახმარების გათვალისწინებით შეიძლება ვისაუბროთ იმ მიზეზი საზოგადოებრივი პოტენციალის რეალიზაციის შესახებ, რომელიც საზოგადოებაში უნდა გამოიყენოს დანაშაულობაზე უფრო ეფექტური ზეგავლენისათვის.

ამგვარი გახლავთ დანაშაულობის პრობლემისადმი კრიმინოლოგიური მიდგომის ზოგიერთი ძირითადი კრიტერიუმი, რომელთა განვრცობასაც ჩვენ მომდევნო თავებში შევეცდებით.

თავი 2.

დანაშაულობის ანალიზის ზოგიერთი მეთოდური საკითხი და მისი ეპიკრიზი გამოვლენება საქართველოში

§1. დანაშაულობის ანალიზის თავისებურებები

დანაშაულობის, მისი ფუნქციონირების კანონზომიერებების შემეცნების ერთერთ პირობას მისი რეალობასთან მაქსიმალურად მიახლოებული ემპირიული სურათის შექმნა წარმოადგენს. ამგვარი სურათი კი დანაშაულობის მდგომარეობის, სტრუქტურისა და დინამიკის შესწავლის საფუძველზე ყალიბდება, სადაც მდგომარეობა (დონე) - დანაშაულობის რაოდენობრივ მზარეს შეადგენს, სტრუქტურა - ხარისხობრივი მზარეა, დინამიკა კი ახასიათებს დროის გარკვეულ პერიოდში მის ცვალებადობათა ტენდენციებს.

ამასთანავე, დანაშაულობის შესწავლა სისხლის სამართლებრივ სტატისტიკაზე დაყრდნობით, როგორც ეს ჩვეულებრივ ხდება, გარკვეული სირთულეებით არის აღბეჭდილი. საქმე იმაშია, რომ საქართველოში არსებული ორგანოების მიერ სხვა-

დასხვაგვარ დანაშაულია გამოვლენის დონე ძალიან მერყეულია, რაც, თავის მხრივ, ამ დანაშაულთა ლატენტურ თვისებებით აიხსნება. აქედან გამომდინარე კრიმინოლოგიაში მიღებულია დანაშაულია დიფერენცირება მათი ლატენტურობის ხარისხის მიხედვით.

ასე მაგალითად, მაღალლატენტურ დანაშაულებად მიიჩნევა დანაშაულის იარაღის, კვალის ან თავად დამნაშავეთა დამალვა, უხარისხო პროდუქციის გამოშვება, დამკვეთთა ან მყიდველთა მოტყუება, მექრთამეობა, მოპარული ნივთების შესყიდვა, ქურდობა ტრანსპორტში. დაბალლატენტური დანაშაულებია - განზრახ მკვლელობა, სხეულის მძიმე დაზიანება, ბინების გაქურდვა, ავტოტრანსპორტის გატაცება. ამიტომ დანაშაულობის სტატისტიკურად ფიქსირებადი სურათი მხოლოდ მიახლოებულ შთაბეჭდილებას გვიქმნის მის ნამდვილ მოცულობაზე (დონეზე), სტრუქტურაზე, დინამიკაზე, დანაშაულის მიერ მიყენებული მთლიანი ზარალის ხარისხზე.

ყოველივე ამის გამო დანაშაულობის შესწავლისას თავს იჩენს არა მარტო სისხლის სამართლებრივი სტატისტიკის, არამედ რიგ სხვა ირიბ მაჩვენებელთა კვლევის აუცილებლობაც, რომელთაც ძალუძთ დანაშაულობის შესახებ ჩვენი წარმოდგენის შევსება და ამ გზით მისი კორექტირებაც კი. ამგვარ მაჩვენებლებს, ჩვეულებრივ, საზოგადოებრივი აზრის გამოკითხვის შედეგებსაც მიაკუთვნებენ ქამასთანავე საჭიროა იმის გათვალისწინებაც, რომ საზოგადოებრივ აზრს სისხლის სამართლებრივი სტატისტიკისათვის ფარული მხოლოდ ზოგიერთი მომენტი გამოაქვს სააშკარაოზე, კერძოდ, მას შეუძლია უფრო სრული მონაცემები მოგვცეს ე.წ. ქუჩის დანაშაულებზე, თანამდებობის იოროტად გამოყენების ზოგიერთ სახეზე, მომხმარებელთა მოტყუებაზე, მაგრამ საზოგადოებრივი აზრი კერაფრთხი ვერ იქნება კომპეტენტური მაგალითად, ორგანიზებული, პროფესიონალური დანაშაულობისა და დანაშაულის ზოგიერთი სხვა სახეობის შეფასებისას. ამიტომ ამგვარი, მოსახლეობისათვის შედარებით უშიდავი მომენტების შესწავლა სრულყოფილ უნდა იქნეს სამართალდამცავი ორგანოებისა და სათანადო სამეცნიერო-კვლევითი სტრუქტურების თანამშრომელთა შორის ჩატარებული საექსპერტო გამოკვლევებით.

ამ კუთხით წარმოჩინდება სხვა პრობლემაც, რომელიც პირდაპირ კავშირშია საზოგადოების შეხედულებულ შესაძლებლობებთან მოახდინოს ფართომასშტაბიანი, მკენიერულად მომზადებული და სათანადოდ დასაბუთებული ღონისძიებების ორგანიზება ამა თუ იმ რეგიონში არსებული დანაშაულობის რეალური სურათის გამოსავლენად, შესასწავლად და აღსაწერად, რის გარეშეც შეუძლებელია დანაშაულობისა და მისი სპეციფიკური თავისებურებების შესახებ სრული წარმოდგენის შექმნა.

ასევე დიდ პრობლემას წარმოადგენს სამართალდამცავი ორგანოების მიერ უკანასკნელ ხანს გახშირებული, უკანონო უარის თქმა მოქალაქეთა განცხადებებისა და შეტყობინებების რეგისტრაციაზე ჩადენილ დანაშაულებთან დაკავშირებით, რაც ამახინჯებს რეგისტრირებული დანაშაულობის სურათს. აღნიშნული ორგანოები თავიანთი უარის მოტივირებას ცდილობენ მსგავსი რეგისტრაციის თითქოს და უპერსპექტიუოების დასაბუთებით იმ დანაშაულთა გახსნის პრაქტიკული შეუძლებლობის გამო, რომელთა შესახებაც იღებენ ზემოთ ნახსენებ შეტყობინებებს, მაგრამ, სინამდვილეში, ეს უარი აიხსნება მათი ეიწრო უწყებრივი ინტერესებითა და სურვილით - მიაღწიონ ფორმალურად მაღალ მაჩვენებელს დანაშაულთა გამოვლენაში. ცხადია, რომ ამგვარი პრაქტიკა - კანონისა და სისხლის სამართლებრივ დაცვაზე მოქალაქეთა უფლებების - უხეში დარღვევაა. გარდა ამისა, ამგვარი მიდგომა მოსახლეობას იმ ალტერნატიული სტრუქტურებისაკენ უბიძგებს, რომელთაც დანაშაულთა გახსნა უფრო ეფექტურად ხელეწიფებათ, რითაც რაიონის, ქალაქისა თუ რესპუბლიკის ფარგლებში მშვენიერი ნიადაგი იქმნება მაფიის ფუნქციონირებისათვის.

ღ დანაშაულობის შესახებ ჭეშმარიტი შეხედულებების ფორმირების, მისი სტრუქტურისა და დინამიკის ღონის გამოვლენის ერთ-ერთ უმოავრეს პირობას შეადგენს რეგიონში დანაშაულობის სტატისტიკური სურათის ამ რეგიონის დემოგრაფიულ მონაცემებთან შეფარდების უზრუნველყოფა. ამით, ჯერ ერთი, რომ მიიღწევა დანაშაულობის გაერცელების ინტენსიურობის დადგენა მოსახლეობის რაოდენობის, მისი ცალკეული სქესობრივ-ასაკობრივი კატეგორიების გათვალისწინ-

ნებით (დანაშაულობის კოეფიციენტი). და მეორეც, შესაძლებელი
ხდება დადგინდეს დანაშაულობის გაერთეულების სიერცობრივ-
დროითი კონსონიერებები სხვადასხვა ტერიტორიული ზონების
გათვალისწინებით (საქალაქო და სასოფლო მხარეები, ქალაქები
და რაიონები. რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან
ხასიათით, ფუნქციონალური მიზანმიმართულობითა და სხვა
მაჩვენებლების მიხედვით). ამგვარ ურთიერთდამოკიდებულებათა
განსაზღვრას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება დანაშაულობის
ხარისხობრივი, სტრუქტურული თავისებურებების გამოვლენის
თვალსაზრისით.

საერთო ჯამში, დანაშაულობის სტრუქტურის თავისებუ-
რებები ღვინდება შემდეგ მონაცემთა ანალიზის საფუძველზე:

1. ცალკეულ დანაშაულთა ურთიერთდამოკიდებულებები;
 2. შიში, ნაკლებად შიში და ნაკლებდმნიშვნელოვან
დანაშაულთა ურთიერთდამოკიდებულებები;
 3. განზრახ და გაუფრთხილებლობით ჩადენილ დანაშაულთა
ურთიერთდამოკიდებულებები;
 4. ძალადობით და ანგარებით ჩადენილ დანაშაულთა
ურთიერთდამოკიდებულებები;
 5. ორგანიზებული დანაშაულობის ხვედრითი წილი;
 6. პროფესიონალური დანაშაულობის ხვედრითი წილი;
 8. არასრულწლოვანთა დანაშაულობის ხვედრითი წილი;
 9. რეციდიული დანაშაულობის ხვედრითი წილი;
 10. მონაცემები დანაშაულობის გეოგრაფიის შესახებ;
- დანაშაულობის დინამიკის შესწავლისას მხედველობაში
უნდა მივიღოთ:

ა) რეგიონის მოსახლეობის დემოგრაფიულ სტრუქტურაში
არსებული ტენდენციები;

ბ) ეკონომიკური და პოლიტიკური ხასიათის ცვალებადობა,
რაც ისახება საზოგადოებრივი სისტემის ფუნქციონირების
სტაბილიზაციასზე, საზოგადოების სოციალურ ფსიქოლოგიურ
კლიმატზე;

გ) კლიმატის, სახელის სამართლის კანონმდებლობა,
რაც დაკავშირებულია ცალკეული ანტისამართლებრივი კმე-
დებების კრიმინალიზაციასთან და დეკრიმინალიზაციასთან.

დანაშაულობის ფორმირების კანონზომიერებათა ჯეშმარიტი გაგების უზრუნველყოფისათვის მეორე უმნიშვნელოვანეს თავისებურებას წარმოადგენს მისი ფუნქციონირების სოციალურ-ეკონომიკურ პირობათა დადგენა. რისთვისაც აუცილებელია ვფლობდეთ მონაცემებს:

* რეგიონის ეკონომიკური განვითარების დონის, ამგვარი განვითარების ტემპების შესახებ;

* უმუშევრობის დონის შესახებ;

* მუშათა და მოსამსახურეთა სამუშაო ხე; ღფასის შესახებ;

* რეგიონში კვალიფიკაციური და არაკვალიფიკაციური შრომის ხვედრით წილთა შეფარდების შესახებ;

* მოქალაქეთა სხვადასხვა კატეგორიების ქონებრივი წიშნი ფენებად დაყოფის ინტენსიურობის შესახებ;

* ჩრდილოვანი ეკონომიკის ფუნქციონირების მასშტაბებსა და მასში ჩართული მოსახლეობის რაოდენობის შესახებ;

* მოსახლეობის უქონელ ფრფის სოციალური დაცვის უზრუნველყოფი სახელმწიფო პროგრამების არსებობის, ამ პრობლემასთან დაკავშირებით საბიუჯეტო ანგარიშების დონის შესახებ.

ამ კუთხით მესამე უმთავრეს თავისებურებას წარმოადგენს რეგიონში ხაზოგადობრივი, კოლექტიური ცნობიერების ფუნქციონირების სოციალურ-ფსიქოლოგიური თავისებურებების დადგენა. კერძოდ, საქმე ეხება მოსახლეობის სხვადასხვა ფენების ფასეულობრივი ორიენტაციის სისტემის დამახიზებების დონისა და გავრცელების გამოვლენას, მისი სამართლებრივი შეფიგების სფეროსათვის მახასიათებელ დიფერეტებს; უპირატესად მოსახლეობის სოციალურად უქონელ ფენათა ოჯახებიდან გამოსული არასრულწლოვანებისა და ახალგაზრდობის სუბკულტურული ორიენტაციის დონესა და სიღრმეს.]

დანაშაულობის ანალიზისას ასევე გათვალისწინებულ უნდა იქნას ქონებრივი და სხვა სახის დანაშაულებიისაგან მოყენებული პირდაპირი და ირიბი ზარალის სიდიდე. ქონებრივი ზარალი ფულადი ღირებულებით გამოიხატება, ხოლო რაც შეეხება ძალადობრივი დანაშაულებით მოყენებულ ზარალს, იგი გამოიხატება სიკედილიანობის რაოდენობით, ინვალიდობის დონით,

დანაშაულის მსხვერპლთა სამკურნალო ხარჯებით და ა.შ. დანაშაულებისაგან მოყვებული ირიბი ზარალი შესაძლოა გამოხატულ იქნას დანაშაულობასთან ბრძოლისას სახელმწიფოსა და საზოგადოების ერთობლივ ხარჯებში (იხ. Кримнология, М. 1988, გვ. 69).

სამწუხაროდ, სადღეისოდ საქართველოში არ არსებობს არც ერთი სტრუქტურა, რომელიც განხორციელებდა დანაშაულობის კრიმინოლოგიურ ანალიზს აღნიშნული პარამეტრების გათვალისწინებით. ზოგიერთი სამართალდამცავი ორგანო, როგორც გახლავთ შინაგან საქმეთა ორგანოები, პროკურატურა, იუსტიციის სამინისტრო აწარმოებენ დანაშაულთა სტატისტიკურ აღრიცხვას, მაგრამ მის საფუძველზე განხორციელებული ანალიზი უეიღურესად ზედაპირულია და უფრო აღნიშნულ ორგანოთა ვიწროუწყებრივ ინტერესებს შეესატყვისება, ვიდრე მისწრაფებას იმ მიმართულებით, რომ არსებულ მონაცემებზე დაყრდნობით საქართველოში არსებული დანაშაულობის სერიოზული და ობიექტური კრიმინოლოგიური ანალიზი განხორციელდეს.

§2. დანაშაულობის ზოგიერთი თავისებურებები საქართველოში

ზემოთ მითითებული პრობლემის მიუხედავად მაინც საჭიროდ მიგვაჩნია მოვიხმოთ ის ცალკეული მონაცემები, რომელთა მეშვეობითაც შესაძლოა წარმოდგენის შექმნა საქართველოში დანაშაულობისა და მის წინააღმდეგ მიმდინარე ბრძოლის მდგომარეობის შესახებ.

ამგვარად, რესპუბლიკის შინაგან საქმეთა ორგანოების მონაცემების მიხედვით 1996 წელს საქართველოში რეგისტრირებულ იქნა 14.483 დანაშაული. ეს დაახლოებით სამჯერ მეტია 1976 წელთან შედარებით. ინტენსიურობის კოეფიციენტი 100000 ათას სულ მოსახლეზე 14 წლის ასაკიდან ანალოგიურ პერიოდში ორჯერ და მეტად გაიზარდა (1976 - 155; 1996 - 349). მძიმე

დანაშაულების შეძთხვევაში ანალოგიურმა კოეფიციენტმა შეადგინა - 103 დანაშაული (30 პროცენტი).

ცალკეულ რეგიონებში მძიმე დანაშაულთა ჩადენასთან დაკავშირებული მონაცემების შესწავლამ შემდეგი სურათი გამოავლინა.

საქართველოში ყველაზე კრიმინოგენურად აქტიურ რაიონებად აღმოჩნდნენ:

გურია - 188; სამეგრელო და ზემო სვანეთი - 175; რაჭა და ქვემო სვანეთი - 116; ცენტრალური ქართლი - 108; კახეთი - 106; თბილისი - 106. ამ ფონზე შედარებით უკეთესად გამოიყურება მცხეთა-თიანეთის რაიონი - 98; იმერეთი - 92; ქვემო ქართლი - 68; აჭარა - 43; სამცხე-ჯავახეთის რაიონი - 41.

საქართველოში დანაშაულობის სტრუქტურა შემდეგვარად ხასიათდება:

პირადი ქონების ქურდობა - 31%, სახელმწიფო ქონების დატაცება - 7%, ძარცვა - 9%, ყაჩაღობა - 2%, პიროვნების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული - 10%, ხულიგნობა - 5%, დანარჩენი დანაშაულები - 31%. დანაშაულობის მთელ სტრუქტურაში არასრულწლოვანთა დანაშაული შეადგენს - 5%-ს. მძიმე დანაშაულთა ზეედრითი წილი - 30%-ს უტოლდება. მაჩვენებელთა მონაცემების შეფასებისას ორი მნიშვნელოვანი გარემოება უნდა აღინიშნოს:

ა) დანაშაულთა ზრდა, როდესაც იგი ბევრად უსწრებს მოსახლეობის ზრდას, რაც მოწმობს დანაშაულობაზე გავლენის მქონე ფაქტორების კრიმინოგენური აქტიურობის ზრდაზე;

ბ) დანაშაულობაში მძიმე დანაშაულთა მაღალი ზეედრითი წონა, რაც ადასტურებს სამართალდამცავ ორგანოთა მუშაების სუსტ მუშაობას შედარებით მაღალი ლატენიტურობის მქონე დანაშაულთა გამოვლენის თვალსაზრისით.

საქართველოში დანაშაულობის მაჩვენებელთა შეფასებისას, ჩვენი აზრით, აუცილებელია მათი შეფარდება დანაშაულობის შესახებ სხვა რეგიონებში არსებულ მონაცემებთანაც. ასე მაგალითად, ტაშრის მონაცემებით, მსოფლიოში დანაშაულობის ინტენსიურობის კოეფიციენტი სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას დაქვემდებარებული ასაკის ყოველ 100000

მოსახლეობაზე ამ დროისათვის დაბლოებით 300 დანაშაულს უტოლდება. თანაც განვითარებად ქვეყნებს დანაშაულობის უფრო დაბალი მაჩვენებელი გააჩნიათ. - 500 დანაშაული 100000 მოსახლეობაზე, წარმოების მხრივ განვითარებულ ქვეყნებს კი უფრო მაღალი მაჩვენებელი აქვთ - 1200 დანაშაული. (იხ. მაგ. Шнайдер Г. Й. Криминология 1994 г. стр.148. ავტორის მიერ მოყვანილი მონაცემები ჩვენს მიერ კორექტირებულია დანაშაულობის ყოველწლიური მატების გათვალისწინებით).

წარმოების მხრივ ყველაზე განვითარებულ ქვეყნებში დანაშაულობის კოეფიციენტი სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას დაქვემდებარებული ასაკის ყოველ 100000 მოსახლეობაზე ასე გამოიყურება:

აშშ - 5820; ინგლისი - 6890; ბერ - 7108; საფრანგეთი - 659; იტალია - 3848; რუსეთი - 1856 (იხ. Криминология 1994. М., приложение).

როგორც ვხედავთ, მოცემული მაჩვენებლების მიხედვით, საქართველო ზემოთ აღნიშნულ რეგიონებთან შედარებით საკმაოდ მოწესრიგებულ რეგიონად გამოიყურება. თუმცა, შექმდგომი შედარებები იმაშიაც გვარწმუნებენ, რომ დასვენების გამოტანა ნაადრევია. ასე მაგალითად, რუსეთში მძიმე დანაშაულთა პროცენტი საქართველოსთან შედარებით 2-ჯერ დაბალი აღმოჩნდა, 100000 მოსახლეობაზე გათვლით კი - საქართველოს ანალოგიურ მაჩვენებლებს მხოლოდ ორნახევარჯერ გადააშტა (შესაბამისად 280:103).

ამგვარად მითითებული მაჩვენებლების შედარებითი ანალიზი ცხადყოფს საქართველოში დანაშაულობის არც თუ ისეთ დაბალ დონეზე, როგორაც ეს შეიძლება ერთი შეხედვით მოგვეჩვენოს, იგი ასევე ადასტურებს სამართალდამცავი ორგანოების სუსტ მუშაობასაც საშუალო და დაბალი ლატენტურობის მქონე დანაშაულთა გამოვლენის თვალსაზრისით. სწორედ ამიტომ არის, რომ ერთი მხრივ, საქართველოს მოსახლეობა სუბიექტურად შეშფოთებულია დანაშაულობის პრობლემით და საამისოდ მტკიცე საფუძველიც გააჩნია, და მეორეს მხრივ, სისხლის სამართლებრივი სტატისტიკა ისე შეუცნობლობამდის ამახინჯებს რეალურ სურათს, რომ საქართველო, დანაშაულობის

დონის მიხედვით, მსოფლიოს ერთ-ერთ ყველაზე კეთილსაიმედო რაიონად წარმოგვიდგება.

ამასთან დაკავშირებით მხოლოდ ერთ მაგალითს მოვიყვანთ. საყოველთაოდ ცნობილია, თუ რა მასშტაბებს აღწევს სადღეისოდ კორუფცია საქართველოში. და ეს მაშინ, როდესაც სისხლის სამართლებრივი სტატისტიკა, ეთქვათ, მექრთამეობს შემთხვევაში, ისეთ სასაცილო ციფრს გვაწვდის, როგორიცაა 23 გამოვლენილი ფაქტი მთელი 1976 წლის პერიოდში.

მეორეს მხრივ, საზოგადოებრივი აზრის გამოკითხვის შედეგად იმის შესახებ, გავრცელებულია თუ არა კორუფცია საქართველოში, სრულიად საწინააღმდეგო სურათი მივიღეთ. ასე მაგალითად, გამოკითხულთა 94%-ი თვლის, რომ კორუფცია გავრცელებულია სახელმწიფო ხელისუფლების უმაღლეს ეშელონებში; 93%-ის აზრით - კორუფცია გავრცელებულია სახელმწიფო ხელისუფლების დაბალი სტრუქტურების პასუხისმგებელ მუშაკთა შორისაც; 86%-ის აზრით კი - კორუფცია ასევე გავრცელებულია სამართალდამცავი ორგანოების მუშაკთა შორისაც. უფრო მეტიც, კითხვაზე - ჰქონდათ თუ არა გამოკითხულებს თანამდებობის პირებისადმი ქრთამის შეთავაზების შემთხვევები და თუკი ჰქონდათ, როგორი გახლდათ ამგვარ წინადადებაზე აღნიშნულ პირთა რეაქცია - რესპოდენტებმა უპასუხეს, რომ შემთხვევათა 84%-ში თანამდებობის პირთა რეაქცია დადებითი იყო (უფრო დაწვრილებით იხ. იგოძიაშვილი. საზოგადოებრივი აზრი ორგანიზებული დანაშაულის შესახებ. პარლამენტის მრჩეველთა დამოუკიდებელი საბჭოს უწყებანი. 1997 წ. № 2, გვ. 54-58).

შესაძლოა, არც თუ ისე საზიფათოდ მოგვეჩვენოს ის ფაქტი, რომ საქართველოში დანაშაულობის ლატენტურობა ეგზომ მაღალია, რამდენადაც დანაშაულთა ლატენტური ნაწილი, როგორც წესი, ზოგიერთი დანაშაულის, მაგალითად, მექრთამეობის გამოკლებით, საზოგადოებრივი საშიშროების მაღალი ხარისხით არ ხასიათდება. მაგრამ სინამდვილეში ეს ასე არ არის. მაღალი და საშუალო ლატენტურობის დანაშაულთა გამოუვლენობა საზოგადოებაში განუკითხაობის ატმოსფეროს ქმნის და მის თვალში სამართალდამცავ ორგანოთა პრესტიჟს

არყევს. ამასიანავე ამგვარი მდგომარეობა ცდილობს დაამკვიდროს სინამდვილისადმი შეუფერებელი წარმოდგენა - საქართველოში დანაშაულობის პრობლემის არარსებობის შესახებ. გარდა ამისა, როგორც უკვე აღინიშნა, ხდება სამართალდამცავი ორგანოების პარალელური არაფორმალური მაფიოზური სტრუქტურების ფორმირება, რომელთაც შეუძლიათ გარკვეული ანაზღაურების საფასურად კონკურენცია გაუწიონ ამ ორგანოებს დანაშაულთა განხილვაში და ბოლოს, კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მოპერტი. ქვეითდება დანაშაულობის გავრცელების შეკავებისათვის აუცილებელი სისხლის სამართლის კანონის საერთოპრევენციული ფუნქციის ეფექტურობის დონე. დანაშაულის ჩაოენისას ეს უკანასკიელი სერიოზულ დაბრკოლებად უკვე აღარ მიიჩნევა.

როგორც ვხედავთ, მეზობი მოყვანილი მონაცემების ერთი თვალის გადავლევით ვაცნობაც კი მოწმობს საქართველოში დანაშაულობის პრობლემის კვლევის აქტიუზაფიის, მისი ფორმირების მექანიზმის გამოვლენისა და ასევე დანაშაულთა გამოსავლენად სამართალდამცავ ორგანოთა მუშაობის სირუელი გაუმჯობესების აუცილებლობას.

მეპი 3.

გიოლოგიური მიმართულება დანაშაულებრივი ქმედის შესწავლაზე

§1. სასდაყოფილი დამნაშავის თეორია

სისხლის სამართლის კლასიკური ხეოლის კრიზისი, რომელიც მთელი თავისი ყურადღების კონცენტრირებას დანაშაულის - როგორც ადამიანის თავისუფალი ნების გამოვლენის განხილვაზე - ახდენს, „სპირალურად“ მიუბრუნდა დანაშაულებრივი ქცევის დეტერმინისტულ გააზრებას. თავის მხრივ, ბუნებისმეტყველების წარმატებებმა განაპირობეს დანაშაულებრივი ქცევის მიმართ ახალი მიდგომის აღმოცენება

ბიოლოგიური პოზიციებიდან. აი, როგორ აღწერს ამ მიმართულების წარმოშობის წარამძღვრებს მისი დამაარსებელი იტალიელი ექიმ-ფსიქიატრი ჩ.ლომბროზო: „მას შემდეგ, რაც ესპინასმა, ლეტურნომ და ვინიოლიმ სოციოლოგიურ მეცნიერებებში დაიწყეს ზოოლოგიის კანონების გამოყენება, კონიეტრიმ, დე მარტენმა და რაბერომ - პოლიტიკურ ეკონომიაში, გუზომ კი - ფსიქოლოგიაში. ბუნებრივია, რომ კრიმინალისტთა ახალი სკოლა, რომელიც ინტერესით აღევნებს თვალყურს ევოლუციის თანამედროვე თეორიებს, თავის მხრივ, ცდილობს სისხლის სამართლის ანთროპოლოგიას მთავოს იგი და ამ გზით ჩაუყაროს პირველი საძირკველი ამ მეცნიერებას“ (Ч. Ломброзо, Преступный человек).

ის ფაქტი, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერებამ სწორედ ჩ. ლომბროზოს სახით შეიძინა თავის პირველი რეფორმატორი, შემთხვევითი არ გახლავთ, რამდენადაც მისი პროფესიონალური ინტერესების სფერო იმ მომენტისათვის ყველაზე შესაფერისი აღმოჩნდა იმ კრიზისიდან გამოსასვლელი გზების საძიებლად, რომელშიდაც აღნიშნულ პერიოდში სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლა იმყოფებოდა.

საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებში ექსპერიმენტალური მეთოდის წარმატებით გამოყენების შედეგად ძლიერი შთაბეჭდილების ქვეშ მყოფი ჩ.ლომბროზო, რომელიც იმ ხანად ციხის ექიმად მუშაობდა, პატიმრებზე დაკვირვებიდან გამომდინარე ანეითარებდა ჰიპოთეზას დამნაშავეთა იმ ანატომიური თავისებურებების შესახებ, რაც მათ სხვა ადამიანებისაგან განარჩევდა. საკუთარი ჰიპოთეზის გამოცდა ავტორმა დამნაშავეთა სხეულის ანატომიური აგებულების თავისებურებების ექსპერიმენტალური შესწავლით დაიწყო. ამგვარი გზით მიღებული მონაცემები, ლომბროზოს აზრით, სწორედ მისი ჰიპოთეზის უდავობას ადასტურებდნენ.

თავისი დასკვნები ჩ. ლომბროზომ ამ ანატომიური დასაბუთების სახით ჩამოაყალიბა, რომელიც თანდაყოლილი დამნაშავეთა თეორიის სახელით არის ცნობილი. მისი აზრით, თანამედროვე ადამიანი თავისი განვითარებით არც ისე შორს წასულა საკუთარ წინამორბედების - პირველყოფილი ადამიანის

ბისაგან, რომელთათვისაც ქურდობა, მკვლელობა და მსგავსი ქმედებანი ნორმალურ საქციელს წარმოადგენდნენ. ამიტომ, ლომბროზოს მიხედვით, თანამედროვე საზოგადოებაში დამნაშავე - ატავისტური ხასიათის მქონე მოვლენა და ამ საზოგადოებაში შობილი ველურია.

დამნაშავეთა ანატომიური თავისებურებების აღწერისას მკვლევარი მაგალითად, გამოყოფდა მძიმე ქვედა ყბას, დახრივ შუბლს, მეჩხერ წვერს, ~~მეტაფიზიკ~~ ცხვირს, გრძელ ხელებს. მცირე მოცულობის თავის ქალას, დიდ თვალის ფოსოებს, მორკალულ წარბებს, ყურებზე ბიბილოების არარსებობას და ა.შ. ჩ. ლომბროზოს აზრით, ანატომიური ნიშანთვისებების გარდა, პათოლოგიურ არსებებს ეპილეპსიაც ახასიათებო. დროთა განმავლობაში ჩ. ლომბროზომ დანაშაულის ეტიმოლოგიაში სოციალური ფაქტორების აღიარებასაც მიჰყო ხელი, თუმცა, ამ უკანასკნელთ მხოლოდ ბოლო ადგილს აკუთვნებდა.

იმ ნიშანთა შორის, რომელთაც ამგვარი პათოლოგიური არსებები ავლენენ, ჩ. ლომბროზო მხოლოდ დანაშაულის ჩადენისაკენ სწრაფვას როდი მოიხსენიებდა. მისი აზრით დამნაშავენი სასტიკი, პატივმოყვარე, ეშმაკი, იმპულსური ხასიათის მქონე მატყუარა ხალხია და ყოველი მათგანი ზიზღით არის გამსჭვალული ოჯახური წეს-ჩვეულებების მიმართ. გარდა ამისა, ისინი არიან ბუნებით, და არა სოციალური ხასიათის მიზეზთა გამო, შურიანები და შურისმგებელნი; ამასთანავე ისინი გულგრილნი გახლავან სასჯელის მიმართ, არიან ფიცხნი, ზარმაცი, გარყვნილი, წინდაუხედავი, მშიშარა, აზარტულნი და ა.შ.

ჩ. ლომბროზო მხოლოდ განზოგადოებული მონაცემებით არ იფარგლება. ასეთი მონაცემები, მისი აზრით, მხოლოდ იმას ამტკიცებს, რომ დანაშაულის ჩადენა გარედან ზეგავლენის შედეგად კი არ ხდება, არამედ - ცალკეულ ადამიანთა ბიოლოგიურ არსში ჩადებული პათოლოგიის შედეგია. მეცნიერი, ეყრდნობა რა დანაშაულის ცალკეული სახეების ანალიზს, ცდილობს თეორიულად ღაასაბუთოს თავისი დასკვნები.

ამასთან დაკავშირებით, ჩ. ლომბროზო საინტერესო აზრებს გამოთქვამს პოლიტიკური დანაშაულების გენეზისის შესახებ. მისი აზრით, მასას ზოგადად ყოველთვის ახასიათებს კონსერ-

ვატიზმი. ახლისადმი სიძულვილიც უცხო არ არის ნორმალური ადამიანური ბუნებისათვის. ახლისადმი სიყვარული კი, შესაბამისად, ადამიანურ ბუნებას ეწინააღმდეგება. იგი, თავის მხრივ, პათოლოგიურია და როდესაც ადამიანში ამგვარი ავადმყოფური ლტოლვა იპარჯეებს და მკაცრი და ბობოქარი ფორმით წარმოაჩენს მის პროგრესულ მისწრაფებას, იგი წარმოშობს იმ პირთა ძალადობრივი ხასიათის დანაშაულებს, რომლებიც პოლიტიკური დამნაშავენი არიან.

ნებისთ თუ უნებლიეთ, პოლიტიკური დანაშაულების შეფასებისადმი ამგვარი მიდგომა საზოგადოებრივი ცვლილებებისათვის მებრძოლ იმ დროინდელ პოლიტიკურ მოძრაობას არანორმალურობისა და პათოლოგიურობის იარაღის აკერებდა. ავტორის რიგ თანამედროვეთა მიერაც სწორედ ეს მომენტი იქნა შეფასებული, როგორც აუცილებელი პოლიტიკური დანაშაულების წინააღმდეგ საბრძოლველად.

ჩ. ლომბროზოს იდეაზე დაყრდნობით, მისი თანამედროვე პროფ. კრაფტ ებინგი ცდილობს დაამტკიცოს, რომ არაერთი ადამიანი არსებობს, ვინც უკმაყოფილოა არსებული სოციალური ინსტიტუციებით და აქედან გამომდინარე თავს მოწოდებულად თვლის იზრუნოს სამყაროს გაუმჯობესებისათვის. შემდგომში ისინი გვევლინებიან აჯანყებათა ბელადებად და პოლიტიკური პარტიების დამაარსებებად. მათი ექსცენტრიულობა და უგუნური ფანატიზმი ხალხის ფართო მასებს იყოლიებს. ავტორი სრულად დარწმუნებულია, რომ ეს ადამიანები თავიანთი ბუნებით არანორმალურნი და ავადმყოფურები არიან (იხ. К. Каутский. Генезис политических преступлений. В книге Проблема преступности. 1924, გვ. 55-56). ბუნებრივია, ამგვარ მიდგომას განსაკუთრებით მწვავე შეფასება მისცა, თავისი პოლიტიკური შეხედულებებით ცნობილმა კ. კაუტსკიმ, რომელმაც გამანადგურებლად გააკრიტიკა რა ეს მიმართულება, ჩ. ლომბროზო სიცრუესა და უმეცრებაში დაადანაშაულა. კ. კაუტსკის წარმოდგენლად მიაჩნდა, რომ ბურჟუაზიის წარმომადგენელს, როგორც ჩ. ლომბროზო გახლდათ და რომლისთვისაც, ცხადია, ცნობილი იყო თავისი კლასის მუდმივი სწრაფვა სიახლისაქენ ტექნიკური და კომერციული თვალსაზრისით, შეეძლო ამის მოგონება.

სხვადასხვა მეცნიერების მიერ წარმოებულმა შემდგომმა გამოკვლევებმა არ დაადასტურეს დამნაშავეებში განსაკუთრებული, ჩვეულებრივი მოქალაქეებისაგან განმასხვავებელი ანატომიური მახასიათებელი ნიშნების არსებობა, რამაც მკვეთრად შეარყია ჩ. ლომბროზოს იდეა თანდაყოლილი დამნაშავეის შესახებ. მოგვიანებით ბიოლოგიურად ორიენტირებულ მეცნიერებს უფრო მეტი სიფაქიზითა და სიფრთხილით უწევდათ დამნაშავეთა ბიოლოგიური მახასიათებლების ეტიმოლოგიასთან მიდგომა, მათ წარმოშობაზე გაველენის მქონე ფაქტორებში - სოციალური გარემოს ჩართვა.

ჩ. ლომბროზოს პოპულარობა 1876 წელს მისი ცნობილი წიგნის - „დამნაშავე ადამიანის“ - გამოსვლის დღიდან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი გახდა იმ პერიოდისათვის იმის შედეგად, რომ მასში გამოთქმული იდეები, თავიანთი სიახლის ძალით, ნამდვილ რევოლუციას ახდენდნენ დანაშაულის ინტერპრეტაციის მიმართ არსებულ ტრადიციულ მიდგომებში.

სწორედ ამ წიგნიდან უნდა დავიწყოთ ათულა დანაშაულის ეტიმოლოგიის ანალიზისადმი სრულად ახლებური მიდგომისაკენ, მიდგომისაკენ, რომელიც განიცდის რა ცვლილებებსა და განვითარებას, დღესაც განაგრძობს არსებობას. სწორედ ჩ. ლომბროზოს გამოკვლევებმა მისცეს ბიძგი პიროვნულ მიდგომას, რამაც მისთვის საკადრისი ადგილი დაიჭირა როგორც თანამედროვე კრიმინოლოგიაში, ასევე თანამედროვე სისხლის სამართალშიაც, დაამკვიდრა რა კანუზალური საფუძველი პიროვნების დამოკიდებულებაში საკუთარი დანაშაულებრივი ქმედების მიმართ.

თანდაყოლილი დამნაშავეის თეორიის შეზღუდულობისა და თუნდაც მისი სოციალური მავნებლობის შეფასებისას აუცილებელია ორი არსებითი მომენტის აღნიშვნა. პირველი დაკავშირებულია იმასთან, რომ შეცდომით ხდება ბიოლოგიური კრიტერიუმის მიხედვით ადამიანთა დაყოფის პოსტულირება, მიუხედავად იმისა, რომ საამისოდ არავითარი მნიშვნელოვანი მტკიცებულება არ არსებობს. მეორე მომენტი კი დაკავშირებულია იმასთან, რომ ხდებოდა რა ადამიანთა განსხვა-

ვებულობის შეფასება ბიოლოგიური თვალსაზრისით და იმთავითვე იყოფოდნენ რა ისინი ცუდებად და კარგებად, ძალღებად და მდაბლებად, დამნაშავეებად და წესიერ ადამიანებად, ყოველივე ამით ყალიბდებოდა შეხედულება პირველთა მხრიდან საზოგადოებისათვის გარდაუვალი საშიშროების შექმნის, მათი ან ფიზიკური განადგურების, ან კიდევ საიმედო იზოლაციის აუცილებლობის შესახებ, რითაც ყოველგვარი გზა ეჭვებოდა დანაშაულის ჩამდენ პირთა გამოსწორების კონცეფციას.

ჩ. ლომბროზოს მოძღვრების ყველაზე გამოჩენილ მიმდევრებს წარმოადგენდნენ მისი მოწაფეები რ. გაროფალო და ე.ფერი. რ.გაროფალომ პირველმა უწოდა თავის წიგნს ტერმინი „კრიმინოლოგია“, რის შემდეგაც ეს სახელწოდება საყოველთაოდ დამკვიდრდა. ბუნებრივი შერჩევის შესახებ ჩ. დარვინის მოძღვრების გავლენით ავტორი იმ პირთა ადაპტაციისა და მოშორების წესების ფორმულირებას ახდენს, ვისაც არ ძალუძს შეეგუოს საზოგადოებრივ მოთხოვნებს. ასეთი მიდგომიდან გამომდინარე, ავტორი გეთავაზობდა ფიზიკურად მოგვეშორებინა ისინი, ვისაც ფსიქიკური ანომალიის გამო არ შეეძლო შეთვისებოდა საზოგადოებაში ცხოვრებას. თავისი მასწავლებლისაგან განსხვავებით, რ. გაროფალო უფრო დამნაშაის თანდაყოლილი თვისებების, როგორც ფსიქოპათოლოგიურის, განსაზღვრისაკენ იხრებოდა.

ჩ. ლომბროზოსა და რ. გაროფალოსაგან განსხვავებით, ე.ფერი უკვე სოციალური ფაქტორების როლს დანაშაულთა ეტიმოლოგიაში უფრო მეტ ყურადღებას უთმობს. ამასთანავე, იგი ბიოლოგიურ ფაქტორს დანაშაულის აუცილებელი კომპონენტის ხარისხში განიხილავს. ე.ფერი ილაშქრებს დანაშაულობის ინტერპრეტაციაში ცალმხრივი სოციოლოგიის წინააღმდეგ და თვლის, რომ დამნაშაის „თავისუფალი ნების“ კონცეფციის სამართლიანი კრიტიკა მეორე უკიდურესობაში მოექცა, რაც გამოიხატა ე. კეტლეს დებულებაში იმასთან დაკავშირებით, რომ საზოგადოება წარმოშობს დანაშაულს, დამნაშავე კი - მხოლოდ მისი აღმასრულებელი იარაღია. ჩ. ლომბროზოს თეორიაში ე. ფერიმ ის საპირწონე დაინახა, რომელსაც შეეძლო დაეცვა დანაშაულებრივი ქმედების შესწავლა ცალწახნაგოვანი

სოციოლოგიზმისაგან, რაც თავის მხრივ, სოციალისტური იდეების გაუღენით გახლდათ განპირობებული. ე. ფერისათვის დანაშაული არის ეროდროულად სამი ფაქტორის - ბიოლოგიურის, ფიზიკურისა და სოციალურის - მოქმედებით განპირობებული მოვლენა, რომელთაგანაც ყოველ მათგანს თანაბარი მნიშვნელობა გააჩნია დანაშაულის ეტიმოლოგიისათვის. თუმცა, ე. ფერი სოციალურ ფაქტორს პიროვნებასთან მიმართებაში წმინდა გარე ფაქტორად წარმოაჩენდა, თავად პიროვნული ფაქტორი კი ადამიანის ბიოლოგიურ თავისებურებებამდე დაკავდა.

მე-XIX და მე-XX საუკუნეების 'ხლერბლზე' ანთროპოლოგიურმა იდეებმა რუსეთშიაც კოეცს გავრცელება. ამ მიმართულების ყველაზე თვალსაჩინო წარმომადგენლები იყვნენ პროფ. ე. ჩიჟი, პროფ. ვ. ნ. ტარნოვსკაია და პროფ. დრილი. დანაშაულის ეტიმოლოგიის საკითხის გადაჭრისას ყველაზე რადიკალური პოზიცია პროფესიით ფსიქიატრ პროფ. ვ. ჩიჟს ეჭირა, რომელიც ყველაზე თანმიმდევრულად იბრძოდა დანაშაულობის მიზეზთა სოციოლოგიური ინტერპრეტაციის წინააღმდეგ. მისი აზრით, ამ უკანასკნელმა სრული ფიასკო განიცადა. იგი, კერძოდ, სოლიდარული იყო რ. გაროფალოსთან, რომლის მტკიცებითაც, მდიდარ ადამიანთა შორის უფრო მეტი დანაშაულება, ვიდრე - ღარიბებში, რის გამოც, მისი აზრით, უარყოფილ უნდა იქნას დანაშაულობის ეკონომიკური განპირობებულობის კონცეფცია. (იხ. Чиж В. Правосвенность душевнобольных. Б. Г. 1891).

შედარებით 'კომპრომისტულ' მიდგომას გამოხატავენ პროფ. ე. ნ. ტარნოვსკაია და პროფ. დრილი. „ასეთი სახით კამათის გაგრძელება იმის შესახებ, - წერდა ე. ნ. ტარნოვსკაია, - ორგანიზმის თანდაყოლილი თვისებები წარმოშობენ დანაშაულს თუ სოციალური პირობები, ჩვენი აზრით, შეუძლებელია. თავისი ცალმხრივობის გამო კამათი უსარგებლო ხდება. ამ დროისათვის შეგროვილი მონაცემები დანაშაულის გენეზისის შესახებ ცხადყოფენ, რომ მისი ჩადენა ხდება არა რაიმე ერთი ყველაფრის გამომრიცხავი მიზეზის გამო, არამედ მრავალ, უკიდურესად რთულ პირობათა გავლენის ერთობლიობის შედეგად. დანაშაულთა

ახსნა მხოლოდ სოციალური გავლენის ან მხოლოდ ორგანიზმის თანდაყოლილი თვისებების გამოვლენის გზებით, ისეთივე ცალმხრივი და არასაკმარისია, როგორც ხალხთა შორის განსხვავებების დადგენა მათი მხოლოდ ენობრივი, ან კანის ფერის სხვადასხვაობების მიხედვით" (იხ. Тарноўская В.Н. Жыццёвыя ўспішы. С. Петербург. 1902, გვ.1).

§2. გენეტიკური, ფიზიოლოგიური და ფსიქიატრიული ახსნა

გენეტიკის განვითარებამ ახალი იმპულსი მისცა დანაშაულებრივი ქცევის ბიოლოგიური დეტერმინანტის ძიებას. ასე მაგალითად, მისი საშუალებით იქნა აღმოჩენილი ადამიანის სასქესო უჯრედების ქრომოსომულ სტრუქტურაში სხვადასხვაგვარ გადახრათა არსებობის ფაქტი, რამაც იმთავითვე მოასდინა ბიოკრიმინოლოგთა პროვოცირება - განეცხადებინათ ამ გადახრათა კავშირზე მათ მატარებელთა დანაშაულებრივ გამოვლინებებთან. ამასთანავე, ამ სფეროში საგულდაგულო გამოკვლევების ჩატარებამაც ვერ გამოავლინა ვერავითარი განსხვავება ქრომოსომული გადახრების მატარებელ და ნორმალური ქრომოსომური წყობის მქონე პირთა ქცევას შორის.

პიროვნების ბიოლოგიური თავისებურებების დანაშაულთან დაკავშირების მომდევნო მცდელობა დამნაშავეთა და არადამნაშავეთა შორის გონებრივი (ინტელექტუალური) განსხვავებების დასადგენად გახლდათ მიმართული. ეს ჰიპოთეზა თავისი ბიოლოგიური ინტერპრეტაციით დამნაშავეთა გონებრივი არასრულფასოვნების პოსტულატამდე დადიოდა. ამგვარი ჰიპოთეზა დასაწყისში დამაიმედებელ შედეგებს იძლეოდა, მაგრამ მეთოდის სრულყოფასთან ერთად მისი უარყოფაც გახდა საჭირო, რამდენადაც დამნაშავეთა და არადამნაშავეთა გონებრივ მონაცემებს შორის ვერავითარი განსხვავებება ვერ იქნა აღმოჩენილი.

როგორც ამერიკელი კრიმინოლოგი ე. ფოქსი წერს „1950 წელს ჩატარებულმა გამოკვლევამ იმ დასკვნამდე მიგვიყვანა,

რომ გონებრივ განვითარების ხარისხსა და დანაშაულობას შორის კავშირის შემდგომი შესწავლა ყოველად მიხანძმევონ ნელია, რამდენადაც ამ მიმართულებით შესაძლებლობები ამოიწურა, რასაც მოწმობს იმ სამუშაოთა სერიის მიმოხილვა, რომლებმაც აჩვენეს, რომ პატიმართა და მოსახლეობის გონებრივი განვითარების დონეში თითქმის არანაირი განსხვავება არ არსებობს." (იხ. В. Фокс. Изучение в криминалогии. М. 1980, გვ. 174-175.).

ბიოლოგიური მიმართულების კუთხით ხდებოდა იმგვარი თვისების კვლევა, როგორსაც აგრესია წარმოადგენდა და რომელსაც უდავოდ გააჩნდა შეხება დანაშაულებრივ ქცევასთან. უკანასკნელ ხანს აგრესიის პრობლემის კვლევა ინტენსიურად მიმდინარეობს, მიუხედავად იმისა, რომ დღემდე არ გახლავთ აღმოჩენილი აგრესიის რაიმე ბიოლოგიური საფუძველი, რომელიც ერთიანად განაპირობებდა დანაშაულებრივ ქცევას. აგრესიის კვლევის ბიოლოგიური მიმართულების ერთ-ერთ წარმომადგენელს ლორენცს აგრესიული ქცევისათვის ბიოლოგიური მზადყოფნის დასასაბუთებლად ფიზიოლოგიიდანაც მოჰყავდა სარწმუნო არგუმენტები. მისი აზრით, ფარმაკოლოგთა მიღწევები ადასტურებენ, რომ არსებობენ სუბსტანციები, რომლებიც ლიმფატიკურ სისტემაზე მოქმედებისას შიშსა და აგრესიას აჩვენებენ. მაგრამ მეცნიერის თვალსაზრისი მაინც უარყოფილი იქნა სოციალური მომენტის გაუთვალისწინებლობისა და ცხოველთა და ადამიანთა ქცევას შორის დაუშვებელი ანალოგიის დაშვების მოტივით (იხ. Кайзер Г. Криминалогия. М. 1979, გვ. 258).

დანაშაულებრივი აგრესიის ბიოფსიქიკურ კონცეფციებს მიეკუთვნება ფროიდისტული მიმართულებაც. იგი ემყარება აგრესიის ახსნას სწრაფვის თეორიის გზით. ფროიდს აგრესიის თეორია ადამიანის ორგანიზმის სიკვდილისადმი დესტრუქციული სწრაფვიდან გამომდინარეობს. ამ ექსპერიმენტალური მასალებით დაუდასტურებელმა თეორიამ სადღეისოდ დაკარგა თავისი მნიშვნელობა. ამასთან ერთად, ფროიდის მოწაფე - ფრომი - ადამიანში აგრესიის ბიოლოგიზაციის მოწინააღმდეგედ გვევლინება. ადამიანში აგრესიის ორი განსხვავებული ტიპის

განსაზღვრით, იგი თვლის, რომ პირველი - ფსიქოგენეტიკური - პროგრამირებულია და მხოლოდ თავდაცვითი ხასიათის აგრესიას წარმოადგენს. ამგვარი აგრესია ადამიანს საზოგადოებაში არ ახასიათებს, რამდენადაც უკვე არაეინ არ გრძნობს თავს საფრთხის წინაშე. ხოლო რაც შეეხება აგრესიის მეორე ტიპს - ავთვისებიანს, იგი მხოლოდ ადამიანისათვის არის მახასიათებელი და მას მხოლოდ განადგურება და სისასტიკე მოაქვს. თუმცა, ეს უკანასკნელიც ბიოლოგიურად არ გახლავთ განპირობებული. (იხ. იქვე: გვ. 259).

ამგვარად, მეცნიერების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ცალკეული პიროვნული თვისებების ბიოლოგიური წარმოშობის კრიტერიუმის მიხედვით დამნაშავეთა და არადამნაშავეთა შორის განსხვავებები არ არის დადგენილი. ეს იმის მაუწყებელია, რომ დღემდე არ არის დამტკიცებული პიროვნების რაიმე იმგვარი ბიოლოგიური თვისების არსებობა, რომელიც სოციალურ კონტროლს არ ექვემდებარება.

ფროიდისტული პოზიცია

ბიოლოგიურ პრობლემას ცოტა სხვაგვარად უკავშირებს დანაშაულობას ავსტრიელი ფსიქიატრი, ფსიქოანალიზის დამფუძნებელი ზ. ფროიდი. საზოგადოებაში ადამიანის ქცევის პრობლემისადმი ფროიდის მიდგომა სხვა ბიოლოგიური თეორიებისაგან იმით განირჩეოდა, რომ მეცნიერი არ ცდილობდა ადამიანთა ერთი ჯგუფის გამოყოფას დანაშაულის ჩადენისაკენ ბიოლოგიური სწრაფვის ნიშნით და მის ამგვარ სწრაფვას მოკლებულ სხვა ჯგუფისადმი დაპირისპირებას. ფროიდის მიხედვით ბუნებისაგან ყველა ადამიანს აქვს ნაბოძევი ღესტრუქტიული ანტისაზოგადოებრივი ტენდენციები და საზოგადოებაში ქცევისას უმეტეს მათგანში ამგვარი მისწრაფებები განმსაზღვრელ როლს ასრულებენ.

[ადამიანური ქცევის გასაგებად ფროიდი განიხილავს ინდივიდისა და კულტურის ურთიერთქმედების პრობლემას/

ამასთან დაკავშირებით იგი ილწვის საზოგადოებაში კულტურის დანიშნულების გასაგებად. მისი აზრით, კულტურის ერთ-ერთ ამოცანას შეადგენს ადამიანებში საზოგადოების სასარგებლოდ საკუთარი მისწრაფებების მსხვერპლად გაღების მოვალეობის გრძნობის ფორმირება, ადამიანთა შეგუება ამგვარი მსხვერპლის გარდუვალობასთან. აქედან გამომდინარე კულტურის ერთ-ერთ მთავარ ფუნქციად ფროიდი იძულებას თელის. ფროიდის მიხედვით „...მასები ძელოვანნი და არაშორსმჭვრეტელნი არიან. მათ არ უყვართ თავიანთ გატაცებებზე უარის თქმა, არ უსმენენ ამგვარი უარის თქმის გარდუვალობის დამადასტურებელ არგუმენტებს, და მასების ინდივიდუალური წარმომადგენლებიც ერთმანეთში განუკითხაობასა და გარყვნილებას აქეზებენ“ (იხ. З. Фрейд. Будущее одной иллюзии. წიგნში: "Сумерки богов" М. 1989, გვ. 97.).

ფროიდი კარგად გრძნობს და ჭვრეტს თავის ოპონენტთა წინააღმდეგობას, რომლებიც სწორედ კულტურას თელიან მთავარ დამნაშავედ მასების არსებულ მდგომარეობაში. მაგრამ იგი მეტად სკეპტიკურად ეკიდება ისეთი კულტურის შექმნის შესაძლებლობას, რომლის დროსაც ადამიანები იძულების გარეშე შეძლებდნენ „...მისცემოდნენ კეთილდღეობის მოპოვებასა და მისით ტკობას. ეს - ოქროს საუკუნე იქნებოდა“ - წერს მეცნიერი (იქვე. გვ. 98).

კულტურასა და ინდივიდს შორის კონფრონტაციის შესამცირებლად ფროიდი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ადამიანური ზე - მეს ფორმირებას, რაც კულტურის მიერ ადამიანის შიგნითაა ინტერიორიზირებული. მაგრამ კულტურის მიერ ადამიანის ინტერიორიზაციის ამგვარი საშუალება სხვადასხვა აკრძალვებისათვის ერთნაირი როდი გახლავთ. როგორც ავტორი წერს „უსასრულოდ მრავალი კულტურული ადამიანი, ვისაც მკვლელობა ან ინცესტი შეაძრწუნებდა, უარს არ ამბობს საკუთარი სიზარბის, საკუთარი აგრესიულობის, საკუთარი სექსუალური ვნებების დაკმაყოფილებაზე, ხელიდან არ უშვებს შემთხვევას. აენოს სხვას სიცრუით, ტყუილით, ცილისწამებით, თუკი ყოველივე ამისას დაუსჯელი დარჩება“ (იქვე, გვ. 101).

(ფროიდი ცდილობს მაუთითოს კულტურის იმ ნაკლოვანებებზე, რომლებიც ხელს უწყობენ დესტრუქციული ადამიანური სწრაფეების გამოვლენას. ეს, მისი აზრით, ერთმანეთისაგან პატერიალური უზრუნველყოფის დონით განსხვავებულ კლასებად დაყოფილ საზოგადოებაში ხდება.) თუკი კულტურას - წერს ფროიდი, - არ ძალუძს თავი გართავას მდგომარეობას, როდესაც მის წარმომადგენელთა გარკვეული რაოდენობის დაქაყოფილებას წარამძღვრად სხვათა, შესაძლოა - უმრავლესობისაც, ჩაგვრა უდევს, ამას კი ადგილი ყველა თანამედროვე კულტურებში აქვს, მაშინ თავად ჩაგრულნი გასაგები მიზეზების გამო მწვავე მტრობით იმსჯელებიან კულტურის მიმართ, რომელსაც ისინი თავიანთი შრომით ინახავენ, მაგრამ რომლის წყალობასთან ზიარების საშუალებაც ნაკლებად აქვთ." (იქვე).

ამ შემთხვევაში, ფროიდის აზრით, ინდივიდების მიერ კულტურული აკრძალვების ინტერიორიზაციის პროცესის განხორციელება შეუძლებელია. პირიქით, ჩაგრულ კლასთა გარემოში იზრდება მტრობა და თვით სწრაფეაც კი - ამგვარი კულტურის განადგურებისაკენ. შეცნიერის აზრით, ასეთი კულტურა, მართლაც, განადგურებას იმსახურებს. მას ხანგრძლივი არსებობა არ ძალუძს. აქ ავტორი უკვე, ძირითადად, მისი თანამედროვე კულტურის სოციალური პირობების კრიტიკოსად გვევლინება.

ამასთან ერთად, აუცილებელია გვახსოვდეს, რომ ამგვარი კრიტიკის სათავეები საზოგადოებაში ადამიანური ქცევის დეტერმინაციის პრობლემის უკიდურეს ბიოლოგიზაციაზეა ბაზირებული. თავის მხრივ, ადამიანური ქცევის ფორმირებაში პიროვნების ბიოლოგიური თვისებების როლის შემუშნეულობაც - სინამდვილის დამახინჯება იქნებოდა. ადამიანი ზომ ბიოსოციალური არსებაა, და ამიტომაც ჩვენ ვერ ეუარყოფთ ადამიანის, „მე მინდა“-ს განცდების გამაძლიერებელი, ე.წ. დესტრუქციული ძალების ზეგავლენის შესაძლებლობას კონკრეტული დანაშაულების ჩადენაზე. თუმცა, ბოლომდე ცხადი არ გახლავთ თავად ამ დესტრუქციული ძალების წარმომავლობის საკითხი.

ჩვენი აზრით, მათი ცალსახა ბიოლოგიზაციის სასარგებლოდ არგუმენტთა საკმარისი რაოდენობა არ მოიპოვება. მაგრამ თავად ასეთი შემთხვევაშიაც კი, დანაშაული - ბიოლოგიურ მოკლენად ვერ განიხილებოდა, რამდენადაც იგი სოციალიზირებული ინდივიდის ქცევის პროდუქტს წარმოადგენს, ე. ი. იმ ინდივიდისა, რომელსაც შეუძლია გააკონტროლოს თავისი საქციელი და მათზედ პასუხისმგებელი იყოს საზოგადოების წინაშე. წინააღმდეგ შემთხვევაში შეუძლებელი იქნებოდა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისა და სასჯელის დასაბუთება, საზოგადოება კი დანაშაულთა არა გამოსწორების, არამედ მათი იზოლირებისა და მკურნალობის აუცილებლობის წინაშე დადგებოდა.

✕

თავი 4.

სოციალოგიური მიმართულება

დანაშაულობის შესწავლაში

§1. სოციალურ-ფსიქოლოგიური მიდგომა

1. დანაშაულობის შესწავლის სოციალურ-ფსიქოლოგიური მიმართულებას ერთერთი პირველი წარმომადგენელი იყო ფრანგი სოციოლოგი გ. ტარდი (1843-1913). სოციალურ ფსიქოლოგიაში თანამედროვენი მას ისეთსავე ადგილს აკუთვნებდნენ, როგორც ჩ. ლომბროზოს - სისხლის სამართლის ანთროპოლოგიაში (იხ. предисловие к русскому изданию. Тард Г. Преступник и преступление. М. 1906 გვ. 18). გ. ტარდის, როგორც სოციოლოგის, შეხედულებები ფსიქოლოგიზმით გამოირჩეოდნენ. მისი აზრით, საზოგადოებრივი განვითარება ინდივიდუალიზმის ურთიერთქმედებამდე დადის, სოციოლოგია კი - ინტერფსიქოლოგიასთან იგივედება. გ. ტარდი, საკუთარი სოციოლოგიური კონცეფციიდან გამომდინარე, მწვავედ ილაშქრებდა ჩ. ლომბროზოს ანთროპოლოგიური სკოლის წინააღმდეგ. მისგან განსხვავებით იგი ძირითად ყურადღებას დანაშაულის პიროვნებას არა ანთროპოლოგიური, არამედ ხასიათობრივი თავისებურებებს

კვლევის უთმობდა. დამნაშავეებში მათი ხასიათის ისეთი თვისებების აღნიშვნით, როგორიცაა უსაზღვრო სიამაყე, შურისშეძებლობა, სიზარმაცე, გარყვნილება, პატივმოყვარეობა, თამაშისადმი მისწრაფება და ა.შ., მეცნიერი ორიენტირებას მათი წარმოშობის სოციალურ ახსნაზე ახდენს. ასე მაგალითად, იგი წერს „...მკვლელთა და მძარცველთა უმრავლესობა თავიდან მითრეული ბავშვები იყვნენ და დანაშაულის ნამდვილი კერა ჩვენი დიდი და პატარა ქალაქების თითოეულ მოედანსა და გზაჯვარედინზე უნდა ვეძებოთ, მტაცებელი ქუჩის ბიჭების იმ ჯგუფებში, რომლებიც ბელურათა გუნდით იკრიბებიან საკუთარ სახლებში აღზრდის უკმარისობისა და უპურობის შედეგად“.

(Тарл Г. "Преступник и преступление". М. 1906, გვ. 56).

1 გ. ტარდი დარწმუნებულია, რომ დანაშაულის განმაპირობებელ მქანისებში დიდ როლს თამაშობს სწავლება და მიბადება. მისი აზრით, თავიანთი მაწანწალობისა და ბინძური ბავშვობის პერიოდში დამნაშავეები დანაშაულებრივი სწავლების ერთგვარ სკოლას გადიან. გ. ტარდის მთავარი სოციოლოგიური თეზისი იმაში მდგომარეობს, რომ დამნაშავეებად კი არ იბადებიან, არამედ - ხდებიან. „...ჩვენი ბუნებრივი თვისებების აღვილად დასაყალიბებელი თიხა, - წერს გ. ტარდი, - მხოლოდ ის მასალაა, რომლის ფორმაც სოციალური ნიმუშის მიხედვით ჩამოისხმევა“ (იქვე გვ. 79).

ტარდი მკვეთრად ეწინააღმდეგება დანაშაულის ჩადენაზე გეოგრაფიული, კლიმატური და რასობრივი თვისებურებების ზეგავლენით ზედმეტ გატაცებასაც, რასაც ხაზს უსვამდნენ სოციალური სტატისტიკის მამამთავარი - ჟ. კეტლე, ლაკასანი და ე. ფერი. სტატისტიკური დაკვირვებებით გატაცებას ეს მეცნიერები მიჰყავდათ აზრამდუდანაშაულობაზე სეზონური და სხვა ფიზიკური პირობების ზეგავლენის დამოუკიდებლობის შესახებ. გ. ტარდი მკვეთრად ემიჯნება ამგვარ მიდგომებს, არსობრივად უთანაბრებს რა მათ, მის მიერვე გაკრიტიკებულ დანაშაულის ანთროპოლოგიურ თეორიას. თუმცა, მიბადების მქანისებებისა და დანაშაულებრივი ქცევის ეტიმოლოგიაში მათი როლის აღწერით ზედმეტად გატაცებულმა გ. ტარდმა თავადვე ვერ შეძლო განრიდებოდა იმ ხვედრსა და თავიდან აეცილებინა

ის ნაკლოვანებები, რაშიაც თავისთავად ოპონენტებს ადანაშაულებდა. მისი მიდგომის ცალკეერდოვნება მეტისმეტად მარტივი და გულუბრყვილოა იმისათვის, რათა პრეტენზია პქონდეს დანაშაულობის მიზეზთა ახსნასთან დაკავშირებით.

2. მე-XIX საუკუნესა და მე-XX საუკუნის დასაწყისში სოციოლოგიური აზროვნების მსლაერმა განვითარებამ ერთ-ერთ წინა პლანზე წარმოაჩინა ე. დიურკჰეიმის სახელი, რომლის ნაშრომებიც სოციოლოგიაში ტარდის მიბაძვის კონცეფციის ერთგვარ ანტიპოდებადაც შეიქმნენ, სადაც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეს უკანასკნელი, სოციალური ცხოვრებას მიბაძვის საფუძველზე ინდივიდთა ფსიქოლოგიური ურთიერთქმედების თვალსაზრისით განმარტავდა.

ამგვარი პოზიცია ე. დიურკჰეიმისათვის არაღამაკმაყოფილებელი აღმოჩნდა, რადგანაც, მისი აზრით, იგი ვერ პასუხობდა მეტად არსებით სოციოლოგიურ საკითხს - რატომ არის ადამიანებისათვის დამახასიათებელი მიბაძვა. ე. დიურკჰეიმი იძლევა ამაზე პასუხს, მისი შეხედულებით, ადამიანებს მიბაძვა მათი სოციალურად კოლექტიური ბუნების გამო ახასიათებთ. ო.კონტისა და ისტორიული რეალობის შესახებ მისი მოძღვრების - რომელიც არ დადის ცალკეულ ინდივიდებამდე და საზოგადოების, როგორც რეალური ცოცხალი ორგანიზმის ახსნამდე, - გაელენის ქვეშ მყოფი ე. დიურკჰეიმი ინდივიდუალურ შეგნებაზე კოლექტიურის პრიორიტეტის და შესაბამისად, მეორედან პირველის გამოყვანის აუცილებლობის პრინციპის მომხრე იყო.

ბურჟუაზიული საზოგადოების რევოლუციური გარდაქმნების შიშიდან და მისი პრინციპული საფუძვლების შენარჩუნებისაკენ მისწრაფებიდან გამომდინარე მეცნიერს, უპირველეს ყოვლისა, საზოგადოებისათვის არსებობის სტაბილურობის უზრუნველყოფა აღელვებს. ამასთან დაკავშირებით, იგი ამუშავებს ანომიის თეორიას, რომლის თანახმადაც, თუკი კოლექტიური შეგნება კრიზისს განიცდის, მაშინ, თავისი სათავით ინდივიდუალური, ბიოლოგიური იმპულსები და ვნებები, რომლებიც გარკვეულ დრომდე საზოგადოების მორალური ფასეულობების კონტროლ-ქვეშ იმყოფებიან, პირველ პლანზე იწყებენ გამოსვლას და

საზოგადოებრივი სისტემისა და მისი ფასეულობებისათვის დამღუპველნი ხდებიან.

სწორედ საზოგადოების საკონტროლო ფუნქციების შესუსტება წარმოადგენს ანომიის მდგომარეობის მიზეზს, რაც გამოიხატება საზოგადოებრივ ქაოსში, უწესრიგობაში, კულტურულ ფასეულობებზე - ოჯახურ, რელიგიურ, სამართლებრივ ნორმებზე ინდივიდუალური პრიმიტიული ენებების გაბატონებაში. მაგრამ ასეთ მდგომარეობას ედიურკეიმი მხოლოდ დანაშაულობის ზრდას, მის - ნორმალური, საზოგადოებისათვის მისაღები მდგომარეობიდან - პათოლოგიურში გადასვლას უკავშირებს.

ამ კუთხით ე. დიურკეიმის კონცეფცია ზედმიწევნით ეხმიანება გოზის კონცეფციას, რომელიც ადამიანს ასევე საზოგადოებრივი კონტროლიდან მოწყვეტილ, მორალური ქცევისათვის უუნარო არსებად თვლიდა, არსებად, რომლის ცხოვრებაც მასშივე არსებულ ეგოისტურ ენებებს ბუნებრივ მდგომარეობამდე დაჰყავთ, რაც ხასიათდება „ყველას ომით ყველას წინააღმდეგ“. ამგვარ მდგომარეობას, საბოლოო ჯამში, ინდივიდის, როგორც საზოგადოებრივი არსების, გადაგვარებამდე მიუყვართ.

ამავე პოზიციას ფაქტიურად იზიარებს ზ. ფროიდიც. საზოგადოებრივისა და ინდივიდუალურის სწორედ ამგვარი დამოკიდებულებიდან გამომდინარე უნდა განვიხილოთ ედიურკეიმის მიდგომა დანაშაულობის, როგორც ნორმალური საზოგადოებრივი მოვლენის, გაგებისადმი. ედიურკეიმი იმ ფაქტიდან გამომდის, რომ დანაშაულობა ნებისმიერი საზოგადოებისთვისაა დამახასიათებელი, რაც, მისი აზრით, იმაზე მოწმობს, რომ იგი, უფრო სწორედ, მისი არსებობის ფაქტი, საზოგადოებაში ნორმალური ხასიათის მატარებელია. „იმის დაშვება, - წერს ედიურკეიმი, - რომ დანაშაულობა სოციალური პათოლოგიის გამოვლინების ფორმას წარმოადგენს, ნიშნავს ვალიაროთ, რომ პათოლოგია საზოგადოების ცხოვრებისათვის რაიმე შემთხვევითობა კი არ არის, არამედ, პირიქით, რიგ შემთხვევებში ცოცხალი ორგანიზმის ძირითადი კონსტიტუციიდანაც კი მომდინარეობს. ყოველივე ამის შედეგი კი ფიზიოლოგიურსა და პათოლოგიურს შორის ყოველგვარი

განსხვავების წამლა იქნებოდა" (მ. Дюркгейм. Преступность: Форма или патология? წიგნში: Социология преступности. М. 1966, გვ.39).

ე. დიურკჰეიმისათვის ნორმის ცნება ზოგადის ცნებას ემთხვევა, რის გამოც ნორმისაგან ყოველგვარ გადახრას იგი ავადმყოფურ მდგომარეობად განიხილავს. ამასთანავე, ედიურკჰეიმის აზრით, წარმოადგენს თუ არა ამგვარი მოვლენა პათოლოგიას - აბსტრაქტულად კი არ უნდა იქნას განხილული, არამედ კონკრეტული საზოგადოებას უნდა მიესადაგოს, რამდენადაც მას მშვენივრად ესმის, რომ ერთი და იგივე მოვლენები შესაძლოა დანაშაულებრივი იყვნენ ერთ საზოგადოებაში და არადანაშაულებრივი ე.ი. კოლექტიური გრძნობებისადმი შესატყვისი - მეორეში.

მოქმედებათა დანაშაულებრივი ხასიათის განსაზღვრის საკითხს ე. დიურკჰეიმი კოლექტიური შეგნების დონიდან გამომდინარე წყვეტს. დანაშაულებრივად ის მოქმედებები ცხადდება, რომლებზედაც კოლექტიური შეგნება განსაკუთრებით მწვავედ რეაგირებს. ამიტომ ასეთი გრძნობის გამწვავების ან მისი ცვლილების კვალდაკვალ დანაშაულებრივი ქმედებების აღვილს ის ქმედებები იჭერენ, რომლებიც ადრე საზოგადოების საშუალო ან ნორმალური გრძნობების ძლიერ შეურაცხყოფელბად არ მიიჩნეოდნენ.

ე. დიურკჰეიმის მიხედვით, დანაშაულები ყოველთვის არსებობენ, რამდენადაც ცალკეულ საზოგადოებრივ ინდივიდთა მორალურ შეგნებაში ყოველთვის არსებობს განსხვავება. აღმაინები, - თვლის ე. დიურკჰეიმი, - არ შეიძლება ერთნაირები იყვნენ, რის გამოც ამკარაა საშუალო ტიპიდან მათი გადახრები, რაც დანაშაულობის უცილობელ არსებობას მოწმობს. უფრო მეტიც, ედიურკჰეიმი თვლის, რომ დანაშაულობას საზოგადოებაში სასარგებლო ფუნქციაც გააჩნია. იგი ამზადებს საზოგადოებრივ ცვლილებებს და ეწინააღმდეგება საზოგადოების მიერ უძრავი ფორმის მიღებას. „მართლაცდა, - წამოიძახებს ედიურკჰეიმი, - რაოდენ ხშირად გვევლინება დანაშაული მხოლოდ მომავლის მორალის წინათგრძნობად, მოსალოდნელისაკენ გადადგმულ ნაბიჯად. ათენის კანონების მიხედვით სოკრატე

დამნაშავე იყო და მის გასამართლებასაც უდავო საფუძველი გააჩნდა. თუმცა, მისდამი ბრალად შერაცხული დანაშაული, კერძოდ კი - აზრის დამოუკიდებლობა, არა მარტო მოთელი კაცობრიობის, არამედ მისი საკუთარი ქვეყნის კეთილდღეობისა, კენ იქნა მიმართული. იგი დაეხმარა ახალი მორალისა და რწმენის ჩამოყალიბებას, რაც ესოდენ ესაჭიროებოდათ ათენის მაცხოვრებლებს, რადგანაც ტრადიციები, რომლის მიხედვითაც ცხოვრობდნენ ისინი მანამდის უკვე ვეღარ ესაბამებოდნენ ცხოვრების არსებულ პირობებს" (იქვე, გვ. 43).

საინტერესოა ის პრაქტიკული ხასიათის დასკვნები, რომელიც ე. დიურკჰიმს დანაშაულობის, როგორც ნორმალური, აუცილებელი და გარკვეულწილად სასარგებლო საზოგადოებრივი მოვლენის, საკუთარი კონცეფციაზე დაყრდნობით გამოაქვს. ასე მაგალითად, იგი თვლის, რომ დანაშაულობის როგორც მეტის-მეტად დაბალი, ასევე ზედმეტად მაღალი დონე მავნე საზოგადოებრივ მოვლენას წარმოადგენს და საზოგადოებრივი შეგნების სფეროში მიმდინარე იმ არასასიკეთო ცვლილებებზე მიანიშნებს, რის შედეგადაც აუცილებელი ხდება სასჯელის პოლიტიკაში გარკვეული კორექტივების შეტანა. „თუკი დანაშაული სულაც არ წარმოადგენს პათოლოგიას, - რეზიუმირებს ე. დიურკჰიმი, - მაშინ სასჯელის მიზანიც ვერ იქნება განკურნება და სასჯელის ჭეშმარიტი ფუნქცია რაღაც სხვა მიმართულებით უნდა ვეძებოთ" (იქვე, გვ.44).

ე. დიურკჰიმის ამგვარ პოზიციას მისი თანამედროვენი კრიტიკულად შეხვდნენ. ე. ფერი, მაგალითად, თვლიდა, რომ რახან დამნაშავენი ადამიანთა შორის უმცირესობას წარმოადგენენ, ისინი არანორმალურ საზოგადოებრივ მოვლენად უნდა მივიჩნიოთ (იხ. Э. Фери, ციტირებული ნაშრომი, გვ. 14-15). ღვას რა ანთროპოლოგიურ პოზიციებზე და აქედან გამომდინარე მიიჩნევს რა დანაშაულობას გამონაკლისად და ერთგვარ ბიოლოგიურ რუდიმენტად, - ე. ფერი, როგორც ეხედავთ, - ე. დიურკჰიმის კრიტიკისას სოციოლოგიურ არგუმენტებამდე კი არ აღის, არამედ ბიოლოგიურ სათუძველზე რჩება, რითაც ე. დიურკჰიმის კრიტიკა სოციოლოგიური ხასიათის ახალ არასტანდარტულ არგუმენტებს ვერ ღებულობს.

ე. დიურკჰეიმის ინდივიდუალიზმის პოზიციებიდან აკრიტიკებს გ. ტარდიც. ეს უკანასკნელი თვლის, რომ რეალობის სხვადასხვა დონე არ არსებობს და ყველაფერი კონკრეტული ინდივიდების ურთიერთქმედებით და ამგვარი ურთიერთქმედების თავისებურებებით უნდა აიხსნას. „ტალღა, - გ. ტარდის აზრით, - მისი შესაძლებელი წვეთების ურთიერთქმედებიდან უნდა იყოს ახსნილი“ (იხ. Осинова Е. В. Социология). Дюркгейма. М. 1977, გვ: 32). შესდგომში ედიურკჰეიმის მიერ წამოყენებული დანაშაულობის, როგორც ნორმალური მოვლენის, პირობების კრიტიკის არგუმენტს გ. ტარდისათვის წარმოადგენს მისი მტკიცება ობიექტური საფუძვლის არარსებობის შესახებ იმის გადასაწყვეტად, თუ დანაშაულობა როგორი დონეა ნორმალური.

ჩვენი აზრით, ეს არგუმენტი ვერ არყვეს ე. დიურკჰეიმის კონცეფციას, რამდენადაც მასზედ ავტორს მოეპოვება პასუხი. ე. დიურკჰეიმის აზრით, ამგვარ ობიექტურ საფუძველს წარმოადგენს საზოგადოებრივი შეგნების ინტეგრირებულობის ხარისხი, რომელსაც ძალუძს დანაშაულობის დონის კონტროლი, არ აძლევს რა ამ უკანასკნელს საზოგადოებაში დომინირებული მდგომარეობის მოპოვების საშუალებას. ე. დიურკჰეიმის ფსიქოლოგიურმა კონცეფციამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა დანაშაულობის განპირობების გაგებისათვის სოციალურ-ფსიქოლოგიური მიდგომის ფორმირებაში, რის განვითარებასაც ამერიკელ კრიმინოლოგებთან ვხვდებით.

დასავლეთის ყველა კრიმინოლოგიურ სკოლას შორის ამერიკელი, ვფიქრობთ, ყველაზე თანმიმდევრულად დგას სოციალური პლატფორმაზე. ამასთანავე, ეს პლატფორმა, თავისი ბუნებით, ძირითადად - სოციალურ-ფსიქოლოგიურია, რაც საერთო ჯამში, მეტ-ნაკლები ხარისხოვნებით ახასიათებს მთელს დასავლურ კრიმინოლოგიას. ეს არ ნიშნავს, რომ ამერიკელები ობიექტურ სინამდვილეში დანაშაულობის ხელშემწყობ ფაქტორებს ვერ ხედავენ, მაგრამ, ამავე დროს დანაშაულობის მათი თეორიების სიმძიმის ცენტრი კულტურის სფეროში დეფექტების ანალიზის მხარესაა გადახრილი.

ეს ძირითადად იმის გამო ხდება, რომ ამერიკელები დარწმუნებული არიან დანაშაულობის არსებობაში ნებისმიერი

სოციალურ-ეკონომიკურ პირობების შემთხვევაში. ასე მაგალითად, ე. შურის აზრით, „...ეკრავითარი სოციალურ-ეკონომიკური რეფორმებით ვერ მრეახდენო დანაშაულობის ლიკვიდირებას მთლიანად და ...არ არსებობს ისეთი სოციალურ-ეკონომიკური სისტემა, რომელიც შემოგვთავაზებდა დანაშაულების შხამსაწინააღმდეგო საშუალებას“ (Ильп მ. Паме преступное общество. М. 1977., გვ. 175).

ამერიკულ კრიმინოლოგიაში არ არსებობს დანაშაულობის მიზეზების ამხსნელი ერთიანი თეორია. იგი არის ორიენტირებული ემპირიზმზე, რაც მის მეთოდოლოგიაში არსებულ პოზიტივისტურ ტრადიციებზე მიუთითებს. მაგრამ დანაშაულობის რაიმენაირი ახსნისაკენ მისწრაფება მაინც უბიძგებს მეცნიერებს ამერიკულ საზოგადოებაში, - თუნდაც, ემპირიულად დაკვირვებული ფაქტებზე აგებულ, - თეორიული კონსტრუქციების ფორმირებისაკენ. შევჩერდეთ მათგან ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანზე.

კულტურების კონფლიქტის თეორია

კონფლიქტის თეორიის ერთ-ერთი პირველი ავტორის - თ.სელინის აზრით, საზოგადოებრივი ურთიერთობების გართულებასთან ერთად იზრდება სხვადასხვა კულტურული სპეციფიკის მქონე საზოგადოებრივი წარმონაქმნების რაოდენობაც, რაც თავის მხრივ, უფრო აქტუალურს ხდის კულტურათა კონფლიქტის - როგორც დანაშაულებრივი ქცევის წყაროსა თუ მიზეზის - საკითხს. მისი აზრით, კრიმინოლოგიის საგანში კულტურის იმ არაერთგვარი ნორმების ჩარევა, რომლებიც დანაშაულებრივი ან დევიატნური (გადახრილი) ქცევის წყაროს წარმოადგენენ, საშუალებას მოგვცემს ემპირიული კვლევის დროს თავიდან ავიცილოთ კრიმინოლოგიის ობიექტის - სისხლის სამართლის კანონით აკრძალული ქცევის - არასტაბილურობა და ცვალებადობა, რაზედაც ძალზედ მგრძნობიარედ მოქმედებს თავისი ბუნებით საკმაოდ სუბიექტური სახელმწიფოებრივი ფაქტორი, რომელიც უშუალოდ განსაზღვრავს დანაშაულებრივად მისაჩნევ

ქმედებათა წრეს. (იხ. Т. Селли. Социологический подход к изучению причин преступности, გვ. 27-38; Конфликт норм поведения, გვ. 282-287, კრებულში: (Социология преступности М. 1966). ეს პოზიცია, - რომელიც ზედმეტად ამუქებს უნდობლობას კანონმდებლისადმი, რომელიც, ბუნებრივად, სისხლის სამართლის კანონის ნორმების ფორმირებისას იოვალისწინებს არა მხოლოდ საკუთარ ვიწროსახელმწიფოებრივ და სამართლებრივ ინტერესებს, არამედ სოციალურად მავნე ქმედებების კრიმინალიზაციაში საზოგადოების ობიექტურ საჭიროებებსაც, - სამართლიანად ექვემდებარება კრიტიკას თავად ამერიკელი კრიმინოლოგების მხრიდან.

თავის მხრივ, ამერიკულ კრიმინოლოგიაში ითვლება, რომ კრიმინოლოგიის მიერ კულტურათა კონფლიქტის განხილვის სასარგებლოდ არგუმენტების არასწორი დასაბუთების მიუხედავად, მეცნიერებაში ამ პრობლემას მაინც უნდა დაეთმოს გარკვეული ყურადღება, თუმცა არა დანაშაულობის შესწავლის იმ მიდგომის ლიკვიდაციის ხარჯზე, რომელიც მას სისხლის სამართლის კანონის ნორმების დარღვევად განიხილავს. (იხ. У. Таппен. ციტირებული ნაშრომი, გვ. 63).

დიფერენცირებული კავშირის თეორია

ამერიკულ კრიმინოლოგიაში დანაშაულებრივი ქცევის ეტიმოლოგიის ახსნის პრეტენზიის მქონე ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან თეორიად - დიფერენცირებული კავშირის თეორია ითვლება, რომლის ავტორიც ე.სატერლენდი გახლავთ) ამ თეორიის თანახმად დანაშაულებრივი ქცევის ათვისება ურთიერთობის პერიოდში ინდივიდების ურთიერთქმედების შედეგად ხდება. ურთიერთქმედების დროს ინდივიდში ხდება იმ უპირატესობა-მინიჭებული ნიშნების ფორმირება, რომლებსაც შემდგომში - დანაშაულებრივი ქცევის შერჩევისას - გადაწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭებათ, „პირი, - წერს ე.სატერლენდი, - დელინკენტი ხდება იმის შედეგად, როდესაც მასში სამართლის ნორმების დარღვევის ხელშემწყობი ნიშნები

სჭარბობენ ამ ნორმების დარღვევის არახელშემწყობ ნიშნებს." (ციტ. Кресен Л. Развитие теории. Теория дифференцированной связи, კრებულში: Социология преступности, გვ. 91).

ზოგიერთი ავტორი, მოცემული თეორიის კრიტიკისას, თვლის, რომ იგი არ მოიცავს დანაშაულობის ეტიმოლოგიის ყველა შემთხვევას, რამდენადაც მათგან, ვისაც, ასე თუ ისე, დანაშაულობასთან რაიმე შეხება გააჩნია, შემდგომში ყველა როდი ჩადის თავად დანაშაულს. ამასთანავე, როგორც დ.რ.კრესი აღნიშნავს, მათ არასწორად ესმით ე. სატერლენდის მიერ გამოთქმული მოსაზრების არსი. აღნიშნული თეორიის სათაურად გამოტანილ ტერმინს - დიფერენცირებული კავშირი - შეუძლია ამ გაუგებრობის მოხსნა. ე. სატერლენდის მიხედვით, დანაშაულობის ეტიმოლოგიის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ურთიერთობაში მყოფი პირის კავშირი სხვა ინდივიდებთან ყოველთვის დიფერენცირებულია იმ თვალსაზრისით, რომ იგი ამავედროულად მასზედ მომქმედებდა იმ ნორმების სამიზნეს წარმოადგენს, რომლებიც მას დანაშაულის ჩადენისაკენ კიდევ უბიძგებენ და მისგან კიდევ აკავებენ.

ამიტომ დანაშაულს პირი მხოლოდ იმ შემთხვევაში ჩადის, როდესაც ინდივიდის ის ნიშნები, რომლებიც ხელს უწყობენ მისი მხრიდან სამართლის ნორმების დარღვევას, სჭარბობენ საწინააღმდეგო ხასიათის მქონე ნიშნებს.

შემდგომ. „ადამიანმა, - აღნიშნავს დ. კრესი, - დანაშაულებრივი ქცევის ფორმა, შესაძლოა, იმ პირთაგან ისწავლოს, ვინც თავად დაშინაშავენი არ არიან, და პირიქით, არადასაშაულებრივი ქცევის ფორმის ისწავლა მას შეუძლია ხულიგნებისაგან, პროფესიონალი თაღლითებისაგან, ნაცადი დამნაშავეებისა და განგსტერებისაგან" (იქვე). ამ აღნიშნულ კატეგორიებსაც ხომ შეუძლიათ, მათი ცხოვრების ფაქტიური წესის მიუხედავად, პიროვნებაზე სრულიად საპირისპირო ზეგავლენის მოხდენა.

და მართლაც, უამრავი მაგალითია იმისა, თუ როგორ ცდილობენ დამნაშავენი საკუთარი უარყოფითი ზეგავლენისაგან თავიანთი ახლობელი ადამიანების დაცვას. და ეს მაშინ, როდესაც მრავალ ადამიანს, ვინც შვილებს კანონის პატივისცემის

სულისკვეთებით 'ზრდის, მათთვის - ეთიკური და სამართლებრივი ნორმებისადმი საკუთარი ფაქტიური დამოკიდებულებიდან (ქცევის მაგალითიდან) გამომდინარე - სრულიად საწინააღმდეგო მიმართულების ფორმირება შეუძლია.

ჩვენი აზრით, ზოგადკრიმინოლოგიურობაზე პრეტენზიის მქონე მოცემული თეორიის ძირითად ნაკლს მისი ფსიქოლოგიზმი წარმოადგენს, რასაც, როგორც ჩანს, დანაშაულებრივი ქცევის ეტიმოლოგიის კრიმინოლოგიური პრობლემები დაუსაბუთებლად დაკავს ფსიქოლოგიურ პრობლემამდე. ამიტომაც გამოიყურება დამაჯერებლად იმ კრიტიკოსთა არგუმენტები, რომლებიც ამ თეორიაში ინდივიდში ამა თუ იმ სოციალური კავშირების არსებობის, მისი ამა თუ იმ სოციალურ სტრუქტურებში ჩართვის ამხსნელ სოციოლოგიურ მომენტებს ვერ პოულობენ. (იხ. Глюк III. Теория и факт в криминологии. Критика теории дифференцированной связи крестулში: Социология преступности, გვ.106-113).

ანომიის თეორია

დანაშაულებრივი ქცევის ერთერთ ყველაზე უფრო მეტი გავლენის მქონე კრიმინოლოგიურ, სოციალურად ორიენტირებულ კონცეფციად შეიძლება ჩაითვალოს რობერტ მერტონის ანომიის თეორია. რ. მერტონის აზრით, დანაშაულობის წარმოშობის, უფრო სწორედ კი კონკრეტულ საზოგადოებაში მისი აღწარმოების სოციალურად ორიენტირებული კონცეფციის თეორიული საფუძვლის ფორმულირება განპირობებულია იმით, რომ დანაშაულებრივი ქცევის ახსნაში გამოტოვებულია სოციალური ასპექტი, რომელიც „დამნაშავე“ დანაშაულის განპირობებაში. როგორც რობერტ მერტონი აღნიშნავს, „სოციოლოგიურ თეორიაში არსებობს შესაძინევი და დაჟინებითი ტენდენცია - მიკუთვნებულ იქნეს სოციალური სტრუქტურების არადაშლამაჟოფილებელი ფუნქციონირება, პირველ რიგში, ადამიანისათვის დამახასიათებელი ბრძანებითი ბიოლოგიური მისწრაფებებისადმი, რომლებსაც სოციალური კონტროლი საკმარისად ვერ აკავებს“.

(Мертон Р. Социальная структура и аномия. კრებულში: Социология преступности, გვ. 299). გაეცხენოთ თუნდაც ტ. პობისის, ზ. ფროიდის, თუ ე. დიურკჰეიმის შეხედულებები.

ავტორი საკადრისს მიაგებს ე. დიურკჰეიმს, რომელიც მისი აზრით, პირველი იყო, ვინც შენიშნა, რომ დამნაშავე არ მიეკუთვნება საზოგადოებრივ ორგანიზმში შეყვანილ ასიმილაციას დაუქვემდებარებელ სხეულთა ასოციალურ ელემენტთა რიგს; იგი სოციალური ცხოვრების ჩვეულებრივ ელემენტს წარმოადგენს (იქვე).

ანვითარებს რა ე. დიურკჰეიმის თვალსაზრისს დანაშაულობის სოციალური რაობის შესახებ, რ. მერტონი სოციალური სტრუქტურის ანალიზს მიმართავს. მისი აზრით, ამგვარი სტრუქტურა ორ ელემენტს შეიცავს. ~~პირველი ელემენტია~~ - მოცემული კულტურის მიერ განსაზღვრული მიზნები, განზრახვები და ინტერესები, რომლებიც სუბიექტურ მისწრაფებათა სფეროს წარმოადგენენ, ადამიანის პირველად მისწრაფებებს განეკუთვნებიან, თუმცაღა მათ მიერ არ განისაზღვრებიან. სოციალური სტრუქტურის მეორე ელემენტი შეიცავს სოციალური სტრუქტურის მარეგულირებელ და მაკონტროლებელ ელემენტებს, რომლებიც ამ მიზნების მისაღწევ საშუალებებზე არიან მიმართულნი.

როგორც რ. მერტონი აღნიშნავს, ამგვარი სოციალურად რეგულატიური ნორმები აუცილებელ დამთხვევას როდი განიცდიან სასურველ ფასეულობათა მიღწევის ყველაზე ეფექტურ საშუალებებთან. რეგულატიური სოციალური ნორმები ან ინსტიტუციონალური ნორმები, თავიანთი ბუნებით, მოწოდებულნი არიან შეზღუდონ სუბიექტური მიზნების მისაღწევად ინდივიდუალური თვალსაზრისით შესაფერისი საშუალებების არჩევანი. საკითხის ამგვარი დასმიდან გამომდინარე ავტორი თვლის, რომ ინსტიტუციონალური ნორმიდან გადახრილი ქცევა შეიძლება შეფასდეს, როგორც კულტურის მიერ განსაზღვრულ მისწრაფებებსა და მათი დაკმაყოფილების სოციალურად ორგანიზებულ საშუალებებს შორის არსებული შეუთანხმებლობის სიმპტომი (იქვე. გვ. 302).

რატომ არის შესაძლებელი ამგვარი უთანხმოების წარმოშობა? ავტორის აზრით, ეს იმას შედეგად ხდება, რომ კულტურა გადაჭარბებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ადამიანში წარმატების მიღწევის მიზნების ჩამოყალიბებას და არსებობას. როგორიღაა თავად ის მიზანი, რომლის კულტივირებასაც მოცემული საზოგადოება იშვებარე სახით ახდენს, რომ იგი კულტურის მიზნებსა და საზოგადოების ინსტიტუციონალურ ნორმებს შორის არსებული წინააღმდეგობის რღვევას იწვევს? ასეთად ავტორი ფინანსურ წარმატებას მიიჩნევს. „ჩვენს საზოგადოებაში სიმდიდრის დაგროვებისადმი, როგორც წარმატების სიმბოლოსადმი, მინიჭებული განსაკუთრებული მნიშვნელობა, - წერს რ.მერტონი, - აბრკოლებს ქონების მოხვედრის ინსტიტუციონალურად დარეგულირებული საშუალებების გამოყენებაზე ეფექტური კონტროლის სრულ გატარებას“ (იქვე, გვ. 304).

ავტორი უყურადღებოდ არ ტოვებს საკითხს იმის შესახებაც, თუ მიზნებზედ ასე ძლიერად ორიენტირებული ადამიანები რატომ ირჩევენ მათი მიღწევის მაინც და მაინც ანტიინსტიტუციონალურ საშუალებებს. მისი აზრით, მრავალი ადამიანისათვის კულტურულად მიზანშეწონილი, პრესტიჟული მიზნების მიღწევის საშუალება კანონიერი მოღვაწეობის ფარგლებში რეალური არ არის არასაკმარისი განათლების, ან საჭირო მატერიალური სახსრების უქონლობის გამო. ამიტომაც ასეთ სოციალურ ჯგუფებში ქცევის ეს ტიპი არაეფექტურად მიიჩნევა, მის ადგილს კი მართალია - არაკანონიერი, მაგრამ მიზნის მისაღწევად საკმაოდ ეფექტური საშუალებები იჭერენ.

საერთო ჯამში, რ. მერტონი ინდივიდის საზოგადოებრივ მოთხოვნებთან ადაპტაციის ხუთ ტიპს განასხვავებს; ამ ტიპებში დიდ ადგილს იკავებენ ისეთები, რომლებიც პიროვნებაში საზოგადოებრივი ფასეულობებიდან გარკვეული გაუცხოების გრძნობას იწვევენ იმ მკაცრი ჩარჩოების გამო, რომლებსაც საზოგადოება ინდივიდთან სურვილებსა და მისწრაფებებს უწესებს. ამ ტიპებს მეცნიერი მიაკუთვნებს:

1. *კონფორმიზმს* - ადაპტაციის საზოგადოებისათვის მისაღებ ტიპს, რომლის დროსაც ინდივიდის ქცევა კონფორმიზმით

გამოირჩევა როგორც თავის მიზნებში, ასევე მათი დაკმაყოფილების კანონიერ საშუალებებში;

2. *ინოვაციას* - ადაპტაციის ტიპს, როდესაც ცნობს რა მიზნებს, ინდივიდი არ ცნობს მათი დაკმაყოფილების კანონიერ საშუალებებს, რაც დანაშაულებრივი ქცევის ფორმირების წყაროს წარმოადგენს. სოციალური ადაპტაციის ეს ტიპი, დანაშაულობის ფორმირების თვალსაზრისით, ვფიქრობთ, საზოგადოებაში ყველაზე გავრცელებულს წარმოადგენს;

3. *რიტუალიზმს* - რაც მდგომარეობს იმ მიზანზე უარის თქმაში, რომელიც ვერ მიიღწევა კანონიერი საშუალებების ფარგლებში და რაც ინდივიდის ორიენტირებას კანონის ფარგლებში მიღწევად მიზანზე ახდენს;

4. *რეტრიტიზმს* - როგორც მიზნების, ასევე მათი დაკმაყოფილების კანონიერი საშუალებების უარყოფას. ქცევის ასეთი ტიპი გავრცელებულია ალკოჰოლიკების, ნარკომანებისა და ზოგიერთი სხვა სოციალური ჯგუფების წრეში, რომლებიც საერთოდ არ ცნობენ სოციალურ ფასეულობებს;

5. *ამბოხებას* - ადაპტაციის ტიპს, რომლის დროსაც ინდივიდი პროტესტს აცხადებს ურთიერთობათა იმ არსებული სისტემის წინააღმდეგ, რომელიც კანონით დაშვებულ ფარგლოებში კანონიერი მიზნების მიღწევის შეუძლებლობას ქმნის. ამბოხება, როგორც შემგუებლობის საშუალების, უფრო სწორედ კი, როგორც ამგვარი შემგუებლობის უარყოფის, მაგალითს წარმოადგენენ ტერორისტული აქტები, ბომბის აფეთქებები, უწესრიგობები, ძალადობითი დანაშაულები.

რ. მერტონის თეორია, წინ გადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენს იმ გადახრილი ქცევის ბუნებისა და ფაქტორების კვლევაში, რომელიც, როგორც ვნახეთ, უშუალოდ არის დაკავშირებული საზოგადოებრივი ორგანიზმის სოციალურ-ფსიქოლოგიურ მდგომარეობასთან. მისი თეორიის სიახლე მდგომარეობდა იმაში, რომ იგი საბოლოოდ ემიჯნება ბიოლოგიურ მომენტს და ყურადღება მთლიანად გადააქვს დანაშაულის სოციალური წარმოშობის მომენტზე. მისთვის დანაშაული კულტურის და პიროვნების ბიოლოგიურად განპირობებული თვისებებს შორის კონფლიქტის შედეგია კი არ არის, არამედ ის წარმოადგენს კულტურით

განპირობებულ ადამიანის სოციალური ნიშნების და სოციალური კულტურის შეუთავისებლობის შედეგს. რ.მერტონის კონცეფცია კრიტიკულ აზრებს ბადებს იმ საზოგადოების მიმართ, რომელიც თავისივე შინაგანი წინააღმდეგობრიობის მიზეზით, რომელზედაც ეხლახან გაავამახვილეთ ყურადღება, ახდენს დანაშაულობის პროდუცირებას.

ამ კონცეფციაში ძალზედ თამამად იკვეთება დაუკმაყოფილებლობის იდეა, რომლის კულტივირებაც ასეთი საზოგადოების, მისი არსებობის ძირითადი მიზნის - საკუთარი წევრების მაღალ მატერიალურ კეთილდღეობაზე. ორიენტაციის - მიერ ხდება; მისი საყოველთაო განხორციელების შეუძლებლობა ზომ კრიმინოგენურს ხდის ამგვარ მიზანს. აქედან მომდინარეობს საზოგადოების მიერ კულტივირებული მიზნების სრულყოფის აუცილებლობა მათ დაკმაყოფილებისათვის საზოგადოების რეალური საშუალებების გათვალისწინებით მისივე მოქალაქეების კანონმორჩილი ქცევის ფარგლებში.

სუბკულტურის თეორიები

საზოგადოება ფუნქციონირებს, როგორც ნორმებისა და ფასეულობების ერთობლიობისაგან შემდგარი და მათ საფუძველზე ქცევის სხვადასხვაგვარი ნორმების ამგები გარკვეული კულტურული სისტემა. ასეთი სისტემა არ არის ერთგვარი. მასში პარალელურად ფუნქციონირებენ, ერთის მხრივ, საზოგადოებაში გაბატონებული მორალის ნორმები, ტრადიციები, სამართლის ნორმები, და მეორეს მხრივ, მათი საწინააღმდეგო ჯგუფური ნორმები - ის ფასეულობები, რომლებიც ე.წ. გადახრილ ქცევას უდევს საფუძვლად. ამ უკანასკნელთა ერთობლიობა სუბკულტურის ცნებას ქმნის.

ალბერტ კოენისა და რიჩარდ კლოუარდისა და ლოიდ ოლინის სუბკულტურის თეორიებში მოცემულია მოზარდთა დანაშაულობისა და ბანდიტიზმის (გ. ი. შნაიდერი) განხილვის მცდელობა. მოზარდითა დანაშაულობისაგან განსხვავებით, მოზარდთა დანაშაულობის სპეციფიურ თავისებურებას წარმო-

ადგენს მასში ეკონომიკური მიმართულების არარსებობა. მოზარდთა დანაშაულობაში ძირითადი აქცენტი გადატანილია ფიზიკურ ძალაზე გამბედაობაზე, რისკზე, რაზედაც არის კიდევ საბოლოო ჯამში, სუბკულტურები აგებული. მოზარდთა მიერ დანაშაულთა ჩადენისასაც სწორედ ეს თვისებებია პრევალირებული მამოძრავებელად.

ამასთანავე უნდა ითქვას, რომ მოზარდთა და მოზრდილთა დანაშაულობა მსგავსი ნიშნებითაც ხასიათდება. ასე მაგალითად, ჩვენი აზრით, ორივე მთუგანის ჩადენის საბოლოო მიზანი - მაღალი სტატუსის, პრესტიჟის მოპოვება გახლავთ. ამიტომაც ჩვენ ვერ ვეთანხმებით მოზრდილთა და მოზარდთა დანაშაულობისადმი მიზნების მიხედვით მიწერილ განსხვავებებს. ასე მაგალითად, ითვლება, რომ მოზრდილთა დანაშაულობის მიზანს მატერიალური კეთილდღეობის მოპოვება შეადგენს, მოზარდთა დანაშაულობისას კი - თანატოლთა შორის პრესტიჟი. ფიქრობთ, რომ, პრესტიჟულობისა და სოციალური სტატუსის ამაღლეობისაკენ სწრაფვაში დანაშაულობის ამ ნაწილებს შორის არ არსებობს სოციალურ-ფსიქოლოგიური განსხვავებები. მაგრამ, განსხვავებები არსებობს მხოლოდ მიზანთა მიღწევის მეთოდებსა და საშუალებებში.

მოზარდთა სუბკულტურის წარმოშობას, როგორც მეცნიერები თვლიან, საფუძვლად უდევს დაბალი სოციალური ფენებიდან გამოსულ მოზარდთა მისწრაფება იმ ფასეულობათა მოპოვებისაკენ, რომელთაც საშუალო კლასიდან გამოსული მოზარდები ფლობენ. მათი მოპოვების ლეგალური საშუალებების არქონის გამო დაბალი სოციალური ფენებიდან გამოსულ მოზარდებს ფრუსტრაცია ეი. იმელების მსხვერველს მღვდომარეობა ეუფლებათ, რის შედეგადაც ცალკეული მოზარდები თანატოლთა შორის პრესტიჟის მიღწევას მათთვის მიუღწეველი გზების გვერდის ავლით ცდილობენ. მოზარდთა ასაკის გათვალისწინებით პრესტიჟის ქონის მოთხოვნის დაკმაყოფილება შეტად არსებით მოშენებს წარმოადგენს მათ მიერ საკუთარი სოციალური სრულფასოვნების შეგრძნების თვალსაზრისით. და პირიქით, თავიანთი დათრგუნულობის შეგრძნებით ისინი საკუთარი თავისადმი პატივისცემას კარგავენ. ამიტომ დღეინ-

კვენტური სუბკულტურა ასეთ მოზარდებს მისაღებ ალტერნატივას სთავაზობს, რაც საშუალო კლასის ნორმებსა და ფასეულობებზე უარყოფით რეაგირებაში გამოიხატება.

კლოუარდი და ოლინი დელინკვენტურ სუბკულტურებს რამდენიმე ძირითად ტიპად ჰყოფენ:

1) დელინკვენტური სუბკულტურები, რომლებიც ქონებრივი დანაშაულებითა და მატერიალურ ფაქტორზე მიმართებით ხასიათდებიან;

2) კონფლიქტური სუბკულტურები, რომლებიც სტატუსის მოპოვებას ძალადობრივი დანაშაულების ჩადენის გზით ესწრაფვიან;

3) სამყაროსაგან განდგომის სუბკულტურები, რომლებიც ნარკომანიასა და ალკოჰოლიზმს აძლევენ უპირატესობას. სამყაროსაგან განდგომის გარკვეულ ფორმად ასევე უნდა ჩაითვალოს როკ-მუსიკითა და მის მიერ პროპაგანდირებული სექსუალური ურთიერთობების თავისუფლების იდეებით ფანტიური გატაცება, ნარკოტიკების მოხმარება.

§2. სოციალურ-ეკონომიკური მიმართულება

საკაპიტალისტური ისტორიისათვის

სოციალურ-ეკონომიკურ მიმართულებას ანთროპოლოგიურისა და სოციალურ-ფსიქოლოგიურის პარალელურად დასაბამი მე-XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან მიეცა. მან დანაშაულობის ახსნაში წინა პლანზე ეკონომიკური ფაქტორი წამოწია. ისტორიულად ამ მიმართულების კალამოტში ორი ტენდენცია თუ მიდგომა განსხვავდება - რადიკალური და რეფორმისტული. ორივე მიდგომა, ძირითადად, სოციალ-ჰუმანისტია იდეების ზეგავლენით ყალიბდებოდა, რომლებიც კერძო საკუთრებაზე დამყარებულ კაპიტალისტურ ურთიერთობებში ზედავდნენ სოციალურ ცოდვათა მთავარ მიზეზს, რომელთა

შორისაც მოიხსენიებდნენ სიღარიბეს, უმუშევრობას, დანაშაულობას და ა.შ. 1

ისტორიულად სოციალ-ეკონომიკური მიმართულების დამსახურება იმაში მდგომარეობდა, რომ მისი მიმდევრები სამართლიანად აკრიტიკებდნენ სხვა სკოლებს, რომელთაც არ სურდათ დანაშაულობის მიზეზის დანახვა სოციალურ სინამდვილეში ინდივიდის, მისი ბიოლოგიური და ფსიქოლოგიური თავისებურებების, საზღვრებს გარეთ.

რადიკალური მიდგომის ყველაზე თვალსაჩინო წარმომადგენელი გახლდათ მე-XIX საუკუნის ცნობილი იურისტი, იტალიის პარლამენტის საუკეთესო ორატორი ტურატი. ზოგიერთ კრიმინოლოგიური თვალსაზრისით მნიშვნელოვან დასკვნებს ტურატი ასეთი სახით აყალიბებს „კლასობრივი უთანასწორობები, - წერს იგი, - დანაშაულთა წყაროდ გვევლინებიან; დანაშაულობასთან ბრძოლის საკითხი მხოლოდ სოციალურ ინსტიტუტთა რადიკალური განახლებით შეიძლება გადაწყდეს, რის შედეგადაც დანაშაულობა ერთბაშად ორი მესამედით შემცირდება და მხოლოდ გარყვნილებიდან და ვნებათა უეცარი აფეთქებიდან მომდინარე დანაშაულები შემოგვრჩება. თანდაყოლილი დამნაშავენი მეტად უმნიშვნელონი არიან თავიანთი რაოდენობით და თანაც, მეტნაკლებად, სიღარიბისა და უთანასწორობის პროდუქტს წარმოადგენენ.“ (ციტ. ნაშრომიდან Гернет М. Социалистическая школа науки уголовного права и учение ее сторонников о социальных факторах преступности, კრებულში: Проблемы марксизма, 1924, გვ. 203).

ანალოგიურ მიდგომას წარმოაჩენს ამ მიმართულების სხვა წარმომადგენელიც, ტურატის თანამედროვე - დოქტორი ბონგერი. მისი აზრით, ეკონომიკური ფაქტორის ანალიზი კაპიტალისტური წარმოებიდან უნდა დაიწყოს. კერძოდ, მორგანზე დაყრდნობით, ბონგერი წერს, რომ ბუნებისაგან ადამიანი სრულიადაც არ არის აღზრდილი ეგოიზმითა და იმ მდებარე ინსტიტუტებით, რომელთა ფორმირებაც მასში კერძო საკუთრების პირობებში ხდება. ავტორის აზრით, დანაშაულობის პრობლემის გადაჭრა საზოგადოების მხოლოდ სოციალისტურ კარდაქმნას ხელეწიფება.

(იხ. Сурский М. Преступность и экономические факторы, იქვე, გვ. 178-187).

როგორც ეხედავთ, აღნიშნული მიმართულების მხარდამჭერები სოციალისტური საზოგადოების ზეგმეტ იდეალოზირებასა და დანაშაულობის ლიკვიდაციის საქმეში მასი შესაძლებლობების გადაჭარბებულ შეცნობას აჩვენებენ. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ჯერ კიდევ მაშინ ამგვარი მიდგომის კიდევ ერთი მომხრე - კოლოიანი, ნაშრომში - „სოციალიზმი და დანაშაულობა“, - კვლავ ასეთი კითხვას სვამდა: „შეგვიძლია თუ არა, - წერდა ავტორი, - კოლექტივიზმსა და დანაშაულობას შორის მიზეზობრივი კავშირის გამოკვლევა, თუკი „სოციალიზმის“ ცნებაში თავმოყრილ ნიშანთა ერთობლიობა სინამდვილეში არ განხორციელდა? ვის შეუძლია წარმოიდგინოს, თუ რას მოვეცემს სოციალიზმში მორალის სფეროში, თუკი იგი ერთ მშვენიერ დღეს განხორციელდება.“ (Коллонтай. Социализм и преступность, იქვე, გვ. 227-228).

როგორც ისტორიამ გვაჩვენა, კოლოიანის დაუჭვებანი არცთუ უსავეუძლონი გახლდნენ. სოციალიზმშია, ყოველ შემთხვევაში, იმ ფორმით, როგორიაც იგი რუსეთში განუთარდა, არა თუ დანაშაულობის ლიკვიდაციის საფუძველი შექმნა, არამედ თავადვე მისი უზარმაზარ მასშტაბებში გაერცყლება გამოიწვია. ძნელი სათქმელია, რომ ეს ნათლად ესმოდათ ანთროპოლოგიურად ორიენტირებულ მეცნიერებს, მაგრამ ლომბროზოსთანაც, გაროფალოსთანაც, და როსტანთანაც ეხედებით მოსაზრებებს სოციალიზმის უნარის შესახებ დანაშაულობის წარმოქმნასთან დაკავშირებით.

სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლის რეფორმირების გზით განვითარებად სოციალურ-ეკონომიკურ მიმართულებას, უპირველეს ყოვლისა, ისეთ კრიმინალისტთა შეხედულებები უნდა მივაკუთვნოთ, როგორებიც გახლდნენ ლისტე და პრინსი, ეს მეცნიერებიც სავსებით იზიარებდნენ სოციალისტთა აზრებს იმის შესახებ, რომ დანაშაულობის მთავარი მიზეზები საზოგადოების პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ მოუწყობლობაშია მოსაძიებელი.

ასე მაგალითად, ლისტის ლექციაში „დანაშაული, როგორც სოციალურ-პათოლოგიური მოვლენა“, ავტორი დანაშაულობის მიზეზს მუშის საერთო მდგომარეობაში, მის პოლიტიკურ, ფინანსურ, ფიზიკურ, სულიერ და ზნეობრივ დამოკიდებულებებში ხედავს. „...საკუთარი თუ სხვისი მიზეზით გამოწვეული უმუშევრობა; ხელფასი და სამუშაო დრო, რომელიც ვერც ძალით შენარჩუნებას უზრუნველყოფს და ვერც ინდივიდუალის შემდგომ განვითარებას; იმგვარად მოწყობილი შენობები, როგორსაც - როგორც ღამის გასათევად მოსულ ახალგაზრდა მუშა მამაკაცებისა და ქალების უწყესობის, ასევე მოზარდებისა და ბავშვების ერთმანეთთან და მშობლებთან მჭიდრო თანაცხოვრების შედეგად - ეწირება არა მარტო ოჯახის წევრთა ჯანმრთელობა, არამედ მათი ზნეობრიობაც; ისეთი სამუშაო პირობები, რომლებიც ოჯახურ ცხოვრებასთან ერთად ანადგურებენ ჩვენი საზოგადოებრივი წყობის უმნიშვნელოვანეს საფუძვლებს, - ეს და ამის მსგავსი სხვა გარემოებები, - როგორც ლისტის წერდა, - დანაშაულობაზე არაკეთილისმყოფელი ზეგავლენის მქონე ფაქტორთა უმნიშვნელოვანეს ჯგუფს შეადგენენ“. (ციტ. Гершет М. იქვე, გვ. 211-212).

სოციალური პოზიცია ეჭირა პრინსსაც. კერძოდ, ნაშრომში - „დანაშაულობა და საზოგადოება“ - იგი აცხადებს: „...ქვედა ფენებში, სადაც უბედურნი ირევნიან, განწირულობითა და სიძულვილით გულდაღრღნილი მშვიერი დამნაშავენი იბადებიან, ჩნდებიან ალკოპოლიკები, წესრიგის ყველანაირი ჯურის დამარღვევები, მაწანწალები, მუშაობის მოძულენი და მანიაკები, მხოლოდ თავიანთი მოშლილი ორგანიზმის კარნახით რომ მოქმედებენ/ აქ შეიძლება ყველა იმათგანს შეხვდეთ, ვინც სხვის არანაირ საკუთრებას, არც სიცოცხლეს, არც ღირსებას, არც ზნეობას, არ ინდობს, რადგანაც ყოველივე ეს ის სიკეთეა, რომელსაც მათთვის არანაირი ფასი, არანაირი აზრი არ გააჩნია. და პირიქით, საზოგადოების ზედა ფენებში შეიძლება შეხვდეთ საკუთარი სიმდიდრისა და ძლიერების სიმძიმით დაქანცულ ადამიანებს, მოშლილი ნერვების მქონე სუბიექტებს, თავიანთი პარაზიტული ზასათის მქონე უბადრუტო არსებობის მიმათრეველ მოქიქიფეებსა და უსაკმურებს, - ყველა იმ ტიპს, რომლებიც

ქვედა კლასებიდან გამოსული ნეკრასტესიკების მსგავსად, უიჭველად უახლოვდებიან გადაგვარებულებს, ზნეობრივად არანორმალურობსა და დამნაშავეებს." (Истор. Преступности и общества. СПб. 1897, გვ 22).

ლისტისა და პრინსის მიერ არსებულის სისტემის საფუძვლების შწვავე კრიტიკის მიუხედავად, თავიანთ დასკვნებში ეს ავტორები მაინც უფრო იავეშეკვეთულები იყვნენ, ვიდრე კოლექტიური საკუთრების პრინციპებზე საზოგადოების სოციალური გარდაქმნისათვის მებრძოლი ავტორები. ისინი თვლიდნენ, რომ სოციალური გარდაქმნის გატარება რეფორმატორული მოღვაწეობის ფარგლებშია აუცილებელი, რომელიც, მათი აზრით, შეძლებდა ბევრ რამეში შეეშუსუბუქებინა ამჟამინდელი კლასობრივი დაპირისპირებულობის, სოციალური, პოლიტიკური, ეკონომიკური და ზნეობრივი პოლარიზაციის უსამართლო და სასტიკი ხასიათი.

როგორც ვხედავთ რეფორმათა კურსი, რომელიც მოსახლეობის სხვადასხვა ფენების სოციალური მდგომარეობის სტაბილიზაციისაკენ, მათ შორის ანტაგონიზმის შემცირებისაკენ იყო მიმართული, საბოლოო ჯამში, ისტორიულად უფრო სწორი აღმოჩნდა, ვიდრე კლასობრივი ბრძოლის გამწვავებისაკენ მიმართული ის გზა, რომელიც რუსეთმა განვლო.

საბჭოთა პერიოდი

სოციალურ-ეკონომიკურმა მიმართულებამ რუსეთში თავისი სრული განვითარება ამ ქვეყანაში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ ჰპოვა. კ. მარქსის ეკონომიკურ თეორიაზე დაყრდნობით ამ მიმართულებამ განაცხადა, რომ დანაშაულობის ლიკვიდაციის რეალური პერსპექტივა მხოლოდ სოციალისტურ საზოგადოებაში ჩნდება იმ ვითარების გამო, რომ პირველად ისტორიაში მხოლოდ ამ საზოგადოებაში ხდება დანაშაულობის თავისი ბუნებით ძირეულად ეკონომიკური მიზეზების აღმოფხვრა.

„კაპიტალიზმის არსებობისას, - წერდა შირვინდტი, - ლაპარაკიც კი არ შეიძლება დანაშაულობის აღმოფხვრის

შესახებ. თუკი ეს მართალია, მაშინ კაპიტალისტური წყობისას დანაშაულობა ვერ განადგურდება, იგი ზრდას დაიწყებს, სულ უფრო და უფრო განვითარდება და მასთან ბრძოლის ყოველი ღონისძიებაც იმთავითვე წარუმატებლობისთვისაა განწირული." (E. Шуршадт. О методе изучения преступности и мер борьбы с ней в СССР. კრებულში: Проблем преступности 1927, т. II, გვ. 5).

როგორც ვხედავთ, ამ მიმართულებამ იმთავითვე მოახდინა დანაშაულობის პრობლემის იდეოლოგიზირება, მასთან ბრძოლა კი სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის რანგში აიყვანა. მარქსიზმის ბირთვი - კლასობრივი ბრძოლა, რევოლუციის შემდგომ-დროინდელ რუსეთში, თავის მხრივ, სსრკ-ში დანაშაულობის შენარჩუნების მთავარი მიზეზის რანგში იქნა მიჩნეული. ითვლებოდა, რომ კერძო საკუთრების ლიკვიდაციის მიუხედავად, საზოგადოებრივ შეგნებას არ ძალუძს ახალ პირობებისადმი ერთბაშად შეთვისება, ამიტომაც დანაშაულობა, ძირითადად, საწყის ეტაპზე საკუთარ თავს დამზობილი კლასის დამამზობელ კლასთან წინააღმდეგობის ფორმით გამოავლენს. ამგვარი მიდგომის შუქზე არაეკონომიკური ხასიათის მქონე ანთროპოლოგიური, კლიმატური და სხვა ფაქტორები თავიანთ აუცილს სულ უფრო და უფრო ხშირად მხოლოდ წმინდა თეორეტიზირების სფეროში ათულობენ.

სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის დონეზე გატარებადი სოციალურ-ეკონომიკური მიმართულების მთავარი საზრუნავი ეკონომიკურ დანაშაულობასთან ბრძოლა ხდება. ამიტომაც კრიმინოლოგთა უპირატესი ყურადღების სფეროში ის საკითხები ექცევიან, რომლებიც „კერძო კაპიტალის მიერ სახელმწიფოებრივი აპარატის ცალკეული რგოლების დანაწევრებასთან“ არიან დაკავშირებული, „კონტრეკოლუციური აგიტაცია“, რელიგიის კონტრეკოლუციური გამოხდომები“, დანაშაულები მიწის კანონმდებლობის სფეროში“, „ცრუკოოპერაცია“, „ტერორისტული აქტები“, „მავნებლობა“. (იხ. Классовая борьба и преступность. М. 1931. გვ. 48)!

ამასთანავე, დანაშაულობის პრობლემის ვულგარიზაციამ, რაც სოციალიზმის დროს დანაშაულობის ეკონომიკური ფესვების

არარსებობის შესახებ შეხედულებათა პოსტულირებაში მდგომარეობდა, იქამდე მიგვიყვანა, რომ თანდათანობით ჩაიშალა სსრკ-ში დანაშაულობის კვლევის კრიმინოლოგიური პროგრამა, რამდენადაც ეს აუცილებლობას, თითქოსდა, აღარ წარმოადგენდა. ხოლო რაც შეეხება დანაშაულობის პრობლემას, ითვლებოდა, რომ იგი კლასობრივი ბრძოლის ჩახშობასა და სოციალიზმის აშენებასთან ერთად გადაწყდებოდა. ამიტომაც დანაშაულობასთან ბრძოლისას ძირითადი დარტყმა სისხლისსამართლებრივ-რეპრესიულ ღონისძიებებზე იქნა გადატანილი.

50-იანი წწ-ის ბოლოსა და 60-იანი წწ-ის დასაწყისში სსრკ-ში კრიმინოლოგიისადმი გაზრდილი ინტერესი დანაშაულობისადმი კულგარული მიდგომის კრახს მოწმობდა, რომლის თანახმადაც, დანაშაულზე სოციალისტების პირობებში საზოგადოებრივი ცნობიერების ღონის საზოგადოებრივი ყოფიერების დონეზე „აქაჩვის“ შედეგად თავადვე მიიყვლებოდა, როგორც მოცემული წყობისადმი უცხო გადმონაშთი.

დანაშაულობასა და მისი შემდგომი პერიოდის საზოგადოებაში მიმდინარე სოციალური პროცესებს შორის არსებული აშკარა ურთიერთკავშირი მეცნიერულ აზროვნებას კრიმინოლოგიური კვლევების განახლებისაკენ უბიძგებდა, რაც დანაშაულობისადმი, სტალინიზმის ეპოქაში დაუმსახურებლად დაეწეებულ, პროფილაქტიკურ მიდგომას უზრუნველყოფდა.

საბჭოთა კრიმინოლოგიის თეორიული კონცეფციის შემუშავებაში მისი განვითარების მნიშვნელოვან როლზე აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ საბჭოთა მეცნიერ-იურისტები, ა. ა. გერცენზონი, ვ. ნ. კულდიაეცევი, ნ. ფ. კუნენცოვა, ა. ბ. სახაროვი, ა. მ. იაკოვლევი, გ. მ. მინკოვსკი და სხვ. კრიმინოლოგიის განვითარებაში შეტანილი დიდი წვლილის მიუხედავად ამ მეცნიერებმა იმ პერიოდისათვის მაინც ვერ შეძლეს მთავარის გაკეთება - კრიმინოლოგიისადმი იდეოლოგიური თვალსაზრისით მიუკერძოებელი პოზიციებიდან მიდგომა. ამ კუთხით, კრიმინოლოგიაში განვითარების რევოლუციის შემდგომ ეტაპთან შედარებით არაფერი შეცვლილა.

თეორიულად დანაშაულობა თვითგამორკვევას თავისი „ძირეული მიზეზიდან“ - კაპიტალიზმის დროს წარმოების

საშუალებებზე კერძო საკუთრებიდან - გამომდინარე აგრძელებდა, რაც კლასობრივ ანტაგონიზმს, როგორც სოციალური უთანასწორობისა და დანაშაულობის ძირითად მიზეზს, წარმოშობდა. მარქსისტული ინტერპრეტაციის მიხედვით დანაშაულობა თავისუფლებოდა ადამიანური ცივილიზაციის მუდმივი თანამგზავრობის დაშლისაგან და ამ მიმართულების მომხრეების დაბეჯითებული რწმუნებების თანახმად, მისი ლიკვიდირება საზოგადოების კომუნიზმთან მიახლოების შედეგად გახდებოდა შესაძლებელი.

როგორც ეხედავო, ამ პერიოდის კრიმინოლოგიაში დანაშაულობის გაგება უშუალოდ დეტერმინიზმის კონცეფციას ემყარებოდა ამ უკანასკნელის სოციალურ-ეკონომიკური, მარქსისტული ინტერპრეტაციით. აქედან გამომდინარე, საბჭოთა კრიმინოლოგია თვლიდა, რომ კაპიტალიზმის მთელი საზოგადოებრივი სისტემის ძირეული გარდაქმნის გარეშე კაპიტალიზმის დროს შეუძლებელი იყო დანაშაულის წინააღმდეგ წარმატებით ბრძოლა. ამავედროულად, ითვლებოდა, რომ კრიმინოლოგიურ გამოკვლევებს მომავალი მხოლოდ სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობების პირობებში გააჩნიათ, რამდენადაც მხოლოდ ისინი უწყობენ ხელს და არ აბრკოლებენ პროფილაქტიკური ამოცანების წარმატებით გადაჭრას.

დანაშაულობის რაობის, მისი მიზეზებისა და გადალახვის პერსპექტივების განსაზღვრისადმი ამგვარი მიდგომით საბჭოთა კრიმინოლოგიაში სოციალიზმის დროს დანაშაულობის ფუნქციონირებისა და მისი მიზეზების საკუთარი ინტერპრეტაცია მოგვცა. კერძოდ, კარასწორი იქნებოდა გვეფიქრა, - წერდა აკადემიკოსი ვ. ნ. კულდრიავეცი, - რომ საზოგადოებრივი განვითარების ობიექტური პირობები ნებისმიერ საზოგადოებაში ყოველთვის წინასწარ განსაზღვრავენ ან უშუალოდ იწვევენ მართლსაწინააღმდეგო ქცევას. სოციალიზმის დროს ისინი არ წარმოადგენენ სამართალდარღვევათა მიზეზებს, არ წარმოშობენ მათ. (იხ. Кудрявцев В.Н. Преступность при социализме. М. 1976, გვ.131). აქედან მომდინარეობდა

დასკვნა, რომ დანაშაულობის მიზეზებს სუბიექტური ხასიათის მოვლენები წარმოადგენენ.

თავის მხრივ, საბჭოთა კრიმინოლოგიაც აღიარებდა ე.წ. საერთო მიზეზის ცნების შემოღების აუცილებლობას, რომლის ქვეშაც იგულისხმებოდა „...ობიექტური და სუბიექტური ხასიათის მოვლენათა კომპლექსი...“ (იქვე, გვ. 96). ასე და ამგვარად საბჭოთა კრიმინოლოგიაშიც იგრძნობოდა დანაშაულობისა და საზოგადოებაში მისი ფუნქციონირების სისტემური გააზრების აუცილებლობა.

საბჭოთა კრიმინოლოგებისადმი პატივის მიცემით იმის გამო, რომ მათ მაინც სწორად მონიშნეს დანაშაულობისა და მისი მიზეზების კელევისადმი სისტემური მიდგომის აუცილებლობა, უნდა ითქვას, რომ დანაშაულობის სისტემური ფაქტორების თავად შინაარსობლივი ინტერპრეტაცია არასწორი, ზედაპირული და იდეოლოგიურად მიკერძოებული გახლდათ. „არა სოციალიზმის საზოგადოებრივ წყობილებაში, - წერდა ვ. ნ. კუდრიაეცევი, - არამედ წარსულის ჯერ კიდევ შემორჩენილ ნარჩენებში უნდა ვეძიოთ ის ობიექტური პირობები, რომლებსაც ანტისაზოგადოებრივი ქცევა ემყარება“ (იქვე).

ამგვარად, სოციალიზმის შემთხვევაში არსებული დანაშაულის პირობების დახასიათებისას ისინი ამ წყობისათვის უცხოდ მიიჩნეოდნენ, და სწორედ ამიტომ დანაშაულობის არა წარმოშობ, არამედ - შემნარჩუნებელ პირობებად განიხილებოდნენ (ა.სახაროვი).

თუმცაღა, ჩვენ მაინც ამგვარი შეფასებების მცდარობის მოწმენი შევიქმენით. როგორც აღმოჩნდა, სოციალიზმის დროს სწორედ მის მიერ იქმნებოდა ისეთი პირობები, რომლებიც დანაშაულობას წარმოშობდნენ, და შესაბამისად ეს პირობებიც მხოლოდ გადმონაშთური ხასიათისა როდი იყვნენ. მათ ფესვები საბჭოთა საზოგადოების მოწყობის იმ საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მოდელში ჰქონდათ გამჯდარი, რომელიც ლახავდა პიროვნების უფლებებსა და თავისუფლებას, ართმევდა მას საკუთრებას, აუცხოებდა შრომისაგან - როგორც პიროვნების იდეოლოგიისაგან თავისუფალი თვითრეალიზაციის

საშუალებებისაგან, ადამიანის უფლებებო მონად და სახელმწიფოს ნების მორჩილ შემსრულებლად აქცევდა.

„კრიზისისა და შიდა დაქუცმაცების შედეგად თავისი არსებობის ბოლო პერიოდში ეს საზოგადოებრივი სისტემა უზარმაზარ მასშტაბებში წარმოშობდა სახელმწიფო აპარატის კორუფციას, დატაცებას - ეკონომიკაში, ბოროტად გამოყენებასა და სპეკულაციას - ვაჭრობის სფეროში, საყოფაცხოვრებო დანაშაულობის ზრდას ლოთობისა და ალკოპოლიზმის საფუძველზე. და აი ასეთი პირობებში, საბჭოთა კრიმინოლოგიისათვის, აღნიშნული პრობლემები თითქოსდა, არც არსებობდნენ. იგი, რჩებოდა რა სახელმწიფოებრივი მანქანის დამჯერე დანაშაულებად, კვლავაც დანაშაულოა პირობებისა და მიზეზების აუღელვებელ „გამოშეურებას“ აგრძელებდა და მათ ხან საბჭოთა ადამიანებზე ბურჟუაზიული პროპაგანდის გამხრწნელ ზეგავლენას, ხან კი - სოციალიზმის დროს, როგორც საზოგადოებრივი ყოფიერების, ასევე საზოგადოებრივი ცნობიერების სფეროში, დანაშაულობის გადმონაშთური ხასიათის პირობების ნარჩენებს უკავშირებდა.

„სოციალური არსის მიხედვით, - წერდა პროფ. ნ. ფ. კუზნეცოვა, - დანაშაულობის მიზეზები, - როგორც წერილობრუ-ეუაზაული ფსიქოლოგიის რუდიმენტები, და დანაშაულობის ისეთი პირობები, - როგორიცაა იმპერიალიზმის მკენე გავლენა, - ქმნიან სოციალიზმის, მისი იდეოლოგიის, ცხოვრების სოციალისტური წესის, მისი კანონზომიერებების კლასობრივ ანტაგონიზმს. კრიმინოგენური დეტერმინანტები, თავისი წარმომავლობით, ძირითადად ყოფილი კერძო-საკუთრებრივი ფორმაციებიდან მემკვიდრეობით გადმოცემულ იმ წინააღმდეგობებთან არიან დაკავშირებულნი, რომელთაც გამარჯვებული სოციალიზმის პირობებში დაკარგეს პირვანდელი ანტაგონისტური ხასიათი“ (Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации. М. 1984, გვ.43).

სსრკ-ს დაშლასთან ერთად სოციალისტურ საზოგადოებაში დანაშაულობის ბუნებისა და მისი მიზეზების შესახებ საბჭოთა კრიმინოლოგთა იმ იდეოლოგიზირებულმა შეხედულებებმაც განიცადეს რღვევა, რომლებიც, ფაქტურად, საზოგადოებრივი

მეცნიერებებისათვის და მათ შორის კრიმინოლოგიისათვის ზეიდოლოგიზირებული აზროვნების საშუალების წაშრომევი იდეოლოგიური ზედნაშენის მიერ იყვნენ თავს მოხვეული.

რადიკალურა თეორიება

რადიკალური თეორიების თავისებურებებს დასავლურ საზოგადოებაში გაბატონებულ ფასეულობათა სისტემისა და ეკონომიკური სტრუქტურის მიმართ ლიბერალური დამოკიდებულების წინა ტრადიციული კრიმინოლოგიისაგან გამოიყვანა წარმოადგენდა. ამ თეორიების წარმომადგენელთა (Downes, Rock, Bruston, Sack და სხვ.) გამონათქვამების შესაბამისად ბურჟუაზიული საზოგადოების ძირითად კონფლიქტს წარმოადგენს კლასობრივი კონფლიქტი - კონფლიქტი გაბატონებულ და მუშათა კლასებს შორის. მათი პოზიციების თანახმად, პირველი მათგანი, წარმოების საშუალებათა ფლობით - მთელ საზოგადოებას შართავს, ნერგავს რა მასში თავისთვის ხელსაყრელ ფასეულობებს. ამ თეორიათა ცალკეული წარმომადგენლები საკუთარ თავს მარქსისტებადაც რაცხვენ (Sack, Sparks).

მათი აზრით, კაპიტალისტურ საზოგადოებაში სისხლის სამართლის კანონი მხოლოდ ბურჟუაზიის ბატონობის ინტერესებს ემსახურება. „პოლიტიის წინაშე „შიდა უსაფრთხოების“ სფეროში მდგომი ამოცანა, - წერს ბრასტენი, - ითვალისწინებს პოლიტიკურ-სოციალური წყობის შენარჩუნებასა და განმტკიცებას, რომელიც ...ნორმატიულ-სამართლებრივი კუთხით არის დაცული... , უპირველეს ყოვლისა, ემსახურება მოცემული მომენტისათვის მმართველი უმცირესობის ინტერესებს...“ (ციტ. წიგნიდან: Г. И. Шнайдер. Криминология, გვ. 303).

ამ მიმართულების წარმომადგენელთა აზრით, დანაშაულობასთან რეალური ბრძოლა კაპიტალისტური სისტემის ლიკვიდაციაში მდგომარეობს, რამდენადაც მის შედეგად აღმოიფხვრება გაბატონებულ და მუშათა კლასებს შორის არსებული, საზოგადოების ძირითადი კონფლიქტი. როგორც ვხედავთ, თავიანთი შინაარსით, ეს თეორიები, მეტად წააგავს ჩვენს

მიერ ზემოთ განხილულ სოციალისტური კრიმინოლოგიის კონცეფციას. თუმცაღა, ამ თეორიათა წარმომადგენლები ყოფილი სსრკ-ს კრიმინოლოგებს პრინციპულად არ მიიჩნევდნენ სოციალისტებად, რადგანაც მათ საზოგადოებას სახელმწიფო კაპიტალისტურად, და არა სოციალისტურად, თვლიდნენ.

ამ თეორიათა ნაკლი იმაში მდგომარეობს, რომ მათში, როგორც გ.ი.შნაიფერი აღნიშნავდა, ლაპარაკია „წმინდა სუბიექტურ და მუდმივად განმეორებად შეფასებებზე, რომელთაგანაც არავითარი პერსპექტივა არ ისახება“ (იქვე გვ. 305). ეს თეორიები, რასაკვირველია, არაფერს ახალს არ იძლევიან, ისტორიულად ეს ყველაფერი არაერთგზის იყო „გადაღებული“ ყველა ჯგურის მარქსისტების მიერ, მაგრამ ამასთანავე, მათ მაინც გააჩნიათ ერთი დადებითი მხარე, რაც მათ მიერ ტრადიციული კრიმინოლოგიის ერთი სუსტი ადგილის - დასავლურ საზოგადოებაში არსებული დანაშაულობის პრობლემის, ძირითადად, ქვედა კლასების დანაშაულობის პრობლემამდე დაყვანის - ჩვენებაში გამოიხატება. დასავლურ კრიმინოლოგიაში საშუალო და უმაღლესი კლასების დანაშაულობის პრობლემებს მნიშვნელოვანწილად ნაკლები ყურადღება ეთმობა.

§3. სისხლის სამართლებრივ-სოციოლოგიური მიმართულება. ინტერაქციის (სტიგმატიზაციის) თეორია

მოცემული თეორია ყურადღების კონცენტრირებას იმ პროცესებზე ახდენს, რომელთა მიმდინარეობისასაც ადამიანები დამნაშავეებად აღიბედიან. ამ შემთხვევაში მთავარი ყურადღება ადამიანურ ქცევაზე საზოგადოების გავლენაზეა გადატანილი, ამ თეორიის წარმომადგენლები მას საფუძვლად დ.მიდის სიმბოლური ინტერაქციონიზმის თეორიას უდებენ. დ.მიდის თეორიის თანახმად, ადამიანები სხვა ადამიანთა მოქმედებებზე არა მარტო რეაგირებენ, არამედ - მათ ინტერპრეტირებასაც ახდენენ. „მათი რეაქციები, - წერს დ.მიდის მოწაღე და გამოღვარი

გბლუმერი, - უშუალოდ სხვათა მოქმედებებით კი არ არის გამოწვეული, არამედ მათი მიერ მსგავსი მოქმედებებისადმი მინიჭებულ მნიშვნელობაზეა დაფუძნებული" (Нумер Г. Общество как символическая интеракция. წიგნში: Современная зарубежная социальная психология. М. 1984, გვ. 173). ამგვარი მიდგომა ადამიანის შიგნით ჩახედვის და იმის დანახვის საშუალებას იძლევა, თუ რა დევს ადამიანში მის რეაქციასა და გარე სტიმულს შორის. ამიტომაც ეს თეორია ძირითად, ცენტრალურ ცნებად ადამიანური ქცევის არსს, ადამიანისათვის მის მნიშვნელობას აღიარებს.

აი მაგალითად, ასე ცდილობს ინტერაქციის ცნების ახსნას ზიმელი: „სიღარიბე, - წერს იგი, - კაცმა რომ თქვას, რაოდენობრივი თვალსაზრისით კი არა, რეაქციის კუთხით განსაზღვრული ფენომენია, რომელიც რაიმე მდგომარეობის პასუხად ჩნდება; ე.ი. აქაც იგივე რამ ხდება, რაც - ისეთ დანაშაულთან დაკავშირებით, რომლის უშუალო განსაზღვრაც რთულია, მაგრამ რომლის კვალიფიციერებაც „საზოგადოებრივ სასჯელს დაქვემდებარებულ მოქმედებად“ ხდება. (ციტ. წიგნიდან: Г.Й.Шнайдер. Криминология, с. 330). აქედან შემდეგი ძირითადი დასკვნები მომდინარეობს: საგნებს გააჩნიათ მნიშვნელობები, რომლებიც შეიძლება არ დაემთხვენ მათ უშუალო თვისებებს; საგანთა მნიშვნელობა განისაზღვრება იმით, თუ როგორ აფასებენ მათ სხვა პირები.

კრიმინოლოგიის თვალსაზრისით ეს ნიშნავს, რომ დამნაშავე - დამნაშავეა იმიტომ, რომ მას ასე აფასებს სოციალური სტრუქტურა. გადახრილი ქცევის განმხორციელებელი ადამიანის ამგვარი დაიარლიყებით მისი ამ როლში განსხეულება და როგორც ამის შედეგი, მისი დანაშაულებრივი ქცევის გაღრმავების გაგრძელება ხდება.

ამ თეორიის დადებით მომენტს წარმოადგენს ის, რომ თუკი აქამდე ტრადიციული კრიმინოლოგია მხოლოდ დანაშაულობის წარმოშობისა და თავიდან აცილების საკითხებს სწავლობდა, ინტერაქციის თეორია, ამ საკითხთა ანალიზისას, დამნაშავეს გარდა, სხვა პირებს, დანაშაულის მსხვერპლით, სოციალური კონტროლის ინსტიტუტებს, დანაშაულობასთან მებრძოლ ოფიციალურ ორგანოებსაც შეისწავლის.

ჩვენი აზრით, მოცემული თეორიის მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ მან დანაშაულობის მიზეზების სახით პირველ პლანზე ის სოციალური ინსტიტუტები წაშოყენა, რომლებიც დანაშაულობის თავიდან აცილებისაკენ არიან მოწოდებულნი. ისინი, - თავიანთი ისეთი დამოკიდებულებით შემოხვევით დამნაშავეებთან, სხვა სამართად დამრღვევებთან, როგორშიაც სამართად დამრღვევებში საშინო დამნაშავეის დანახვის, მათდამი ასეთი იარაღის მიკერების და ასეთი გზით დანაშაულობასთან ბრძოლაში საკუთარი მცდელობების გამართლების შესაძლებლობის სურვილი იკვეთება, - ასეთი „დამნაშავეების“ საკუთარ კრიმინალურ როლთან ფსიქოლოგიურ ადაპტაციას, მათი ქცევის შემდგომ კრიმინალიზაციას უწყობენ ხელს.

განსაკუთრებით საშიშია სტომატიზაციის როლი მოზარდთა დანაშაულობასთან ბრძოლაში. ხშირად მოზარდ-დამნაშავეის „მოურჯულებლობის“ კრიტერიუმად მათ მიერ ჩადენილი დანაშაულების ხასიათი, მათი სიხშირე კი არ წარმოადგება, არამედ - პიროვნული ნიშნები, გაბოროტება, გარეგნული მოურიდებლობა, უხეშობა, პოლიციის უგულებელყოფა. მათ კი, - ვინც გარეგნულ მონანიებას, სასჯელისადმი შიშს ამჟღავნებს, - „შეელას დაქვემდებარებულებად“ (გ.ი.შნაიდერი) მიიჩნევენ. მეორეს მხრივ, პოლიცია უფრო მიკერძოებულად ეტყობა მოსახლეობის ქვედა ფენებიდან გამოსულებს - როგორც პოტენციურ დამნაშავეებს, ახდენს რა მათი სამართად-დამრღვევების კვალიფიცირებას უფრო საშიშად, ვიდრე ისინი სინამდვილეში არიან. აქედან გამომდინარე რთული არ არის იმის დანახვა, რომ ეს თეორია, მართალია, მთლიანად დანაშაულებრივი ქცევის ახსნაზე ვერ ვანაცხადებს პრეტენზიას, მაგრამ კრიმინოლოგიური თვალსაზრისით მეტად მნიშვნელოვანი მომენტის, - კერძოდ კი, ჩვენი საზოგადოების კრიმინალიზაციაში სტიგმატიზაციის უარყოფითი როლის - გაცნობიერებაში ნამდვილად გვეხმარება. ამასთან ერთად, ეს თეორია, ადამაშაულებს რა კაპიტალისტურ საზოგადოებას მაკრძოებასა და ქვედა კლასებიდან გამოსულ დამნაშავეთა მიმართ არასამართლიან დამოკიდებულებაში, ბაზს უსკამს კლასობრივი მიდგომის მნიშვნელობას.

საერთო ჯამში, აღნიშნული მიდგომა გვეხმარება ახლებურად შევხედოთ დანაშაულობაზე სისხლის სამართლის აუსტიციის რეაქციის ტრადიციულ რეპრესიულ ფორმებზე უარის თქმის აუცილებლობასა და და მის წინააღმდეგ ბრძოლასთან არატრადიციული მიდგომის ასპექტისადმი ყურადღების გაძლიერებას, კერძოდ, დამნაშავეის რესოციალიზაციაში სოციალურ-ადაპტიური ზომების როლისა და მნიშვნელობის გაზრდას. აღნიშნული, პირველ რიგში, არასრულწლოვანთა დანაშაულებს ეხება, რომლებიც უკიდურეს შემთხვევებში სისხლისსამართლებრივ რეპრესიებს უნდა დაექვემდებარონ.

რაკის მხრივ, ამ მიდგომის გათვალისწინებით, აუცილებელია თავისუფლების აღკვეთის ადგილებიდან განთავისუფლებული პირის მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულების შეცვლა. კერძოდ, მას უნდა შეეძქმანას პირობები, რათა რაც შეიძლება ჩქარა განთავისუფლდეს დამნაშავეის დაშლის ტარების უსაძოვნო შეგრძნებისაგან, წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩნდება დამნაშავეის საჯოჯარ როლშივე განსხულებიისა და მის მიერ ცხოვრების დანაშაულებრივი წესით გაგრძელების საშიშროება.

§4. ვაქტიმოლოგიური მიდგომა

კრიმინოლოგია, როგორც მეცნიერება, უპირველეს ყოვლისა, დანაშაულებრივი ქცევის მიზეზთა თეორიულ ჩამოყალიბდა. კვლევითი ძიებების სქემა ამგვარი იყო: დანაშაული - დამნაშავეის პიროვნება - დანაშაულის მიზეზები - დანაშაულობის თავიდან აცილება. თუმცა კვლევის მომენტში თვალთახედვის არედან დაუშასხურებლად ქრებოდა დანაშაულის მსხვერპლი, როგორც დანაშაულის ჩადენის მნიშვნელოვანი ფაქტორი (პირობა). შედარებით ნაკლები ხნის წინათ (მეორე მსოფლიო ომის დროიდან) მსხვერპლი, როგორც დანაშაულობის დამოკიდებული ფაქტორი, ინტენსიური კრიმინოლოგიური კვლევების ობიექტი ხდება.

ლათინური სიტყვა - *victimia* მსხვერპლს აღნიშნავს. სწორედ მისგან მომდინარეობს კრიმინოლოგიის ერთ-ერთი

დარგის - ვიქტიმოლოგიის სახელწოდება. დანაშაულობის მსხვერპლია ჩადრმავებული შესწავლა მოწმობდა, რომ მათ დამნაშავეთა მისაზიდად იმ ნიშნებისა და თვისებების მთელი ნაკრები გააჩნდათ, რაც ამ უკნასკნელთ დანაშაულთა ჩადენას უიოლებდათ. ბუნებრივია, რომ დამნაშავე, ზოგ შემთხვევაში - შეგნებულად, ზოგჯერ კი - შეუგნებლად დანაშაულთა ჩადენის ყველაზე ადვილ და საიმედო გზებს ირჩევს. ამასთან ერთად, პირველ რიგში, მხედველობაში მთიდება მოქალაქეთა ზოგიერთი კატეგორიის სუსტი მხარეები, დამნაშავესათვის მათი, როგორც პოტენციალურ მსხვერპლთა, „მიმზიდველობა“.

ინტერაქციონისტური მიდგომა თავის განვითარებას სუბიექტურ-ობიექტური ურთიერთდამოკიდებულებების, ე.ი. დამოკიდებულების - „დამნაშავე-მსხვერპლი“, განხილვისას კოიებს. ასე მაგალითად, გგენტინგის აზრით, მსხვერპლი ახდენს დამნაშავეის ფორმირებას, კოოპერირდება მასთან, უჩუქრად თანხმდება მის მსხვერპლობაზე და მის პროვოცირებას ახდენს. „დამნაშავეისა და მსხვერპლის იდუმალი ურთიერთგავება, - წერს აეტორი, - კრიმინოლოგიის მთავარ საყრდენ ფაქტს წარმოადგენს. რასაკვირველია, ამ დროს არანაირი, მით უმეტეს წილობრივი, მოლაპარაკება არ დგება, მაგრამ ადგილი აქვს ინტერაქციას, მიზეზობრიობის ელემენტებს შორის ურთიერთქმედებასა და გაცვლას“ (ციტ. IIIaiauep T. H., ციტ. ნაშრომი, გვ. 350).

ვიქტიმოლოგიური შესწავლის თავისებურებას მსხვერპლის რანგში არა მხოლოდ ადამიანების, არამედ - სხვადასხვა ორგანიზაციების, მათ შორის სახელმწიფოს, განხილვა წარმოადგენს. საკმე იმაშია, რომ რიგ შემთხვევებში, მსხვერპლის დეპერსონალიზაციამ შესაძლოა დანაშაულის ჩასადენად დამნაშავეის დამატებით სტიმულირება მოაზდინოს (ქურდობები მაღაზიაში, სამეურნეო სახის დანაშაულები და ა.შ.); ამ შემთხვევებში ზომ სითქოსდა, უშუალოდ მსხვერპლი არ არსებობს. მსხვილი მაღაზიები, ფირმები მათთან მომხდარი ქურდობების, წერილმანი ძარცვის შედეგად მიყენებულ ზარალს ჩამოწერენ და მის კომპენსირებას საკონელზე ფასების უმნიშვნელო მომატების ზარგზე ახდენენ, უშუალო მყიდველი კი, ასეთი მომატების უმნიშვნელობის გამო, ვერც კი გრძნობს

აღნიშნული ზარალის არსებობას. ეკონომიკური დანაშაულების მიერ მოყვებული უზარმაზარი ზარალიც, პრაქტიკულად, ასევე შეუმჩნეველი რჩება. აღნიშნული უშუალოდ სახელმწიფოს მიმართ განხორციელებულ ქურდობებსაც ეხება. ამ შემთხვევაშიაც ასევე ძალზედ ძლიერად იგრძნობა დანაშაულის უშუალო მსხვერპლის არარსებობა, რაც დამნაშავეს ფსიქოლოგიურად უადვილებს დანაშაულის ჩადენას.

ყოველივე ზემოთქმული იმის აღიარების საფუძველს იძლევა, რომ დანაშაულობის კვლევაში ექტიმოლოგიურ საფუძველს დიდი მნიშვნელობა აქვს როგორც დანაშაულთა ჩადენის კანონზომიერებათა გაცნობიერების, ასევე მათი თავიდან აცილების თვალსაზრისით. ამასთან დაკავშირებით, ამგვარი პრობლემის კრიმინოლოგიური გადაწყვეტა დანაშაულთა პოტენციურ მსხვერპლთათვის - მაგალითად, აღკვეთილებისათვის, სოციალურად იზოლირებული ადამიანებისათვის და ა.შ. - სათანადო დახმარების, რესოციალიზაციის ცენტრების შექმნაში ისახება.

კრიმინოლოგია თავის ამოცანას იმაში ხედავს, რომ ექტიმოგენური სიტუაციების ანალიზის საფუძველზე მოახდინოს მოსახლეობის ინფორმირება იმ ადგილების, დროის, ცხოვრების წესის, ადამიანთა ჩვევების და ა.შ. შესახებ, რომლებიც მომეტებული ექტიმოგენურობის ფორმირებას ახდენენ. ამასთანავე, ექტიმოლოგია დანაშაულთა მსხვერპლთათვის მიყენებული ზიანის კომპენსაციის პრობლემასაც სვამს და როგორც კვლევებში მას სახელმწიფოებრივ დონეზე წარმატებით წყვეტს კიდევ.

თავის მხრივ, ექტიმურობასა და კრიმინალიზაციას ურთიერთშეხების წერტილებიც გააჩნიათ. მაგალითად, დადგენილია, რომ იმ ადამიანთაგან, ვინც ბავშვობის ან მოზარდობის პერიოდში დანაშაულთა მსხვერპლნი შეიქმნენ, მოზრდილ ასაკში უფრო მეტი პროცენტი ხდება დამნაშავე, ვიდრე იმათგან, ვისაც მსგავსი რამ არ შემოხვევია. დანაშაულის ჩადენისას გუშინდელი მსხვერპლი საკუთარი დანაშაულის ძლიერ ფსიქოლოგიურ გამართლებას პოულობს - მე მცემეს და მეც შემიძლია ვეუბო, მე მომპარეს, ე.ი. მეც შემიძლია სხვას მოეპარო და ა.შ. ყველაფერს კი იქამდე მიყვევართ, რომ

როგორც კიქტიმური, ასევე დანაშაულებრივი ქცივის ფორმირების საფუძელად დადებული მიზეზების გარკვეული ერთიანობა ვაღიაროთ. მაგალითად, ჩხუბის დროს ძალზედ ხშირად მხოლოდ შემთხვევა განსაზღვრავს ერთ ადამიანს მსხვერპლის რანგში, და მეორეს - დამნაშაის რანგში.

თანამედროვე სისხლის სამართლის კანონმდებლობა იმგვარი სახით არის აგებული, რომ დანაშაულის მსხვერპლზე ზრუნვის ადგილს არ ტოვებს. იგი დამნაშაის დასჯის და ამ გზით დანაშაულთა ჩადენისაგან სხვა ადამიანების დაფარვის იდეებით არის გამსჭვალული. მაგრამ მიუხედავად ამისა, ამგვარი მიდგომიდან მომდინარე მსხვერპლთა დამცირებულობა და შეურაცხყოფა - მაინც სახეზეა. ბევრ შემთხვევაში დანაშაულის მსხვერპლი პირად მობოდიშებასა და დამნაშაის მიერ მისდამი მიყენებული ზარალის კომპენსაციას ამჯობინებდა.

აქედან მომდინარეობს დამნაშაესა და მსხვერპლს შორის შემრიგებლური პროცედურების ადრინდელთან შედარებით უფრო ფართოდ გამოყენების აუცილებლობა. ცალკეულ ქვეყნებში, მაგალითად, კანადაში ასეთი ექსპერიმენტები სამართლებრივი სისტემის რეფორმის ნაწილს შეადგენენ. ცხადია, რომ ასეთი შერიგებები მხოლოდ მსხვერპლისა და დამნაშაის თანხმობის შემთხვევაში უნდა შედგეს. ასევე საჭიროა გაფართოვდეს თავად მსხვერპლის უფლებებიც გასაჩივრებასთან, ან სისხლის სამართლის საქმის სასამართლო განხილვის შესახებ გადაწყვეტილებაზე უარის თქმასთან დაკავშირებით და ა.შ.

თავი 5.
დანაშაულობის დანაშაულობის
(სისტემური მიდგომა) და
საქართველოში დანაშაულობის
განვითარების სოციალური სიტუაცია

§1. დანაშაულობის დეტერმინაცია

(სისტემური მიდგომა)

საზოგადოების სისტემური თვალსაზრისით განხილვისას იგი მისი შემადგენელი ელემენტების ურთიერთქმედების სისტემად წარმოგვიდგება, რომელშიდაც თითოეულ ელემენტს თავისი განსაზღვრული წვლილი შეაქვს დანაშაულობის ფორმირებაში. დანაშაულობის სისტემური დეტერმინაციის ამგვარი სახის ელემენტთა შორის, უპირველეს ყოვლისა, ეკონომიკური, დემოგრაფიული, პოლიტიკური, სოციალ-ფსიქოლოგიური და სამართლებრივი ხასიათის ფაქტორები უნდა გამოვყოთ.

ეკონომიკური ფაქტორი
(კერძო საკუთრება და დანაშაულობა)

აღამიანთა საზოგადოების ყველაზე ინტენსიური განვითარება ისტორიულად შრომის დიფერენციაციასთან, მის საფუძველზე პროდუქციის იმ ნაშატის წარმოქმნასთან იყო დაკავშირებული, რომლის დაუყოვნებლივი მოხმარებაც საზოგადოებას არ შეეძლო. ამგვარი მდგომარეობა მასში საზოგადოებრივ წარმოებაში თემის ყველა წევრის მონაწილეობის თანასწორობაზე და მათ შორის წარმოებული ერთობლივი პროდუქტის თანაბრად განაწილებაზე დაფუძნებულ უშუალოდ-საზოგადოებრივ ურთიერთობათა დაშლას ამაზადებდა. საზოგადოებაში პრინციპულად განსხვავებული, კერძო საკუთრებაზე აგებული წარმოებისა და მატერიალური

სიკეთის მოხმარების პრინციპის ფორმირება ხდება. წარმოიქმნებიან ერთმანეთისაგან ეკონომიკური ნიშნით განსხვავებული საზოგადოებრივი კლასები: კლასები, რომლებიც წარმოების საშუალებებს ფლობენ და კლასები, რომლებიც ამ საშუალებებს მოკლებულნი არიან. ამგვარი ვითარების შედეგად ყალიბდება საზოგადოებრივი უთანასწორობა და, როგორც მისი შედეგი - წინააღმდეგობის, ამ კლასებს შორის მუდმივი კონფლიქტის მდგომარეობა.

გაბატონებული კლასის ფორმირება დანარჩენებზე მისი უზენაესობის იძულებით დაკანონებას იწვევდა. კანონის, როგორც გაბატონებული კლასის ნების აღაველნის, შექმნა კი ნორმატიულად განსაზღვრავდა სასჯელის შიშით აკრძალულ ქმედებათა იმ წრეს, რომელიც, პირველ რიგში, გაბატონებული კლასების ინტერესებს ეწინააღმდეგებოდა. ისტორიულად ასე ხდება დანაშაულებრივის განსაზღვრა, ე.ი. იმისა, რაც აკრძალულია, არახელსაყრელი და საშიშია საზოგადოების მმართველი ზედა ემპელონისათვის.

კანონის ფორმირება იმ საერთო წესისა და ქცევის სტანდარტის შემოღებას ნიშნავდა, რომელიც საზოგადოებრივი მოწყობის, საზოგადოებრივი ურთიერთობათა ტიპის შენარჩუნების მმართველი კლასისათვის ხელსაყრელ ინტერესებს შეესაბამებოდა. ამასთანავე ქცევის ასეთი დაკანონებული სტანდარტები აუცილებლად გამოიწვევდნენ ჩაგრული კლასების მათდამი მტრულ დამოკიდებულებას. ამიტომაც დანაშაულებრივი ქცევა ძირეულ ისტორიულად გვევლინება, როგორც დამონებული კლასების წარმომადგენელთა კანონსაწინააღმდეგო ქცევა.

აქედან გამომდინარე, დანაშაულთა წარმოშობა უნდა განვიხილოთ მისი გაბატონებულ და დამონებულ კლასებს, წარმოების საზოგადოებრივ ხასიათსა და მითვისების კერძო მესაკუთრულ ფორმას შორის არსებული წინააღმდეგობების გაჩენასა და ფუნქციონირებასთან კავშირის მიხედვით.

სოციალური წინააღმდეგობებისა და დანაშაულობის წარმოშობასა და ფუნქციონირებაზე კლასობრივი დიფერენციაციისა და კერძო საკუთრების გაველნის როლის აღიარების მიუხედავად ჩვენ შორსა ვართ თანამედროვე საზოგადოებაში კერძო საკუთრების გაუქმების აუცილებლობის შესახებ

აზრისაგან, რისკენაც ყოველთვის მოგვიწოდებდნენ მარქსისტულად ორიენტირებული მეცნიერები. ჯერ ერთი, როგორც ისტორიულმა გამოცდილებამ გვიჩვენა კერძო საკუთრების გაუქმება სრულიად არ „აუქმებს“ დანაშაულობას. მაშასადამე, კერძო საკუთრება დანაშაულობის ფორმირების ერთადერთი წყარო კი არ ყოფილა, არამედ მხოლოდ საზოგადოებრივი წინააღმდეგობის ერთერთი ისტორიული ფორმაა, რომელშიც საზოგადოებრივი განვითარება აღიჭურვება. მეორეც, ერთი, ჩვენი აზრით, კერძო საკუთრებას ჯერაც არ ამოუწურავს თავისი პოტენციური შესაძლებლობები - საზოგადოებაში არა მხოლოდ სპეციფიკური სოციალურ წინააღმდეგობათა, არამედ მისი პროგრესული განვითარების წყაროსაც წარმოადგენდეს. საზოგადოებას თვითსრულყოფის მუდმივი და საკმაოდ ძლიერი სტიმული მასში სწორედ კერძო საკუთრების არსებობის გამო გააჩნია. საზოგადოების განვითარების ადრეულ ეტაპებზე მისი შეზღუდული შესაძლებლობების პირობებში სწორედ კერძო საკუთრების არსებობის შედეგად ხდებოდა პრივილეგირებული კლასის ფორმირება, რომელსაც მიღებული პრივილეგიების წყალობით გონებრივი შრომის, ხელოვნებისა და მეცნიერების განვითარების საშუალება ეძლეოდა, რის გარეშედაც ადამიანური საზოგადოების განვითარება უბრალოდ წარმოუდგენელი იქნებოდა.

როგორც ვხედავთ, კერძო საკუთრება დასაბამიდანვე შეიცავდა ერთმანეთისაგან განუყოფელ თვისებებს, ერთი მხრივ, მას გააჩნდა საზოგადოებრივი წინააღმდეგობების შექმნის, დანაშაულობის წყაროდ ქცევის უნარი, მეორეს მხრივ კი, საზოგადოებრივი პროგრესის მამოძრავებელი ძალა გახლდათ. ისტორიის განვითარებამ გვიჩვენა, რომ წარმოების განვითარების ტემპებით, საკუთარი შრომის შედეგებში ადამიანთა დაინტერესების დონით საზოგადოებრივი საკუთრება კერძო საკუთრებას კონკურენციას ვერ გაუწევს. მაგრამ კერძო საკუთრებას შეუძლია არაჯანსაღი კონკურენციის, მეტოქეობის, მოწინააღმდეგის გასწრების, სხვებზე უფრო მდიდრად და გავლენიანად ქცევის სურვილის ჩასახვაც. იმ პირობებში, რომლებიც საზოგადოებას კერძო საკუთრებას სთავაზობენ, არანაირ კანონებს არ ძალუძს თანამედროვე საზოგადოებისათვის

ეგ ზომ მახასიათებელი ამგვარი მეტოქეობის, გამდიდრების ასეთი წყურვილის ჩაზნობა, მაგრამ სწორედ ასეთი მეტოქეობის შედეგად გააჩნია საზოგადოებას უწყვეტი ეკონომიკური და ჩემი აზრით, სულიერი (გარკვეული დანახარჯების გათვალისწინებით) თვითსრულყოფის მუდმივი, ამოუწურავი საშუალებები.

|კაცობრიობას მთელი თავისი განვითარების მანძილზე საკმაოდ ძვირი უჯდებოდა მატერიალური ფაქტორის სულიერზედ პრიმატის საფუძველზე აგებული საზოგადოების ფუნქციონირება. მაგრამ ცალკეული გამოჩენილი პიროვნებების - იესოს, ბუდას და სხვ. და მათ მიერ შექმნილი რელიგიური მოძღვრებების პუმანისტური ძალისხმევის მიუხედავად, რომლებშიდაც კარგად იყო გაცნობიერებული ადამიანზე მატერიალური საწყისის დამლუქველი გავლენის მომენტი, ადამიანის ორიენტაცია რაიმეს ფლობაზე, საბოლოო ჯამში, ყოველთვის გადამწყვეტი გახლდათ, თუმცაღა მას ადამიანთათვის მატერიალური სიკეთით უზრუნველყოფასთან ერთად დამანგრეველი ომები, ადამიანური ბუნების დამახინჯება, ქვენა ინსტიქტების, ბიწიერი ვნებების, სიზარბისა და სხვა მანკიერი თვისებების ფორმირებაც მოჰქონდა, რაც ადამიანებს მათ მიერვე შექმნილი კანონების იოლად უკუგდებაში უწყობდა ხელს.

კერძო საკუთრების გაუქმების მომზრეებიც თავისი საფუძვლით ამგვარივე პუმანისტურ თვალსაზრისს აღიარებდნენ. ასე მაგალითად, კერძო საკუთრების ნეგატიური მხარით მეტისმეტი გატაცების შედეგად კმარქსი მივიდა დასკვნამდე - მომავალ კომუნისტურ საზოგადოებაში მისი გაუქმების აუცილებლობის შესახებ. შესაძლოა ოდესმე მომავალში მართლაც დადგეს ასეთი მომენტი. ყველაფერი იმაზე იქნება დამოკიდებული, თუ საზოგადოების განვითარება რამდენად ობიექტურად მიგვიყვანს კერძო საკუთრების, როგორც დრომოჭმულისა და მისი განვითარების დამოუხრუჭებლის, გაუქმების აუცილებლობამდე. მაგრამ ჯერჯერობით თავად ამგვარი საკითხის დაყენებისთვისაც კი არანაირი წინაპირობა არ არსებობს იქედან გამომდინარე, რომ კერძო საკუთრება, მისი ანაზღაურვე მოდიფიკაციების გათვალისწინებით, ჯერაც საზოგადოებრივი წარმოების ყველაზე მასტიმულირებელ ფორმად რჩება.

ქრისო საკუთრების ინსტიტუტმა გაიარა დროში შემოწმება და დაამტკიცა უპირატესობა საზოგადოებრივ საკუთრებაზე, რომლის თანამედროვე საზოგადოებაში შემოღების ექსპერიმენტმა, როგორც ცნობილია, არაფერი კარგი არ მოიტანა. თავის მხრივ, კერძო საკუთრების ინსტიტუტი მისი ტრანსფორმირებული დასავლური ვარიანტით, როგორც პრაქტიკა აჩვენებს, არა თუ არ ამუხრუჭებს საზოგადოებრივ განვითარებას, არამედ მას ახალ იმპულსსაც კი აძლევს; კერძო საკუთრების აქტიონირებული ფორმის განვითარებამ კი მნიშვნელოვანწილად შეუწყო ხელი შრომასა და კაპიტალს შორის არსებული წინააღმდეგობების ზრდის შემცირებას, გაზარდა საშუალო კლასის - თანამედროვე დასავლური საზოგადოების სტაბილურობისა და კეთილდღეობის ძირითადი ფაქტორის - წარმომადგენელთა რაოდენობა.

კერძო საკუთრების ინსტიტუტის შენარჩუნების წყალობით თანამედროვე საზოგადოებაში მიღწეულია მის წევრთა მაღალი მატერიალური და კულტურული უზრუნველყოფის შესაძლებლობა, შექმნილია სახელმწიფოს თვითნებობისაგან პიროვნების დაცვის საიმედო სამართლებრივი გარანტიები. ამასთან დაკავშირებით, საინტერესოა აღნიშნოს, რომ სწორედ იქ სადაც პროგნოზირდებოდა მასების სახელმწიფო ექსპლუატაცია, მისი უუფლებობა და სოციალური დაუცველობა, ყოველივე ამის სრულიად საწინააღმდეგო სურათი იქნა მიღებული. ზოლო იქ სადაც წარმოების საშუალებებზე კერძო საკუთრების შემოღებას მასების ჩაგვრისა და ექსპლუატაციისაგან განთავისუფლების დიდ იმედებს უკავშირებდნენ, სინამდვილეში ყველაფერი სახელმწიფო თვითნებობით, მასების სახელმწიფო ექსპლუატაციით, მათი უუფლებობით, შრომის დაბალი მწარმოებლობითა და მისი შესაბამისი ცხოვრების დაბალი დონით მოტრიალდა.

[_ამასთან ერთად, თანამედროვე სამყაროში დანაშაულობის ეკონომიკურმა დეტერმინაციამ როგი სახეცვლილებები განიცადა. ახლა უკვე ძნელია აღმოაჩინო დანაშაულები, რომლებიც უშუალოდ სიღარიბით, ადამიანის ორგანიზმის ფიზიოლოგიური ცხოველქმედების შენარჩუნებისათვის აუცილებელ მატერიალურ სიკეთეთა უკმარისობით არიან განპირობებული. ამედროულად

მათ აღვილს იჭერენ ადამიანის მიერ საკუთარი სოციალური მდგომარეობის, - როგორც დაბალის, არაპრესტიჟულისა და მატერიალურად არასაკმარისად უზრუნველყოფილის, - სუბიექტური შეგრძნებით განპირობებული დანაშაულები. და ეს ზდება იმიტომ, რომ სულიერ სფეროზე საწარმოო სფეროს დიქტატის საფუძველზე ფუნქციონირებადი თანამედროვე საზოგადოება გადაჭარბებულ ყრადღებას ანიჭებს ფლობის ფაქტორს. „ყრდო საკუთრება, - წერდა ამასთან დაკავშირებით კ. მარქსი, - ჩვენ იმდენად უგუნურები და ცალმხრივები გაგვხადა, რომ რაიმე საგანი ჩვენად მხოლოდ მაშინ ითვლება, როდესაც მას ეფლობთ, ე.ი. როდესაც იგი ჩვენთვის კაპიტალის სახით არსებობს ან როდესაც მას უშუალოდ ვფლობთ, ეჭამთ მას, ვსვამთ, ვატარებთ საკუთარ სხეულზე, ვცხოვრობთ მასში და ა.შ., - ერთი სიტყვით, როდესაც მას *მოვიზიარებ...*“ (Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., ტომი. 42, გვ. 120).

და მართლაც, თანამედროვე დასავლური საზოგადოება ადამიანს თავს აზროვნების იმგვარ მოდელს ახევეს, რომელიც სულიერზედ მატერიალური ფაქტორის განდიდებაზეა დაფუძნებული. მოგების დევნაში კაპიტალისტური წარმოება ყოველნაირად ცდილობს თანამედროვე ადამიანი მატერიალურ სიკეთეთა უბრალო მომხმარებლად აქციოს. ეს საშიში პროცესი მრავალი დასავლელი ფილოსოფოსის მიერ იქნა აღწერილი, რომლებიც დასავლურ სამყაროს დაღუპვას უწინასწარმეტყველებდნენ, თუკი იქ წარმოების როლის გადაფასება არ მოხდებოდა და მატერიალურ საფუძველზე პიროვნების სულიერი სფეროს პრიორიტეტზე აგებული ადამიანის განვითარების ალტერნატივა არ იქნებოდა წარმოდგენილი. „ახლა უკვე ყველასათვის ამკარაა, - წერდა დასავლურ საზოგადოებაში შექმნილი მდგომარეობით შემოფარებული ალბერტ შვაიციერი ჯერ კიდევ მე-20 საუკუნის დასაწყისში, - რომ კულტურის თვითგანადგურებას სრული გზის აქვს აღებული. ისიც კი, რაც ჯერ კიდევ გადარჩა მისგან, არასაიმედოა. ის ჯერ კიდევ ახდენს რაღაც მყარის შთაბეჭდილებას, რამდენადაც მას შიდა გამანადგურებელი ზეწოლა არ განუცდია, რასაც სხვა ყველაფერი უკვე შეეწირა მსხვერპლად. მაგრამ მისი საფუძველიც ასევე არააყარია, და

პირველივე მეწყერმა შესაძლოა თან გაიყოს უესკრუ-
ლისაჟენ... თანამედროვე ადამიანის უნარი - ესმოდეს კულტურის
მნიშვნელობა და იმოქმედოს მისი ინტერესების მიზეზით -
შერყეულია, რადგანაც ის პირობები, რომლებშიაც იგია
მოქცეული, ამცირებენ მის ღირსებას და მის ფსიქიურ ტრავმო-
რებას ახდენენ". (ციტ. მ. ჟოჟიშ. Иметь или дыть. М.
1990, გვ. 166).

არსებითად, სწორედ ამ, თუმცა არა კულტურის, არამედ
ეკონომიკის სიბრტყეში დანახულ პროცესს გულისხმობდა
ახალგაზრდა კ. მარქსი, როდესაც 1844 წლის იანვრის ცნობილ
ფილოსოფიურ-ეკონომიკურ ხელნაწერებში საზოგადოების მიერ
წარმოებული ერთობლივი საზოგადოებრივი პროდუქტის
მითვისების კერძომესაკუთრული ფორმის კავშირს აღწერდა
ადამიანის საკუთარ არსის - შრომისაგან გაუცხოებასთან.
ანიჭებდა რა კ. მარქსის აზრებს სპეციფიურ კრიმინოლოგიურ
ფორმას, ქართველი კრიმინოლოგი გ. თოდრია, ამასთან
დაკავშირებით წერდა: „დანაშაულთა წარმოშობის ისტორია
გვარჩენებს იმას, რაზედაც არის დამოკიდებული დანაშაულთა
ჭეშმარიტი რაოდენობა (აბსოლუტური სიდიდე). კერძო
მითვისების გაძლიერება, რასაც გამატრელებელი ურთიერთობების
წინააღმდეგ მამართული აქტების გავრცელება სდევს თან, სიშვას
დანაშაულთა გავრცელების განპირობებას განსაზღვრულ
საზოგადოებრივი წინააღმდეგობათა განუთარების ინტენსიურო-
ბითა და გადაწყვეტით. შესაბამისად, სწორედ მათი ინტენსიურობა
წარმოადგენს დანაშაულთა რეგის აბსოლუტურ სიდიდეს".
(Развитие основных понятий советского криминализма.
წიგნი: Актуальные проблемы советского права. Тб., 1988,
გვ. 306). ავტორის აზრი რომ უფრო გასაგები გახდეს, კიდევ
ერთ ციტატას მოვიყვანო მისი ნაშრომიდან, რომელიც
გაცილებით ერთმნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ავტორის
პოზიციას. „დანაშაულობის საერთო მიზეზი, - აგრძელებს
ავტორი, - (დანაშაულობის დეტერმინაციის კანონი) მისი
განხილვის ფილოსოფიურ დონეზე მდგომარეობს უშუალოდ-
საზოგადოებრივ სოციალურ-ეკონომიკური ურთიერთობების
ინდივიდუალიზმის ფორმაში გაუცხოების ისტორიულად

ჩამოყალიბებულ პროცესში... დანაშაულობის საერთო მიზეზის გამოყოფა, თავისი არსით, იმ „კანონის“ ფორმულირებას წარმოადგენს, რომლის მოქმედების ფარგლებშიაც დანაშაულობა იზრდება ან მცირდება“. (იქვე, გვ.328).

ავტორი აქ თავს დანაშაულობის მარქსისტული ინტერპრეტაციის მიმდევრად წარმოგვიდგენს მის თანმიმდევრულ ეკონომიკურ კარიანტში. როგორც ჩვენ გვესახება, დანაშაულობის გაერცხლების ხარისხის მხოლოდ ეკონომიკურ წინააღმდეგობათა სიმწვავეს ხარისხთან დაკავშირება, ავტორი კი სწორედ ასე სვამს საკითხს, არასწორი იქნებოდა. უფრო მეტიც, ამ პოზიციის უარყოფა ადვილად შეიძლება თუნდაც ემპირიული დაკვირვებით დანაშაულობის გაერცხლებათა სხვადასხვა კაპიტალისტურ ქვეყნებში, სადაც ეკონომიკურ წინააღმდეგობათა მსგავსების მიუხედავად მათი სიმწვავეს ხარისხთან, დანაშაულთა გაერცხლების დონეებში საკმაოდ დიდი განსხვავებები მოიპოვება. ამერიკელმა კრიმინოლოგმა ფრედა ადლერმა ეკონომიკური განვითარების მიხედვით განსხვავებული ქვეყნების მის მიერ ჩატარებული კვლევის საფუძველზე დამარწმუნებლად დაამტკიცა, რომ დანაშაულობის დაბალი დონე ამ ქვეყნებში მათში არსებული საზოგადოებრივი კონტროლის ძლიერი არაფორმალური სტრუქტურების არსებობით იყო განპირობებული, რომლებიც სისხლისსამართლებრივი სისტემის ფარგლებს გარეთ და მისგან დამოუკიდებლად მოქმედებდნენ. (იხ. Шнайдер Г.Н. Криминология, М.1994, გვ.38-41). აქედან გამომდინარე მხოლოდ ეკონომიკური ფაქტორი ვერ შეძლებს საზოგადოებაში დანაშაულობის დონის ერთპიროვნულ განსაზღვრას. მისი განსაზღვრისათვის აუცილებელია სხვა ფაქტორების არსებობაც კერძოდ, მათგან ისეთი მნიშვნელოვანის, როგორიც სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორი გახლავთ.

მთლიანობაში დანაშაულობაზე ეკონომიკური ფაქტორის გავლენა შეიძლება დაეუკავშიროს:

• შრომის საზოგადოებრივ ხასიათსა და წარმოებული ერთობლივი საზოგადოებრივი პროდუქტის მთივისების ინდივიდუალურ ფორმას შორის არსებულ წინააღმდეგობებს, თუმცა, ამ წინააღმდეგობის სიმწვავე შესაძინეად შემცირდა კერძო

საკუთრების აქციონერული ფორმის გაერცელების, დასავლური საზოგადოების სოციალური ორიენტაციის შედეგად, რომელიც ამ ბოლო დროს სულ უფრო და უფრო მეტად იცნობიერებს საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ჰუმანიზაციის აუცილებლობას;

* კვალიფიციურ და არაკვალიფიციურ, გონებრივ და ფიზიკურ შრომას შორის არსებულ წინააღმდეგობებს, რომლებიც განაპირობებენ შესაბამის განსხვავებებს შრომის ანაზღაურების დონეში, მის პირობებში და ა.შ.;

* საბაზრო ეკონომიკის წინააღმდეგობებს, რომელიც შრომის ბაზარზე კონკურენციას ქმნის; საქონლის წარმოებასა და მასზე საზოგადოების მოთხოვნილებებს შორის არსებულ შეუთანხმებლობას;

ხოლო რაც შეეხება ამა თუ იმ რეგიონში დანაშაულობის გაერცელების ხარისხს, იგი, როგორც ადრე აღენიშნავდით, დამოკიდებული იქნება არა მხოლოდ ეკონომიკურ წინააღმდეგობათა სიმწვავეს ხარისხზე, არამედ სხვა ფაქტორებზედაც.

სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორი

არ შეიძლება არ დავინახოთ, რომ კონკრეტულ საზოგადოებრივ-ისტორიულ პირობებში დანაშაულობის განპირობების კუთხით სახეზეა არა მხოლოდ მისი ეკონომიკური დეტერმინაცია, არამედ ეკონომიკური ფაქტორის სოციალურ-ფსიქოლოგიურთან რთული ურთიერთქმედებაც. თვით დანაშაულობის წარმოშობის საკითხშიაც კი ძნელი წარმოსადგენია, რომ საზოგადოების განვითარების კრძომესაკუთრული (ეკონომიკური) მოდელის ფორმირება სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორის აქტიური მონაწილეობის გარეშე ხდებოდა. ამიტომ საკითხი იმის შესახებ, თუ რა წარმოდგენდა საზოგადოების განვითარების, და შესაბამისად მასში დანაშაულობის არსებობის თაღდაპირველ მიზეზს - წარმოება თუ ადამიანის ფსიქიკა - ჩვენი აზრით, არაკორექტულად არის დასმული. მხოლოდ ამ ორი ფაქტორის ურთიერთქმედებას შეეძლო ისტორიულად მივეყვანეთ როგორც კერძო საკუთრებაზე აგებული წარმოების,

ასევე ამ საზოგადოებრივი წარმოების მეთოდის შესაბამისი ფსიქოლოგიის, საზოგადოებრივი ცნობიერების განვითარებასა და ჩამოყალიბებამდე.

მარქსისტულად ორიენტირებული კრიმინოლოგიისაგან განსხვავებით, სადაც ძირითადი აქცენტი ეკონომიკურ, როგორც დანაშაულობის დეტერმინაციის გადამწყვეტ ფაქტორზე კოდებოდა, ტრადიციულ/დასავლური კრიმინოლოგია დანაშაულობის მიზეზობრივ განპირობებას, პირველ რიგში, სოციალურ-ფსიქოლოგიურ ფაქტორიდან აკავშირებდა. დანაშაულობის შესწავლაში ამგვარ მიდგომას საფუძველი ფრანგმა სოციოლოგმა, ანომიის თეორიის შემქმნელმა ე. დიურკჰიმმა ჩაუყარა. წინამდებარე თავში ჩვენ დავწვრილებით მიმოვიხილეთ ე. დიურკჰიმის ოვალსაზრისი ამ საკითხთან დაკავშირებით. აქ ე. დიურკჰიმის დანაშაულობაზე შეხედულებიდან შეიძლება აღვნიშნოთ მხოლოდ ერთი მნიშვნელოვანი მომენტი. მისი აზრით, დანაშაულობის მუდმივი წყარო განპირობებულია ინდივიდუალური და კოლექტიური ცნობიერების შორის მუდმივად არსებული განსხვავებით. მაგრამ, რადგანაც ინდივიდუალურ ცნობიერებას ძალუძს არა მარტო ჩამორჩეს არამედ კიდევაც გაასწროს კოლექტიური ცნობიერება, დანაშაულობას შესწევს უნარი მოგვევლინოს შესაბამისად როგორც მავნე, ასევე სასარგებლო საზოგადოებრივი განვითარებისთვის მოვლენად. რაც შეეხება დანაშაულობის ინტენსიობას, აქ მეცნიერი ანომიის/(კოლექტიური ცნობიერების დეზორგანიზაციის) ცნებას იშველიებს. ეს მიდგომა ყველაზე ნაყოფიერად ამერიკელმა კრიმინოლოგმა რობერტ მერტონმა განავითარა. სწორედ მას ეკუთვნის საზოგადოებრივი ინდივიდუუმების მიერ ინტერიორიზირებულ კულტურულ მიზნებსა და მათი მიღწევის ანტისაზოგადოებრივ საშუალებებს, როგორც დანაშაულებრივი ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური წყაროს, შორის არსებული შეუთანხმებლობის თეორია. ამ თეორიაში ავტორი ძლიერ უახლოვდება დანაშაულებრივი ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური მოდელის ბურჟუაზიული საზოგადოების ცხოვრების ეკონომიკურ პირობებთან კავშირის ეკონომიკურ მომენტს, თუმცა, მის წამოჭრას არ ახდენს.

მაგრამ ამ კავშირს უკვე სუბკულტურის თეორიებში გარკვეული, სათანადო ყურადღება ეთმობა. და ამით ამერიკულ კრიმინოლოგიაში დანაშაულებრივი ქცევის პრობლემის სისტემური გააზრების მცდელობა ისახება. აღნიშნული მიდგომის საილუსტრაციოდ არასრულწლოვანებში დანაშაულებრივი ქცევის ფორმირების ა. კოენის მიერ შემოთავაზებული სქემით შემოვიფარგლებით.

„დასავლეთის ინდუსტრიულ საზოგადოებაში საშუალო და ქვედა ფენების არსებობის პირობების განსხვავებული ეკონომიკური პირობები - ფენებად სოციალური დაყოფა - ქვედა ფენიდან გამოსულ იმ მოზარდთა ფრესტრაცია, რომლებმაც საშუალო ფენის ნორმები ათთვისეს - საშუალო ფენის ნორმებზე უარყოფითი რეაგირება - მოზარდთა სუბკულტურაში დელინკვენტური ნორმების ჩართვა“. (ციტ. Shaw-მდერ, 1, მითითებული ნაშრომი, გვ. 286).

როგორც ვხედავთ, მითითებული სქემა შეიძლება მისაღები იყოს ქვედა სოციალური ფენების წარმომადგენელთა დანაშაულებრივი ქცევის საერთო ჯამში ასახსნელად. ამასთან ერთად, შესაძენეია, რომ მოცემული თეორია მთელი დანაშაულობის ფორმირების მექანიზმის ახსნაზე ვერ განაცხადებს პრეტენზიას. თავის მხრივ, ამგვარი მიდგომისას იოლი დასანახია ქონებრივი ნიშნით ადამიანთა ფენებად სოციალური დაყოფის ფაქტორისა და მისი დანაშაულობაზე გავლენის კრიტიკული შეფასება.

საბჭოთა კრიმინოლოგიაში დანაშაულობის განპირობების ახსნისადმი სოციალურ-ფსიქოლოგიური მიდგომა კრიმინოლოგიაში მიზეზობრიობის - შედეგის საკუთარი მიზეზისაგან მოწყვეტილობის ხარისხის გათვალისწინებით - განხილვის მცდელობასთან დაკავშირებით გამოიყენებოდა. შესაძლოა, საბჭოთა კრიმინოლოგებს ასეთი შეფარული გზით სურდათ მაინც მიეთითებინათ დანაშაულობაზე ამ ფაქტორის გავლენის შესწავლის მნიშვნელობაზე. ამ მიდგომასთან დაკავშირებით ნ. ფ. კუზნეცოვა დანაშაულობის უშუალო მიზეზის ცნების კონსტრუირებას ახდენს. „ჩვენ ვთვლით, - წერდა იგი, - რომ მხოლოდ უახლოესი (უშუალო) მიზეზი იმსახურებს მისთვის მიზეზის დარქმევას... დანაშაულობის (და დანაშაულის) უშუალო

მიზეზს სუბიექტური ფაქტორი წარმოადგენს: ინდივიდუალთა ფსიქოლოგიის, სოციალურ ერთობათა დიფერენციები. სწორედ მათი განხილვა შეიძლება დანაშაულობის მიზეზთა რანგში. თუკი კრიმინოლოგიურ ჯაჭვს შემდგომშიაც გაეყვებით, უკუპრონოლოგიური წესით, სხვა მიზეზობრივი კავშირებიც წარმოჩინდება: „ყოფილი მიზეზის“ მიზეზები, მაგრამ არა საბოლოო შედეგის - დანაშაულის მიზეზები. ჩვენი აზრით, ეს მოელენები, მაგალითად, კრიმინოგენური ფსიქოლოგიის ფორმირების მიზეზები, დანაშაულობის პირობებად, და არა მის მიზეზად გვევლინებიან". (Кузнецова Н.Ф., Проблемы криминологической детерминации. М.1984., გვ. 13).

ქართულ კრიმინოლოგიაში ამგვარი მიდგომის მიმდევარა გახლდათ პროფ. თ.გ.შაველუძე, თუკი, - წერდა თ. გ. შაველუძე - შეგნებისა და ნების გარეშე არ არსებობს დანაშაული, თუკი დანაშაულის უშუალო მიზეზს წარმოადგენს პირის გარკვეული ფსიქიური მდგომარეობა (მით უმეტეს ადამიანის სოციალურად დიფერენციური შეგნება), მაშინ დანაშაულებრივ ქცევას უშუალოდ ყოფიერება (ობიექტური სინამდვილე) ვერ გამოიწვევს. დანაშაულის უშუალო მიზეზი ადამიანის ფსიქიკაში, მის თავისებურებებშია განთავსებული. ამით აიხსნება ის, რომ ერთნაირი ობიექტურ პირობებზე ინდივიდები, მათი ინდივიდუალური შეგნებიდან გამომდინარე, სხვადასხვაგვარად რეაგირებენ". (Ефремова Г.Х., Лежава Г.И., Ратинов А.Р., Шавгулидзе Т.Г. Общественное мнение и преступление. Тб. 1984, გვ.3).

დანაშაულობის პრობლემის ფსიქოლოგიზაციის თავგამო-
ღებული მოწინააღმდეგე გახლდათ გ. გ. თოდრია. „მეცნიერი, -
წერდა გ. გ. თოდრია, - რომელიც კრიმინოლოგიაში ფსიქო-
ლოგიის მართლზომიერებისათვის იბრძვის, ვინც ხსნას ყველა
ახალ ფსიქოლოგიურ თეორიაში ეძებს, ტყუილბაში აღმოჩნდება...
ფეტიშთან. იგი დანაშაულობის დიქტატს მიჰყვება... იგი მიზეზს
იქ ხედავს, სადაც შედეგია. (ციტ. ნაშრომი., გვ. 306).

დემოგრაფიული ფაქტორი

დემოგრაფიული ფაქტორი ასევე მეტად მნიშვნელოვან როლს ასრულებს დანაშაულობის დეტერმინაციაში. ასე მაგალითად, შემჩნეულია, რომ მოსახლეობის სტრუქტურა საკმაოდ ძლიერად კორელირებს დანაშაულობის დონესთან და სტრუქტურასთან. ეს კი იმის გამო ხდება, რომ მოსახლეობის სხვადასხვა სქესობრივ-ასაკობრივი კატეგორიები მათი კრომინოგენური აქტიურობის თვალსაზრისით არაერთგვარანი არიან. ასე მაგალითად, ამ თვალსაზრისით უფრო აქტიურია ახალგაზრდობა და მოსახლეობის მამაკაცური ნახევარი, რომელთაც რამდენიმეჯერ აჭარბებს ქალთა კრიმინოგენურ აქტიურობას. ამასთან დაკავშირებით, ცალკეულ რეგიონთა მოსახლეობის განსხვავებულ სქესობრივ-ასაკობრივ მახასიათებლებს შეუძლიათ განაპირობონ განსხვავებული მახასიათებლები დანაშაულობის სტრუქტურის დონეშიაც. „მოსახლეობის სქესობრივი შემადგენლობის დისპროპორცია ცალკეულ რაიონებში სირთულეებს ქმნის შრავალი სოციალური პროცესის ნორმალური დინების თვალსაზრისით და გარკვეულწილად არამარლთზომიერი ქცევის წინაპირობასაც წარმოადგენს“. (Габриани А. Гачечиладзе Р. Дидебулидзе М. Об основных принципах пространственного анализа преступности в Грузии: Актуальные вопросы предупреждения правонарушений, Тб. 1981, გვ. 18).

დანაშაულობაზე გავლენის მქონე სხვა უმნიშვნელოვანეს დემოგრაფიულ თავისებურებას ურბანიზაცია და მასთან დაკავშირებული მიგრაცია წარმოადგენს. რიგორც ლიტერატურაში აღინიშნება, „ურბანიზაცია - მხოლოდ ქალაქის მოსახლეობის აბსოლუტური და შედარებითი ზრდა, ქალაქური დასახლებების სისტემაში მსხვილ ქალაქთა როლის გაძლიერება კი არ არის, არამედ - საწარმოო ძალების განვითარებასთან მჭიდროდ დაკავშირებული კანონზომიერი ისტორიული პროცესი. ურბანიზაციის შედეგად ხდება ქალაქებისა და სოფლების ძირეული სოციალურ-ეკონომიკური გარდაქმნა, რაც თავის კონკრეტულ გამოსახულებას ცხოვრების ქალაქური წესისა

და ურთიერთობების ქალაქური ფორმების განვითარებაში
ქოევს" (იქვე გვ. 19).

„ურბანიზაცია, - წერს გ.ი.შნაიდერი, - არა მარტო
ქალაქების ზრდაა, არამედ მეტწილად დიდი ქალაქის ცხოვრებით
ცხოვრების საშუალებაა, რაც არ იფარგლება მხოლოდ თავად
ქალაქში ყოფნით, მაგრამ ამ სტილის ურბანიზებულ სასოფლო
მხარეში გადატანას გულისხმობს. ცხოვრების ამ სტილთანაა
დაკავშირებული სოციალურად გადახრილი, მართლსაწინააღმ-
დეგო და დანაშაულებრივი ქცევის მრავალფეროვანი სტიმულები.“
(Шнайдер Г.И., ციტ. ნაშრომი, გვ. 151)

ურბანიზაციაზე - როგორც დანაშაულობაზე გაელენის
მქონე ფაქტორზე - საუბრისას აუცილებელია გამოიყოს
ქალაქური ცხოვრების წესით მცხოვრებ ადამიანებზე არა-
ფორმალური სოციალური კონტროლის როლის შესუსტება,
რაც განსაკუთრებულად არის დაკავშირებული ქალაქების
ზრდასთან. ამის შედეგად ადამიანს უფრო უადვილდება გზიდან
აღდგენა, ქალაქის შიერ გამომუშავებულ მართლსაწინააღმდეგო
სუბკულტურულ ფასეულობებთან ზიარება. აგრარული საზოგა-
დოებებისათვის დამახასიათებელი ადამიანურ ურთიერთობათა
გულითაღების არარსებობა დიდ ქალაქებში ადამიანური სიმარ-
ტოვის გრძნობას იწვევს, რის შედეგადაც ზშირდება დეპრესიულ
მდგომარეობათა შემთხვევები, მატულობს ადამიანთა სწრაფვა
სიამოვნების მიღების ილუზორული ფორმების - ნარკოტიკების,
ალკოჰოლიზმისადმი. ქალაქელთა ცხოვრების წესში მკვეთრი
ინდივიდუალიზმი და ეგოიზმი შეინიშნება. ეს კარგად ჩანს
წარმოების მხრივ განვითარებულ ქვეყნებში საზოგადოების
მოხუცებისადმი დამოკიდებულების მაგალითზე. ამ უკანასკნელ-
თათვის სპეციალურად შენდება მოხუცებულთა თავშესაფრები,
ისინი პრაქტიკულად ირიყებიან საზოგადოებისაგან, არ გააჩნიათ
ოჯახის წევრებთან ყოველდღიური ურთიერთობის, მათ ოჯახურ
ცხოვრებაში მონაწილეობის საშუალება.

როგორც გამოკვლევები ადასტურებენ, მიგრანტთა
გაზრდილი ხვედრითი წილი რეგიონში ყოველთვის დადებითად
ქორელირებს მასში დანაშაულობის გაზრდილ ხვედრით წილთან.
ეს იმ გარემოებით არის განპირობებული, რომ მიგრანტები

მოსახლეობის ყველაზე სოციალურად არაადაპტირებულ და მოუწყობელ ნაწილს შეადგენენ, რომელთა გამოყენებაც, ამ მიზეზის გამო, ძირითადად არაკვალიფიკურ სამუშაოებზე ხდება. მათი ცხოვრების დონე და ზარისხი კი დამატებითი სტიმულს ქმნიან მათი კრიმინოგენური აქტიურობისათვის.

მიგრანტთა შორის დანაშაულობის დონის ამადლების პრობლემა განსაკუთრებით ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებს აწუხებთ. ქალაქებში მიგრანტთა დიდი მოზღვაების გამო სახელმწიფოს აღარ ძალუძს გაუმკლავდეს მათ შრომითი მოწყობასა და საცხოვრებლით უზრუნველყოფასთან დაკავშირებულ პრობლემებს. ყოველივე ამასთან ერთად მიგრანტებისათვის აუცილებელია საკუთარი ფასეულობრივი ორიენტაციების ვარაუდობა, ქალაქურ პირობებთან ადაპტაცია, რაც მეტად მტკივნეულად მიმდინარეობს და ხშირ შემთხვევებში მიგრანტთა გასრდილი სოციალური დაძაბულობის, მათი აგრესიულობის, შურიანობის, ძირძველ ქალაქელებთან დამოკიდებულებისას კონფლიქტურობის გამოვლენის მიზეზსაც შეადგენს.

პოლიტიკური და სამართლებრივი ფაქტორები

პოლიტიკური ფაქტორიც ასევე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს დანაშაულობის ფორმირებაში. მისი დანახარჯები ფუნქციონირებენ საზოგადოებრივი სისტემის როგორც ტოტალიტარულ, ასევე დემოკრატიულ პირობებში. კერძოდ, ტოტალიტარულ სახელმწიფოში პოლიტიკურ ფაქტორს ბრალი მიუძღვის ადამიანის უფლებათა დარღვევაში, უდანაშაულო ადამიანთა მასობრივ რეპრესიებში, სინდისის პატიმართა არსებობაში და ა.შ.

თავის მხრივ, დემოკრატიული რეჟიმის დანახარჯებიც ხელს უწყობენ მრავალ ქვეყანაში სახელმწიფო აპარატისა და სამართალდამცავი სისტემის თანამშრომელთა შორის კორუფციის აყვავებას, ორგანიზებული დანაშაულის ზრდას, როგორც შედეგს მართლმსაჯულების სისტემის უუნარობისა

კანონის, უდანაშაულობის პრეზუმციის, მოქალაქეთა სხვა უფლებებისა და თავისუფლების მქაყრი დაცვის პირობებში დამატკიცოს ორგანიზებული დანაშაულის ხელმძღვანელი ეშელონების საიმედოდ კონსპირირებული წარმოადგენლების ბრალეულობა.

ერთ-ერთ მნიშვნელოვან დანაშაულობის ხელშემწყობ პოლიტიკურ ფაქტორად საზოგადოებაში ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის იგნორირება გვევლინება, რომელიც საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო ხელისუფლებებს შორის წონასწორობის დარღვევაში იჩენს თავს. ეს კარგად ჩანს ყოფილ საბჭოთა რესპულიკების მაგალითზე, რომლებშიც გარდა ძაუალ პერიოდში ამ ხელისუფლებათა აშკარა უთანასწორობა შეიმჩნევა. ეს მდგომარეობა აღმასრულებელი ხელისუფლების მხრიდან საკანონმდებლო და სასამართლო ხელისუფლების დათრგუნვაში ელინდება, რაც არაფერია თუ არა სახელმწიფოს დროშოჭმული კომუნისტურ-მონოპოლისტური, ფსედო-დემოკრატიული მეთოდებით ფაქტობრივი მართვა.

პოლიტიკურ ფაქტორს ხანდახან დანაშაულობის ფორმირება შეუძლია ეკონომიკურ, და ასევე რელიგიურ ან ეთნიკურ ფაქტორებთან თანაქმედებითაც. ამის მაგალითს აგრესიული სეპარატიზმი წარმოადგენს, რომლის ძალადობრივი ფორმებიც სახელმწიფოებრივი მთლიანობის ან სახელმწიფოს პოლიტიკური ერთობის წინააღმდეგ არიან მიმართულნი. მეორეს მხრივ, ეს ფაქტორები ხელს უწყობენ ეროვნული უმცირესობების დისკრიმინაციის პოლიტიკას, ხანდახან კი მათ პირდაპირ განადგურებასაც, გენოციდს, რასაც ადგილი ჰქონდა გერმანიაში ებრაელების წინააღმდეგ და თურქეთში სომხების წინააღმდეგ.

საქართველოში, მაგალითად, პოლიტიკურმა ფაქტორმა, რომელმაც თავი 80-90-იანი წწ-ის ზღურბლზე სხვადასხვა პარტიებსა და ბლოკებს შორის არსებულ პოლიტიკურ დაპირისპირებულობაში გამოავლინა, საზოგადოებრივი დესტაბილიზაციის ძლიერი ტალღა გამოიწვია, დანაშაულობის ზრდა განაპირობა. უფრო ადრე, საბჭოთა პერიოდში, საქართველოში პოლიტიკური ფაქტორი მისთვის გარედან თავს მოხვეულის ხარისხში ელინდებოდა, რომელიც თავისი იმპერიული

პოლიტიკური სულისკვეთებით, სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა რომ დააკარგვინა საქართველოს, უცხო გახლდათ მისთვის.

დანაშაულობის დეტერმინაციის სამართლებრივ ფაქტორებს უნდა მიეკუთვნოთ სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ცვლილებები, რომლებიც აფართოებენ ან ავიწროებენ დანაშაულებრივის საზღვრებს, კანონთა არასრულყოფილებას, სამართალდამცავი ორგანოების სუსტ მუშაობას, პენიტენციური სისტემის ფუნქციონირების დაბალ დონეს, რაც განაპირობებს რეკიდევული დანაშაულობის არსებობას, თავისუფლების აღკვეთის ადგილებიდან განთავისუფლებულ პირთა რესოციალიზაციის პრობლემას და სხვ.

თანამედროვე პერიოდში ჩვენს ქვეყანაში სამართალდამცავი ორგანოების მუშაობის სუსტი მატერიალური უზრუნველყოფა, სამართლებრივი რეფორმის დაუმთავრებლობა, კომუნისტური დროიდან დარჩენილი სამართალდამცავ ორგანოების მუშაკების მხრიდან კანონის უგულველყოფის ფსიქოლოგიური სტერიოტიპები, „სატელეფონო“ სამართალი, სამართლებრივ უწყებებს ბრძოლა ძალაუფლებისათვის და სხვა ანალოგიური ხასიათის ფაქტორები წარმოადგენენ სამართალდამცავი ორგანოების მხრიდან დანაშაულის ბრძოლის ძირითად ნაკლოვანებებს.

მითითებული ფაქტორების ცალკეული განხილვა მათი დახასიათების მხოლოდ ტექნიკურად აუცილებელ ხერხს წარმოადგენს და არ უნდა იქნას გავრცობილი დანაშაულობაზე მათი განცალკევებული გავლენის გაგებად. ამასთანავე, სპეციალურად უნდა აღინიშნოს, რომ საზოგადოებაში ეს ფაქტორები ძლიერი ურთიერთქმედებისა და ურთიერთწვდომის ქვეშ ფუნქციონირებენ. თანამედროვე საზოგადოებაში დანაშაულობის წამყვანი და დაქვემდებარებული ფაქტორების მნიშვნელობა უკვე განუსხვავებელია. ყველა ფაქტორი ერთმანეთთან ურთიერთქმედების ძალით დანაშაულობის იმ ობიექტურად აუცილებელ დონეს განაპირობებს, რომელიც სპეციფიური გახლავთ კონკრეტული საზოგადოებისა თუ სახელმწიფოსათვის. სწორედ ამში მდგომარეობს დანაშაულობის შესწავლისადმი სისტემური მიდგომის თავისებურება.

§2. სოციალური სიტუაცია და დანაშაულობა საქართველოში

1. სოციალურის, როგორც ზოგადის, ყოფიერება ყოველთვის განსაკუთრებულის მეშვეობით ელინდება და განისაზღვრება, რაც ყოველ ისტორიულ ეპოქაში იმ სპეციფიკური ეკონომიკური, პოლიტიკური, სამართლებრივი და სხვა დამოკიდებულებების ერთობლიობას წარმოადგენს, რომლებიც ამა თუ იმ კონკრეტულ-ისტორიულ საზოგადოებრივ სისტემაში, ქვეყანაში, სახელმწიფოში ფუნქციონირებენ. აქედან გამომდინარე საქართველოში დანაშაულობის ფორმირებისა და ფუნქციონირების დეტერმინაციული საფუძვლის ანალიზის ჩატარება აქ შექმნილი კონკრეტულ-ისტორიული სიტუაციის სპეციფიკის გათვალისწინებითაც არის აუცილებელი.

საბჭოთა პერიოდი

ბედისწერის ნებით, უფრო ზუსტად კი იმ საზოგადოებრივი კატაკლიზმების გამო, რაც რუსეთის იმპერიამ მე-XX საუკუნის დასაწყისში გადაიტანა, საქართველო, საკუთარი სურვილის მიუხედავად აღმოჩნდა ჩათრეული მისთვის უცხო ისტორიულ პროცესში, რის შედეგადაც იგი იძულებული გახდა გადაეადგინა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენასთან, საკუთარი ბედის, ეკონომიკურ ურთიერთობათა ტიპისა და სახელმწიფო მოწყობის დამოუკიდებლად განსაზღვრის შესაძლებლობასთან დაკავშირებული იმედი.

შექმნილი მდგომარეობა უკეალოდ ვერ ჩაივლიდა ხალხსათვის, რომელსაც იძულებით მოახვიეს თავს მისთვის უცხო ნება. ამიტომაც ჩამოყალიბებული იმპერიული სისტემა ხალხისგან იმთავითვე გაუცხოების გამო საკუთარ თავს ტოტალური არათავისუფლების წყობად განსაზღვრავდა, რომელსაც საკუთარი ქვეშევრდომების თავისუფლების განკარგვის, უცხო კანონებისა და მართლწესრიგის დაცვისადმი შთაბეჭდილების მონოპოლიური უფლება აქონდა მოთვისებული. ამ პარაბეზში

ხალხის მისწრაფება თავისუფლებისაკენ - როგორც საკუთარი ეროვნული და ინდივიდუალური განვითარების გაგრძელების ერთადერთ შესაძლო საშუალებისაკენ - შიგნითვე წახშობილი და ქვეცნობიერის ღონეზე დაყვანილი იყო. ამ მდგომარეობაში მას დიდხანს უწევდა ყოფნა, მისი ენერგია კი, რომელიც ბუნებრივად ვერ იხარჯებოდა, გარეთ სოციალურად დამახინჯებული სახით მოჟონავდა და გზადაგზა მოქმედი კანონის საწინააღმდეგო ნიშნებსაც იძენდა.

ამგვარად ამ პერიოდში საზოგადოებრივი პროცესების ფორმირება და ფუნქციონირება საქართველოში აქ დადგენილ იმპერიულ კანონებსა და მათგან ეროვნული თვითშეგნების თავდაპირველსავე გ.უცხოებას შორის არსებული ძირითადი წინააღმდეგობის ფონზე მიმდინარეობდა. ამის გამო საქართველოში რობორტიზირებული ცნობიერების ფორმირებისა და ფუნქციონირების და მისი შესაბამისი ქცევის საძირკველი იყრებოდა, რაც განისაზღვრებოდა, როგორც უკიდურესად გარედან თავსმოხვეული, ხალხის ჭეშმარიტი საჭიროებისათვის შეუსაბამო. ამ პირობებში მართლწესრიგის უზრუნველყოფა მხოლოდ მასების დათრგუნვის ძლიერი რეპრესიული აპარატის ფუნქციონირების საფუძველზე ხდებოდა რეალურად განხორციელებადი, რომელიც სტალინიზმის ეპოქაში შეიქმნა და ხალხის მხრიდან დაუმორჩილებლობის მცირეოდენი ნიშნების გამოვლენის შემთხვევაშიც კი დაუნდობლად მოქმედებდა. ეს მომენტი კარგად იყო გაცნობიერებული რეჟიმის მიერ და სახელმწიფოს საშინაო პოლიტიკის საყრდენს წარმოადგენდა. მაგრამ სისტემა განსაკუთრებულ მოუთმენლობას მაინც პოლიტიკური დაუმორჩილებლობის მიმართ ავლენდა, რამდენადაც სწორედ მასში ხედავდა მთავარ საფრთხეს საკუთარი არსებობისათვის.

ქვეყნის ე.წ. ახალი კურსიდან - ქვეყანაში ვითომდა კანონიერების აღდგენისათვის ბრძოლიდან (60-იანი წწ.) - მოყოლებული, არსებითად, საბჭოთა იმპერიის ნგრევას ეყრებოდა საფუძველი, რომელსაც თავისი შექმნის ხელოვნურობის გამო მხოლოდ კანონიერებისაგან გადახვევის პირობებში შეეძლო არსებობა. ასეთი პოლიტიკის შედეგი გახდა პოლიტიკური ოპოზიციის შექმნა და ეკონომიკური დესტაბილიზაციის

ფორმირება, რომელმაც შეურნეობის რღვევის, ეკონომიკური დანაშაულობის ზრდის განვითარება გამოიწვია. ზემოთ აღნიშნული მიზეზებიდან გამომდინარე საქართველო მეტად აქტიურად მონაწილეობდა არსებული სისტემის რეკონსტრუქციის მიმართულ პროცესში. საქართველოში ფუნქციონირებდა როგორც პოლიტიკური, ასევე სისხლისსამართლებრივი ოპოზიცია, რომლის ძირითად სამიზნესაც სახელმწიფო, მისი პოლიტიკური და ეკონომიკური საფუძველი წარმოადგენდა. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ საბჭოთა იმპერიის ფაქტიური რღვევის საწყისი მომენტისათვის საქართველოს ეკონომიკური დანაშაულობის დონის მიხედვით სსრკ-ში შემავალ რესპუბლიკებს შორის მე-2 ადგილი ეჭირა აზერბაიჯანის შემდეგ. საქართველოში ჩადენილ ეკონომიკურ დანაშაულთა ხვედრითი წილი 80-ანი წწ-ის ბოლოსათვის სსრკ-ში დარეგისტრირებულ ეკონომიკურ დანაშაულთა საერთო მასაში - 26,2 პროცენტს შეადგენდა საერთო-საკავშირო - 9,5 პროცენტის პირობებში. შედარებისათვის მოვიყვანო სხვა რეგიონების ანალოგიურ მაჩვენებლებსაც: აზერბაიჯანი - 26,5; უზბეკეთი - 20,3; ტაჯიკეთი - 18,6; სომხეთი - 16,8; ყაზახეთი - 14,0; თურქმენეთი - 13,6; ბელარუსია - 13,3; ყირგიზეთი - 11,0; უკრაინა - 9,7; რსშსრ - 8,2; მოლდავეთი - 6,0; ლიტვა - 5,8; ლატვია - 5,4; ესტონეთი - 2,9 პროც. (იხ. КРИМИНОЛОГИЯ. М. 1994, გვ. 84). ამავე დროს ძალადობრივი დანაშაულობის დონის მიხედვით საქართველოს ერთ-ერთი უკანასკნელი ადგილი ეჭირა.

გვეჩვენება, რომ ასეთი სურათი საზოგადოებრივი ცნობიერების, ერთის მხრივ, სახელმწიფო საკუთრებისადმი, ხოლო მეორეს მხრივ, პიროვნებისადმი განსხვავებულ დამოკიდებულებაზე მეტყველებს. საზოგადოებრივ სისტემაში სახელმწიფო საკუთრებისადმი პატივისცემის მაფორმირებელი მექანიზმების არარსებობის გამო ეს უკანასკნელი ტოტალური კანონსაწინააღმდეგო ხელყოფის ობიექტი ხდებოდა. ამასთანავე საზოგადოებრივი ცნობიერება უფრო მეტად მომთხოვნი გახლდათ ინდივიდების მიერ პიროვნებათშორისი ურთიერთობების საერთოდ მიღებული ნორმების დაცვის მიმართ, რაც სუფერასთან თავშეყრას, სპირიტუალური სასმელების მოხმარების ქართულ საზოგადოებაში

დამკვიდრებული მაღალი კულტურის, წყალობითაც ხელს უწყობდა ამ საზოგადოებაში ძალადობრივი დანაშაულობის შედარებით დაბალი დონის გამოვლენას. ეს უკანასკნელი ზომ მჭიდრო კავშირში იმყოფება მოსახლეობის მიერ აღკვეთის მოხმარებასთან და მასში შესაბამისი სმასთან დაკავშირებული ტრადიციების არსებობასთან.

ასე რომ, საბჭოთა პერიოდში საქართველოში დანაშაულობა თავს აელენდა, როგორც ინდივიდების იმ სახელმწიფო მანქანასთან წინააღმდეგობის ფორმა, რომელსაც არ ძალუძდა კანონიერების, ზოგადსაკაცობრიო ფასეულობების დაცვისა და განვითარების, სინდისის თავისუფლებაზე პიროვნების უფლების, სახელმწიფო საფუძვლების თვითგამორკვევაზე ერის უფლების უზრუნველყოფა, დანაშაულობის მიზეზთა თავისებურებანი კი პიროვნების დამთრგუნველ ანტისახალხო და საერთო ჯამში ანტიდემოკრატიულ სახელმწიფო რეჟიმში მდგომარეობდა. ხოლო რაც შეეხება უფრო საერთო ხასიათის მქონე მიზეზებს, მათ, პირველ რიგში, უნდა მივაკუთვნოთ საზოგადოების იმედების გამჭარბულად აღზრდილი საერთო-სახალხო საკუთრების სისტემა, რომელმაც ვერ შეძლო შეექმნა თანამედროვე ადამიანისათვის მისაღები მისი მატერიალური უზრუნველყოფისა და სულიერი განვითარების დონე და რომელიც სინამდვილეში სხვა არა აღმოჩნდა რა, ვიდრე სახელმწიფო კაპიტალიზმის ტიპური სისტემა. შემთხვევითი არ არის, რომ საბჭოთა იმპერიის არსებობის ბოლო 20 წელი ისტორიაში შევიდა, როგორც ეკონომიკური და საერთოდ საზოგადოებრივი განვითარების უძრაობის წლები.

ქოსტ საბჭოთა პერიოდი

საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებისთანავე ახალი ეტაპი იწყება მის ისტორიაში. თუმცა მისი დასაბამი საკმაოდ დამძიმებული გახლდათ გართულებული სოციალურ პოლიტიკური, ეკონომიკური და ეთნიკური სიტუაციების გამო, რამაც დანაშაულობის მძაფრი ზრდა გამოიწვია. ყოფილი

სსრკ-ს ქვეყნებთან ეკონომიკური კავშირების ლიკვიდაციამ ნულამდე დაიყვანა რესპუბლიკის ეკონომიკური პოტენციალი. წარმოების შეჩერებამ მწვავე ფინანსური კრიზისი გამოიწვია. მკვეთრად ეცემა საქართველოს მოსახლეობის მატერიალური კეთილდღეობის დონე, მძაფრად იჩენს თავს უმუშევრობის პრობლემა, რაც კიდევ უფრო ღრმავდება სახელმწიფოს შეუძლებლობით - სოციალური შემსწობებით უზრუნველყოს უმუშევრები. რესპუბლიკა სხვა სახელმწიფოთა კრედიტებითა და ჰუმანიტარული დახმარებებით იცუვებს არსებობას.

გ ეკონომიკის რღვევის პირობებში ხდება მეურნეობის მოშლისა და მის ძირითად სფეროებში უკონტროლობის ფორმირება. ყოველივე ეს ხელსაყრელ ატმოსფეროს ქმნის ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის დასატაცებლად; ამის შეუფერხებლად განხორციელებისათვის იქმნება დანაშაულებრივი დაჯგუფებები, რომელთა სათავეშია ექცევიან არა მარტო პროფესიონალი სისხლის სამართლის დამნაშავეები, არამედ გაელენიანი პოლიტიკოსებიცა და აღმასრულებელი სტრუქტურების ხელმძღვანელებიც.

შექმნილი ვითარების ფონზე ყალიბდება ბიზნესის ყველაზე შემოსავლიანი სფერო - ვაჭრობა, რომელიც თავის არაეკონომიკურ ვარიანტში სტიმულს აძლევს იმგვარი კორუფციის აყვავებას, რომელიც დაკავშირებულია საქონლისა და სხვა მატერიალური ფასეულობების სახელმწიფო საზღვარზე უკანონო გატანასთან, მაღალი მოთხოვნილების საქონელის შემოსატანად საჭირო ლიცენზიების გაცემის სფეროში არსებულ ბოროტმოქმედებებთან. ამის პარალელურად მატულობს დანაშაულთა რიცხვი წარმოებისა და ვაჭრობის სფეროში, რაც დაკავშირებულია გადასახადთა გადაუხდელობასთან, მაკონტროლებელ-სარევიზიო ორგანოთა კორუფციასთან, რომლებიც ამ სფეროში წესრიგის დაცვისაკენ უნდა იყვნენ მიწოდებულნი. იქმნება პროფესიონალური დანაშაულობის ხელშეწყობის ახალი სფერო. ეს უკანასკნელი დამატებით სირთულეებს უქმნის ცივილიზებულ ბიზნესის დამკვიდრებას ვაჭრობის, წარმოებისა თუ საბანკო საქმის დარგებში.

უკუიარაღიანობა და უკონტროლობა სამხედრო სფეროში, საქართველოსათვის სამხედრო ქონების გადაცემის სფეროში კონტროლის არარსებობასთან დაკავშირებული პრობლემები, ასევე ეთანოკონფლიქტები, რომელთაც საქართველო სამხრეთ ოსეთისა და აფხაზეთში შეიარაღებულ შეტაკებებამდე მიიყვანეს, - ყოველივე ეს სტიმულს აძლევს იარაღისა და საბრძოლო მასალების საწყობების მასიურ ძარცვებს, რითი უკანონო ვაჭრობაც პროფესიონალური და ორგანიზებული დანაშაულობის დანაშაულებრივი ბიზნესის შემოსავლიანი ნაწილი ხდება.

საქართველოში 90-იანი წწ-ის დასაწყისი მოსახლეობაში იარაღის მასიური მიმოქცევით აღინიშნა, რამაც გააზშირა იარაღის გამოყენებით დანაშაულებრივ გარჩევასა შემოსევებში და ძალადობრივ დანაშაულთა ზრდა.

სახელმწიფო ქონების პრივატიზაციის განხორციელების ფონზე ამ სფეროში იქმნება მისი ობიექტების რეალური ღირებულებას ფასდაკლების შესაძლებლობა. ქონება ფაქტიურად ნებისად ექცევა მოხერხებულ პირთა ხელში, თანაც მყიდველთა როლში, როგორც წესი, თავად გამყიდველები გვევლინებიან, რომლებიც კონსპირაციას ცრუმაგიერ ფირმებზე ამოფარებით ახდენენ.

მნიშვნელოვანი ბოროტმოქმედებებით ხასიათდებოდა სახელმწიფოს საფინანსო-საკრედიტო პოლიტიკაც, რასაც 80-იანი წწ-ის ბოლოსათვის უკვე საქართველოს მთელი ფინანსური სისტემის კრაზი მოჰყვა. ეს დანაშაულებრივი პოლიტიკა საქართველოს მთელ მოსახლეობას მძიმე ტვირთად დააწვა. მისი არსი გავლენიანი პირებისადმი ან ქრთამის ფასად შეღავათიანი კრედიტების გაცემაში და აგრეთვე ინფლაციის ზარკზე ფულის გაყვობასთან დაკავშირებულ საბანკო მაქინაციებში მდგომარეობდა.

ასეთი დესტაბილიზაციის ფონზე საქართველოში დანაშაულობა ცხოვრების წირმა ხდება. იგი განუცხადებელ, ფაქტიურ მხარდაჭერას მოსახლეობის ყველა ფენაში პოულობს იმ მიზეზით, რომ პრაქტიკულად ყოველი მოქალაქე მზად არის მატერიალური სარგებლის გამო სხვადასხვაგვარი ფორმით დაარღვიოს კანონი, იქნება ეს ძარცვა, გამოძალვა, მოტყუება,

სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება თუ მრავალი სხვა. ამასთანავე ზოგიერთი შეიარაღებული ბანდიტური დაჯგუფების ძალადობრივი დანაშაულებისა და დანაშაულებრივი განუკითხაობის მიმართ შიში საზოგადოებრივ აზრს ქვეყნის იმ პოლიტიკური კურსის, მხარდაჭერისაკენ უბიძგებს, რომელიც მართლწესრიგის დაპყვიდრებისაკენ, ბანდიტური ზროვების განიარაღებისაკენ, ძლიერი სახელმწიფო ძალისმიერი სტრუქტურების ფორმირებისაკენ არის მიმართული. ასეთ პირობებში იჩენს თავს ლეგიტიმური ხელისუფლების შიგნით არსებული დაპირისპირება. ძალაუფლებისათვის ბრძოლა ტერორიზმის აქტთა - საქართველოს პრეზიდენტის ფიზიკური განადგურების უშედეგო მცდელობის ჩათვლით - სერიაში ისახება.

ქვეყნის მოსახლეობის მატერიალური მდგომარეობის დაბალი დონით გამოწვეულმა პრობლემებმა გაამწვავეს ახალგაზრდა თაობის ოჯახური აღზრდის საკითხი. საქართველოში სერიოზული ვითარება შეიქმნა იმ უპატრონო, ობოლ ბავშვთა და მოზარდთა რაოდენობის ზრდასთან დაკავშირებით, რომლებიც მათხოვრობით, წერალ-მანი ქურდობებით არიან დაკავებულნი. ბავშვთა ზედამხედველობის გარეშე დატოვების ფონზე მოზრდილთა მიერ დანაშაულთა ჩადენისას ბავშვების გამოყენების პრობლემებმაც იჩინეს თავი, ასევე ცნობილია საზღვარგარეთ გაყვანის გზით ბავშვები: ეაჭრობის, მათი პროსტიტუციაში ჩათრევის შემთხვევებიც.

ასეთ ფონზე სიტუაციას კიდევ უფრო ამძაფრებს საქართველოში განათლების კომერციალიზაცია, რის შედეგადაც მკვეთრი დიფერენციაცია ხდება ნაკლებად უზრუნველყოფილ ოჯახებიდან გამოსულ არასრულწლოვანთა და უზრუნველყოფილი მშობლების მყოფ არასრულწლოვანთა შორის, მათი ერთ-მანეთისაგან გაუცხოების სერიოზული პრობლემა იქმნება, რაც, სხვათა შორის, მოსახლეობის სხვა ფენებისთვისაც არის დამახასიათებელი. †

სამართალდამცავი ორგანოების მუშაობაში პოლიტიკური და ეკონომიკური მიზნებით განპირობებულმა ჩაეარდნებმა გავლენა იქონიეს დანაშაულთა გახსნადობის კლებაზე. ამის პარალელურად ამ ორგანოთა სისტემაში იზრდება გამოძალეასა

და შექრთაშეობასთან დაკავშირებულ ბოროტმოქმედებათა რიცხვი. როგორც საზოგადოებრივი აზრის გამოკითხვები მოწმობენ, დღეს ფულის მეშვეობით შესაძლებელია სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისადმი თავის არიდება დანაშაულია უმრავლესობის შემთხვევაში. ეს კი ხელს უხსნის დანაშაულებს, არა მარტო შემოსავლიანს, არამედ უსაფრთხო საცხდის მათ დანაშაულებრივ ბიზნესს. ამგვარი მდგომარეობა დანაშაულობის განვითარებისათვის ხელსაყრელ საერთო სიტუაციასთან ერთად ფართოდ უღებს კარს დანაშაულებრივი ბიზნესის მოსურნეთ, მიმზიდველს, და გარკვეულწილად პრესტიჟულსაც კი, ხდის თავად ცხენების დანაშაულებრივ წესს.

როგორც ირკვევა, მექრთაშეობით პენიტენციალური სისტემაც ძალზედ მძიმედ გახლავთ დაავადებული, რომელიც წესით დანაშაულის გამოსწორებისაკენ უნდა იყოს მიმართული, მაგრამ იგი თავის დაწესებულებათა მოსახურე პერსონალის მხრიდან გამოძალვის, ქრთამის აღების ფაქტებთან შეჯახებით კიდევ უფრო ამახინჯებს დანაშაულს. პარადოქსალურია, მაგრამ დანაშაულობის მიხედვით კომპლექსში ერთ-ერთი წამყვანი პოზიცია სწორედ სამართალდამცავ ორგანოებს უჭირავთ, რომლებიც დანაშაულობასთან ბრძოლისაკენ უნდა იყვნენ მოწოდებულნი. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ ბევრ ბიზნესმენს უფრო მეტად სწორედ სამართალდამცავი და სხვა მაკონტროლებელ-სარეგულირებელი სტრუქტურებიდან მომდინარე გამოძალვის ეშინია, ვიდრე - რეკეტისა პროფესიონალური დანაშაულობის მხრიდან. საიდუმლოებას არც ის გარემოება არ წარმოადგენს, რომ სამართალდამცავი ორგანოების ბევრი პასუხისმგებელი თანამშრომელი შესაბამისი ანაზღაურების საფასურად კომერციულ ფირმებს მფარველობს. თუმცა, ასეთი მფარველობა კომერციულ ფირმებს, თანაც მოგების განაწილებისას პირდაპირი წილობრივი მონაწილეობის ხარჯზე, სახელმწიფო ხელისუფლების სხვა სტრუქტურების გაელენიან ჩინოვნიკთა მხრიდანაც აღმოეჩინება.

მომდევნო თავში დანაშაულებრივი ქცევის დეტერმინაციის პრობლემებზე საუბარი დანაშაულის პიროვნების სოციალური პირობების პრიზმაში გაგრძელდება.

**დამნაშავის პიროვნება და მისი
სოციალიზაციის პრობლემა**

**§1. დამნაშავის პიროვნება და მისი
დამნაშაულებრივი ქცევის მოტივაციური
ფაქტორები**

ისტორიულად დამნაშავის დახასიათებისას მის პიროვნულ სტრუქტურაში გამოარჩევენ ბიოლოგიურ და სოციალურ ფაქტორთა თანაფარდობის რღვს. თანამედროვე მეხედულებით ამგვარი დამოკიდებულება მრეველებულია. ახლა უკვე აღარავინ ეჭვობს, რომ ამ თვალსაზრისით დამნაშავეები არაფრით განსხვავდებიან კანონმორჩილი მოქალაქეებისაგან. „პატიმრები, - წერს გ. ი. შნაიდერი, - სრულიად ნორმალური ადამიანები არიან, ისინი ისეიფე ნორმალურები ან არანორმალურები არიან, როგორც თავისუფლების აღკვეთის ადგილების გარეთ მყოფნი. სულით ავადმყოფები არ არიან უფრო მეტად დამნაშავენი, ვიდრე ფსიქიკურად ჯანმრთელები, ხოლო დამნაშავეები უფრო გიჟები არ არიან, ვიდრე კანონმორჩილი მოქალაქეები“. (Г. И. Шнайдер, ციტ. შრომა, გვ. 317).

ამავე აზრს ავითარებს ედვინ მ. შერი „როგორც ჩანს, - წერს ის, ადამიანები, რომლებიც მეტ-ნაკლებად იცავენ საზოგადოებრივი ცხოვრების მარეგულირებელ ნორმებს, და აგრეთვე ისინი, რომლებსაც ბედმა გაუღიმა და აირიდეს სერიოზული შეხება სოციალური კონტროლის ორგანოთა წარმომადგენლებთან, განიცდიან დიდ კმაყოფილებას, როცა აღმოაჩენენ, რომ ვიღაც პირები, ეინც ცნობილი დამნაშავეები გახდნენ, „ისეთები არ არიან, როგორც ყველანი“ .. მიუხედავად ამისა, დამნაშავეთა ამგვარი კყელგან განსხვავებულობა“ არც იმდენად სერიოზულია და არც საკმარისია იმისთვის, რომ აკმაყოფილებდეს ჩვენს მისწრაფებას, გავაერთიანოთ ყველა დამნაშავე ადამიანთა განსაკუთრებულ კატეგორიაში“ (Эдвин М. Шер. Наше представление об отклонении. М., 1977, გვ. 87).

ეჭვს არ იწვევს ის გარემოება, რომ დამნაშავეებს გააჩნიათ გარკვეული თვისებები, რომლებიც მათში უფრო მძაფრადაა გამოხატული, ვიდრე, კანონმორჩილ მოქალაქეებში. ცოცხალივე ეს დასტურდება მსგავსი დახასიათების მქონე დამნაშავეთა და კანონმორჩილი მოქალაქეთა პიროვნული თვისებების შედარებითი ანალიზისას. წინააღმდეგ შემთხვევაში საკმაოდ გაუგებარი და ძნელადსახსნელი იქნებოდა ის, თუ ადამიანთა ერთი ნაწილი რატომ არის კონფლიქტში კანონთან, ხოლო მეორე ნაწილი ახერხებს ამის თავიდან აცილებას. ამასთან, კრიმინოლოგიური კვლევა ხშირად აქარწყლებს შიშველ აზრებს დამნაშავეთა, როგორც ადამიანთა იმ განსაკუთრებული კატეგორიის შესახებ, რომლებიც მხოლოდ და მხოლოდ მათთვის დამახასიათებელი თვისებებით გამოირჩევიან.

ამ თვალსაზრისით შეიძლება მაგალითად აღინიშნოს იმ კვლევის რეზულტატები, რომელიც უ. ს. ჯეკებაევმა ჩაატარა მძიმე დანაშაულებათა გამო გასამართლებულ ბევრ ადამიანზე გამოკვლეულთა 75% მეტმა შეითხუაზე სიცოცხლის საზრისის შესახებ უპასუხებდა - „სწავლა და შრომა“; 40%-ზე მეტმა აღნიშნა, რომ ისინი ისწრაფიან ჰქონდეთ საინტერესო და საყვარელი სამუშაო. მხოლოდ 9%-მა განაცხადა, რომ მათთვის ყველაფერზე მაღლა პირადი კეთილდღეობა დგას.

ამ მონაცემთა კომენტარებისას ე. ნ. კუდრიავეცი წერს: „მიუხედავად იმისა, რომ ბევრ გამოკითხულს არ სურდა საკუთარი შინაგანი სამყაროს გახსნა და არ მოგვეცემდა გულწრფელ პასუხებს, მაინც არ შეიძლება გვერდი ავუაროთ იმის კონსტატირებას, რომ ბევრი მათგანის ფსიქოლოგიაში თანაარსებობს როგორც პოზიტიური, ასევე ნეგატიური თვისებები და ელემენტები“. (Механизм преступного поведения. М. 1981, გვ. 22).

იგივე აზრს გამოთქვამს მ. მ. ბაბაევიც: „განსხვავება კანონმორჩილ მოქალაქეთა და დამნაშავეთა სოციოკულტურული დახასიათებისას იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ პირველებს გააჩნიათ ისეთი თვისებები და თავისებურებანი, რაც, პრინციპში, არ გააჩნიათ მეორეებს, პირიქით ... კვლევამ დაადასტურა, რომ ერთი ჯგუფისათვის ასე თუ ისე დამახასიათებელ არც ერთ

თვისებას არა აქვს ნულოვანი დახასიათება ... მეორე ჯგუფი-სათვის. უფრო მეტიც, - განაგრძობს ავტორი, ნუ მოგერვებთ პარადოქსურად აზრი, რომ კულტურული დახასიათებისას დამნაშავეთა და ჩვეულებრივ ადამიანთა შორის განსხვავებასაც ვერ იპოვით. ზოგიერთ შემთხვევაში კი ეს განსხვავებები იმდენად „ჩხილილი“ მოგერვებთაო, რომ არავითარი საფუძველი არა გვაქვს ვილაპარაკოთ პრინციპული ხასიათის განსხვავებზე ...“ (Бабаев М.М. Духовная культура и преступность წიგნი „Влияние социальных условий на преступность“, М. 1983, გვ. 69). დმგვარად ეჭვს არ იწვევს, რომ დამნაშავეები ჩვეულებრივი ადამიანები არიან, რომლებიც სოციალურ თავისებურებათა აბსოლუტურად იგივე ნაკრებს ფლობენ, რასაც სხვა ადამიანები. მაგრამ მოვლენათა არასასურველი განვითარების გამო დამნაშავეთა პიროვნულ სტრუქტურაში სოციალურადაპოზიტიურ თვისებებზე დომინირებას იწყებს ზოგიერთი სოციალურად-ნეგატიური თვისება, რომელიც გადამწყვეტ მომენტში ინდივიდის კონკრეტულ ცხოვრებისეული გარემოებებთან შეჯახებისას ქმნის სასურველ ფსიქოლოგიურ ფონს დანაშაულის ჩადენისათვის. ამ თვალსაზრისით კრიმინოლოგიაში სოციოლოგიური მიმართულების დიდ დამსახურებად გვესახება ის, რომ შეწყდა ცალკეული პიროვნებათა და მხოლოდ მათთვის დამახასიათებელი განსაკუთრებული კრიმინალური თვისებების ძიება და მოელი აქცენტი გადავიდა პიროვნებისა და საზოგადოების ურთიერთობის შექანიზმთა, როგორც დანაშაულებრივი ქცევის ფორმირების, საფუძვლის გამოვლენაზე.

ამგვარად, დამნაშავის პიროვნების შეცნობის მიზნით ყველაზე ნაყოფიერად დამნაშავისა და არადამნაშავის განმასხვავებელი თვისებების აბსტრაქტული ძიება კი არ გვესახება, არამედ ის, რომ ამგვარი პიროვნების შესწავლა დავიწყოთ დანაშაულებრივი ქცევის ფორმირების პროცესით, ე.ი. ქცევის პიროვნულ ფაქტორთა და სოციალური გარემოს ობიექტურ ფაქტორთა ურთიერთქმედების კვლევით.

ამგვარი ურთიერთქმედება თავს იჩენს ჯერ კიდევ ინდივიდის სოციალიზაციის პროცესში, როდესაც ფორმირდება მისი მომავალი დანაშაულებრივი ქცევის სუბიექტური საფუძვლები;

ზოლო შეძლება კი კრიმინოგენურ სიტუაციასთან ამ ინდივიდის უშუალო კონტაქტის დროს ხდება სუბიექტურ და ობიექტურ შესაძლებლობათა და დანაშაულის ჩადენის პირობების შეფასება, აწონ-დაწონვა და გამოუმუშავდება მოტივი დანაშაულებრივი ქცევის სასარგებლოდ ან საწინააღმდეგოდ.

(ამ თეალსაზრისით პროფ. თ. შავგულიძე გვთავაზობს დანაშაულებრივი ქცევის ფორმირების საინტერესო სქემას. მეცნიერის აზრით, ამ დროს მონაწილეობს სუბიექტური და პიროვნების ფსიქიკაში ასახული ობიექტური ფაქტორები. სუბიექტურ ფაქტორებს მიეკუთვნება პიროვნების მოთხოვნილება, შესაძლებლობები, მისი მე-ს კონცეფტა და მართლშეგნება; ობიექტურ ფაქტორებს გვჩვენებენ მოთხოვნილების ობიექტი, სიტუაცია, სასოგადოებრივი აზრი და სოციალური (სამართლებრივი) კონტრალი. როგორც ავტორი მიიჩნევს, პიროვნების ცნობიერების დონეზე მიმდინარე ამ ფაქტორთა ორი ჯგუფის ბრძოლის შედეგად გამოუმუშავდება დანაშაულის ჩადენის მოტივი, თუთორ ეს ფაქტორები კი მოტივაციის პროცესის ფაქტორებად აღმოჩნდებიან ზოლმე. პიროვნებაში სუბიექტური ფაქტორები აისახება, როგორც განცდა „მე მინდა“, ზოლო ობიექტური ფაქტორები, როგორც განცდა „მე ვაღდებული ვარ“. ავტორის აზრით, ჩაიღენს პირი დანაშაულს თუ არა დამოკიდებულია ფაქტორთა ორივე ჯგუფის გაქლენის ინტენსიობაზე. თავის მხრივ, ამგვარი ბრძოლის შედეგი აგრეთვე: „დამოკიდებულია ინდივიდის ფსიქოლოგიურ კონსტიტუციაზე. კერძოდ, მის ხასიათზე ტემპერამენტსა და შესაძლებლობებზე სუსტ ხასიათი, ტემპერამენტისა და ემოციურობის სიჭარბე აძლიერებს „მე მინდა“-ს განცდას, და პირიქით, ზომიერი ტემპერამენტი და მტკიცე ხასიათი საშუალებას აძლევენ პიროვნებას გაანელოს „მე მინდა“-ს განცდა და გვევლინებიან მოკავშირებად განცდისა „მე ვაღდებული ვარ“ (Ефремова Т.Х., Лежанин Г.И., Ратников А.Г., Шавгулидзе Т.Г. „Общественное мнение и преступление“, Тбилиси, 1984, გვ. 51).

უნდა ითქვას, რომ ავტორის კონცეფტა დამნაშავეის ცნობიერებაში დანაშაულებრივი ქცევის დადებით და უარყოფით შეფასებათა ბრძოლის თაობაზე, უკვე შეგხვედრია ლიტერა-

ტურაში. უფრო მეტიც, ამგვარი დამოკიდებულება შეადგენს ამერიკელი კრიმინოლოგის ე. სატერლენდის დიფერენცირებული კავშირის თეორიის ძირითად ბირთვს. თავის მხრივ, ყოველივე ზემოაღნიშნული არ აკნინებს იმ საინტერესო და კონსტრუქციული იდეების როლს, რომლებსაც პროფ. თ. შავგულიძე გამოთქვამს მოტივაციური ფაქტორების შინაარსობრივი ასპექტისა და მთლიანად განწყობის (დ. უზნაძე) როლის შესახებ დანაშაულებრივი ქცევის განხორციელების მექანიზმში.

გამოიქმნული შენიშვნებისა და ზემოაღნიშნული სქემის გათვალისწინებით მოკლედ დაეახსიათოთ დანაშაულებრივი ქცევის მოტივაციის პროცესის ძირითადი შემადგენელი ნაწილები.

მოთხოვნილება

მოთხოვნილება ადამიანის სოციალური აქტივობის ძირითადი მამოძრავებელი წყაროა. ის ყოველთვის არსებობს, როგორც ინდივიდის სოციალური დამოკიდებულება მისი დაკმაყოფილების საგნისადმი. ადამიანურ მოთხოვნილებათა შინაარსი ისტორიულადაა განპირობებული. ამასთან, ერთხელ აღძრული მოთხოვნილებებს შეუძლიათ მოახდინონ უკუქმედება სოციალურ გარემოზე და მის შემოქმედად მოგვევლინონ. ადამიანის მოთხოვნილების არსებობა სუბიექტურად ვლინდება მის ორგანიზმის განცდაში რაიმეს ნაკლებობის გამო. ობიექტურად მათი არსებობა შეიძლება შეფასდეს იმის მიხედვითაც, თუ როგორ იქცევა ადამიანი, როგორ მიზნებს ისახავს და ქცევის როგორ საშუალებებს ირჩევს ის ამ დროს.

წარმომავლობის მიხედვით ადამიანის მოთხოვნილებები შეიძლება იყოს ბიოგენური, სოციოგენური და შერეული. ამასთან, ადამიანური მოთხოვნილებები ყოველთვის არსებობს, როგორც სოციალური დამოკიდებულება. ადამიანის მოთხოვნილება, - წერს დ. კიკნაძე - ცხოველის მოთხოვნილებებზე მაღლა დგას. ეს მხოლოდ და მხოლოდ ბიოლოგიური მდგომარეობა კი არაა, არამედ ამავე დროს სოციალურად განპირობებული, ადამიანის მიერ გაცნობიერებული დამოკიდებულებაა მოთხოვ-

ნილების საგნისადმი" (Книпадзе Л.А. Система факторов действия и развития личности. Тбилиси, 1982, გვ. 18).

მიმართების საგნის მიხედვით, შეიძლება განვასხვავოთ მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილებები. სწორედ ეს არის არსებითი მომენტი დამნაშავეთა მოთხოვნილებების სისტემის შესწავლისას. დადგენილია, რომ ამგვარი სისტემის იერარქიაში დამნაშავეებს შორის მატერიალური სასიათის მოთხოვნილებებს ერიჭება გადაძვწვეტი მნიშვნელობა. ეს მოთხოვნილებები თავისი შინაარსით ხასიათდება, როგორც ჰიპერბოლიზებული (მოთხოვნილება დიდი რაოდენობის ფულზე, ძვირუფას მანქანაზე და სხვ.) და გარყვნილი (უქმი დროსტარების, რესტორანებში ქეიფის, ლოთური ცხოვრების წესის, განურჩეველი სექსუალური კავშირების, ნარკოტიკებით სარგებლობის მოთხოვნილება).

დამნაშავეებში დეფორმაციას განიცდის ისეთი მოთხოვნილებებიც, როგორიცაა პრესტიჟისა და ურთიერთობის მოთხოვნილება. პრესტიჟი მათთვის, ძირითადად, განისაზღვრება ფულის რაოდენობით, ამის საშუალებათ, რომ პირად ურთიერთობაში სხვებზე დომინირებდნენ. ამ დროს ისინი ავლენენ უხეშობას, ძორაღურ აღვიარაბუნებობას, მართლშეგნების დაბალ დონეს, მიმართავენ ფიზიკურ ძალას და სხვ. ინტერესთა და რწმენათა სისტემა, რომელიც ყალიბდება ამგვარი მოთხოვნილებების საფუძველზე, შესაბამისად დამახინჯებულია და ემორჩილება ამ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების არაკანონიერი გზების ძიებას.

ამიტომ დამნაშავეის მთავარი ყურადღება, გაზრდილი ინტერესი ყოველთვის მიჰყრობილია სოციალური ქცევის არაკანონიერი ალტერნატივების ძიებაზე დაწმულის ობიექტის, მსხვერპლის შერჩევაზე, დანაშაულებრივი ჩანაფიქრის განხორციელების გეგმის შედგენაზე, მხილების შესაძლებლობათა შეფასებაზე, დანაშაულის ჩადენის საშუალებებისა და იარაღის ძიებაზე, დანაშაულებრივი ქცევის კონსპირაციაზე და დანაშაულის კვალის დაფარვაზე. უკანასკნელ დროს იმ დამნაშავეთა ინტერესები, რომლებმაც მოახერხეს საკმარისად დიდი კაპიტალის შეგროვება, მიმართულია ამ კაპიტალის ლეგალიზაციაზე, ლეგალური ბიზნესის, პოლიტიკის, სფეროებში დანერგვაზე.

შესაძლებლობები

შესაძლებლობებს უნდა მივაკუთვნოთ ფიზიკურ, ფსიქოლოგიურ, პროფესიონალურ, განათლების და სხვა ფაქტორთა ერთობლიობა, რაც ადამიანს ანიჭებს სუბიექტურ შესაძლებლობას, განაზოცულოს დანაშაულებრივი განზრახვა. დანაშაულებრივ სამყაროში ადამიანის შესაძლებლობათა შესაბამისად ხდება მისი დანაშაულებრივი კარიერის ფორმირება, რაც ემყარება დანაშაულის სპეციალიზაციას განსაზღვრული სახისა და ხასიათის დანაშაულის ჩადენაში. ამგვარი სპეციალიზაცია დამახასიათებელია პროფესიონალური დაქნაშაულობისათვის, რომლის წარმომადგენლები სპეციალიზდებიან ძალადობრივი დანაშაულის ჩადენაზე. მაგალითად, რეკეტზე, დაქირავებულ მკვლელობაზე ანგარებიან-ძალადობრივი ხასიათის დანაშაულობებზე - ბანდოტიზმზე, ყაჩაღობაზე და სხვა მხოლოდ და მხოლოდ ანგარებაზე დამყარებულ დანაშაულობებზე (ბინის, მანქანის ქურდობაზე და სხვ.), თანამდებობრივ დანაშაულობებზე (გადასახადების დამალვა, კორუფცია და სხვა), პოლიტიკურ დანაშაულობებზე (ტერორიზმი, აგრესიული სეპარატიზმი, და სხვა).

მე-ს კონცეფცია

ადამიანი სოციალური არსებაა და მისი ცხოვრება და საქმიანობა მიმდინარეობს მის მსგავს ინდივიდებთან ურთიერთობაში. ამასთან, ადამიანთა საზოგადოება დოფერენცირებულია მიკროსოციალურ ჯგუფებად, რომელთა უშუალო წევრად გვევლინება ინდივიდი. სწორედ ამიტომ ინდივიდი დამოკიდებულია კიდევაც ამ ჯგუფებზე და თავის ქცევას ყოველთვის ათანხმებს მათ აზრთან. თუ პირი იზიარებს ამ ჯგუფებში არსებულ ტრადიციებს, ჩვეულებებს, ქცევის წესებს, მაშინ მისი აზრი საკუთარი თავის შესახებ ფორმირდება ამ ჯგუფებში გაბატონებული მოთხოვნების ნორმების, მისწრაფებების შესაბამისად. შედეგად ვიღებთ იმას, რომ ფორმირდება მე-ს კონცეფცია, როგორც პიროვნების სოციალური პოზიცია, მისი აზრი იმის

შესახებ, თუ რას წარმოადგენს ის საკუთარი თავისთვის. მე-ს კონცეფტიაში პერსონიფიკირებულია ინდივიდის ნაციონალური, რელიგიური, პოლიტიკური და სხვა კუთვნილებები, მისი დამოკიდებულება საზოგადოებრივი ღირებულებებისადმი. მთლიანობაში კი მე-ს კონცეფტია დამოკიდებულია საზოგადოებრივ მდგომარეობაზე, მის სტატუსზე, სხვა ადამიანთა დამოკიდებულებაზე მის მიმართ.

დამნაშავეს მე-ს კონცეფტია, ან როგორც მას ზოგჯერ უწოდებენ მე-სახე, წალიბდება სუბკულტურული საზოგადოებრივი ნორმების მეშვეობით, რომლებიც ინდივიდის მიერ ინტერო-ორიზდება მისი სოციალიზაციის პროცესში, ამიტომ დამნაშავეს მე-ს კონცეფტია სოლიდარობას აცხადებს ამგვარ ნორმებთან, დამოკიდებულია მათზე.

დამნაშავეს მე-ს კონცეფციის ფორმირებისას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მისი დანაშაულებრივი ქცევის გამართლებას, მის, როგორც სოციალურად სასარგებლო, ან უკეთეს შემთხვევაში, სოციალურად ნეიტრალურ ქცევად წარმორენას. ეს ხდება იმისათვის, რომ ადამიანმა დანაშაულებრივი ქცევის დროს არ დაკარგოს საკუთარი თავის პატივისცემა, როგორც საზოგადოებისათვის მავნე და საშიში ქცევის ჩამდენმა პირმა, შეინარჩუნოს თავისი მე-ს კონცეფტია. ამიტომ დამნაშავენი პოულობენ ზოლზე თავისი საქციელის გამართლებას. მაგალითად, მკვლელობისას მაპროვოცირებელ ქცევაში ადანაშაულებენ მსხვერპლის, ქურდობისას სწორად მიიჩნევენ დანაშაულებრივად მოხვეჭილი ქონების გატაცებას, და ა.შ. დამნაშავეს ტერმინოლოგიაც კი ყოველთვის სხვა სოციალურად ნეიტრალურ სახელს არჩევს თავის დანაშაულებრივ ქცევას, მაგალითად, მოიპარა კი არა - აიღო, მოკლა კი არა გაასაღა, და სხვ.

ინდივიდის მართლშეგნება ✓

ჩაიდენს პირი დანაშაულს, თუ არ ჩაიდენს, დიდად არის დამოკიდებული მის მართლშეგნებაზე. ინდივიდის მართლშეგნებაში იგულისხმება მისი დამოკიდებულება სამართლებრივი

სინამდვილისადმი, რომელიც ემყარება საზოგადოების სამართლებრივი და ზნეობრივი ნორმების ცოდნას, აგრეთვე პირის მზაობას იმისათვის, რომ ყოველივე ამის საფუძველზე წარმართოს თავისი ქცევა საოპერატიული მნიშვნელოვან სიტუაციებში.

მართლშეგნება ფლობს გარკვეულ სტრუქტურასა და იერარქიას, რომელიც ქმნის ამ სტრუქტურულ ელემენტთა ერთობლიობას. მართლშეგნების ინტელექტუალური ელემენტი ცოდნა საზოგადოებრივი მორალისა და სამართლის შესახებ. მართლშეგნების ინტელექტუალური მომენტი მნიშვნელოვნად განაპირობებს მის მეორე ელემენტს - ინტელექტუალურ-ემოციურს, შეფასებითს, რომელიც ახდენს ღირებულებრივი დამოკიდებულების ფორმირებას სამართლის, მისი პრაქტიკული გამოყენების მიმართ; მართლშეგნების მესამე ელემენტი სამართლებრივი განწყობები, რომლებიც ასახავს პიროვნების მზაობას, მის პოზიციას დანაშაულის ჩადენისა თუ არჩადენის მიმართ.

ამ თავლსაზრისით დამნაშავეები ხასიათდებიან, როგორც პირები, რომლებსაც მართლშეგნების დეფექტები გააჩნიათ, რაც მათ აძლევს უფლებას ჩაიდინონ დანაშაული, გაამართლონ ის და შეაფასონ დანაშაულებრივი ქცევა, როგორც ცხოვრებისთვის მისაღები რამ. ცხადია, რომ სხვადასხვა დამნაშავეს მართლშეგნების სხვადასხვა დეფექტი აქვს. მაგალითად, ბიზნესმენი, რომელიც მალავს სახელმწიფოსაგან მოგებას, შეუძლებლად მიიჩნევს მკვლელობის ჩადენას ან სხვა ძალადობრივ დანაშაულს, ამიტომ პიროვნების მართლშეგნების ხასიათი დამოკიდებულია მის სხვა სუბიექტურ ელემენტზე, მოთხოვნილებებზე, შესაძლებლობებზე, მე-ს კონცეფტიაზე. ამასთან, მართლშეგნებას შინაარსობრივი თვალსაზრისით მნიშვნელოვნად განაპირობებს საზოგადოებრივი აზრი, რომელიც უდიდეს მარეგულირებელ ზეგავლენას ახდენს ადამიანის ქცევაზე.

თ. შავგულიძის აზრით, მართლშეგნება პოზიტიური ცნებაა. მართლშეგნების შესახებ, - წერს ავტორი, - ლაპარაკობენ იქ, სადაც იცნობენ კანონს, სოლიდარულები არიან მასთან და მზად არიან მიეცნენ მის მოთხოვნებს" (ციტ. შრომა. გვ. 27). ჩვენი აზრით, ავტორი ავიწროებს მართლშეგნების ცნებას,

როდესაც იგი ყველა შემთხვევაში დაჟავს სოლიდარობაზე კანონის მოთხოვნათა მიმართ. ჩვენი აზრით, მართლშეგნებას ყოველთვის არ შეუძლია კანონთან სოლიდარობა, რაც სულაც არ ნიშნავს მის არარსებობას ან დეფექტურობას. პირიქით, განა არ შეიძლება წარმოვიდგინოთ დეფექტური, საზოგადოებრივ სათვის შავნე კანონების არსებობა, მით უმეტეს, თუ ეს კანონები პოლიტიკური რეჟიმის მიერ არის შემოღებული და მოსახლეობას მათი განუხრელი დაცვა ევალება. ჩვენი აზრით, ამგვარ კანონებად მოგვევლინა ტოტალიტარული (კომუნისტური, ფაშისტური) რეჟიმების კანონები. ისინი არღვევდნენ ადამიანის ძირითად უფლებებს მისი სიცოცხლისა და თავისუფლების ხელშეუხებლობის შესახებ, იჭრებოდნენ ადამიანის პირად ცხოვრებაში, არღვევდნენ ადამიანთა თანასწორობის ისტორიულად ჩამოყალიბებული რელიგიურ, ეროვნულ საფუძვლებს, მათი აღმსარებლობის თავისუფლებას, ეროვნებას, გადაადგილების თავისუფლებას, უდანაშაულობის პრეზუმპციას, სისხლის სამართალში შემოქმონდათ კოლექტიური პასუხისმგებლობის პრინციპები, და სხვა. მეტიც, მართლშეგნებაზე არ შეიძლება პოზიტიურად ლაპარაკი, როდესაც ინდივიდი ემორჩილება სახელმწიფოს ამგვარ კანონებს.

მეორე მხრივ, არ შეიძლება ლაპარაკი პოზიტიური მართლშეგნების არსებობაზე მათთან, ვინც დაადგინა ეს კანონები, ვინც აიძულებდა ადამიანებს დამორჩილებოდა ამ კანონებს.

✦ სინდისის პატიმრები, რომლებიც, როგორც მიჩნეული იყო, სახელმწიფო დანაშაულს ჩადიდოდნენ, მართალია, არღვევდნენ სისხლის სამართლის კანონს, მაგრამ, პირიქით, სწორედაც რომ, პოზიტიური მართლშეგნების მქონენი იყვნენ. ✦

მართლშეგნების არსებობა ან არარსებობა იმით კი არ უნდა განისაზღვროს, შეესაბამება თუ არა ადამიანის ქცევა კანონს, არამედ იმით, შეესაბამება თუ არა პიროვნების შეგნება, მისი ქცევა ზოგადსაქოებრივ ზნეობრივ ღირებულებებს, დემოკრატიის იდეალებს; როდესაც კანონთა დამუშავებისა და მიღების დროს გათვალისწინებულია მოსახლეობის უმრავლესობის ნება, როდესაც იქმნება უმცირესობის უფლებათა უზრუნველყოფის გარანტიები, როდესაც სისხლის სამართლის საქმეთა ძიებისა და განხილვის დროს გარანტირებულია

პიროვნების ძირითადი უფლებები და მისი თავისუფლება, განუხრელად არის დაცული უდანაშაულობის პრეზუპცია, ეფექტურადაა უზრუნველყოფილი ბრალდებულის დაცვის უფლება.

ამასთან, მართლშეგნების გაიგივება კანონთა მოთხოვნებთან, ართმევს მართლშეგნებას განსაზღვრულ როლს კანონთა ფორმირების თვალსაზრისით, რაც გადააქცევს მას პასიურ, არაგაჩეხვად, ყველაფერში კანონის ნების შორჩილ საწყისად.

1 / დანაშაულებრივი ხელყოფის ობიექტი

ნებისმიერი დანაშაულებრივი ქცევა მიზანმიმართულაა რაიმე ობიექტზე. არც უობიექტო მოქმედება არსებობს და არც უობიექტო დანაშაული, ამასთან, დანაშაულის ობიექტის სპეციფიკა იმაში მდგომარეობს, რომ მას იცავს სისხლის სამართლის კანონი.

დანაშაული ყოველთვის გაცნობიერებული ქცევაა. ეს იმას ნიშნავს, რომ დამნაშავის მიერ დანაშაულის ობიექტი აღიქმება არა მხოლოდ მისი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების საშუალებად, არამედ ობიექტად, რომლის სამართალსაწინააღმდეგო ხელყოფამ შესაძლებელია გამოიწვიოს გარკვეული უარყოფითი შედეგი - ამ პირის მიმართ სისხლის სამართლის სასჯელის გამოყენებაც კი. უნდა ითქვას, რომ პიროვნების ცნობიერებაში ამ ობიექტის სამართალსაწინააღმდეგო ხელყოფა რომ ასოცირდებოდეს მხოლოდ და მხოლოდ შიშთან სისხლის სამართლის სასჯელის წინაშე, ეს პირი არასოდეს არ ჩაიდენდა ამ დანაშაულს. ამ შემთხვევაში ის ან საერთოდ უარს იტყოდა აღძრული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაზე, ან მოახდენდა თავისი ქცევის კორექტირებას სისხლის სამართლის კანონის მოთხოვნათა გათვალისწინებით. არა და, დანაშაულის ჩადენის დროს ასე არ ხდება ხოლმე. ეს კი შეიძლება ნიშნავდეს მხოლოდ იმას, რომ დამნაშავის ცნობიერებაში მისი მოთხოვნილებების ობიექტის სისხლის სამართლისა და სამართლებრივი მნაშენელობის გაცნობიერების პარალელურად თანაარსებობს მისივე უარყოფითი შეფასებაც, რომელიც ინდივიდში ახდენს

ობიექტისადმი დადებითი დამოკიდებულების ფორმირების შესაძლებლობის ნეიტრალიზებას - ობიექტისადმი, როგორც ღირებულებისადმი, რომლის ხელყოფა სხვისი უფლებების დარღვევას ნიშნავს.

ამგვარად, ადამიანის ცხოვრებაში დანაშაულის ობიექტი ყოველთვის თავისი სოციალური მნიშვნელობით გვეჩვენება, რაც აუცილებლად გულისხმობს მოთხოვნილების სუბიექტის შეგნებულ დამოკიდებულებას ამ მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების საშუალებებთან.

თუ დანაშაუვ ახდენს მოთხოვნილების ობიექტის სოციალურ-პოზიტიური მნიშვნელობის ნეიტრალიზებას, მაშინ ამგვარ ნეიტრალიზებას ექვემდებარება მისი დაუფლების საზოგადოებრივად მისაღები საშუალებაც. ამ შემთხვევაში დანაშაულის ჩადენა ან არჩადენა დამოკიდებული იქნება მხოლოდ და მხოლოდ დანაშაულის ჩადენის ობიექტურ სიტუაციაზე რადგანაც არჩევანი ობიექტის სამართალსაწინააღმდეგო საშუალებით დაუფლების სასარგებლოდ უკვე გაკეთებულია.

სიტუაცია

სიტუაცია პიროვნების ქცევის ობიექტური, ე.ი. გარეგანი ფაქტორია. ადამიანის ქცევის რეალიზება შესაძლებელია მხოლოდ და მხოლოდ იმ შესაბამისი სიტუაციის საფუძველზე რომელიც სუბიექტის აზრით, შეძლებს მასში აღძრული მოთხოვნების დაკმაყოფილებას. დანაშაულის ჩადენისთვის ხელსაყრელ სიტუაციად უნდა მივიჩნიოთ პიროვნების მიმართ გარეგან გარემოებათა ერთობლიობა, რაც ქმნის დანაშაულის ჩადენის პირობებს.

დანაშაულის ჩადენის სიტუაცია საჭიროა განვასხვაოთ ობიექტური ნიშნებისა და სუბიექტური შეფასებების მიხედვით. პირველ შემთხვევაში დანაშაულისთვის ხელსაყრელი სიტუაცია არსებობს მისი სუბიექტური შეფასების მიუხედავად. ამგვარ სიტუაციებს შეიძლება ეწოდოთ დანაშაულებრივი ქცევის ხელშემწყობი ან მაპროვოცირებელი სიტუაციები - მაგალითად,

ობიექტის ცუდი დაცვა, დანაშაულის მსხვერპლის სოციალური ან სიტუაციური დაუცველობა, სახელმწიფო და კანონდამცავი ორგანოების უშეაბრებლობის ნაკლოვანებანი იმ მიზეზთა და პირობათა გამოვლენაში, რომლებიც ხელს უწყობენ კონკრეტულ დანაშაულთა ჩადენას, საზოგადოების ნეიტრალური დამოკიდებულება დანაშაულისადმი, და სხვ.

მეორე შემთხვევაში სიტუაციები შეიძლება განვასხვაოთ, როგორც დამნაშაის მიერ საქცილურად შექმნილი და აგრეთვე მათი მიზანმიმართულ ძიების შედეგად აღმოცენებული. დანაშაულის ჩადენისთვის ხელსაყრელ სიტუაციათა დიფერენციატა შესაძლებელია მისი არსებობის პერიოდების მიხედვით: ერთჯერადი, ხანმოკლე, ხანგრძლივი (ოჯახური კონფლიქტი და სხვ.) და აღმოცენების მოულოდნელობის ხარისხის მიხედვით: უეცარი (ჩხუბი ქუჩაში და სხ.), ან დამნაშაის მიერ არაერთხელ შემჩნეული (ობიექტის ცუდი დაცვა); გაჩენის თვალსაზრისით - წინასწარმომზადებული ან შემთხვევით გაჩენილი.

ხშირ შემთხვევაში დანაშაულის ჩადენისას არსებითად არამართო სიტუაციის ობიექტური მნიშვნელობა, არამედ მისი სუბიექტური შეფასებაა. ამ უკანასკნელს ხშირად გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება. ვ. პ. კუდრიაკოვის აზრით „სიტუაციის ობიექტური შინაარსისა და მისი სუბიექტური მნიშვნელობის (საზრისის) სხვადასხვაობის დროს ადამიანი უმეტესწილად მოქმედებს სუბიექტური საზრისის და არა ობიექტური შინაარსის შესაბამისად“ (Кудрявцев В.И. Социальные отклонения. Введение в общую теорию, М. 1984, გვ. 193). სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ადამიანი მის წინაშე მდგარი იმ პრობლემის შეფასებისას, რომელიც მოითხოვს მის ცნობიერებაში არსებული სუბიექტური ნორმატიული კელის თვალსაზრისით გადაწყვეტას, მას ობიექტურ გარემოებათა პრიზმაში გარდატეხს. ფსიქიკაში არეკლილი ეს გარემოებები უკვე სუბიექტური შინაარსის გარემოებებად იქცევა. ამიტომ ჩაიდენს პირი დანაშაულს თუ არა, იმდენად არაა დამოკიდებული ობიექტურ პირობებზე, რამდენადაც პიროვნების სუბიექტურ პოზიციაზე. ხშირად ამაში მდგომარეობს ადამიანური, მათ შორის დანაშაულებრივი ქცევის სპეციფიკა.

თუ ქვეყნის გარკვეული ვარიანტი მისაღებად პირისათვის და მისთვის ეტალონად მყოფ ჯგუფში მოწონებას იმსახურებს, მაშინ ის იძენს პიროვნულ აზრს და პიროვნების არსებობის ერთ-ერთ აუცილებელ საშუალებად იქცევა. ამ შემთხვევაში სიტუაციის ობიექტური მაჩვენებლები თითქმის და ნეიტრალიზდებიან პიროვნების ცნობიერებაში. ამგვარი სიტუაცია პირისათვის, მისი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების სურვილიდან გამომდინარე, სრულიად მისაღები ხდება. რაც უფრო ხშირია და დაუსჯელია მისი დანაშაულებრივი ქცევა, მით უფრო იზრდება პიროვნების სუბიექტური თავდაჯერებულობა, ის რწმუნდება თავის ქცევით სისწორეში, უმტკივნეულოდ მეს კონცეფცია, ემატება საკუთარი თავის პატივისცემა. და პირიქით, რაც უფრო დარწმუნდება პიროვნება თავისი ქცევის არაეფექტურობაში, მით უფრო ობიექტურად, კრიტიკულად შეაფასებს საკუთარ პოზიციას, საკუთარ ქცევას და ამგვარი პოზიციისა და ქცევის შეცვლის პეტი შანსი გაუზრდება.

ამ თვალსაზრისით დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ რამდენად ეწინააღმდეგება სამართლებრივი კონტროლი პიროვნულ მიზანთა განხორციელებას; რამდენად შეიცავს ან არ შეიცავს ეს კანონი თავის თავში პიროვნებისათვის მისაღები ქცევის საშუალებებს, რომლებსაც ერთდროულად შეეძლებათ პიროვნული ინდივიდუალური პრეტენზიებისა და მათი მისაღწევად განსაზღვრული საზოგადოებრივ სამართლებრივი მოთხოვნების დაკმაყოფილება.

უნდა ითქვას, რომ სწორედ ამგვარი წინააღმდეგობრივი დამოკიდებულება პიროვნების ინდივიდუალურ პრეტენზიებისა და სამართლებრივი კონტროლის ამ მოთხოვნილებების კანონის ფარგლებში განხორციელების მოთხოვნას შორის, ქმნის საფუძველს, რომ სოციალური სიტუაცია შეფასდეს სუბიექტურად - როგორც დანაშაულის ჩადენისთვის მისაღები. ამიტომ როცა ლაპარაკია იმაზე, რომ დანაშაულებრივი ქცევის წყაროდ გვევლინება გარემოება, როდესაც სწრაფვა მიზნის მიღწევისაკენ გადაწონის პასუხისმგებლის საშიშროებას სოციალურ ნორმათა დარღვევის წინაშე, მიგვაჩნია, რომ უფრო სწორი იქნებოდა, თუ ვიტყოდით - დანაშაულებრივი ქცევის სუბიექტური საზრისი

გადაწონის სამართლებრივი კონტროლის მოთხოვნებს, რომლებიც ინდივიდისთვის თავისი განხრახვის განხორციელების ჰარონული მნიშვნელოვნების გამო, სწორედ კანონის დარღვევის შემდეგობით ექვემდებარებიან ფსიქოლოგიურ ნეიტრალიზაციას.

ყოველივე აქედან გამომდინარე, შესაძლებელი ზდება კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი დასკვნის გამოტანა, რომელიც, სხვათა შორის, კარგადაა ფორმირებული ე. პ. კუდრიაეცევის მიერ: „რაც უფრო რთულია სიტუაცია, - წერს ავტორი, - მით უფრო მოსალოდნელია სოციალური ნორმიდან გადახრა“ (იქვე). მეცნიერი პრობლემურად მიიჩნევს იმ სიტუაციებს, რომლებიც მოითხოვენ მათ მოქმედი სუბიექტის მიერ გადაწყვეტას, მათ შორის, ისეთი გადაწყვეტებისა, რომელსაც სოციალური ნორმა ითვალისწინებს, მაგრამ ამ ნორმის შესრულება ამა თუ იმ მიზეზით გაძნელებულია (იქვე გვ. 191). ეს დებულება დასტურდება ექსპერიმენტული მონაცემებითაც. ამ თეალსაზრისით საინტერესოა საზოგადოებრივი აზრის გამოკვლევის დამოწმება, რომელიც საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სამართლის ინსტიტუტის თანამშრომლებმა ჩაატარეს თავის მოსკოველ კოლეგებთან - პროკურატურის ინსტიტუტის თანამშრომლებთან ერთად.

მათ მიერ მოქალაქეთა ზოგადსამართლებრივი ორიენტაციის კვლევის დროს დადგინდა შემდეგი რამ. აბსტრაქტულად ფორმულირებული კითხვებით სამართლებრივ ნორმათა სოციალური ღირებულებისა და მნიშვნელოვნების, აგრეთვე მათი დაცვის აუცილებლობის შესახებ, გამოვლინდა მოსახლეობის საკმაოდ მაღალი პოზიტიური შეფასება სამართლისა და კანონის როლისა მოქალაქეთა უფლებების დაცვასა და საზოგადოებრივი წესრიგის უზრუნველყოფაში. მაგრამ შემდგომში სამართლის შესახებ აბსტრაქტულ წარმოდგენათა კონკრეტიზაციისას მკვეთრად მცირდება იმ პირთა რიცხვი, რომლებიც აღრე მტკიცედ იცავდნენ თავის აზრს.

ამ დებულებას, რომ ცხოვრება რთულია და მრავალფეროვანი, რომ შემუშავებულია მისი კანონის ჩარჩოებში ჩატევა, და რომ არსებობს გამოუვალე მდგომარეობები, როდესაც დარღვევები გამართლებულია კანონმორჩილ მოქალაქეთა

ჯგუფებშიც კი, - როგორც აღნიშნავენ ავტორები, - უეფოქანოდ დაუჭირა მხარი ყოველმა მერიოზე მოქალაქემ, ხოლო 40%-მა ნაწილობრივ გაიზიარა ეს აზრი... გვხვდება ყოველად დაუმკვიდრელი შემთხვევები კანონის შოთხოვნათა და საქმის ინტერესების ურთიერთდაპირისპირებისა, აგრეთვე გავერცელებულია კანონთა და სამართლებრივ ნორმათა „მნიშვნელოვან“ და „ნაკლებად მნიშვნელოვან“ ჯგუფებად დაყოფა... გამოვლენილია, რომ მსჯავრდებულთა ნახევარზე მეტს მიაჩნია, თითქოს შესაძლებელია და საჭიროა მოძველებული კანონის რეალურ ცხოვრებაში კორექტირება და არაა აუცილებელი მისი დადგენილ წესებში შეცვლის ღონისძიება... I. X. Ефремова ... და სხვ. Общество и преступление, გვ. 249-253).

საზოგადოებრივი აზრი და სამართლებრივი კონტროლი

საზოგადოებრივი აზრის ცნება გულისხმობს საზოგადოების უდიდესი ნაწილის, მოსახლეობის, სახელმწიფოს დამოკიდებულებას რეალური ცხოვრების განსხვავებული პრობლემებისადმი, რაც გამოიხატება მათ შეხედულებებში, წარმოდგენებში, ღირებულებრივ ორიენტაციებში, კცევის ნორმებში. საზოგადოებრივი აზრი იქმნება ხალხის მიერ ისტორიულად შექმნილი ტრადიციების, ჩვეულებების, მართლშეგნების, საზოგადოებაში მოქმედ სამართლებრივ, პოლიტიკურ, ეროვნულ, რელიგიურ და სხვა სოციალურ ნორმათა საფუძველზე. გარდა ამისა, საზოგადოებრივი აზრი განპირობებულია აგრეთვე ეკონომიკური ხასიათის მიზეზების, ადამიანთა მატერიალური უზრუნველყოფის დონით, მათი ცხოვრების ხარისხის მაჩვენებლებით.

საზოგადოებრივი მართლშეგნების ერთ-ერთი ფუნქციაა საზოგადოებრივი აზრი საზოგადოებაში, კონკრეტულ სახელმწიფოში მოქმედ საზოგადოებრივ ნორმების სისტემაზე, მათი გამოყენების პრაქტიკაზე. საზოგადოებრივი მართლშეგნება ყოველთვის არ ემთხვევა სამართლებრივ კონტროლს. თუ საზოგადოებრივი აზრი სოლიდარულია სამართლებრივ კონტ-

როლთან, მაშინ მათზე ორიენტირებულ ინდივიდუალურ ცნობიერებაში ჩნდება კანონმორჩილი ქცევის დამატებითი სტიმული. ამასთან, თუ საზოგადოებრივი აზრი და სამართლებრივი კონტროლი არ ეთანხმება, ეწინააღმდეგება ერთმანეთს, მაშინ პიროვნებას იმის მიხედვით ჩამოუყალიბდება ქცევის ეს თუ ის სტიმული, თუ რომლის გავლენას განიცდის ის უფრო ინტენსიურად. ეს უკვე დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ წრეში მიმდინარეობდა პიროვნების სოციალიზაცია.

საზოგადოებრივი აზრი არაერთგვაროვანი მოვლენაა. ის შეიძლება შეიცავდეს ზოგჯერ ერთმანეთის ურთიერთგამომრიცხავ ზნეობრივ და სამართლებრივ შეფასებებს. ამიტომ ანალიზისას აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ მისი არაერთგვაროვნება, აღმოცენებული თვითონ საზოგადოებრივი, კოლექტიური ცნობიერების არაერთგვაროვნებიდან. ამიტომ ზშირია შემთხვევები, როდესაც დანაშაული ზდება მაშინაც, როცა საზოგადოებრივი აზრი არსებითად არ ეწინააღმდეგება სამართლებრივ კონტროლს, სოლიდარულია მასთან. მაშინ საიდანღა მოიპოვებს პირი ამგვარი ქცევის ინდივიდუალურ ღირებულებას, რით ასაბუთებს მას? ამგვარი ქცევის ინდივიდუალური ღირებულება ამ შემთხვევაში ყოველთვის მოიპოვება საზოგადოებრივი ცნობიერების იმ ნაწილიდან, რომელიც ეწინააღმდეგება სამართლებრივ კონტროლს.

თუ პიროვნება განიცდის ისეთი სოციალური ჯგუფის გავლენას, რომელსაც წინააღმდეგობრივი საზოგადოებრივი ღირებულებები, შეხედულებები და ქცევის ნორმები აქვს, მაშინ ამგვარი სოციალური ჯგუფი დროთა განმავლობაში პიროვნებისათვის ეტალონად იქცევა, ის მოახდენს ამ ღირებულებების და ქცევის გამოქვეყნებული შაბლონების ინტერიორიზებას, ანუ შინაგანად მიანიჭებს მნიშვნელოვნებას და შემდეგ უკვე მათთან შესაბამისობაში ააგებს თავის მომავალ ქცევებს.

ამერიკელი კრიმინოლოგის ა. კოენის აზრით, რომელმაც შეისწავლა მოზარდთა დანაშაულობის ფორმირების თავისებურებები, ეს დანაშაულობა აღმოცენდება საზოგადოებრივი, სუბკულტურული, ე.ი. გაბატონებულ ნორმებთან მოწინააღმდეგე ჯგუფური ნორმათა ფუნქციონირების საფუძველზე. ეს ჯგუფური ნორმები

აღმოცენდებიან იმ ყველაზე დაბალი ფენის მოზარდთა ფრუსტრაციული მდგომარეობიდან, რომლებმაც აითვისეს საშუალო ფენის ნორმები, მაგრამ ძალია არ შესწევთ, იცხოვრონ ამ ნორმათა შესაბამისად, რადგან მათი კანონიერი უფლებები არ იძლევა ამის საშუალებას. მიუხედავად ამისა, ის მოზარდები, რომლებიც არ ამბობენ უარს უფლებაზე, იცხოვრონ საშუალო ფენის სტანდარტების მიხედვით, ყოველივე ამის. მისაღწევად მიმართავენ კანონსაწინააღმდეგო საშუალებებს. ხოლო სუბკულტურა, მასში გაბატონებული ნორმებით, ამართლებს ამგვარ ქცევას და განაპირობებს მოზარდის რწმენას საკუთარი საქციელის სისწორეში (იხ. Шааи́дер Г.И. ციტ. შრომა, გვ. 283-287). ასეთი სუბკულტურა უშუალოდ ახდენს ქცევის სუბიექტურ ფაქტორთა-მოთხოვნილებებისა და ინტერესების, მე-ს კონცეფციის და ინდივიდის მართლშეგნების ფორმირებას.

ქვემოთ შევეცდებით უფრო დეტალურად შევჩერდეთ ამ მომენტებზე და ინდივიდის სოციალიზაციის თავისებურებები და მისი კავშირები დანაშაულებრივ ქცევასთან განვიხილოთ საქართველოში საზოგადოებრივი ურთიერთობების მაგალითზე.

§2. „სიცოცხლის საზრისი“-ს პრობლემა და დანაშაულებრივი ქცევა

მიუხედავად ამისა, რომ დანაშაულებრივი ქცევის ბევრი განსხვავებული თეორია არსებობს, უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენ ჯერ კიდევ საკმაოდ შორს ვდგავართ დანაშაულებრივი ქცევის ფორმირების მექანიზმის სწორი გაგებისა და აღწერის შესაძლებლობისაგან. ამის მიზეზია ის გარემოება, რომ ჩვენ ვიმყოფებით ადამიანის ცნობიერების შესწავლის გზის დასაწყისში, ხოლო ისეთი ფსიქოლოგიური თეორია, რომელიც დაგვაკმაყოფილებს, ჯერ არ არსებობს. ამ მდგომარეობის შესახებ, რომელშიც ახლა იმყოფება ფსიქოლოგიური მეცნიერება, შემოთავაზებით წერდა კარლ გუსტავ იუნგი: „თანამედროვე ადამიანის სულის პრობლემაზე საუბრისას ჩვენ უკეთეს შემთხვევაში

კიოხვის დასმა შეგვიძლია, ამასთან, ჩვენ მას სრულიად სხვაგვარად დავსვამდით, სულ მცირე მინიშნება მაინც რომ გვექონდეს იმ პასუხზე, რომელსაც მომავალი გავცემს" (IOUR K. - *Архетип и символ*, გვ. 202).

ერთ-ერთი ცდა პიროვნების ფსიქოლოგიური თეორიის აგებისა ეკუთვნის ზ. ფრიდს. მაგრამ ეს თეორია სერიოზულად გააკრიტიკეს თვით დასავლელმა ფსიქოლოგებმა (ალარაფერს ვამბობ კრიტიკის იმ ქარცეცხლზე, რომელიც თავმ დაატეხა ადამიანის ფროიდისტული კონცეფციას საბჭოთა და მთლიანად სოციალისტურმა ფსიქოლოგიამ.) როგორც აღნიშნავს შარლოტა ბიულერი „ჰომეროსტაზის ფროიდისტული პრინციპის შესაბამისად საბოლოო მიზანს წარმოადგენს ისეთი სრული დაკმაყოფილების მიღწევა, რომელიც ინდივიდს წონასწორობის აღდგენამდე მიიყვანდა და ყველა მის სურვილს ნულზე დაიყვანდა. ამ თვალსაზრისით ადამიანური კულტურის ყველა ქმნილება სხვა არაფერია, თუ არა პირადი დაკმაყოფილებისაკენ სწრაფვის მცდელობა პროექტი" (ციტ. ზიგნიდან *Фрийд В. - "Человек в поисках смысла"*, 1990, გვ. 55).

თავის მხრივ, შ. ბიულერის აზრით, ადამიანის ცხოვრებას გააჩნია მიმართულება, მიზანი. ეს მიზანი ადამიანის ცხოვრებისათვის საზრისის მინიჭებაში მდგომარეობს. ანალოგიური გამოთქვამები აქვთ ოლპორტს, მასლოუს, ფრომს, რომლებსაც ადამიანის ფსიქოლოგიური თეორიის ჰომეროსტაზის პრინციპზე აგება აგრეთვე სწორად არ მიაჩნიათ.

ჩვენი აზრით, ადამიანის დანიშნულებასა და მისი ქცევის ფორმირებაზე საინტერესო აზრებს გამოთქვამს ვ. ფრანკლი. „თუ ნორმაზე ვილაპარაკებთ, სიამოვნება არასოდეს არ გვექვლინება ადამიანურ მისწრაფებათა მიზნად. იგი არის და კიდევ უნდა დარჩეს მიზნის მიღწევის რეზულტატად, უფრო ზუსტად, თანშედეგ ეფექტად. მიზნის მიღწევა ქმნის ბედნიერების საფუძველს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თუკი არსებობს ბედნიერების მიზეზი, ბედნიერება მისგან ავტომატურად და სპონტანურად გამომდინარეობს, და ამიტომ არ არის საჭირო ბედნიერებისკენ მშფოთვარე სწრაფვა, თუკი გვაქვს საფუძველი ბედნიერებისათვის“. (იქვე, გვ. 54). ამგვარად, ავტორს მიაჩნია, რომ ნორმალურ პირობებში ადამიანი მაინცდამაინც სიამოვნების

მიღებას არ ისახავს მიზნად, როგორც ეს უროიდიზმიდან გამომდინარეობს.

მეორეს მხრივ, ავტორი წინააღმდეგია ადლერისეული კონცეფციისა, რომელიც გულისხმობს ადამიანის მიზანმიმართულობას სოციალური პოზიციის მოპოებაზე. ავტორის აზრით, ერთის მხრივ, სოციალური პოზიციის მოთხოვნილება ან ძალაუფლებისკენ სწრაფვა, და მეორეს მხრივ, ტკბობის პრინციპი, წარმოებულა ადამიანის პირველადი, მთავარი ინტერესიდან - სწრაფვიდან საზრისისაკენ. ავტორს მიაჩნია, რომ მაშინ, როცა ეს არ ხდება, ე.ი. როცა პიროვნება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს სიამოვნების მიღწევას ან სოციალურ პოზიციას, მაშინ მისი ქცევის საფუძველი არის ფრუსტრაცია. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, იმდენად, რამდენადაც გარემოცვა ხშირად არ გეძლევის საფუძველს ბედნიერებისათვის, ჩვენ ვიწყებთ საკუთარი ქცევის მიმართვას უშუალოდ ბედნიერების ტკბობის ძიებისაკენ.

ამგვარი კონცეფცია, ჩვენი აზრით, კრიმინოლოგიურ ინტერესს იმსახურებს. ფრუსტრაციის მდგომარეობა, ხომ როგორც დანაშაულებრივი ქცევის ფორმირების მიზეზი, ხშირად ფიგურირებს კრიმინოლოგიურ-ფსიქოლოგიურ თეორიებში. ამასთანავე, ფრუსტრაციის გააზრება ნორმალური მდგომარეობიდან ადამიანის გადახრის ასპექტით, ანუ ადამიანის ცხოვრების საზრისზე (თვით სიცოცხლეზე) მიზანმიმართულობის მდგომარეობიდან სიცოცხლის რეზულტატზე გადართვის ასპექტით, უფრო ღრმად საბუთდება.

კერძოდ, დადგენილია, რომ დაბალი საზოგადოებრივი ფენა საშუალო ფენასთან შედარებით უფრო მეტ კრიმინოგენურ აქტივობას იჩენს. ის უფრო მეტად არაა ორიენტირებული უშუალოდ სიამოვნების მიღებაზე, რაც გამოიხატება ამ ფენის წარმომადგენელთა გაზრდილ ალკოჰოლიზაციაში. თუ ფრანკლის კონცეფციას ვირწმუნებთ, ამგვარი ქცევის საფუძველია ამ ფენის წარმომადგენელთა უკმაყოფილება თავისი ცხოვრების პირობებით, სტილით და ხარისხით. მათ არ მოსწონთ ის ვითარება, როცა ერთი მხრივ, სხვების მსგავსად უზღუდათ მუშაობა, მეორე მხრივ კი, მათი შრომის რეზულტატი არ აძლევს საშუალებას იცხოვრონ ისე, რომ მათი მოთხოვნილებები დაკმაყოფილებელი იყოს.

ამგვარი დაუკმაყოფილებლობის შედეგად მათ ეუფლებათ ფრუსტრაცია, რომელიც თავის მხრივ, ხდება მათ მიერ სიცოცხლის მიზანმიმართულობის პროცესის იგნორირების მიზეზი, რის გამოც ბედნიერება, დაკმაყოფილებულობა, სიცოცხლით ტკობა თავისთავად მოდის. ამიტომ დანაშაულებრივი ქცევის ფორმირების უშუალო მიზეზად, უფრო სწორედ, წყაროდ, იქცევა ფრუსტრაცია. სწორედ მისგან აღმოვლენდება სიცოცხლის დამახინჯებული აღქმა, რომელიც განაპირობებს ადამიანის ორიენტირებას ცხოვრების რეზულტატზე და არა თვით სიცოცხლის პროცესზე.

ფრუსტრაციის თავისებურება - ადამიანის ხანგრძლივი დაუკმაყოფილებლობის მდგომარეობა მისი ცხოვრების გამო შელაცნდება არა მარტო უშუალოდ დანაშაულებრივ ქცევაში. ამგვარმა მდგომარეობამ შესაძლოა განაპირობოს ცხოვრებისაგან გაქცევა ალკოჰოლიზმში, ნარკომანიაში, რასაც აგრეთვე საბოლოო ანგარიშით, ადამიანები დანაშაულთან მიიყვანს. ეს განსაკუთრებული სიტხადის დიდ ქალაქებში ჩანს. აქ სამუშაოს, რომელსაც დაბალი ფენები ასრულებენ, არავითარი შემოქმედებითი ინტერესი არ გააჩნია, მონოტონურია და უხალისო, ამიტომ ამგვარი შრომის ფსიქოლოგიური აღქმა ერთმნიშვნელოვნად ჩივართულია მის მატერიალურ რეზულტატზე. მაგრამ ამას არ შეუძლია ადამიანისთვის კმაყოფილების მინიჭება, რადგანაც თავისი არსით, ადამიანი არის შემოქმედი, ფასეულობასაა შემქმნელი და არა უაზრო ცხოველი, რომელიც თანმიმდევრულად ახორციელებს განსაზღვრულ სამუშაო ციკლის უაზრო რეკრაციათა წყებას.

ამგვარად, ფრუსტრაციას, როგორც დანაშაულებრივ და, მთლიანობაში, დევიატურ ქცევას, ჩვენი აზრით, შეიძლება შევხედოთ უფრო ფართოდ, და მის წარმოშობაში დაკადანაშაულოთ არა მარტო იმის შეუძლებლობა, რომ დაბალი ფენის წარმომადგენელია შრომით მიღწეულ იქნას საშუალო ფენის ფასეულობებთან ზიარება, არამედ დაკადანაშაულოთ თანამედროვე საზოგადოებაში ჯერ კიდევ მისთვის აუცილებელი არაკვალიფიციური სამუშაოს არსებობა, რაც ხელს უშლის ადამიანს მოახდინოს თავისი ჭეშმარიტი დანიშნულების რეალიზება.

მეცნიერებაში იყო სხვა მცდელობაც, რომელიც ადამიანის არსს შრომის კატეგორიის მეშვეობით ახსნიდა, ოღონდ ამ მცდელობას ეკონომიკური მიმართება ჰქონდა. მისი ავტორი იყო კ. მარქსი, რომელსაც მიაჩნდა, რომ კერძო საკუთრება წარმოშობს შრომისაგან გაუცხოებას, დაქირავებული მუშის დაუინტერესებლობას ამ შრომით. ყოველივე აქედან გამომდინარე, მარქსი აკეთებდა რევოლუციურ დასკვნას იმის შესახებ, რომ ადამიანისთვის მისი არსების დაბრუნების ერთადერთი შესაძლებელი საშუალებაა კერძო საკუთრების გაუქმება. ამგვარ მიდგომას კ. მარქსი აეთმარებდა თავისი შემოქმედების შედარებით ადრეულ პერიოდში. შემდგომში მან უარყო გაუცხოების კატეგორია და შეცვალა ის ექსპლუატაციის კატეგორიით. ამასთან, მას მიაჩნდა, რომ მხოლოდ და მხოლოდ კომუნისტურ საზოგადოებაში შეძლებს ადამიანი თავისი არსების ბოლომდე გახსნას, რადგან ამ საზოგადოებაში სიმდიდრის საზომი იქნება არა სამუშაო დრო, არამედ თავისუფალი დრო.

უნდა ითქვას, რომ კ. მარქსის იდეები პიროვნების გათავისუფლების შესახებ მისი შემოქმედებითი შესაძლებლობების მაქსიმალური აქტიუიზაციის პროცესში (თუ ეს შესაძლებლობები მიზანმიმართულია თვითონ შემოქმედებით პროცესზე) და არა მისი უტილიტარული რეზულტატი, საკმაოდ ნაყოფიერად იყო აღქმული საბჭოთა სოციოლოგების მიერ პიროვნების სოციოლოგიური თეორიის აგების თვალსაზრისით. ამ თეორიაში პიროვნება განიხილებოდა სწორედ მისი მოღვაწეობის ანალიზის პოზიციებიდან.

მაგალითად მოვიყვანო, ჩვენი აზრით, საინტერესო დებულებებს, რომლებსაც გამოთქვამდა საბჭოთა სოციოლოგი ი. ს. კონი. მისი შეხედულებით, თანამედროვე ადამიანს ახასიათებს აზროვნების უტილიტარულობა. „მანამ, სანამ ადამიანი ძირითადად წარმოების აგენტად გვევლინება, - წერდა მეცნიერი, - ეს, როგორც ჩანს, გარდაუვალია... ადამიანები ჯერ ითვისებენ იმას, რაც უფრო ახლობელია მათი ყოველდღიური ცხოვრებისათვის, რის სარგებლიანობასაც არ სჭირდება მტკიცება". (Кони И.С. Социология личности, М., 1967, გვ. 356). ავტორის აზრით, ადამიანები ხშირად უსვამენ თავის თავს დაახლოებით ამ ტიპის

შეკითხვას „რაში მჭირდება სიმფონიური მუსიკა? მე მის გარეშეც მშვენიერად ვგრძნობ თავს“.

ეს და ანალოგიური შეკითხვები მოწმობენ იმას, რომ ადამიანები დიდ კულტურას ხშირად უტილიტარულ პოზიციებიდან უღებებიან. „ეს შეკითხვები, - წერს შემდგომ ი. კონი, - მეტყველებენ იმაზე, რომ ხელოვნებას, ზოგადად ცოდნას, განიხილავენ მხოლოდ და მხოლოდ როგორც საშუალებას, რაიმე მიზნის მიღწევისა, რომელიც თვით შემეცნების, მოღვაწეობის პროცესის გარეთ ძევს. რომელ მიზანზეა ლაპარაკი? ალბათ საწარმოო მიზანზე. კი მაგრამ, რისთვისაა საჭირო წარმოება; რომ უფრო მეტი ნივთი გვექონდეს? და რისთვისაა საჭირო ნივთები? მოსახმარად? ხომ დიდი ხანია ცნობილია, რომ ეჭამთ იმისათვის, რომ ვიცოცხლოთ და არა ვცოცხლობთ იმისათვის, რომ ეჭამოთ. მხოლოდ თანდათანობით, მატერიალური გაჭირვების დამთრგუნველი სიმძიმის განთავისუფლებისას, ადამიანი მიდის იმ დასკვნამდე, რომ მისი მოღვაწეობა თავის მიზანს თავის თავშივე შეიცავს“ (იქვე, გვ. 358). ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა იმის აღნიშვნა, რომ ჩატარებული სოციოლოგიური გამოკვლევების მონაცემების მიხედვით კულტურისადმი ასეთი უტილიტარული მიდგომა ახასიათებდათ შედარებით დაბალი განათლებისა და პროფესიონალური დონის ადამიანებს. მათ მიერ ყოველივე იმის უარყოფა, რასაც, ერთი შეხედვით, უშუალო სარგებლობა არ მოაქვს, მეტყველებს მათი სულიერი სფეროს სიღარიბეზე, რის შევსებასაც ისინი მოღვაწეობის რეზულტატზე უშუალო ორიენტაციით ცდილობენ.

ამიტომ მათი ინტერესები ხშირად მიმართულია შრომისადმი მომხმარებლური დამოკიდებულებისკენ და დასვენებისთვის გართობის ხასიათის მიცემისაკენ (სანახაობები, აზარტული თამაშობანი, ქიკიფი). მაგრამ ეს დროსტარება არის ბედნიერების შემოვლით, ხშირად ბიოქიმიური გზით მიღწევის მცდელობა. ამგვარი ლტოლვის რეზულტატები კარგადაა ცნობილი. მათ მხოლოდ წუთიერად შეუძლიათ მოწყვეტონ ადამიანი მისი ყოფიერების რეალურ სიტუაციას, საშუალება მისცენ მას „მოეშვას“, დაივიწყოს თავისი გასაჭირი და უსიამოვნებანი, მაგრამ მათ არ ძალუძთ მიანიჭონ ადამიანს ხანგრძლივი,

ნამდვილი ბედნიერების შეგრძნება. ამიტომ ადამიანი, რომელიც ბოროტად იყენებს ცხოვრებისეულ სიამოვნების მოღწევის ამგვარ ხელოვნურად შექმნილ საშუალებებს, ვერ შეძლებს ფრუტრაციის მოგომარეობის დაძლევას, რომელიც თან სდევს მას „ბედნიერების“ ამგვარი ილუზორული მდგომარეობის პერიოდებს შორის. მაგრამ აქცევს რა ამგვარ მდგომარეობას ცხოვრების ჩვეულებრივ წესად, ადამიანს უკვე აღარ ძალუძს წინ აღუდგეს ჩვევებს. ჩნდება მისი დეგრადაციის სერიოზული საშიშროება, რომლის დროსაც ადამიანის ფიქრები და მისწრაფებანი სულ უფრო კონცენტრირდება ტკობის სურვილზე, ოღონდ, ამ დროს შენელებულია ხოლმე კრიტიკული დამოკიდებულება ამ სურვილის კანონიერი საშუალებებით მიღწევისადმი.

მეცნიერებებმა ერთ საინტერესო დეტალზე გამაახვილეს ყურადღება, როდესაც ამერიკაში შეეცადნენ ჯურღმულებში მცხოვრები ადამიანებისთვის ცხოვრების შედარებით ნორმალური პირობები შეექმნათ - დახმარებოდნენ ბინით უზრუნველყოფაში. და ა.შ. გაიჩვენა, რომ გაუმჯობესებულ პირობებშიც კი ეს ადამიანები აგრძელებდნენ ცხოვრების იმავე ასოციალურ წესს, როგორც ადრე.

როგორც ჩანს, ეს საკმაოდ რთული პრობლემაა და დაკავშირებულია ჩვენი საზოგადოებრივი წყობის არასრულყოფილებასთან, იმ წინააღმდეგობასთან რომელიც არსებობს ერთი მხრივ, საწარმოო მიზანშეწონილობისა, რომ სახელმწიფოში იყოს არაკვალიფიცირებული მუშახელის საკმაოდ დიდი რაოდენობა და, მეორე მხრივ, ასეთ ადამიანთა ცხოვრების წესის, მათი ფსიქოლოგიური დაუკმაყოფილებლობის და ფრუსტრაციის საზოგადოებრივ მიზანშეწონილობას შორის.

როგორც ვხედავთ, მიდგომათა განსხვავებულობის მიუხედავად, ზემოაღნიშნული ფსიქოლოგიურად ორიენტირებულ მეცნიერებსაც და მარქსისტებსაც საერთო საყრდენი წერტილი გააჩნიათ: - ერთნიც და მეორენიც სოლიდარული არიან იმ აზრისა, რომ ადამიანის ღირებულება მისი ეკზისტენციალური საზრისი (ვ. ფრანკლი), მისი არსება (კ. მარქსი) მდგომარეობს ფასეულობათა შექმნაში, შრომით პროცესზე ორიენტირებაში. მხოლოდ ამ პროცესში შეიძლება შედგეს პიროვნება, განხორ-

ციელდეს მისი ჯეშმარიტი საზოგადოებრივი დანიშნულება, რისი შედეგიც არის ცხოვრებით კმაყოფილება, ადამიანის ბედნიერება.

ამგვარად, მიდგომათა განსხვავებულობის მიუხედავად, დანაშაულებრივი ქცევა ორივე შემთხვევაში აღმოჩნდება ხოლმე რეზულტატი ადამიანის გაუცხოებისა (ფსიქოლოგიური, ეკონომიკური) ცხოვრების პროცესისაგან, რომელიც არ უქმნის მას კმაყოფილებას, აზრობრივი სისავესის განცდის წინაპირობას. ამგვარი მიდგომისას, ჩვენი აზრით, არსებითად ვიწროვდება დანაშაულებრივი ქცევის ბუნების ძიებისა და ახსნის არეალი, იკვეთება კონკრეტული ორიენტირები დანაშაულის ჩადენის სოციოლოგიური და ფსიქოლოგიური საფუძვლების შესწავლისათვის.

✓ §3. პიროვნების სოციალიზაციის პრობლემა და დანაშაულებრივი ქცევა (საქართველოს მაგალითზე)

სოციალიზაცია, ე.ი. ინდივიდის მიერ სოციალურ ნორმათა ათვისება, მათი ინტერიორიზაცია, წარმოადგენს პიროვნების, როგორც საზოგადოების წევრის ფორმირების პროცესს. ადამიანი საზოგადოებრივი არსებაა, მაგრამ მისი ფორმირება ხდება არა ზოგადად ადამიანთა საზოგადოებაში, არამედ კონკრეტულ სოციოკულტურულ გარემოში, რომელსაც მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი პოლიტიკური, სოციალურ-ფსიქოლოგიური, ეროვნული და სხვა კულტურული ნიშნები გააჩნია. ეს ნიშნები მონაწილეობენ იმ ადამიანთა პიროვნული თავისებურებების ფორმირებაში, რომლებიც ერთიან სახელმწიფოში ცხოვრობენ, გაერთიანებულნი არიან ერთიანი ენობრივი, ეთნიკური და სხვა მხოლოდ მათთვის სპეციფიური ნიშნების საფუძველზე. თავის მხრივ, ყოველი ასეთი კულტურული გარემოს უნიკალურობა განპირობებულია იმ ისტორიული გზის უნიკალურობით, რომელიც ამა თუ იმ ქვეყანამ გაიარა მანამ, სანამ მასში ფორმირებას დაასრულებდა ზუსტად ასეთი, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი კულტურა.

ქართული კულტურული გარემოს ფორმირება არაერთ ათასწლეულს ითვლის. მე-XI-XII საუკუნეები ქართული სახელმწიფოებრიობის აყვავების ხანაა. ამ დროისათვის საქართველო გაკლენიან ფეოდალურ სახელმწიფოდ ყალიბდება, რომელშიც ქართული კულტურის შესანიშნავი ძეგლები იქმნება. ამ პერიოდმა ხალხში წარუშლელი ხსოვნა დატოვა ქართული ნაციის, როგორც მსოფლიო ცივილიზაციის ერთ-ერთ უძველესი და უდიდესი კულტურის წარმომადგენლის შესახებ. შემდგომ ისტორიულმა კატაკლიზმებმა საქართველო მიიყვანა იმ მნიშვნელოვნების თანდათანობით დაკარგვამდე, რომლითაც ის ხასიათდებოდა თავისი ძლიერების პერიოდში. მაგრამ საქართველოსთვის ყველაზე მძიმე და საბედისწერო პერიოდებიც კი, როდესაც სერიოზული საფრთხე ემუქრებოდა მის, არა მარტო როგორც დამოუკიდებელ სახელმწიფოს, არამედ როგორც ეროვნული წარმონაქმნის არსებობას, ქართული საზოგადოება არ ივიწყებდა და ამაყობდა თავისი უდიდესი ისტორიული წარსულით. საქართველოს მიერ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის დაკარგვის პერიოდში კულტურული გარემოს მიზანი გახდა ტრადიციების, რელიგიის, ენის, ეროვნული კუთვნილების, და რაც მთავარია, ეროვნული სულის შენარჩუნება, რომელიც ვერ შეურიგდა საქართველოს დამცირებულ საზოგადოებრივ მდგომარეობას.

ამ პერიოდში, როდესაც საქართველოში არ არსებობს სახელმწიფოებრიობა, ინდივიდუალური სოციალიზაციის აქცენტი გადადის საზოგადოებაზე, რომლის ეროვნული კულტურის ძირითად მკველად იქცევა ქართული ოჯახი. ის იქცა იმ აუღებელ ბასტიონად, რომელშიც დაცული იყო და თაობიდან თაობას გადაეცემოდა ადამიანთა ურყევი რწმენა მათი სამშობლოს უკეთესი მომავლისა, ერის აყვავებისა და მისი სახელმწიფოებრივი საფუძვლების აღდგენისა.

ამყოფებოდა რა იმედების მსხვერველი გამოწვეული ფრუსტრაციის მდგომარეობაში, ქართული ოჯახი ობიექტური პირობების ძიუხედავად ინდივიდებში მაინც ახდენდა ძლიერი, ამაყი, დამოუკიდებელი ეროვნული ხასიათის, მკაფიო ინდივიდუალობის ფორმირებას. ეს თვისებები განაპირობებდნენ ინდივიდებში

პრესტიჟის ძლიერ მოთხოვნილების განვითარების, რომელიც არსებული სოციალური პირობების მიუხედავად მაინც აუცილებლად უნდა დაკმაყოფილებულიყო.

თავის მხრივ, საკუთარი სახელმწიფოებრიობის არარსებობა, უცხო იმპერიული კანონების მიმართ მტრული განწყობა არ იძლეოდა იმის საშუალებას, რომ ინდივიდს მისი სოციალიზაციის პროცესში ჩანერგვოდა უცხო სახელმწიფოს კანონების პატივისცემა და დაცვის აუცილებლობაზე დაფუძნებული მართლშეგნება. ამ კონკრეტულ ბრძოლაში, საბოლოო ანგარიშით, ყოველთვის ეროვნულ ტრადიციებს ენიჭებოდა უპირატესობა, ისინი პიროვნებისთვის ყოველთვის რჩებოდნენ განმსაზღვრელ ფაქტორად მისი სოციალური ქცევის საფუძველთა ფორმირების თვალსაზრისით.

ყოველივე ამის შედეგად, ჩვენი აზრით, შესაძლებელი ხდება ქართულ საზოგადოებაში, ქართულ ოჯახში პიროვნების სოციალიზაციის პროცესის მიერ ისტორიულად შექმნილი ორი დამახასიათებელი თვისების შემჩნევა. ეს არის ძლიერი ინდივიდუალური პრეტენზიების ფორმირება და ეროვნული ტრადიციების, საზოგადოებრივი აზრის პრიორიტეტი სახელმწიფო კანონებზე, ოფიციალურ მართლშეგნებაზე. როგორც შემდგომ დავინახავთ, ამ თავისებურებებმა გარკვეული როლი ითამაშეს საქართველოში დანამაულობის თავისებურებათა ფორმირებაში.

სუბკულტურული ფასეულობები, ე.ი. ის ფასეულობები, რომლებიც ეწინააღმდეგებიან გაბატონებულ ინსტიტუციონალურ ღირებულებებს, არსებობენ ნებისმიერ საზოგადოებაში, სადაც არსებობს კლასობრივი დიფერენციაცია. ამ თვალსაზრისით არც ქართული საზოგადოება წარმოადგენს გამონაკლისს. მისი სუბკულტურის ფორმირების ობიექტური პირობები, ძირითადად ხასიათდება იმავე თვისებებით, რაც სხვა ქვეყნებში. მათ მიეკუთვნება მე-XX საუკუნის ინდუსტრიული ბუმიტ განპირობებული სოციალურ-ეკონომიკური და მასთან დაკავშირებული სოციალურ-დემოგრაფიული და სოციალურ-ფსიქოლოგიური პროცესები.

საბჭოთა პერიოდის საქართველოში წარმოების განვითარება მოითხოვდა ქალაქის როლის გაზრდას მის ტრადიციულ აგრარულ ცხოვრებაში. გლეხებისთვის მიწების ჩამორთმევის პოლიტიკა და ამავდროულად ქალაქის მოთხოვნილება შუშახელში, ბევრ სოფლის მცხოვრებს აიძულებდა მიეტოვებინათ თავისი საცხოვრებელი ადგილი და დაეწყო ცხოვრება ქალაქებში.

ცხადია, რომ ქალაქის პირობები ვერ მისცემდნენ სოფლის მიგრანტებს ქალაქურ გარემოში მათი სოციალურად წარმატებული ასიმილაციის თანაბარ შანსებს ქალაქის მოსახლეობასთან შედარებით. თავის მხრივ, კიდევ უფრო ძნელი იყო მიგრანტისათვის ქალაქის მოსახლეობის პრესტიჟულ ფენებში შეღწევა, რომლებიც წარმოადგენდნენ საზოგადოების საშუალო (ინტელგენცია) და უმაღლეს (უწყებათა ხელმძღვანელები, პასუხისმგებელი პარტიული, სახელმწიფო მუშაკები და სხვ.) კლასებს. სხვათა შორის, ამგვარ ღირებულებათა ფორმირება დამახასიათებელი იყო არა მხოლოდ მიგრანტებისათვის სოფლებიდან, არამედ ქალაქის მცხოვრებთათვის, რომლებმაც შეიძლება ასე მწვავედ არა, მაგრამ მაინც თავის თავზე განიცადეს ანალოგიური პრობლემები.

ამ პირობებში იწყებენ ფორმირებას სუბკულტურული ფასეულობები, რომლებიც განპირობებული არიან გარკვეული შეუთავსებლობით. ამ შეუთავსებლობას კმნის, ერთი მხრივ, სურვილი - ქალაქში გააჩნდეთ სოციალურად მოსაწონი სტატუსი, მიეკუთვნებოდნენ საშუალო კლასს, და მეორე მხრივ, საზოგადოების შეზღუდული შესაძლებლობები, რომ კანონის ფარგლებში სრულად დააკმაყოფილოს ეს ინდივიდუალური პრეტენზიები.

ამგვარად, იქმნება კეთილშეშეული გარემო ოფიციალურად მოქმედი კანონის დასარღვევად. ის, თუ ამ სოციალურ სიტუაციასთან შეგუების რომელ ტიპს აირჩევდა მოქალაქე, დამოკიდებული იყო სოციალიზაციის ხარისხზე, რომელიც, ძირითადად, ყალიბდებოდა, ერთი მხრივ, საზოგადოების ძირითადი ნაწილის მაღალი ინდივიდუალური პრეტენზიებისაგან ცხოვრების დონეზე სტილზე, ხარისხსა და ზოგადად, საშუალო კლასის წარმომადგენელთა სოციალურ სტატუსზე, და მეორე მხრივ, ეროვნული სულისთვის უცხო იმპერიული კანონების დაცვის აუცილებლო-

ბისადმი უპატივეცემულო დამოკიდებულებისაგან იმ შემთხვევებში, როცა ეს კანონები ხელს უშლიდნენ, არსებითად სოციალურად პოზიტიური და საზოგადოებისათვის მოსაწონი მიზნების ზორცმესხმას. შეგუებულობის ამგვარ შედარებით გავრცელებულ ტიპად გვევლინება ინოვაცია (რ. მერტონი) - ე.ი. ინდივიდის საზოგადოებრივ სისტემასთან შეგუებულობის ტიპი, რომელიც ახდენს მის ორიენტირებას, ერთი მხრივ, ცივილიზატორული, როგორც ოფიციალური საზოგადოების, ისე საზოგადოებრივი აზრის მიერ მოსაწონ და წასახალისებელ მიზნებზე, და მეორე მხრივ, მათი მიღწევის, არაინსტიტუციონალურ, ე.ი. კანონით აკრძალულ საშუალებებზე.

ქცევის ამგვარი ტიპის სანქციონირებას დუმილით ახდენდა საზოგადოებრივი აზრი. ცხადია, ყველა ასე არ იქცეოდა. საზოგადოებაში არსებობდა უაღრესად პატიოსან ადამიანთა ნაწილი, რომელიც ამგვარ მიდგომას არ იზიარებდა. ამასთან, იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც „ტოვებდნენ დისტანციას“, ვერ უძლებდნენ ბრძოლის დამაბულობას და გადაეშვებოდნენ ლოთობასა და პროტესტის სხვა პასიურ ფორმებში. ფუნქციონირებდა პროფესიონალური დანაშაულობაც. მაგრამ მის წარმომადგენელთა ცხოვრების წესი და ის მეთოდები, რომელთა შესაბამისადაც ის ფუნქციონირებდა, საზოგადოების მოწონებას არ იმსახურებდა. საზოგადოებრივი აზრი, ძირითადად, განწყობილი იყო ინდივიდთა იმ მისწრაფების სასარგებლოდ, რომელიც დაკავშირებული იყო მათი ცხოვრების მაღალი, პრესტიჟული დონის შექმნასთან, რომელიც მათ წარმოდგენაში ერწყმოდა საშუალო კლასის ფასეულობათა აღიარებას, მაგრამ ამავე დროს შეეძლო აუცილებლობის შემთხვევაში ადამიანების ორიენტირება „მარცხენა“ შემოსაევლებზე.

ერთ-ერთი პასუხისმგებელი თანამდებობის პირი საუბრისას გამოტყდა, რომ მისთვის ძალიან უცხოა და უსიამოვნო ის მდგომარეობა, რომელშიც ის იმყოფება იმის გამო, რომ გამუდმებით ატყუებს საზოგადოებას. მაგრამ ასე იქცევა მისი კოლეგების უმრავლესობა. ეს გადაიქცა სისტემად, რომელიც თუმცა ბევრისათვის უცხო და უსიამოვნოა, მაგრამ მისგან გამოსავალი არ ჩანს.

იმ სოციალური სიტუაციის გათვალისწინებით, რომელიც საქართველოში მე-XX საუკუნის 60-80-იან წლებში შეიქმნა, მაღალი სოციალური სტატუსისკენ სწრაფვა მაღალი მატერიალურ უზრუნველყოფასთან შეხამებით შესაძლებელი იყო, ძირითადად, უმაღლესი განათლების მიღების პირობებში. შემთხვევითი არ არის, რომ საქართველოში სწორედ ამ წლებშია უმაღლესი განათლების ბუმი. ქართული ოჯახი ისწრაფოდა ნებისმიერ ფასად მიეცა თავისი შვილებისთვის უმაღლესი განათლება, ამის უკან ხომ სამსახურებრივი კარიერის შესაძლებლობა იდგა, და მასთან ერთად ფინანსური კეთილდღეობის მოპოვების შესაძლებლობაც, თუნდაც ის კანონის დარღვევით ყოფილიყო მიღწეული.

პარადოქსულია, მაგრამ ერთ-ერთი ასეთი სასურველი სფერო აღმოჩნდა იურიდიული ასპარეზი, რომელიც თავისი ბუნებით კანონის დარღვევებთან ბრძოლისათვისაა მოწოდებული. სწორედ აქ იშლებოდა კორუფციისა და არაკანონიერი გამდიდრების დიდი შესაძლებლობები. თავის მხრივ, ამ თვალსაზრისით ყველაზე მომგებიან სფეროდ მოჩანდა წარმოება, სადაც სოციალისტური უყიარაობის პირობებში პიროვნების წინაშე სახელმწიფოს ძარცვის დიდი შესაძლებლობები იშლებოდა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ეს აღმოჩნდნენ ზუსტად ის სფეროები, რომელთა მიმართაც მართლშეგნება იყო ყველაზე უფრო კრიტიკულად განწყობილი. როგორც კანონი, ასევე სოციალისტური წარმოებაც ხომ იყო ერს გარედან თავს მოხვეული და ამიტომაც მისთვის უცხო.

მაგრამ უკვე 80-იანი წლების შუა ხანებიდან სოციალურ გარდაქმნათა ზღვარზე პრაქტიკულად არ აღმოჩნდა საქართველოში არც ერთი სოციალურ-შრომითი სფერო, რომელშიც მომუშავე ადამიანები მოქმედებდნენ მხოლოდ და მხოლოდ კანონის ფარგლებში, სადაც ისინი ვერ მოახერხებდნენ მოეძებნათ თავიანთი შემოსავლების გაზრდის კრიმინალური საშუალებები.

ამ პერიოდში ადამიანებში საბოლოოდ მოირყა რწმენა მათ სახელმწიფოს ავტორიტეტში, რომელსაც ძალუძს თავისი მოქალაქეებისთვის სოციალურად ასე თუ ისე მისაღები დონის უზრუნველყოფა, ეთქვას, ისეთი დონისა, რომელიც იმ

დროისათვის გააჩნდა დასავლეთ ევროპისა თუ ამერიკის შეერთებული შტატების მოსახლეობას. ეს კი ნიშნავდა საზოგადოებრივი პოზიციის ფორმირებას, რომელიც მისი სრულად საწინააღმდეგო იქნებოდა.

უკანასკნელ დროს, საქართველოში სოციალურ-ეკონომიკური ორიენტაციის შეცვლასთან და საზოგადოებრივი დამოუკიდებლობის მოპოვებასთან დაკავშირებით საზოგადოებაში გარკვეული ქაოსი შეიმჩნევა, რაც, საერთოდ, დამახასიათებელია გარდამავალი პერიოდისათვის. ამ პირობებში მოხდა კრიმინალური ქცევის აქცენტების დროებითი ცვლა. წინა პლანზე გამოდის ამბოხება, როგორც საზოგადოებრივ პირობებთან შეგუების ფორმა, რომელიც უარყოფს როგორც დრომოჭმულ ინსტიტუციონალურ მიზნებს, აგრეთვე მათი მიღწევის საშუალებებსაც. მისთვის დამახასიათებელია საზოგადოებრივი უწესრიგობანი, დანაშაულობის ძალადობრივი ფორმების გამოცოცხლება. უნდა ითქვას, რომ კრიმინალური ქცევის ამგვარი ფორმის არსებობა, მართალია, მძაფრი, მაგრამ საკმაოდ ხანმოკლე აღმოჩნდა.

საზოგადოება, როგორც ჩანს, კრიმინალური ქცევის ძველ, აპრობირებულ ფორმას - ინოვაციას - უბრუნდება, ოღონდ სოციალურ რეალიათა გათვალისწინებით. ამგვარი ქცევა თავისი შინაარსით არაკანონიერი ბიზნესის, გადასახადების გადახდისაგან თავის არიდების, უკანონო პრივატიზების, საბანკო საქმეში ფინანსური მაქინაციების, კორუფციის, კონტრაბანდის და დროის მიერ ნაშობი სხვა ეკონომიკური დანაშაულობის ფორმების სახეს იღებს.

როგორც ვხედავთ, სოციალიზაციის თავისებურებებს და მის საფუძველში არსებული სოციალურ-ისტორიული მიზეზებს გარკვეულ პირობებში ძალუძთ კრიმინალური ქცევის მოტივაციური სპეციფიკის ფორმირება, საზოგადოებრივ სისტემასთან ადამიანთა შეგუების დომინირებული კრიმინალური ტიპის განსაზღვრა და ამით დანაშაულობის ფორმირებისა და ფუნქციონირების სპეციფიკის შექმნა საქართველოში.

სიტუაციის მომავალი განვითარების პროგნოზი

მოვლენათა განვითარების პროგნოზირების თვალსაზრისით შესაძლებელი ხდება შემდეგი მოსაზრებების გამოთქმა:

1. პირველად, საკმაოდ ხანგრძლივი ისტორიული პერიოდის განმავლობაში, საქართველომ კვლავ მოიპოვა სახელმწიფო დამოუკიდებლობა. ამასთან დაკავშირებით ჩნდება იმის აუცილებლობა, რომ გადაისინჯოს საზოგადოებრივი აზრის დამოკიდებულება სამართლებრივი კონტროლის მიმართ. სახელმწიფო ხომ უკვე აღარ არის უცხო ელემენტი ქართული საზოგადოების სოციალურ ურთიერთობათა სტრუქტურაში. ამიტომ ძალიან გაჭირდება დანაშაულობათა დასაბუთება კანონისადმი, როგორც ქართული საზოგადოების სტრუქტურისათვის უცხო ელემენტებისადმი, უგულებელმყოფელ დამოკიდებულებაზე მიფიქრებით. ამიტომ საკუთარი სახელმწიფოებრიობის იდეის გათავისების კვალდაკვალ დანაშაულობათა ჩადენის და დამნაშავეის პიროვნების ჩამოყალიბების მექანიზმის თავისებურებანი დაკარგავენ ზემოთდასახილვებულ ნიშნებს. ამასთან, უნდა გავითვალისწინოთ საზოგადოებრივი ცნობიერების ინერტულობა, მისი კონსერვატიულობა, რამაც შეიძლება უბიძგოს საზოგადოებას კიდევ გარკვეული დროის განმავლობაში შეინარჩუნოს საზოგადოებაში გაბატონებული ზნეობრივი ფასეულობებისა და სამართლის დიფერენციატია, მათი განხილვა არა ერთმანეთის გაგრძელებად, არამედ ერთმანეთთან შეუთავსებლად. ნათქვამი, რასაკვირველია, არ აუქმებს დანაშაულობის პრობლემას საქართველოში, რადგან საზოგადოების ფენებად დაყოფა მუდამ იქნება ნოციერი ნიადაგი კრიმინალური სუბკულტურის არსებობისათვის, სუბკულტურისა, რომელიც ყოველთვის წინააღმდეგობაში იმყოფება საზოგადოებაში გაბატონებულ ზნეობრივ და სამართლებრივ ფასეულობებთან. სწორედ ეს წინააღმდეგობები იქნება მომავალში დანაშაულობის ფუნქციონირების ძირითადი წყარო.

2. ქონებრივი დიფერენციაციის ფონზე, რომლის ნიშნებიც უკვე ახლა შეიმჩნევა, შემდგომში მოსალოდნელია სოციალურ

ფენად დაყოფის გადრმავება, რაც, თავის მხრივ, მოახდენს საზოგადოებრივი ცნობიერების ღებინტეგრაციის პროცესთა აქტივიზირებას, გააძლიერებს მოსახლეობის სხვადასხვა ფენის წარმომადგენელთა ურთიერთისუცხოვეს. უკვე ახლა თვალნათლივ მოჩანს ასეთი დიფერენციატია მოსახლეობის მდიდარი ფენებიდან გამოსულთათვის კერძო სკოლების, კოლეჯების, კომერციული ინსტიტუტების ორგანიზების მაგალითზე, პრაქტიკაში მკვიდრდება მათი უცხოეთში სასწავლებლად წასვლაც, და ა.შ.

საზოგადოებრივი ღებინტეგრაციის მდგომარეობა, რომლის თავიდან აცილება საყოველთაო განათლების პირობებშიც კი ვერ შეეძელით, გამაფრდება საზოგადოებრივ ცნობიერებაში აზროვნების დასაეღური სტანდარტების დაშკვიდრების კვალდაკვალ, რომლებიც ახდენენ ადამიანების ორიენტირების ეკონომიკურ წარმატებაზე, იმავდროულად კი წარმატების მიღწევის თანაბარი შესაძლებლობები ადამიანებს არა აქვთ. მოსახლეობის უზრუნველყოფილ ფენათა საზოგადოებრივი აზრი უფრო მეტად არის ორიენტირებული კანონმორჩილ ქცევაზე და შეურიგებლადაა განწყობილი მოსახლეობის უქონელ ფენათა დანაშაულებისადმი, რომელშიც თავისი კეთილმოწყობა, არსებობისთვის საფრთხეს ხედავს.

თავის მხრივ, დაბალი კლასების საზოგადოებრივი აზრი უფრო შემწყნარებლურად იქნება განწყობილი თავისი კლასით წარმომადგენელთა დანაშაულებრივი გამოვლინებებისადმი, იმის გამო, რომ პასუხისმგებლობას და ბრალს ასეთი მდგომარეობისათვის დააკისრებს მთელ საზოგადოებას, მისი წყობის უსამართლობას. ამის შედეგად მოსახლეობის დაბალ ფენებში განმტკიცდება საკუთარ დანაშაულებრივ მიდრეკილებათა გამართლებულობის რწმენა. ამგვარ პირობებში შეიძლება გაიზარდოს ქუჩის დანაშაულობის გამოვლენა და დასჯადობა, დანაშაულობისა, რომელიც, როგორც წესი, უქონელ კლასთა წარმომადგენლები სჩადიან, რაც გახდება საზოგადოებრივ ანტიპათიის და ამ კატეგორიის მოქალაქეთა კრიმინალიზაციის მიმართ გარკვეული შიშის დადასტურება.

ამასთან ერთად, სათანადო ქონებრივი შესაძლებლობები და კავშირები უზრუნველყოფილ კლასთა წარმომადგენლებს

საშუალებას მისცემს შედარებით დაუბრკოლებლად ჩაიდინონ ეკონომიკური დანაშაული, რომელიც უკავშირდება მათ მიერ თანამდებობრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებას. ასეთ დანაშაულებათა კონსპირირების მაღალი დონე და ძნელად გამოსავლენობა ამ დანაშაულთა ჩამდენი პირების არამხილების დიდ გარანტიას იძლევა.

საქართველოში გაჩნდა ტენდენცია, რომ დიდ შემოსავლიანი ბიზნესის, სახელმწიფო სამსახურის სფეროებში შეაღწიონ „უკავშირების“ მქონე პირებმა, რომლებიც იქ წარმატებით ეწევიან თავის დანაშაულებრივ, საიმედოდ კონსპირირებულ საქმიანობას. თავის მხრივ, ბიზნესის და კორუფციის სფეროში ეკონომიკურ დანაშაულობასთან ბრძოლის კამპანია, რომელსაც სახელმწიფო ხელისუფლება აწყობს, აშკარად ფორმალურ ღონისძიებად გამოიყურება ამ სფეროში კანონთა დარღვევის მზარდი ფაქტების ფონზე. იმ დიდი მასალის ფონზე, რომელიც მოეპოვება სამართალდამცავ ორგანოებს თანამდებობის პირთა მიერ თანამდებობის ბოროტად გამოყენების თაობაზე, სახელმწიფოს აშკარად არ ყოფნის გამბედაობა, შოახდინოს მათი სრული მხილება. ეტყობა, ასეთ შემთხვევაში მეტის მეტად ბევრი პასუხისმგებელი მუშაკი გამოაშკარავდება, როგორც თანამდებობის ბოროტად გამოყენებელი, რასაც შეიძლება მოყვეს უკვე მთლიანად პოლიტიკური სიტუაციის დაძაბვა.

ამასთანავე, ეკონომიკურ დანაშაულობათა მაღალი ლატენ-ტურობა ბიზნესის და სახელმწიფო სამსახურის სფეროში მუდამ დაამახინჯებს დანაშაულობის სტატისტიკურ სურათის, წინა პლანზე წამოწევს მოსახლეობის დაბალ ფენათა ქურჩის დანაშაულობას (ქურდობა, ყაჩაღობა, ძარცვა, ხულიგნური მოქმედება, ყოფითი ზასიათის ძალადობრივი დანაშაულობანი, და ა.შ.). ამიტომ სხვადასხვაგვარად დანაშაულობათა ფაქტიური თანაფარდობის დასადგენად აუცილებელი იქნება ორიენტირება საზოგადოებრივი აზრის გამოკითხვის, პრესის, ტელევიზიის მასალებზე, კრიმინოლოგიურ გამოკვლევებზე და ამ გზით დანაშაულობის ჭეშმარიტი მასშტაბების გამოვლენა.

35-7 თაზი. დანაშაულობის თავიდან ასილვა

§1. ცნების განვითარების ისტორიის საკითხები

დანაშაულობის თავიდან აცილების ცნება სხვადასხვა საზოგადოებრივ-ისტორიულ ეპოქაში საზოგადოების მიერ არაერთგვაროვნად გაიაზრებოდა და ყოველთვის იყო დამოკიდებული საზოგადოების განვითარების დონეზე, მის წარმოდგენაზე ადამიანური ბუნების შესახებ. საბოლოო ანგარიშით სწორედ ამის საფუძველზე აღმოცენდებოდა ხოლმე დანაშაულობის თავიდან აცილების ყველა არსებული კონცეფცია.

ტალიონის პრინციპი

კაცობრიობის ისტორიისათვის დანაშაულობის თავიდან აცილების რამდენიმე მოდელია ცნობილი. ერთ-ერთი ყველაზე ადრეული მოდელი ემყარებოდა კანონთა წარმოშობის რელიგიურ იდეას და დანაშაულს მორალური პასუხისმგებლობის შემოქმედის (ღმერთის) წინაშე ცოდვის - თვალსაზრისით განიხილავდა. აქედან გამომდინარე, დანაშაულის თავიდან აცილების იდეის რეალიზაციისთვის ცდილობდნენ დაემსებინათ ადამიანები ზეცაში დადგენილი კანონების დაუცველობის გამო მოვლენილი სასჯელით. თვით სასჯელი კი განიხილებოდა, მხოლოდ და მხოლოდ როგორც სამაგიეროს მიზლვა, რომელიც თავს უნდა დატყდომოდა კანონის დამრღვევ ადამიანს. ნაცვალგების პრინციპი, როგორც შურისგება და ამავე დროს, როგორც მორალური ვალი, რომელიც აღმოცენდება დანაშაულის გამოსყდვის აუცილებლობის საფუძველზე, დიდხანს ბატონობდა საზოგადოებაში, როგორც ერთადერთი, იმის განურჩევლად, თუ რომელი ქვეყნის იურიდიული კანონები აწესრიგებდნენ ადამიანთა ურთიერთობებს. იმის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, როგორი სასტიკი იყო ძველი სამყაროს კანონები, უნდა ვიფიქროთ, რომ იქ არსებობდა ილუზორული რწმენა იმისა, რომ სასჯელის

სიმკაცრე საზოგადოებაში კანონთა დაცვის უზრუნველყოფის საუკეთესო საშუალებაა. დანაშაულობის თავიდან აცილებაში იმთავითვე განასხვავებდნენ მის ორ ფუნქციას საერთოს და სპეციალურს. მაგალითად, ჯერ კიდევ პროტაგორა ამბობდა: „ვინც გააზრებულად სჯის, ის სჯის არა წარსულში ჩადენილი უკანონობისთვის - რადგან რაც მოხდა, ის არ გაქრება, - არამედ მომავლის გულისთვის, რათა, კვლავ არ ჩაიდინოს დანაშაული არც ამ ადამიანმა და არც სხვამ, სასჯელის შემხედვარე“ (Платон - собр. соч. т. I, М, 1990, გვ. 433-434). მაგრამ დანაშაულობის სპეციალურ თავიდან აცილების სფეროში სასჯელს სხვა მიზანი, გარდა სამაგიეროს მიზლისა, არ ჰქონია.

მკაცრი სასჯელის, როგორც დანაშაულის თავიდან აცილების ყველაზე ეფექტური საშუალების, იდეამ საკმაოდ დიდხანს იარსება, თითქმის მე-XVIII საუკუნემდე და მხოლოდ დანაშაულობაზე შეზღუდულების მნიშვნელოვანი განვითარების შემდეგ ამ იდეამ თანდათან აღვილი დაუთმო სასჯელის გარდაუვალობის იდეას, რაც შეეხება სასჯელის მიზანს - სამაგიეროს მიზლას - ის დროთა განმავლობაში დანაშაულის გამოსწორების ჰუმანური იდეით შეიცვალა. მაგრამ სანამ აქამდე მოვიდოდა, დანაშაულობის თავიდან აცილების იდეას ჯერ კიდევ უნდა გაეცლო თავისა განვითარების რამდენიმე სტადია.

კუდიანებზე ნადირობა

თავისებური სპეციფიკა გააჩნია დაშინების რელიგიურ იდეას, რომელიც შუა საუკუნეებში დანაშაულობის თავიდან აცილებას ედო საფუძვლად. ეს პერიოდი კაცობრიობის ისტორიაში საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე ეკლესიის ყველაზე დიდი ზეგავლენით აღინიშნა. ამ დროისათვის დანაშაულობის, როგორც ღმერთის წინაშე ცოდვის ჩადენის კონცეფცია მდიდრდება სატანის, როგორც ადამიანთა მიერ დანაშაულის ჩადენის პირველწყაროს ცნებით. მართლმსაჯულების აღსრულების საერო ხასიათს მნიშვნელოვანწილად ცვლის ეკლესიის

ჩარევა./ ეკლესიის მიერ დანაშაულობის გაგებისა და მასთან ბრძოლის ამსახველი, ყველაზე მნიშვნელოვანი ძეგლია მე-XV საუკუნეში ინკვიზიტორი ბერების შპრენგერისა და ინსტიტორისის მიერ დაწერილი თხზულება „კუდიანების კალი“. ეს ნაწარმოები წარმოადგენდა კუდიანებთან და ჯადოქრებთან ბრძოლის პრაქტიკულ სახელმძღვანელოს. ამ პერიოდში დანაშაულობის თავიდან აცილების კონცეფცია დანაშაულობასთან ბრძოლის სწორედ ამგვარ ხასიათს ღებულობს. [შუა საუკუნეები კაცობრიობის ისტორიაში შევიდა, როგორც ყველაზე მძიმე ეკლესიის მიერ სატანასთან კავშირში დადანაშაულებული ათასობით უდანაშაულო ადამიანის სისხლით შეღებილი ფურცელი.]

საერო მოდელი

დანაშაულობის თავიდან აცილების იდეის გარკვეული ტრანსფორმაცია დაკავშირებული იყო ადამიანურ ბუნებაზე შუასაუკუნეობრივი შეხედულების დაძლევისთან და საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე რელიგიის ზეგავლენის შევიწროებასთან.

მე-XVII საუკუნის მატერიალისტმა ფილოსოფოსმა ჰობსმა ადამიანური ქცევები საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა პოზიციებიდან ახსნა. დამნაშავეებთან ბრძოლის რელიგიურ, საეკლესიო-ცენტრისტულ მოდელს ის უპირისპირებს სახელმწიფოებრივ - ცენტრისტულ მოდელს. უმეცნიერის აზრით, ადამიანებმა იმისთვის შექმნეს სახელმწიფო, რომ დაიცვან თავისი თავი საკუთარი ბუნებრივი მდგომარეობისაგან - „ყველას ომისაგან ყველას წინააღმდეგ.“ მეცნიერის აზრით, სახელმწიფო კანონები, რომლებიც სასჯელის შიშით აიძულებენ ადამიანებს მათ მორჩილებას, წარმოადგენენ მათივე უსაფრთხოების ერთადერთ გარანტიას, ანუ სხვანაირად რომ ვთქვათ, დანაშაულობის თავიდან აცილების ერთადერთ გარანტიას. არც ღმერთს და არც ეკლესიას, მხოლოდ და მხოლოდ სახელმწიფოს ძალუძს დანაშაულობის ეფექტიანი შეფასება - ასეთია პროგრესიული იდეა მეცნიერისა, რომელიც აღიარებს და იცავს სახელმწიფოს პრიმატს ღვთაებასა და ეკლესიაზე.

როგორც ვხედავთ, თუ საზოგადოებრივი მოწყობის გაგების თეოლოგიური მოდელით ეკლესია აღგენდა თავის წესრიგს და ამისათვის ღმერთის ავტორიტეტს მოიხმობდა, პოსტეკლესიური მოდელი ღმერთის ადგილას აყენებს სახელმწიფოს, კანონს, რომელსაც უნდა დაემორჩილოს ადამიანი, ხოლო იმ ბოროტი ძალების ადგილს, რომლებსაც სახელმწიფო უნდა შეებრძოლოს, ადამიანებში ჩასახლებული ღმონები კი არ იკავენ, არამედ ბუნებრივი ადამიანური ვნებებზე ამგვარად, ჰობსი ხდება ერთ-ერთისაფუძვლისდამდები იმ ახალი, თავისი არსით ბურჟუაზული აზროვნებისა, რომელსაც სახელმწიფოსა და კანონის ავტორიტეტი ჯერ არნახულსიმაღლეზე აყვავს. ეს ხელს უწყობს ფეოდალურ-საეკლესიო პრიორიტეტების რღვევას და მყარ გარანტიებს უქმნის ბურჟუაზიის კლასს, იცავს მის საკუთრებას ნებისმიერი სახის ხელყოფისაგან.

‘ლაბიტომ კანონის დამრღვევი - დამნაშავე ახლა უკვე უცილობლად აღმოჩნდება არა ეკლესიისა და ღმერთის უპირველესი მტერი, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, სახელმწიფოსი და მმართველი კლასისა. ლაბიტომ მთელი ბრძოლა მასთან განიცდის ტრანსფორმაციას - საეკლესიო-ფეოდალური ბრძოლა ბურჟუაზიულ-ცენტრისტულ ბრძოლად იქცევა.

ლაქცენტების გადაადგილების მიუხედავად დანაშაულობის თავიდან აცილების საეკლესიო და სახელმწიფო მოდელებს მაინც ჰქონდათ საერთო შეხების წერტილები. ერთი და მეორე კონცეფციაც გამომდინარეობდა ადამიანის იმანენტური თვისებებიდან, რომელთა გამოც ადამიანს ესაჭიროება გარეგანი შემაკავებელი საწყისი, დაშინების პრინციპით მოქმედი და დანაშაულების თავიდან აცილების უზრუნველყოფელი.’

ჰუმანისტური მოდელი

რამდენამდე განსხვავებული მიდგომით გამოირჩევა განმანათლებლური მოდელი, რომელსაც აქვს ადამიანის ქცევათა განპირობებულობის და შესაბამისად დანაშაულობასთან ბრძოლის საშუალებათა ახლებური გააზრების პრეტენზია. მე-XVII

საუკუნის ევროპაში გავრცელებული ამ მიმართულების მომხრეთა აზრით (ჟელეცეუსი, პოლბახი, რუსო და სხვ.), ადამიანი თავისი ბუნებით არ არის იმთავითვე დაპროგრამებული და ამიტომ არ არის ფატალურად განწირული ემორჩილებოდეს ქცევის ამა თუ იმ ტიპს. ასეთ პროგრამას ადამიანში ნერგავს ის საზოგადოებრივი პირობები, რომლებშიც ის ცხოვრობს. ამგვარად, ადამიანი გარჯან პირობათა პროდუქტად ცხადდება. ასეთი მიდგომის შესაბამისად ადამიანთა მიერ ჩადენილ დანაშაულთა გამო ბრალი ედება იმ საზოგადოებრივ პირობებს, რომლებიც ბუნებით თანასწორ ადამიანებს უქმნიან სოციალური არსებობის არათანაბარ პირობებს.]

[განმანათლებლებმა თავისი აზრის მახვილი მიმართეს ფეოდალიზმის კრიტიკისაკენ, რომელიც, მათი აზრით, ადამიანთა უთანასწორობის მთავარი მიზეზია. მათ მიაჩნდათ, რომ ადამიანის ფორმირებაში და შესაბამისად დანაშაულის თავიდან აცილებაში დიდ როლს თამაშობს აღზრდა. ადამიანი ზომ ბუნების მიერ არ არის აღჭურვილი რაღაც ისეთი უარყოფითი თვისებებით, რომელთა შესაკავებლადაც საჭირო იქნებოდა სასჯელის მუდმივი შიში. განმანათლებლები, მიუხედავად იმისა, რომ აკრიტიკებდნენ კერძო საკუთრებას, არ მოუწოდებდნენ მისი ლიკვიდაციისაკენ, არამედ აუცილებლად მიიჩნევდნენ მხოლოდ კანონმდებლობის სისტემის სრულყოფას, ისე, რომ მას მართლებულად აესაზა ადამიანის ბუნების შესაბამისი საზოგადოებრივი მოთხოვნილებები, „ადამიანების და ზღაპრების თითქმის მთელი უბედურება, - წერდა ჟელეცეუსი, - გამოწვეულია მათი კანონების არასრულყოფილებით და სიმდიდრის მეტისმეტად უთანაბრო განაწილებით“ (ციტ. წიგნიდან История философии, 1991, გვ. 45). განმანათლებელთა იდეები მოგვევლინა დანაშაულობისა და მისი თავიდან აცილების პრობლემისადმი ახალი ქუშანისტური მიდგომის ფორმირების უშუალო წყაროდ, რომელმაც თავისი ხორცშესხმა პპოვა ე.წ. სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლის პრინციპებში. ამ უკანასკნელის არსი მდგომარეობდა დანაშაულობასთან ბრძოლის ფეოდალურ-საეკლესიო პრინციპების რღვევაში, რომლებიც ცნობილნი იყვნენ თავისი სიმკაცრით, დამნაშავეებისადმი დიფერენცირებული მიდგომით მათი

წოდებრივი მდგომარეობის გათვალისწინებით, სამართლის თეორიებით.

დანაშაულობასთან ბრძოლისადმი ახალი მიდგომის ჰუმანისტური პრინციპები ყველაზე მკაფიოდ ფორმულირებულია ჩ. ბეკარიას ტრაქტატში „დანაშაულთა და სასჯელთა შესახებ“. აქ ის ჰუმანიზმის პოზიციებიდან აყალიბებს სასჯელის მიზნებს, რომლებსაც, მისი აზრით, აუცილებელია ჩამოშორდეს წამების ზასათი და მიმართული იყოს იმისკენ, რომ სასჯელი ყველაზე ძლიერ შთაბეჭდილებას ადამიანის სულზე ახდენდეს.

ჩ. ბეკარია მოითხოვდა კანონის წინაშე საყოველთაო ფორმალურ თანასწორობას. მას სურდა დაეკანონებინა პრინციპი - „არ არსებობს დანაშაული და სასჯელი მათ შესახებ კანონში მითითების გარეშე“. ამ მეცნიერის სახელს უკავშირდება აგრეთვე თეზისი, რომ მთავარი დანაშაულის თავიდან აცილებაში სასჯელის სიმკაცრე კი არ არის, არამედ მისი გარდაუვალობა. ჩ. ბეკარიას იდეები კონცენტრირებულად გამოხატავდნენ პროგრესული ბურჟუაზიული კლასის მოთხოვნილებებს, რომელიც თავისი უფლებების დასაცავად იბრძოდა საზოგადოებრივი მოწყობის ფეოდალურ - საეკლესიო წესების წინააღმდეგ. ამიტომაც არ არის გასაკვირი, რომ ეს იდეები ძალიან სასარგებლონი აღმოჩნდნენ და ევროპის ბევრ ქვეყანაში არა მარტო პოპულარობით სარგებლობდნენ, არამედ მათი კანონმდებლობის საფუძვლადაც იქცნენ.

შერიგების პრინციპი

[დანაშაულის სასჯელის საშუალებით თავიდან აცილების სისხლის სამართლებრივი კონცეფცია გერმანულ იდეალისტურ ფილოსოფიაში ეფუძნებოდა დამნაშაულისათვის სამაგიეროს მიზლის იდეას] ი. კანტი, რჩება რა ინდეტერმინისტების პოზიციებზე, ფიქრობს ამ საშუალებით განმუხტოს დაძაბული ურთიერთობა და შეარიგოს რელიგია და მეცნიერება. როგორც სწორად აღნიშნავდა ა. პიონტოვსკი, - „ი. კანტის მოთხოვნა, რომ „დამსჯელი სამართლიანობა განხორციელდეს ადეკვატური,

თანაზომიერი ნაცვალგების პრინციპზე, დამნაშავეის სოციალური მდგომარეობის განურჩევლად, პოლიტიკურად ნიშნავს კანონის წინაშე საყოველთაო ფორმალური თანასწორობის საწყისის დამკვიდრებას“ (Курс советского уголовного права М., 1970, ტ. 3. გვ. 33).

სასჯელი, როგორც ნაცვალგება, თავის გამოხატულებას პოულობს ჰეგელის ფილოსოფიურ-სამართლებრივ შეხედულებებში. ჰეგელის მიხედვით, სამართალი, როგორც თავისუფლების ნამდვილი ყოფიერება, საყოველთაო ნების გამოხატულებაა. დანაშაული სამართლის, ე.ი. საყოველთაო ნების უარყოფაა. სასჯელი საჭიროა სამართლის აღსადგენად, როცა მან სასჯელის მეშვეობით თავისი ძალა გამოაჩინოს. ჰეგელს მიაჩნდა, რომ დამნაშავეს, როგორც გონიერ არსებას, ჩადენილი დანაშაულის, ანუ საყოველთაო ნების მიმართ თვითნებობის მიუხედავად, ძალუძს ჭეშმარიტად თავისუფალი მოქმედება, ე.ი. ისეთი მოქმედება, როგორსაც მოითხოვს საყოველთაო ნების ამსახველი კანონი.

სოციალისტური მიდგომა

დანაშაულობის თავიდან აცილების ბურჟუაზიულ-ცენტრისტული მოდელის პარალელურად საზოგადოებაში მწიფდებოდა უფრო მეტად რადიკალური სოციალურ-ეკონომიკური მოდელი მისი ჩასახვა დაკავშირებულია ისეთ მოაზროვნეებთან, როგორებიც არიან თომას მორი, ტომაზო კამპანელა, შარლი ფურიე, რობერტ ოუენი და სხვ. ეს მოაზროვნეები ისტორიაში შევიდნენ, როგორც კერძო საკუთრებაზე დამყარებული საზოგადოებრივი სისტემის რადიკალური კრიტიკოსები. მათი აზრით, მხოლოდ და მხოლოდ კერძო საკუთრების ლიკვიდაციის შემდეგ გახდება შესაძლებელი საზოგადოებრივი სისტემის სამართლიანი მოწყობის საკითხის დადებითად გადაჭრა. როგორც ვხედავთ, დანაშაულობის თავიდან აცილების იდეას ეს მოაზროვნეები უკავშირებენ საზოგადოების შეცვლისკენ სწრაფვას, მაგრამ არაეითარ შემთხვევაში არ ურიგდებიან კერძო

საკუთრების არსებობას და მისი, როგორც უსამართლობის ძირითადი მიზეზის გაუქმებაში ზედავენ და გულისხმობენ საზოგადოების ცვლილებას. ამგვარი მოდელი შემდგომში მარქსიზმის კალაპოტში განვითარდა, რომელიც წინა მიდგომებისაგან განსხვავებით კლასობრივი მიდგომის საფუძველზე ცდილობდა კერძო საკუთრების ლიკვიდაციის ისტორიული გარდაუვალობის დასაბუთებას. სწორედ კლასობრივ მიდგომაში ზედავდა კ. მარქსი საზოგადოების ძირითად მაპოძრაველ ძალას. როგორც ცნობილია, რუსეთში პრაქტიკულად განხორციელდა კ. მარქსის იდეა, ხოლო საბჭოთა იმპერიაში დანაშაულობის სოციალური თავიდან აცილების იდეის სოციალისტურმა ინტერპრეტაციამ თავისი ლოგიკური დასასრული პოვა. სოციალისტური კრიმინოლოგია აღიარებდა, რომ სოციალიზმის დროს, კერძო საკუთრების არსებობის, და მამასადაჲ ადამიანთა შორის ანტაგონისტური დამოკიდებულების არსებობის პირობებში, კაცობრიობის ისტორიაში პირველად იქმნება საფუძველი დანაშაულობის ლიკვიდაციისთვის. როგორც ვხედავთ, სოციალისტურ-ეკონომიკური მოდელი დანაშაულობის თავიდან აცილებაში პრიორიტეტს ანიჭებს საზოგადოების სოციალურ მოწყობას, მის არაანტაგონისტურ ბუნებას, და არა სისხლის სამართლებრივ ზომებს. ეს უკანასკნელი დანაშაულობის თავიდან აცილების სოციალისტური თეორიის მიხედვით განიხილებოდა, როგორც დროებითი ღონისძიება, რომელიც ძირითადად მიმართული იყო კერძო მესაკუთრელი ფსიქოლოგიის მქონე გადმონაშთების წინააღმდეგ.]

სოციოლოგიური (პიროვნული) მიდგომა

[საზოგადოების განვითარების ისტორიამ უკვე მე-XIX საუკუნისათვის შეამზადა კრიზისი სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლისა, რომელიც სასჯელს განიხილავდა უშუალოდ შურისძიებისა და ცოდვის გამოსყიდვის, როგორც მორალური პასუხისმგებლობის ფაქტორის, თვალსაზრისით. სისხლის სამართლის მეცნიერებაში პოზიტივისტური მეთოდების

დანერგვის მომენტიდან, ეს შეცნიერება განიცდის მნიშვნელოვან ცვლილებებს, რომლებიც დაკავშირებულია დანაშაულის მიზეზთა ახალი კონცეფციის, და მაშასადამე, სასჯელის ახალი კონცეფციის ფორმირებასთან.]

განვიხილოთ თუ რა ცვლილებები გამოიწვია დანაშაულის თავიდან აცილებაში დანაშაულთა მიზეზების ახლებურმა გაგებამ და როგორ აირეკლა ეს ნოვაციები სასჯელის არსისადმი მიდგომაში.

[დანაშაულის თავიდან აცილების ახალი იდეები, რომლებსაც კავშირი აღარა აქვთ სასჯელის ტრადიციულ კონცეფციასთან, ეფუძნებოდა „პიროვნების საშიში მდგომარეობის“ ცნების ფორმირებას. სისხლის სამართლებრივ თემატიკაში სოციოლოგიური მიდგომის შეტანის მომენტიდან გაჩნდა აზრი, სოციალური დაცვის საკითხი უშუალოდ არ დაეკავშირებინათ პირის მიერ დანაშაულის ჩადენასთან, არამედ სოციალური დაცვის ღონისძიებები გაეცრცელებინათ იმ ადამიანებზე, რომლებსაც, მართალია, არ ჩაუდენიათ დანაშაული, მაგრამ იმყოფებოდნენ საზოგადოებისათვის საშიშ წინარე დანაშაულებრივ მდგომარეობაში. ამგვარ მდგომარეობას, ასეთი მიდგომის მომხრეთა აზრით, შესაძლოა გააჩნდეს როგორც ბიოლოგიური, ასევე სოციალური მიზეზი. ამგვარი მიდგომით სოციალური დაცვის ზომებს სამკურნალო-გამასწორებელი ხასიათის საშუალებების გამოყენებით უნდა უზრუნველყოთ ასეთ სუბიექტთა იზოლირება, ან გარკვეულ შემთხვევებში მათი ფიზიკური ლიკვიდაცია.]

პირველად ასეთი არატრადიციული საშუალებები და მიზნები დანაშაულობასთან ბრძოლაში დანერგა ჩ. ლომბროზომ და მისმა მოწაფემ გაროფალომ. ყველაზე დასრულებული სახით სოციალური დაცვის იდეა, რომელსაც საფუძვლად პიროვნების საშიში მდგომარეობის ცნება ედო, ფორმულირებული იქნა ა. პრინსის მიერ 1910 წელს. პრინსი მოითხოვდა სასჯელის ცნება შეცვლილიყო სოციალური დაცვის ცნებით. მისი აზრით, პიროვნების საშიში მდგომარეობის იდეაზე დაყრდნობით გარკვეულ შემთხვევებში შეიძლებოდა სასჯელის ვადის რეგულირება, ამ ვადის გაგრძელება აუცილებელ დროით.

სისხლის სამართლის პასუხისგებაში ადამიანების მიცემა, ეთქვათ, მაწანწალობისთვის და ქცევის სხვა არადანაშაულებრივი ფორმებისათვის, რომლებიც პირის სამიში მდგომარეობის განსაზღვრისას სიმპტომად შეიძლება განხილულიყო.

ახალი სოციალური დაცვა, რომელიც ამჟამად არსებობს დასავლეთში, როგორც დანაშაულის თავიდან აცილების თანამედროვე სისხლის სამართლებრივი კონცეფცია, ხასიათდება დანაშაულობასთან ბრძოლის ტრადიციული სისხლის სამართლებრივი კონცეფციის შენარჩუნების აუცილებლობის იდეისადმი ორმაგი მიდგომით. მაგალითად, სისხლის სამართალში პოზიტივისტთა ხაზის ერთ-ერთი თანამედროვე გამგრძელებელი, იტალიელი იურისტი გრამატიკა გეთაეაზობს ისეთ ტრადიციულ სისხლის სამართლებრივ ცნებათა შეცვლას, როგორებიცაა „დანაშაული“, „სასჯელი“, „ბრალი“, „სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა“. ისინი უნდა შეიცვალოს ცნებებით - „პიროვნების სამიში მდგომარეობისა“ და „უშიშროების ზომები“. მისი აზრით, სახელმწიფომ ერთხელ და საბოლოოდ უნდა დაივიწყოს სასჯელი - სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლის ფენომენი, - რომელიც დაკავშირებულია დაშინებასთან და დანაშაულის გამოსყიდვასთან და დასჯის მაგივრად უნდა განახორციელოს სოციალური დაცვის ღონისძიებები, რომელთა მიზანი იქნება დამნაშაუთა რესოციალიზაცია მათი მკურნალობისა და სხვა პრევენტიული ზემოქმედების გზით. უნდა ითქვას, რომ ამ იდეებმა დღემდე ვერ აპოვა პრაქტიკული ზორცმესხმა.

ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი წარმომადგენელი ახალი სოციალური დაცვისა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია სისხლის სამართლის ძირითადი პოსტულატების შერწყმა დამნაშაულის გამოსწორების იდეასთან, გახლავთ მ. ანსელი. თავის წიგნში „ახალი სოციალური დაცვა“, რომელიც პირველად 1956 წელს გამოვიდა, ავტორი ემიჯნება როგორც დანაშაულისა და სასჯელის კლასიკურ ინტერპრეტაციას, აგრეთვე იტალიური სკოლის პოზიტივიზმსაც და გრამატიკას მიერ გაერცელებულ დეიურიდიზაციის იდეებსაც.

ახალი სოციალური დაცვის იდეის თავისი ჰუმანისტური მიზანმიმართულებით, რის შესახებ თვითონ მ. ანსელიც აცხადებს, საკმაოდ ეხმიანება ჩ. ბეკარიას იდეებს, რომელიც ისტორიაში შევიდა, როგორც დანაშაულისა და სასჯელის ფეოდალური კონცეფციის ერთ-ერთი რეფორმატორი. ინარჩუნებს რა ამგვარ ჰუმანისტურ ტრადიციას, სოციალური დაცვის მოძრაობა ისწრაფის სისხლის საპართილოს და, მთლიანად, დანაშაულის თავიდან აცილების კონცეფციის გამდიდრებისაკენ ახალი მიდგომით, რომელიც უპირველეს მნიშვნელობას ანიჭებს საზოგადოების დაცვის იდეას. ამ იდეის რეალიზაციას სოციალური დაცვის მოძრაობა აძირებს დამნაშავეის გამოსწორებისათვის მიღებული ზომების საშუალებით, რომელთა შორის დიდი ადგილი უჭირავს როგორც სამედიცინო-პროფილაქტიკური და სოციალურ-ფსიქოლოგიური, აგრეთვე დამნაშავეზე აღმინისტრაციულ-სამართლებრივი ზემოქმედების ზომებს.

მ. ანსელი არ უთანხმება პიროვნების საშიში მდგომარეობის ცნების მომხრეთა მოსაზრებებს, რომელთა საფუძველზეც მოითხოვენ ისინი ახალი სოციალური დაცვის კონცეფციის აგებას. მისი თქმით, „აზრი იმის შესახებ, რომ ზოგიერთი ინდივიდი, როგორც ასეთი, წარმოადგენს საშიშროებას და რომ შესაძლებელი იქნებოდა მათი იმწუთშივე ამოცნობა, ამჯერად მეტისმეტად საკამათოდ გვეჩვენება“ (Анселм М. Нормы социальной защиты, გვ. 79-80).

მ. ანსელს მიაჩნია, რომ არსებობს დამნაშავეთა საკმაოდ დიდი ნაწილი, რომელთა ქცევები არ ასახავენ მათში მანამდე არსებულ საშიშროებას. ამასთან, ის მიესალმება საკანონმდებლო მოძრაობას სასამართლო განხილვამდე დამნაშავეის პიროვნების წინასწარი შესწავლისათვის, რადგანაც დამნაშავეის პიროვნების სამედიცინო-ფსიქოლოგიური და სოციალური შესწავლის საჭიროებას ის ეჭვქვეშ არ აყენებს (იქვე, გვ. 180).

ამგვარად [ახალი სოციალური დაცვის კონცეფცია ყურადღების კონცენტრირებას ახდენს დამნაშავეის პიროვნებაზე და ამაში ერთდროულად ამგვარი დაცვის ჰუმანისტური სულის საწინდარსაც ხედავს და დანაშაულობისგან საზოგადოების დაცვის ყველაზე ეფექტურ საშუალებასაც.]

ახალი სოციალური დაცვის მომხრეთა შორის ყველაზე რადიკალური პოზიცია უკავია ფრანგ იურისტს პინატალს. ის ღრმად არის დარწმუნებული იმაში, რომ წარმატება დამნაშავეის პიროვნების რესოციალიზაციაში და მაშასადამე დანაშაულობის თავიდან აცილებაში, მთლიანადაა დამოკიდებული პირადულ მიდგომაზე, რომელიც მეცნიერის აზრით, ძირითადად, სამედიცინო - ბიოლოგიურ ხასიათს უნდა ატარებდეს. ამგვარი მიდგომის განხორციელება შემოთავაზებულია სოციალურ მიდგომასთან ყოველგვარი კავშირის გარეშე. დანაშაულის თავიდან აცილებაში პინატელი მთლიანად ემყარება ავადმყოფი ორგანიზმის მკურნალობის კონცეფციას. საშიში მდგომარეობის არსებობის დადგენას და შემდგომ მისი ხარისხის დიაგნოსტიკის ჩატარებას მეცნიერი გვთავაზობს ბიოლოგიურ და სოციალურ ფაქტორთა ურთიერთზეგავლენის გათვალისწინებით და ნეეროზზე, როგორც ამ ორ ფაქტორთა გამაერთიანებელ რგოლზე დაყრდნობით. (არსებითად, დანაშაულობის პროფილაქტიკის სამედიცინო, ბიოლოგიურ საშუალებათა შორის გვთავაზობენ ზოლმე ქირურგიულ, ფსიქოქირურგიულ, თერაპევტულ, ფსიქონალურ ზომებს).

როგორც ვხედავთ, მოძრაობაში სოციალური დაცვისათვის არ არის ერთიანობა, თუმცა ცხადია, რომ აქ დამნაშავეის პიროვნების პრობლემა დგება, როგორც ცენტრალური პრობლემა, რომლის გარშემო ჯგუფდება დანაშაულობის თავიდან აცილების ყველა ძირითადი კონცეფცია. ამასთან, მიდგომათა პრაქტიკული პროვნების მიუხედავად, პრაქტიკაზე მაისც ფუნქციონირებს სისხლის სამართლის რეპრესია, რომელიც დამნაშავეის გამოსყიდვისა და იზოლაციის ტრადიციულ ფუნქციებს თანამედროვე ვარიანტში უმატებს მეოთხე ფუნქციას გამოსწორებას, რომელიც ახლა უნდა გაეიგოთ, როგორც დამნაშავეის რესოციალიზაცია.]

სამამულო მიდგომა

საბჭოთა, და მათ შორის, ქართული სისხლის სამართლის მეცნიერება და პრაქტიკაც ისტორიულად აღმოჩნდა სოცია-

ლოგიური სკოლის ძლიერი ზეგავლენის ქვეშ. ასეთი ზეგავლენის რეზულტატი თავიდანვე იყო სასჯელის ცნებაზე თანდათანობით უარის თქმა და მისი სოციალური დაცვის ცნებით შეცვლა. სასჯელის ცნებას საბოლოოდ ეთქვა უარი 1924 წელს, როდესაც სსრკ და მოკავშირე რესპუბლიკათა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ძირითად საწყისებში სასჯელის ცნება შეიცვალა სოციალური დაცვის ზომათა ცნებით.

ეს უკანასკნელი თავიანთ მიზნად მიიჩნევდნენ: 1. დანაშაულის თავიდან აცილებას; 2. საზოგადოებრივად საშიში ელემენტებისათვის ახალი დანაშაულობათა ჩადენის საშუალების მოსიძებას; 3. განსასჯელზე შრომით გამასწორებელი ზეგავლენის მოხდენას.

„საწყისებმა...“ თავის წინაშე არ აცნებდნენ შურისძიებისა და სასჯელის თავზე დატყდომის ამოცანებს, რაც, როგორც მიიჩნეოდა, სასჯელის კონცეფციის კლასიკური ვარიანტისთვის იყო დამახასიათებელი. ეს ვარიანტი იდეოლოგიური მოსაზრებებით სპეციფიურად მხოლოდ და მხოლოდ ბურჟუაზულ - სახელმწიფოებრივი მანქანისთვის იყო მიჩნეული, და ამიტომ ახალი სოციალური წყობისთვის, რომელიც სხვა ღირებულებებზე იყო ორიენტირებული, მიუღებელი იყო. სურს რა ამ გარემოების ხაზგასმა, „საწყისები...“ საგანგებოდ ამახვილებენ ყურადღებას ფიზიკური ტანჯვის მიყენებისა და ადამიანური ღირსების შელახვის, როგორც დამნაშავეის გასამართლების მიზნის, უარყოფაზე.

„საწყისებისთვის...“ ცნობილია აგრეთვე პიროვნების საშიში მდგომარეობის ცნებაც, რომელიც თავიდან საკმაოდ შესაფერისი აღმოჩნდა, რადგან ადვილებდა ბრძოლას სახელმწიფოსათვის არახელსაყრელ პიროვნებებთან. ასე მაგალითად, „საწყისების...“ 22-ე მუხლში გადასახლებისა და გასახლების გამოყენება გათვალისწინებული იყო არამარტო იმ პირთა მიმართ, რომლებიც გასამართლებულ იყვნენ დანაშაულის ჩადენისთვის, არამედ იმათ მიმართაც, ვინც აღიარებული იყო საზოგადოებრივად საშიშ პიროვნებად „მოცემულ ტერიტორიაზე დანაშაულებრივ სამყაროსთან კავშირის გამო“.

სასჯელის ცნება კანონმდებლობასა და სისხლის სამართლის თეორიაში დაბრუნებას იწყებს 1934 წლიდან. 1958

წლიდან, როდესაც მიღებულ იქნა სსრკ და მოკავშირე რესპუბლიკათა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლები, სსრკ-ში შემაჯავლი ყველა რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსი, და მათ შორის, საქართველოც სარგებლობდნენ მხოლოდ და მხოლოდ სასჯელის ცნებით, რომელიც განისაზღვრება, როგორც საზღაური ჩადენილი დანაშაულისთვის, და მიზნად გასამართლებულთა გამოსწორება და აღზრდა აქვს დასახული. როგორც ვხედავთ, საბჭოთა სისხლის სამართლის პოლიტიკაში ექსპერიმენტთა ეპოქის შემდეგ ამ სფეროში დაშვებული იყო კომპრომისი, რომელიც არიგებდა ორივე მიმართულებას (კლასიკურს და სოციოლოგიურს). ამასთან, დასაბუთებულად იქნა კანონმდებლობა დახშული პიროვნების საშიში მდგომარეობის ცნებისათვის.

დამოუკიდებელი საქართველოს სისხლის სამართლის პირველი კოდექსიც ატარებს ამ იდეას. ამასთან, გარკვეული საკანონმდებლო აქცენტია გაკეთებული დამნაშავეის პიროვნებაზე. კერძოდ, კოდექსში შეტანილია დამნაშავეის პიროვნების (დანაშაულის სუბიექტის) შეზღუდული შერაცხადობის ცნება, რაც ლოგიკურად მოითხოვს სამედიცინო-დიაგნოსტიკურ და სამედიცინო-პროფილაქტიკურ პროცედურათა როლის ამაღლების დამნაშავეისთვის სასჯელის მისჯის და მისი გამოსწორების დროს.

§2. კრიმინოლოგიური თავიდან აცდლება

კრიმინოლოგიური თავიდან აცილების ცნება

თანამედროვე საზოგადოების თავისებურებები მასში წინასწარ განსაზღვრავენ დანაშაულობის ფუნქციონირების სპეციფიკას. ამასთან, ამგვარ თავისებურებათა და მათი შესაბამისი დანაშაულობის არსებობა, თავის მხრივ, წინასწარ განსაზღვრავენ საზოგადოების ადეკვატურ რეაქციას ფორმირებას. ეს რეაქციები განისაზღვრება, როგორც დანაშაულის

თავიდან აცილების, მასზე კონტროლის დაწესების ზომები. ამასთან, დანაშაულობის თავიდან აცილება, როგორც სოციალური პროცესი, დიფერენცირებულია ჩატარებული ანტიკრიმინო-გენურ ღონისძიებათა მიზნებთან მიმართებაში.

მიუხედავად იმისა, რომ თვითონ საზოგადოებაშია ჩადებული დანაშაულობის წარმოშობისა და ფუნქციონირების მიზეზები, ამავედროულად ის თვითონვე შეიცავს იმ პირობებს, რომლებიც აკაეებენ და ამუხრუჭებენ დანაშაულობის განვითარებას. ასეთი პირობები ფესვებს იღებენ როგორც ეკონომიკაში, ასევე პოლიტიკაში და საზოგადოების სოციალურ-ფსიქოლოგიურ საფუძვლებში.

საზოგადოების ეკონომიკური საფუძვლის განვითარება ამაღლებს მის მატერიალურ-ტექნიკურ დონეს, რაც უზრუნველყოფს საზოგადოების წევრთა მატერიალურ, საგანმანათლებლო და კულტურულ დონეთა შესაბამის ამაღლებას.

საზოგადოების სათანადო პოლიტიკური ორგანიზება ხელს უწყობს პიროვნების სოციალური დაცულობის, განათლების მიღების უფლებების, შრომის, სიბერეში სოციალური დაცვის, ინვალიდობისა და სხვათა უზრუნველყოფას.

სოციალურ-ფსიქოლოგიურ დონეზე ფორმირდება ადამიანთა საზოგადოებრივი ქცევის ზნეობრივი საფუძვლები, რომლებიც არსებითად უარყოფითად აფასებენ სოციალურად გადახრილ ქცევას, მათ შორის, დამნაშავეობას. საზოგადოებრივი აზრი განსაკუთრებით შეუწყნარებელია პიროვნების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულობათა მიმართ, რომლებიც ხელყოფენ მის სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას, პოლიტიკურ, ზნეობრივ, შრომით და ქონებრივ უფლებებს.

ყველა ეს პროცესები თავის თავში არ შეიცავენ დანაშაულობის თავიდან აცილების უშუალო მიზანს. მიუხედავად ამისა, ისინი აზღვრენ ამის რეალუზებას მათი ყოველდღიური ფუნქციონირების პროცესში.

სოციალური ცხოვრების გართულება, მოსახლეობის მობილური აქტივობის ამაღლება, ქალაქების მძაფრი ზრდა, ქცევითი ჩვეული სტერიოტიპების შეცვლა, ადამიანთა მიმართ მოთხოვნათა გაზრდა ტექნიკურად რთულ მოწყობილობებთან მათი ყოველ-

დღიური კავშირის გამო, საზოგადოებრივი ცხოვრების ეკონომიკური სტანდარტების ამაღლება და ბევრი სხვა რამ ართულებს მათი სოციალური ადაპტაციის პროცესს, აზშირებს სოციალურად გადახრილი ქცევების შემთხვევებს, კანონდარღვევებსა და დანაშაულობას.

ამ პირობებში ანტისოციალურ გამოვლინებათა და დანაშაულობის ფუნქციონირებასა და ფორმირებაზე მიზანმიმართული კონტროლის აუცილებლობა ძალიან იზრდება. ტრადიციულად ამგვარი კონტროლი ზორციელდება სისხლის სამართლის კანონის მიერ. მისი ამოცანები რეალიზდება როგორც ზოგადი, ისე სპეციალური პრევენციის საშუალებით.

ამ. სთან, დანაშაულობის თავიდან აცილების პრობლემის გადასაწყვეტად მხოლოდ და მხოლოდ სისხლის სამართლის კანონი არ არის საკმარისი. საზოგადოებაში მწიფდება დანაშაულობის კრიმინოლოგიური თავიდან აცილების იდეა, რომელიც ემყარება დანაშაულობის წარმოშობისა და ფორმირების მიზეზთა გამოვლენას, მისი ფუნქციონირების კანონზომიერებათა დადგენას. თავის მხრივ, დანაშაულობის მრავალფაქტორიანი განპირობებულობის გამო კრიმინოლოგიური მიმართულება მოწოდებულია უზრუნველყოს მისი თავიდან აცილების პრობლემისადმი კომპლექსური მიდგომა/ საზოგადოებრივ პროცესთა და დანაშაულობასთან მათი კავშირის ფუნქციონირების შესწავლისადმი სისტემური მიდგომის იდეიდან გამომდინარე, კრიმინოლოგიური თავიდან აცილების პროცესი წარმოადგენს საზოგადოებაში გატარებულ იმ ურთიერთდაკავშირებულ ღონისძიებათა სისტემას, რომლებიც განაზოციელებენ დანაშაულობის თავიდან აცილებას და აწესებენ მასზე კონტროლს.

ასეთი ღონისძიებები დიფერენცირდება დანაშაულობის ფაქტორებზე მათი ზემოქმედების ინტენსიურობის ხარისხით, შინაარსითა და გამოყენების დონით.

ინტენსიურობის ხარისხის მიხედვით განასხვავებენ ზომებს რომლებიც მიმართულია სიმწეაის შენელებაზე, სტაბილიზაციაზე ან კრიმინოგენურ ფაქტორთა ლიკვიდაციაზე.

შინაარსის მიხედვით განასხვავებენ ეკონომიკურ, დემოგრაფიულ, სოციალურ და სამართლებრივ ზომებს.

დონის მიხედვით - ზომებს, რომლებიც მოიცავენ მთელ საზოგადოებას, მის ცალკეულ ტერიტორიებს ან დარგობრივ ზონებს, და აგრეთვე ცალკეული ინდივიდის დონეზე მოქმედ ზომებს.

პირველ შემთხვევაში საუბარის დანაშაულობის, მისი მიზეზების კრიმინოლოგიური სურათის და ზოგადსახელმწიფოებრივი ბასიათის პროფილაქტიკურ პროგრამათა შექმნაზე.

მეორე შემთხვევაში სახეზეა უფრო ლოკალური ამოცანებით შეზღუდული ანალოგიური პროცედურა.

მესამე შემთხვევაში გათვალისწინებულია ინდივიდუალური მუშაობა კონკრეტულ კანონდამრღვევებთან თუ დამნაშავეებთან მათი გადაზრდილი ქცევების კორექციაზე, აგრეთვე პროფილაქტიკური მუშაობა მათ მიკროგარემოსთან.

თავის მხრივ, თავიდან აცილების პროცესი ერთაქტიან მოქმედებას კი არ წარმოადგენს, არამედ დროში გაშლილ პროცესს, რომელიც შედგება თანმიმდევრულად განხორციელებული და ერთმანეთთან ურთიერთდაკავშირებული ეტაპების (სტადიების) რიგს.

კრიმინოლოგიური თავიდან აცილების ეტაპები

1. *ინფორმაციულ-ანალიტიკური მიმართულება.* დანაშაულობაზე ეფექტიანი კონტროლის დასაწესებლად აუცილებელია უპირველეს ყოვლისა გატარდეს დანაშაულობისა და მის განმაპირობებელ ფაქტორთა შორის არსებული ურთიერთმიმართების ღრმა, სისტემური ანალიზი. ამასთან, დიდი ყურადღება უსმობა თვითონ დანაშაულობის შესწავლას, რომლის თავისი ემპირიული მაჩვენებლებით ხატოვნად „მოგვითხრობს“, მიგვანიშნებს მის განმაპირობებელ ფაქტორებზე ამიტომ დანაშაულობის კვლევის მეთოდოკას კრიმინოლოგიაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.

კერძოდ, დანაშაულობის სტატისტიკური სურათის დამახინჯებისაგან თავის არიდების მიზნით, კვლევა აუცილებლად ლატენტური ნაწილის გამოვლენის გათვალისწინებით უნდა

წარეპაროთ. თავის მხრივ, ამ ეტაპზე სერიოზული მნიშვნელობა ენიჭება დანაშაულობაზე ზეგავლენის მომხდენ ფაქტორთა სისტემურ კვლევასაც. აქ აგრეთვე დიდი მნიშვნელობა აქვს მოპოვებული მასალის შეკრებისა და ანალიზის მეთოდის სრულყოფას. ამ დროს აუცილებლად უნდა ვფიქრობდეთ მონაცემებს რეგიონში მიმდინარე დემოგრაფიული პროცესების, ამ რეგიონის ეკონომიკური განვითარებისა და საზოგადოების კულტურული - საგანმანათლებლო და სოციალურ-ფსიქოლოგიურ მანქვნიებელთა შესახებ.

ზემოთაღნიშნული ეტაპი სრულდება მიღებული სურათისა და დანაშაულობასთან ადრე გამოცხადებული ბრძოლის ეფექტიანობის შეფასებით. აქ ძირითადად გამოვლინდება ნაკლოვანებები და ხდება მომავალი პერიოდისათვის დანაშაულობის შესწავლის მეთოდის სრულყოფა.

2. ანალიტიკურ-პროგნოსტიკური მიმართულება. შემდგომი ეტაპია მიღებული კრიმინოლოგიური სურათის შეფასება მომავალში დანაშაულობის ზრდის პერსპექტივის თვალსაზრისით. აქ დიდი მნიშვნელობა აქვს მოპოვებული მასალის სამეცნიერო ინტერპრეტაციით უზრუნველყოფას, რომლის საფუძველზეც ხდება ალბათობითი ხასიათის მქონე პროგნოსტიკური წინასწარმეტყველება.

პროგნოსტიკური მიმართულების მიზანია დანაშაულობის ზრდის წინასწარგანჭვრეტა და ამის საფუძველზე დანაშაულობის პროფილაქტიკის პროგრამებისა და გეგმების სრულყოფა და კორექტირება, მასთან ბრძოლის პრიორიტეტულ მიმართულებათა გამოყოფა. ეს უკანასკნელი კი ძალიან სერიოზული რამაა, მით უმეტეს, თუ გავითვალისწინებთ ამგვარი ბრძოლის ყველა მიმართულებით ერთნაირი ინტენსივობით წარმართვის საკმაოდ შეზღუდულ საზოგადოებრივ შესაძლებლობებს.

პროგნოზირების მნიშვნელობა კიდევ იმაში მდგომარეობს, რომ დანაშაულობის ზრდის წინასწარგანჭვრეტა გულისხმობს დანაშაულობასთან ბრძოლის მოსალოდნელი ეტაპის აუცილებელ მატერიალურ-ტექნიკური, საკადრო, ნორმატიული და ორგანიზაციული უზრუნველყოფის უფრო ზუსტი განსაზღვრის შესაძლებლობას.

დანაშაულობის პროგნოზირებას გააჩნია სხვადასხვა ობიექტური წინააღმდეგობები, რომლებსაც შეუძლიათ ნეგატიურად იმოქმედონ გამოთქმული კარაულების სიზუსტეზე. როგორც ცნობილია, დანაშაულობა საკმაოდ მგრძნობიარედ ეპყრობა საზოგადოებრივ ცვლილებებს. ამიტომ ნებისმიერ მკვეთრ ცვლილებას ეკონომიკაში, პოლიტიკაში, დემოგრაფიასა და სახელმწიფოს სამართლებრივ პოლიტიკაში, შეუძლიათ არსებითად შეცვალონ დანაშაულობის საერთო სურათი. ამ პირობებში ძნელდება დანაშაულობისა და მისი სტრუქტურის ცვლილების ინტენსიობის წინასწარმეტყველება. მაგრამ ამასთან, საზოგადოებაში მიმდინარე ასეთი მკვეთრი ცვლილებების ფონზე შესაძლებელი ხდება მთლიანობაში იმ ზოგადი ნეგატიური ტენდენციის პროგნოზირება, რომლითაც მომავალში საზოგადოებრივი სიტუაციის გაუარესებისას შეიძლება დახასიათდეს დანაშაულობა. კერძოდ, მეცნიერების მიერ კეთდებოდა კრიშინოგენური სიტუაციის დასაბუთებული პროგნოზი საქართველოში 80-იანი წლების ბოლოსათვის, როდესაც ხელშესახებად გამოჩნდა საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ კარდინალურ ცვლებათა გარდაუვალობა.

განზორციელების დროის მიხედვით პროგნოზი „სახის შეიძლება იყოს მოკლევადიანი (5 წლამდე); საშუალოვადიანი (6-10 წელი) და გრძელვადიანი (11-15 წელი). ეს უკანასკნელი მოკლევადიანი და საშუალოვადიანი პროგნოზების საფუძველზე დგება.

პროგნოზები მასშტაბით გათვალისწინებითაც ზორციელდება. მაგალითად, დანაშაულობის შესაძლებელი განვითარების სამომავლო პროგნოზები მთელი მსოფლიოს, ცალკე სახელმწიფოს ანდა მისი ცალკეული ადმინისტრაციული ტერიტორიული ზონების მასშტაბით.

ეროვნულიდან განარჩევენ პროგნოზირების სამ მეთოდს. ექსტრაპოლაციას, საექსპერტო მეთოდებს და მოდელირებას. ექსტრაპოლაცია ზორციელდება მომავალზე დანაშაულობის წარსული მდგომარეობის პროექტირების გზით. ამასთან, უკანასკნელი წლების სტატისტიკური რიგების ფორმირების საფუძველზე მათი ხასიათი და ცვლილებათა მიმდინარეობა პროგნოზირდება მომავალზე.

საექსპერტო შეფასება ზორციელდება მეცნიერ-მუშაკთა და პრაქტიკოსთა გამოკითხვის გზით დანაშაულობის მომავალი განვითარების საკითხებზე.

მოდელირება გულისხმობს დანაშაულობის ცვლადი ფაქტორების სოციალურ და დემოგრაფიულ გარდაქმნებთან კავშირის პროგრამირებას.

3. კრიმინოლოგიური დაგეგმვა. კრიმინოლოგიური დაგეგმვა გულისხმობს პროგნოზირებაზე დაფუძნებულ დანაშაულობაზე კონტროლის ღონისძიებათა პროგრამის შემუშავებას. დაგეგმვის ეტაპზე ხდება ძირითადი მიმართულებების, ამოცანების ფორმულირება, მუშავდება მოპოვებული მონაცემების შეკრების და დამუშავების მეთოდოლოგია, უზრუნველყოფილი ხდება საკადრო, მატერიალურ-ტექნიკური, ორგანიზაციული და ნორმატიული საკითხების გადაჭრა, რეგლამენტირდება დასმულ ამოცანათა შესრულების ვადები და კონკრეტული შემსრულებელი სუბიექტები.

დაგეგმვის პროცესის რეალიზება ხდება აუცილებლად შემადგენელი მმართველობითი ხასიათის დოკუმენტების, გეგმების (პროგრამების) მეშვეობით. დაგეგმვა ზორციელდება სუბიექტთა მასშტაბის, დაგეგმილ ღონისძიებათა მოცულობისა და შესრულების ვადების გათვალისწინებით.

— მასშტაბის მიხედვით განარჩევენ სახელმწიფო, რეგიონული, ადგილობრივ და ცალკეულ ობიექტზე დაგეგმვას.

სუბიექტთა მიხედვით განიჩევა კომპლექსური, ტერიტორიული და უწყებრივი დაგეგმვა.

მოცულობის მიხედვით - მთელი დანაშაულობის ან მისი ზოგიერთი სახეობის წინააღმდეგ მიმართული ბრძოლის დაგეგმვას.

ვადების მიხედვით - გრძელვადიანი, საშუალოვადიანი და მოკლევადიანი.

პროგრამების და გეგმების შემუშავებისას ხდება ეკონომიკის, სისხლის სამართლებრივი, დემოგრაფიის და სხვა კრიმინოლოგიურად მნიშვნელოვან სფეროებში არსებულ პროგრამების გათვალისწინებაც. ეს საშუალებას იძლევა მაქსიმალური სიზუსტით იქნეს ფორმულირებული აუცილებელი ღონისძიებები,

განისაზღვროს მათი რეალიზაციის მასშტაბები, სუბიექტები, ვადები.

კრიმინოლოგიურ ღონისძიებათა გეგმის (პროგრამის) მომზადებისას იქმნება სამუშაო ჯგუფი დაგეგმვის მიმართულების და ღონის გათვალისწინებით.

ჯგუფი ამუშავებს პროგრამას ინფორმაციული, ანალიტური, პროგნოსტიკული, ორგანიზაციულ-მმართველობითი მიმართულების უზრუნველსაყოფად, დგება გეგმის პროექტი, რომლის ბოლომდე დამუშავების შემდეგ გეგმა გადაეცემა უშუალო შემსრულებლებს.

§3. დანაშაულობის თავიდან აცილების პრობლემები საქარველოში

საქართველოში დანაშაულობის თავიდან აცილების პროცესი უნდა წარიმართოს პროგნოზირებად საზოგადოებრივ ცვლილებათა გათვალისწინებით. ეს ცვლილებები ეხება კრიმინოგენურ ფაქტორთა ფორმირების და ფუნქციონირების თავისებურებათა პრობლემებს რეგიონში. მათი სპეციფიკა ჩვენს მიერ აღრე უკვე იყო განხილული. შეგახსენებთ, რომ რეგიონში მოქმედ კრიმინოგენურ ფაქტორთა შორის აუცილებელია გამოიყოს ეკონომიკური, სოციალურ-ფსიქოლოგიური, პოლიტიკური, დემოგრაფიული და სამართლებრივი ფაქტორები. მათთან ერთად შეიძლება საუბარი აგრეთვე ორგანიზაციულ-მმართველობით ფაქტორზე, რომელიც ისევე არსებით ზეგავლენას ახდენს დანაშაულობაზე და მის მასშტაბებზე.

განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკური წინსვლის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ თავისთავად ძლიერ ეკონომიკის ფაქტორს არ შეუძლია დადებითი ზეგავლენა მოახდინოს დანაშაულობაზე, იმის გამო, რომ ის მჭიდროდ უკავშირდება დანაშაულობის სხვა ფაქტორთა ფორმირებასაც, რომლებიც ყოველთვის არ რეაგირებენ საზოგადოების ეკონომიკის მაღალ დონეზე სოციალურად სასურველი მიმართულებით. ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს იმას, რომ მოსახლეობის ცხოვრების

მაღალი მატერიალური დონის უზრუნველყოფა ავტომატურად არ წყვეტს დანაშაულობის პრობლემას, როგორც ეს წარსულში ბევრ მეცნიერს ეჩვენებოდა, რომლებიც ორიენტირებულები იყვნენ დანაშაულობის განპირობებულობის ეკონომიკური მიზეზებით ახსნაზე. უფრო მეტიც, სხვა სოციალურ ფაქტორთა გარკვეული არაკეთილმყოფელი განვითარების პირობებში, რეგიონის განვითარების მაღალმა ეკონომიკურმა დონემ შეიძლება წარმოშვას სერიოზული სოციალური პრობლემები, გავლენას რომ ახდენენ დანაშაულობაზე. ამ მომენტის გაცნობიერებამ უნდა გაგვათავისუფლოს ილუზიისაგან, თითქმის დანაშაულობის კლება ავტომატურად არის დამოკიდებული რეგიონში ეკონომიკის განვითარებაზე. ამიტომ დანაშაულის თავიდან აცილების პრობლემა აუცილებლად უნდა განვიხილოთ საზოგადოებაში ეკონომიკური ფაქტორის განვითარების და არაეკონომიკური ხასიათის სხვა რეგიონალური პრობლემების ერთიანობაში.

რეგიონში დანაშაულის ფუნქციონირების სტაბილიზაციისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს სოციალურ-ფსიქოლოგიურ ფაქტორს. უნდა ითქვას, რომ ამ თვალსაზრისით საქართველო ყოველთვის განიხილებოდა, როგორც პოზიტიური რეგიონი, რადგან აქ ტრადიციულად ძლიერი იყო ინდივიდის ქცევის მიმართ არაფორმალური სოციალური კონტროლის როლი. ჩვენი აზრით, ამ გარემოებამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა საქართველოში ყოფილი საბჭოთა კავშირის სხვა რეგიონებთან შედარებით მთლიანობაში დანაშაულობის შედარებით დაბალი დონის ფორმირებაში. მაგალითად, გამოთვლებმა აჩვენა, რომ დანაშაულობის კონფლიქტების მიხედვით საქართველო მათ შორის მეცამეტე ადგილს იკავებდა (იხ. Криминология М., 1994, გვ. 84).

ქართული ოჯახის ტრადიციები დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ მომავალი თაობის აღზრდას. ბავშვთა მატერიალური და ფიზიკური განვითარების დონეზე მუდმივი ზრუნვა ქართულ ოჯახთა მცირერიცხოვნების პრობლემასაც კი წარმოშობს, რომელიც უარყოფით გავლენას ახდენს ქართული მოსახლეობის დემოგრაფიულ ზრდაზე. მაგრამ სწორედ ეს მომენტი იძლევა ზარისხიანი აღზრდის გარანტიას, რომელსაც ემატება უფროსთა ავტორი-

ტიტის ტრადიცია, რისი წყალობითაც ნაციონალური ტრადიციები სიცოცხლისუნარიანობას ინარჩუნებენ.

ამასთან ერთად, უკანასკნელ დროს ჩვენ ვხვდებით მოწმენი იმის, რომ ჩნდება საშიში ტენდენცია საზოგადოებრივი ცნობიერების დეზინტეგრაციის, ნაციონალურ ტრადიციათა რღვევისა. დასავლური ცხოვრების წესის გაელენა ძირს უთხრის ასეთი ტრადიციების ავტორიტეტს, აყალიბებს ქცევის ახალ ნიმუშებს, როპელთაც შეუძლიათ გამოიწვიონ ქართული ოჯახის დეზინტეგრაცია და მოახდინონ ახალგაზრდობის ორიენტირება ოჯახისგან დამოუკიდებელ, ავტონომიურ არსებობაზე.

ქალის ჩაბმა საზოგადოებრივ წარმოებაში ასევე უფრო დამოუკიდებელს ხდის მას იმ სოციალურ პრობლემათა გადაწყვეტისას, რომლებიც ადრე უფროსების აზრის და, საერთოდ, საზოგადოებრივი აზრის გათვალისწინებით ხდებოდა. ამ უკანასკნელს სულ უფრო უჭირს წინ აღუდგეს უკანასკნელ დროს რეგიონში გავრცელებული ახალგაზრდობის ქცევის ისეთ ფაქტორებს, როგორიც მისი გაძლიერებული ალკოჰოლიზაცია და ნარკომანიზაციაა. არაკეთილმოწყობილ ოჯახთა, ობოლ ბავშვთა რიცხოვნების ზრდა აგრეთვე მიუთითებს ინდივიდთა ქცევის რეგულირების ტრადიციული ფორმათა როლის შესუსტებაზე.

არადა, სწორედ დევრადაციის და გაქრობისგან ნაციონალური ტრადიციების დაცვაში ძვეს ძირითადი სოციალურ-ფსიქოლოგიური პოტენციალი იმისა, რომ საქართველოში თავიდან ავიცილოთ დანაშაული. ასეთ დასკვნებამდე მიდის მრავალი მკვლევარი მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში, რომლებიც აანალიზებენ დანაშაულობის კავშირს სოციალურ-ფსიქოლოგიურ ფაქტორთან.

თავის მხრივ, ცნობილია, რომ საქართველოში დანაშაულობის ფორმირების ძირითადი პრობლემები დაკავშირებულია არაფორმალური სოციალური კონტროლის ნაკლებკრიტიკული დამოკიდებულებით მოსახლეობაში ანგარებიანი განწყობილებების გაზრდისადმი. უფრო მეტიც, ხშირად საზოგადოებრივი ცნობიერება თვითონვე უწყობს ხელს შემჩანურ ტრადიციათა ფორმირებას, რომლებიც უმათერეს ფაზეულობად მატერიალური

უზრუნველყოფის ფაქტორს მიიჩნევენ. ეს დამატებითი სტიმულს აძლევს მოსახლეობის მართლშეგნების დაბალი დონის ფუნქციონირებას იმასთან დაკავშირებით, რაც ეხება ადამიანების დამოკიდებულებას მატერიალურ სიკეთეთა კანონით აკრძალული გზებით მოპოვების შესაძლებლობებისადმი.

დანაშაულობის თავიდან აცილების საკითხი ქვეყნის ასეთი მოდელის ფონზე სინამდვილეში ძალზე ძნელად გადასაჭრელია, რადგან ცხოვრებისადმი გამძლიერებული მემჩანური დამოკიდებულება ჩვეულებრივ დაკავშირებულია სწორედ კეთილშობილი ოჯახური კერის შექმნის სურვილთან, რომელიც ოჯახის წევრებს გაზრდილ მატერიალურ მოთხოვნილებებს უყენებს ასეთი კერის შესაქმნელად. აქ გამოსავალი უნდა იყოს ადამიანებისთვის იმის უფრო დიდი შესაძლებლობების მინიჭება, რომ კანონიერი გზებით მიაღწიონ თავიანთი ოჯახების მატერიალური უზრუნველყოფის ისეთ დონეს, რომელიც საშუალებას მისცემდა მათ დაეკმაყოფილებინათ მატერიალურად ძლიერი ოჯახის შექმნის მოთხოვნილება და საშუალებას მისცემდა მათ შეიძლებს მიეღოთ ღირსეული აღზრდა და საზოგადოებრივი სტანდარტების შესაბამისი განათლება. წინააღმდეგ შემთხვევაში ამ მხრივ მართლშეგნების ხელოვნურმა ამაღლებამ შესატყვისი სოციალური უზრუნველყოფის გარეშე შეიძლება მოგვიყვანოს ოჯახებში სოციალური დაძაბულობის აღმოცენებამდე გაზარდოს ასეთი ოჯახების წევრთა შორის კონფლიქტურობის დონე, გააღრმავოს ოჯახების დაშლა, დააქვეითოს მამაკაცის, როგორც ოჯახის უფროსისა და მარჩენალის ტრადიციული როლი, რომელიც სარგებლობს კიდევ ასეთი მდგომარეობის შესაბამისი ავტორიტეტით ოჯახში.

ახლა ისეთი სიტუაცია იქმნება, რომ სასწორზეა შეგდებული მამაკაცის როლი და ავტორიტეტი ოჯახში, ამიტომ წინასწარ შეიძლება ითქვას, ქვეყნის როგორ მოდელს ამოირჩევს მამაკაცი ოჯახსა და საზოგადოებაში მისი ტრადიციული ადგილისა და როლის დაკარგვის საფრთხის წინაშე. ბუნებრივია, ასეთი არჩევანი მართლზომიერი ქვეყნის სასარგებლოდ არ მოხდება. ამიტომ არ უნდა იყოს გასაკვირი, თუ რაოდენ ძლიერად არის განვითარებული ჩვენი საზოგადოებაში მოსახლეობის

კრიმინალიზაცია და როგორ უძნელდება საზოგადოებას დანაშაულობასთან ბრძოლის პრობლემის გადაჭრა.

საქციფიკური თავისებურებებით ხასიათდება საქართველოში დემოგრაფიული სიტუაცია, რომელიც ასევე სერიოზულად ართულებს დანაშაულობასთან ბრძოლის პრობლემას. ეს, თავის მხრივ, ეხება მიგრაციული პროცესთა პრობლემას და მასთან დაკავშირებული მრავალ მიგრანტის მოუწყობელ ცხოვრებას, რაც აყალიბებს მათ მოსახლეობის ისეთ კატეგორიად, რომელიც გამოირჩევა გაზრდილი კრიმინოგენური აქტიურობით. უკანასკნელ დროს მიგრაცია აღარ არის ისეთი მოვლენა, რომელიც განპირობებული იქნებოდა მხოლოდ ეკონომიკური მოსაზრებებით. ეკონომიკურ ფაქტორს დაემატა პოლიტიკური ფაქტორიც, რეგიონის მოსახლეობის ცხოვრების დესტაბილიზირებას რომ ახდენს და მისთვის ჩვეულ დემოგრაფიულ ბალანს არღვევს. ამიტომ დანაშაულის თავიდან აცილების თვალსაზრისით საქართველოში და განსაკუთრებით მის ისეთ ადგილებში, სადაც აღინიშნება მიგრანტთა გაზრდილი ზვედრითი წილი და მათი სოციალური მოუწყობლობა, აუცილებელია უფრო მეტი ყურადღება მიექცეს მიგრანტთა პრობლემებს, უზრუნველყოფილ იქნეს მათი სოციალური პრობლემების სიმწვავის შენელება, გადაწყდეს მათი სამუშაოზე მოწყობის და ბინით უზრუნველყოფის საკითხები.

დანაშაულობის თავიდან აცილებაში პოლიტიკური ფაქტორის როლი, განსაკუთრებით საქართველოში შექმნილი სიტუაციის გათვალისწინებით, ძნელია გადაჭარბებით შევაფასოთ. პოლიტიკური ფაქტორის პოტენციალი, როგორც დანაშაულის თავიდან აცილების ფაქტორისა, მდგომარეობს პოლიტიკური სიტუაციის სტაბილიზაციაში, რეგიონის ხელმძღვანელობის მიერ კარგად გააზრებული საშინაო და საგარეო პოლიტიკის გატარებაში. მეორეს მხრივ, დანაშაულობის თავიდან აცილებაზე პოლიტიკური ფაქტორის გავლენის როლი იკვეთება ხელისუფლების ყველა შტოს ურთიერთქმედების ბალანსირებულ მექანიზმის მექანიზმში, რათა გამოირიცხოს ხელისუფლების უზურპაცია მისი ერთ-ერთი შტოს მიერ. დღეს საქართველოში შეინიშნება აღმასრულებელ სტრუქტურათა ყოვლისშემძლეობა. ადრინდელივით

სუსტად გამოიყურება სასამართლო ხელისუფლება. ასეთ პირობებში ლაპარაკიც კი არ შეიძლება აღმასრულებელ სტრუქტურაშია საქმიანობაზე ეფექტური კონტროლის განხორციელების შესახებ. აქედან გამომდინარე, საზოგადოებაში არსებობას აგრძელებს მოსახლეობის შიშის ტენდენცია აღმასრულებელი სტრუქტურების მიმართ, ამ სტრუქტურათა წინაშე უმწეობის და დაუცველობის შეგრძნება. ამის შედეგად საზოგადოებაში იზრდება ჩინოვნიკთა ყოვლიშემძლეობა, კორუფცია ყველა სახელმწიფო სტრუქტურის საქმიანობაში, რომელიც შემდგომი საზოგადოებრივი განვითარებისთვის სახიფათო მასშტაბს იღებს. ასეთი მდგომარეობა დამლუპველ ზემოქმედებას ახდენს მოსახლეობის მართლშეგნების ხარისხზე, რომელიც შაჰლონის მიხედვით მოქმედებს და სახელისუფლებო სტრუქტურათა ხელმძღვანელებს ბაძავს ცხოვრებისეული პრობლემების გადაწყვეტისას, გვერდს უვლის კანონიერ გზებს.

ამდენად, დანაშაულის თავიდან აცილების პოტენციური პოლიტიკური ოპალსაზრისით ძვეს კანონისადმი პატივისცემის და მისი დაცვის დონის გაზრდაში უპირველესად სახელმწიფოს თანამდებობის პირთა მხრივ, ეს კი მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება განხორციელდეს, თუკი მოხერხდება დამოუკიდებელი ხელისუფლების ტრაგიკულად ნაცნობი მონოპოლიზაციისა (უზურპაციისა) ერთი სახელისუფლებო სტრუქტურის მიერ, შეიქმნება ხელისუფლებათა წონასწორობა, სადაც ეფექტურად იფუნქციონირებს კონტროლი და თანამდებობის ბოროტად გამოყენების შესაძლებლობის და დანაშაულობების აღკვეთა სახელმწიფო აპარატის თანამშრომელთა შორის. ამასთან, იუ არ გვინდა, რომ იდეალისტებად გამოგვეცხადონ. უნდა გავაცნობიეროთ, რომ ამ პრობლემის ეფექტურად გადაწყვეტა უნდა მიმდინარეობდეს სახელმწიფო მოსამსახურეთა მატერიალური დონის ზრდის პარალელურად. სიტყვამ მოიტანა და მითითებულ პრობლემათა გამო საზოგადოებას, თავს ეხვევა მოვლენათა განვითარების საშიში ვარიანტი. ერთის მხრივ, იმისათვის, რათა გაიზარდოს სახელმწიფო მოსამსახურეთა მატერიალური დონე, აუცილებელია ეკონომიკის სახელმწიფო სექტორის განსახელმწიფოებრიობის აქტიური პოლიტიკის

გატარება, კანონმდებლობის სრულყოფა იმ თვალსაზრისით, რომ შეიქმნას ქართულ ეკონომიკაში უცხოური კაპიტალის ინვესტირების რეალური პირობები, ვინაიდან მხოლოდ ამ გზით არის შესაძლებელი ბიუჯეტის ზრდის მიღწევა, ამასთან ერთად კი, სახელმწიფო მოხელეების ხელფასის გაზრდა, მაგრამ მეორეს მხრივ, ამ პროცესის აქტივიზაცია სახელმწიფო მოხელეებს უკარგავს რეგიონში წარმოებაზე რეალური კონტროლის განხორციელების შესაძლებლობას, ღახავს მათ ტრადიციულ როლს, იყენენ რეგიონალური საწარმოო პროცესების ეროპიროვნული ხელშეწყობის და განმკარგულებლობის, რაც პირდაპირ უკავშირდება მათ მიერ კორუფციის განხორციელებისა და ძალადუფლების ანგარიშობის გამოყენების შესაძლებლობას დაკარგვას, რითაც ყოველთვის ასე ძლიერი იყო სახელმწიფო ზედის უფლება საქართველოში.

დანაშაულობის თავიდან აცილების პროცესზე სამართლებრივი ფაქტორის ზეგავლენის თვალსაზრისით აუცილებელია პირველ რიგში გააქტიურდეს მუშაობა ნაციონალური კანონმდებლობის სრულყოფისათვის, იმ პირობებითა გათვალისწინებით, რომლებიც ღვას რეგიონის წინაშე, როგორც წარმოების ზრდის სტიმულირების, ეროვნულ ეკონომიკაში უცხოური ინვესტიციების მიზიდვის, გააზრებული საგადასახადო პოლიტიკის ფორმირების, ასევე ასეთი კანონმდებლობის შექმნის თვალსაზრისით, რომელიც იქნებოდა პიროვნების უფლებების დაცვის გარანტი სახელმწიფო თვითნებობისაგან.

ამ ასპექტით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სასამართლოსა და ადვოკატთა საქმიანობის მაქსიმალურ გათავისუფლებას სახელმწიფო ჭარბი მიუხედავად. ჩვენი აზრით, ეს მომენტი სწორედ ახლა უნდა გავიცნობოთ ყველაზე მეტად, რადგან სწორედ ახლა იყრება საფუძველი, ერთი მხრივ, სახელმწიფოსა და მეორე მხრივ, სასამართლოსა და ადვოკატურის ურთიერთობის ორგანიზების საკანონმდებლო ბაზას.

უაღრესად მნიშვნელოვანია ის გარემოებაც, თუ თავისა შეზღუდული შესაძლებლობების მიუხედავად, რამდენადაა დღეს სამამულო სამართლებრივი შეცნიერება ორიენტირებული პრაქტიკასთან კავშირზე. ასე მაგალითად, სისხლის სამართ-

იღებრივ მეცნიერებას ამ თვალსაზრისით საკმაოდ დიდი და არც თუ მთლიანად ამოწურული რეზერვები გააჩნია. კარგა ხნის მანძილზე ეს მეცნიერება მხოლოდ და მხოლოდ თეორიული გამოკვლევებით იყო დაკავებული, რომლებთაც არ ჰქონდათ უშუალო კავშირი პრაქტიკასთან. ახლა ამ მეცნიერებას აღარ შეუძლია თავის თავისთვის ასეთი ფუფუნების უფლების მიცემა, ამიტომ მან უნდა მოახდინოს თავისი კვლევის მიმართულების კორექტირება პრაქტიკასთან კავშირზე.

კერძოდ, საუბარი გვაქვს სისხლის სამართლის ყურადღების გამაზვიებებაზე სისხლის სამართლის სასჯელისა და მისი ეფექტიანობის პრობლემისადმი. უცხოურ გამოკვლევათა გაცნობა ზოწმობს, რომ მოწინავე ქვეყნებში ყალიბდება ახალი არასტანდარტული გადაწყვეტილებები დამნაშავეებისადმი ახალი სახის სასჯელის მიყენების და პედაგოგიური პოლიტიკის განხორციელებისადმი იმ ახალი მდგომარეობის განვითარების თვალსაზრისით, რომლებიც ზრდის სასჯელის გამოყენების ეფექტიანობას. ვითარდება იმ განაშრომლებულთა რესოციაციონაციის პოსტპენიტენციური უზრუნველყოფა, რომლებიც გათავისუფლებულნი არიან თავისუფლების აღკვეთის ადგილებიდან, რაც აქამდე, პრაქტიკულად, იგნორირებული იყო. ამ ამოცანათა განხორციელების აუცილებლობასთან დაკავშირებით მიგვაჩნია, რომ საჭიროა სამეცნიერო გამოკვლევათა სახელმწიფო დაფინანსების გათვალისწინება. ამასთან, ვითვალისწინებთ რა სახელმწიფო ფინანსურ პრობლემას, ვფიქრობთ, მიზანშეწონილი იქნება პრაქტიკაში შემოვიღოთ სამეცნიერო გამოკვლევების ორგანიზება უწყებრივი დაკვეთით, მისი ფინანსირება შესაბამისი უზრუნველყოფით უწყებრივი ბიუჯეტიდან.

ორგანიზაციულ-მმართველობითი თვალსაზრისით დამნაშაველობის თავიდან აცილების პროცესი საჭიროებს თავიდან აცილების ეფექტიანად ფუნქციონირებად სისტემას, რომელიც აგებული უნდა იყოს სხვადასხვა პროფილაქტიკურ სტრუქტურათა ერთიერთქმედების საფუძველზე და მისი კოორდინირება უნდა ხდებოდეს ერთიანი ცენტრიდან. ამგვარი ცენტრი სახელმწიფოს პრეზიდენტთან უნდა არსებობდეს. ის უნდა აერთიანებდეს კვალიფიციურულ სპეციალისტებს კრიმინოლოგიაში, რომლებიც

იქნებოდნენ პასუხისმგებლები დანაშაულობის თავიდან აცილები-
ბისათვის პროგრამების მომზადების ორგანიზებაზე. ეს ცენტრი
აგრეთვე უნდა აერთიენებდეს სამართალდამცავ ორგანოთა
ხელმძღვანელებს და სხვა დაინტერესებულ პირებს. ის
პასუხისმგებელი უნდა იყოს დანაშაულობის პროფილაქტიკის
მიზნობრივი პროგრამების შექმნასთან, კრიმინოგენურ ფაქტორებ-
თან და დანაშაულობასთან დაკავშირებული ორგანიზაციული
და მიმდინარე საკითხების გადაწყვეტაზე. პარლამენტის მიერ
შიღებულ ნებისმიერი კანონი ძალაში მხოლოდ მას შემდეგ
უნდა შედიოდეს, როდესაც ამ ცენტრში შესაბამის კრიმინოლო-
გიურ ექსპერტიზას გაიულის.

მე-8 თავი

ორგანიზებული დანაშაული

§1. ორგანიზებული დანაშაულის ცნება

ამ ბოლო დროს ორგანიზებული დანაშაულის ცნება სულ
უფრო ინტენსიურად ინერგება ყოფილ საბჭოთა კავშირის
ქვეყნების, მათ შორის, საქართველოს სისხლის სამართლის
კვლევის და კრიმინოლოგიის თეორიასა და პრაქტიკაში, მაგრამ
ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ ამ ცნების დამკვიდრება
დროში ემთხვევა თვით ორგანიზებული დანაშაულის წარმოშობას
ამ ქვეყნებში. ცხადია, რომ ორგანიზებული დანაშაულის არსებობა
კარგა ხნით უსწრებდა წინ საბჭოთა პერიოდში მისი არსებობის
ფაქტობრივ კონსტატაციას. ასეთი დაგვიანება განპირობებული
იყო მხოლოდ და მხოლოდ პოლიტიკური და იდეოლოგიური
ფაქტორებით, რაც გულისხმობდა სოციალისტურ საზოგადოებაში
ორგანიზებული დანაშაულის შეუძლებლობის თეზისის დაცვას.

საზოგადოებისათვის იმ საშიშროების გაცნობიერება,
რომელსაც თავის თავში შეიცავს ორგანიზებული დანაშაული,
ამჟღავნებს როგორც მეცნიერებს, ასევე პრაქტიკოსებს სულ
უფრო მეტი ინტენსიობით შეისწავლონ ეს მოვლენა, რისთვისაც

უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია ამ ცნების სპეციფიკური ნიშან-თვისებების დაზუსტება. დასაწყისისათვის მივმართოთ სისხლის სამართალს, სადაც უნდა იკვეთებოდეს ამ ცნების მთავარი, საბაზო ორიენტირები. /

რამდენიმე პირის მიერ ერთობლივად ჩადენილ განზრახ დანაშაულებებზე საუბრისას სისხლის სამართალი მიმართავს თანამონაწილეობის ცნებას. ერთმანეთისგან ასხვავებენ თანამონაწილეობის ორ ძირითად ფორმას - თანამონაწილეობა წინასწარიშეთანხმების გარეშე და თანამონაწილეობა წინასწარიშეთანხმების გარეშე. ამ უკანასკნელს თავის მხრივ, რამდენიმე ფორმა გააჩნია - უბრალოდ თანამონაწილეობა წინასწარშეთანხმებით, ორგანიზებული ჯგუფი, დანაშაულებრივი ორგანიზაცია ან ბანდა (იხ. მაგალითად, *Курс советского уголовного права*, М. 1970, ტ. 2, გვ. 464).

საქართველოს ახალი სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტის 33-ე მუხლის თანახმად, ჯგუფურ დანაშაულად მიიჩნევა ორი ან მეტი პირის ერთობრივი მონაწილეობით ჩადენილი დანაშაული. გარდა ამისა, ამ მუხლის მე-3 პუნქტი შეიცავს ორგანიზებული დაჯგუფების განსაზღვრებას. კერძოდ, აქ ნათქვამია, რომ დანაშაული ორგანიზებული დაჯგუფების მიერ ჩადენილად ითვლება მაშინ, თუ ის ჩადენილია იმ პირთა მხრივ დაჯგუფების მიერ, რომელიც რამდენიმე დანაშაულის ჩასადენად წინასწარ გაერთიანდა. (საქართველოს სისხლის სამართლის პროექტი; საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს ბიულეტენი № 4, 1997 წ.)

ამრიგად, სისხლის სამართალი ჯგუფსა და ორგანიზებულ ჯგუფს განასხვავებს მათი სიმყარისა და რამდენიმე დანაშაულის ჩასადენად წინასწარ გაერთიანებულ პირთა ნიშნების საფუძველზე. ამასთან, არც სისხლის სამართლის თეორია და არც სისხლის სამართლის კანონი არ იძლევა ორგანიზებული დანაშაულის განსაზღვრებას. ეს, როგორც ჩანს, ისე უნდა გაეიგოს, რომ ამ ცნების განსაზღვრება სცილდება სისხლის სამართლის ფარგლებს. ეს მართლაც ასეა, რადგანაც მიუხედავად იმისა, რომ ორგანიზებულ დანაშაულს სისხლის - სამართლებრივი ხასიათის მძლეობაა, იგი მიეკუთვნება შედარებით მასობრივ სოციალურ

მოქლენებს, რომელთა შესწავლა და განსაზღვრა კრიმინოლოგიის პერეოგატივია. ცხადი ხდება, რომ ორგანიზებული დანაშაულის ცნების კრიმინოლოგიურ განსაზღვრას საფუძვლად უნდა დაედოს ჯგუფის, დანაშაულებრივი ჯგუფის, დანაშაულებრივი ორგანიზაციის და ა.შ. სისხლის - სამართლებრივი განსაზღვრებანი.

ჩვენი აზრით, ორგანიზებული დანაშაულის ცნების განსაზღვრას წინ უნდა უძღოდეს იმ იურიდიული ლიტერატურის შესაბამისი მიმოხილვა, რომელიც შეიცავს ორგანიზებული დანაშაულის განსაზღვრულ კრიტერიუმებს, ძირითად ნიშნებს და მისდამი მიდგომებს.

თავისი შინაარსით ორგანიზებული დანაშაული შედგება იმ დანაშაულებისგან, რომლებიც დაკავშირებულია იარაღის უკანონო ვაჭრობასთან, ნარკოტიკების უკანონო წარმოებასა და გაერცვლებასთან, ვაჭრობასთან ბავშვებით და ადამიანის ორგანოებით, უკანონო გზით ნაშოენი ფულის „კათეტორებათ“, ძვირფასი საქონლის (ხელოვნების ნიმუშების, ქურქების, ძვირფასეულობის და მისთ.) ქურდობით, მათი კონტრაბანდით, ყალბი ფულისა და დოკუმენტების დამზადებით და სხვა მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებით, რომელიც, ძირითადად, მიმართულია საქონლის მოწოდებაზე, აკრძალული მომსახურების გაწევაზე (პროსტიტუცია, ნარკოტიკები, აზარტულ თამაშობათა ბიზნესი, დაჭირავებული მკვლელობა, სხვა შეკვეთილი ძალადობითი ქმედებები და სხვ.).

საკითხი, ეკუთვნის თუ არა ტერორისტული დაჯგუფებები ორგანიზებულ დანაშაულს, საკამათო რჩება. მიუხედავად იმისა, რომ ორგანიზებული დანაშაულის წარმომადგენლები ხშირად მიმართავენ ტერორის ტექტიკას, ბოლო ტერორისტები თავისი პოლიტიკური ამოცანებისათვის ფულადი სახსრების შოვნის მიზნით ხშირად არიან გარეული იარაღით და ნარკოტიკებით ვაჭრობაში. ცხადია, რომ ამ დაჯგუფებათა საბოლოო მიზნები სრულად განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ამასთან, ამ ბოლო ღროს შესაძინებია მათი შერწყმის სულ უფრო მზარდი ტენდენცია. ამას მოწმობს ის მონაცემები, რომლებსაც ფლობს გაეროს შესაბამისი სტრუქტურები. ქმაგალითად, როგორც ორგანიზებული დანაშაულის შესახებ იქ წარმოდგენილი

მასაღუბი მოწმიბენ, ნარკობიზნესში მოქმედებენ ლიბანის ისლამური ფუნდამენტალისტური დაჯგუფებები, მათ შორის, ცნობილი ტერორისტული ორგანიზაცია „სეზბოლა“.

ოპოზიციის ყუყარასა და კოკას პლანტაციების გაძლიერებულად იცავენ „კოლუმბიის რევოლუციური შეიარაღებული ძალების“ რაზმები და „ეროვნული განმათავისუფლებელი არმია“. ცნობილია აგრეთვე ნარკობიზნესთან ისეთი ტერორისტული ორგანიზაციების კავშირები, როგორებიცაა თურქეთის „რუზი მგლები“, „ბასკეძ.ს ქვეყანა და თავისუფლება“, იტალიური „წითელი ბრიგადები“ (იხ. ОСИОВИ ДОСЛАНС С ОРГАНИЗОВАНИИМ ПРЕДУПРЕЖДЕН, №1. 1975, გვ. 24-25).

სხვათა შორის, მსგავსი რამ საქართველოს არც თუ ისე შორეული წარსულშიც შეიმჩნეოდა (თუ, რასაკვირველია, უაღფოლო არ იქნება პარალელის გაღება ერთმანეთისაგან არსებითად განსხვავებული ქვეყნებს შორის. ცალკეულმა პოლიტიკურად ორიენტირებულმა დაჯგუფებებმა მოიპოვეს გარკვეული ავტორიტეტი, გაულენა (მაგ. გასამხედროებულმა დაჯგუფებამ „მხედრონი“) და დაუკარგაად ბანდიტობდნენ, ხოლო მათი ბევრი წარმომადგენელი დანაშაულებრივი წარსულის მქონე აღმოჩნდა.

ორგანიზებული დანაშაულებათა დამახასიათებლად მის ნიშანთვისებათა განსხვავებული განსაზღვრებები არსებობს, მაგრამ ეს განსაზღვრებები არსებითად ემთხვევა ერთმანეთს. ორგანიზებული დანაშაულის ნიშანთვისებათა ყველაზე ვრცელ დახასიათებას გვთავაზობს გერმანელი კრიმინოლოგი პანს იოახიმ შნაიდერი. იგი გამოარჩევს ორგანიზებული დანაშაულის 7 განმასხვავებელ ნიშანს:

1. მოსახლეობის არალეგალურ საქონელზე (მაგ. ნარკოტიკზე და ძოშასურეობაზე (მაგ. პროსტიტუცია) მოთხოვნის დაკმაყოფილება;

2. რაციონალობა და გეგმაზომიერება, რაც მცირე რისკის გაწვევით მსხვილი მოვების მიღებას განაპირობებს.

3. ჯგუფში როლების განაწილება და მკვეთრი გამოჯენა;

4. იმ მონაწილეთა პროფესიონალიზმი, რომლითაც დანაშაულებრივი სამყაროში მაღალი რეიტინგი გააჩნიათ.

5. ცენტრალიზებული დაქვემდებარება, იერარქიული სტრუქტურების არსებობა;

6. შკაცრი დისციპლინა, რომელიც მონაწილეობაგან დანაშაულებრივი ოპერაციის მხოლოდ და მხოლოდ ბრძანების მიხედვით შესრულებას მოითხოვს;

7. სახელმწიფოებრივი ღვიწის ნეიტრალიზაცია ხელმძღვანელობა და დამგვამი ჯგუფის შემსრულებელთაგან იზოლირების გზით, ხელისუფალთა მოსყიდვა, არსებობა „მაიზოლირებული“ ფენისა, რომელიც შედგება ლეგალური პროფესიების პირთაგან, ვინც დამგვამი ჯგუფის ბრძანებებს გადასცემს შემსრულებებს, ხოლო შემსრულებელთა პატაკს - დამგვამი ჯგუფს. (იხ. Shamilov G.H. ციტ. შრომა. გვ. 49). (ს. 33)

სხვადასხვა ავტორები გამოყოფენ ორგანიზებული დანაშაულის ისეთ ნიშან-თვისებებსაც, როგორიცაა: „ჯგუფების შეკრებილობა დანაშაულებრივ ქმედებაში მონაწილეობის მისაღებად; იერარქიული კავშირები და პირადი ურთიერთობები, რომლებიც ავტორიტეტებს აძლევს ჯგუფის ქმედებაზე ფიზიკური კონტროლის დაწესების საშუალებას; ძალადობის, დაშინებისა და კორუფციის გამოყენება სხვადასხვა ტერიტორიებისა თუ ბაზრობებიდან მოგების ამოღების ან კონტროლის დაწესების მიზნით; უკანონო შემოსავლების „გათვინება“ დანაშაულებრივი ქმედების გაფართოების მიზნით ან კანონიერ საწარმოთა შექმნის და უკვე არსებულ საწარმოებში შეღწევისათვის; ქვეყნის საზღვრებს გარეთ მოღვაწეობის გაფართოების საშუალებები და სხვა ორგანიზებულ დაჯგუფებასთან ერთად საერთაშორისო ოპერაციების, ორგანიზების ტენდენცია“ (Материалы всемирной конференции на уровне министров по организованной транснациональной преступности под эгидой ООН, Неаполь, 21-23 ноября. 1994 г.).

იტალიელი იურისტის რ. შინის განსაზღვრებით, დანაშაულებრივი ორგანიზაცია არ არის მხოლოდ ბანდა ან იმ პირთა ჯგუფი, რომლებიც ერთად ჩადიან დანაშაულს. იმისათვის, რომ ესა იყო ის ჯგუფი ორგანიზაციად ჩათვალოს, მას უნდა გააჩნდეს შემდეგი ნიშნები: ინფორმაციის შეგროვება და გადაცემა; სამართალდაპყვე იმსტატუტთა მოქმედების ნეიტრალიზაცია; ძირითად

სოციალურ-ეკონომიკურ სამსახურთა გამოყენება; ჯგუფის შიდა სტრუქტურების არსებობა; მოქმედებათა ერთგვარი გარეგანი „კანონიერება“ (იხ. Законодательство по борьбе с организованной преступностью в зарубежных странах. Капиталистические страны. Италия, М. 1989, მე-3 გამ., გვ. 1).

1982 წელს იტალიის სისხლის სამართლის კოდექსში გაჩნდა ნორმა, რომელშიც მოცემულია მაფიის განსაზღვრება. ამ ნორმის შესაბამისად, „მაფიის ტიპის გაერთიანება /ასოციაცია/ დანაშაულებრივი ტიპის გაერთიანებად ითვლება იმ შემთხვევაში, თუ მისი წევრები მიმართავენ სხვა პირთა დაშინებას, რათა ყველა ერთნაირად იყოს „გასერილი“ და ყველა იტყვევოს დემოკრატიის კანონს დანაშაულთა ჩადენის მიზნით; თუკი გაერთიანების წევრები პირდაპირი ან შემოვლით გზით ეუფლებიან პოსტებს, რომლებიც უძლევიან ეკონომიკური საქმიანობის მართვის ან და მასზე კონტროლის დაწესების, ისევე როგორც კონკრეტულად განაწილების, ლიცენზიათა გაცემის, საიჯარო ხელშეკრულებათა დადების და კომუნალური მომსახურების გაკონტროლების შესაძლებლობას, აგრეთვე უკანონო შემოსავალთა მიღების, ანდა თავისთვის თუ სხვა არსებისთვის უკანონო პრივილეგიათა მოპოვების საშუალებას.“ (იქვე, გვ. 2).

რუსეთის ფედერაციაში 1994 წელს გამოცემული კრიმინოლოგიის სახელმძღვანელოს ავტორები გამოყოფენ ორგანიზებული დანაშაულის ისეთ ნიშნებს, რომლებიც ახასიათებენ მას, როგორც მყარ, სისტემურ წარმონაქმს, თავისი სპეციფიკური მიზნებით, უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მეოხებით და საშუალებით (Криминология, М, 1994, გვ. 293). ძნელი არ არის მისი შეზღუდვა, რომ მითითებული ნიშნები ძირითადად თანხვედრა ორგანიზებული დანაშაულის ზემოთ მოცემულ დახასიათებას.

ასე მაგალითად, ორგანიზებული დანაშაულის მიზანზე საუბრისას აღინიშნება ორიენტირება მაქსიმალურად დიდ მოგებაზე, დიდი და განსაკუთრებით დიდი ოდენობით სიმდიდრის მოხვეჭაზე.

მოქმედების ზერზების მიხედვით გამოიყოფა ეკონომიკური, ზოგადსისხლის სამართლებრივი და შერეული ხასიათის ორგანი-

ზებული დანაშაულებრივი სტრუქტურები, რომლებისთვისაც ნიშანდობლივია მაღალი პრაქტისიონალიზმი/როგორც ავტორები აღნიშნავენ, უკანასკნელ ხანს რუსეთში სულ უფრო შესამჩნევი ხდება დანაშაულის ჩადენის ისეთ საშუალებათა გამოყენება, რომლებიც დაკავშირებულია დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული თანხების ლეგალური გამოყენების პირობათა შექმნასთან (იქვე გვ. 296).

შემოთხსენებულ ნიშანთა საფუძველზე სახელმძღვანელოს ავტორები ორგანიზებულ დანაშაულს განსაზღვრავენ როგორც „...დანაშაულობის სახეობას, ისეთ დანაშაულთა ერთობლიობას, რომლებსაც ჩადიან მყარი, იერარქიზებული, გეგმაზომიერად მოქმედი დანაშაულებრივი გაერთიანებების (ჯგუფების, თანასაზოგადოების, ასოციაციების წევრები, რომელთა კმედებანი პირდაპირ ან გაშუალებულად ურთიერთხელშეწყობი და ურთიერიშეთანხმებულია, მიზანმიმართულია რა მაქსიმალური მოგების მიღებაზე დანაშაულებრივი ბიზნესიდან - კონტროლქვეშ მოქმედი გარკვეული ტერიტორიებისა თუ გარკვეულ სფეროში (იქვე გვ. 297 -298).

როგორც ვხედავთ, ორგანიზებული დანაშაულის ნიშან-თვისებები საკმაოდ ზუსტად არის ფიქსირებული და განსაზღვრული მკვლევარების მიერ. ამ გამოკვლევათა ფართო გეოგრაფიის მიუხედავად, მაინც არსებობს ერთიანი მიდგომა ამ ნიშან-თვისებათა ინტერპრეტაციაში.

აგრეთვე უნდა ითქვას, რომ ორგანიზებული დანაშაულის ნიშანთა ჩამონათვალი საკმაოდ ზუსტად არის შეჯამებული თვით ტერმინში - ორგანიზებული დანაშაული, რადგანაც ორგანიზაციის ცნება, წარმომდგარი გვიანლათინური *organizo*-დან - ეანიჭებ მწყობრ სახეს, ვაწესრიგებ, ეწყარება შემდეგ ნიშნებს:

1. მთლიანობის მეტ-ნაკლებად დიფერენცირებული და ავტონომიური ნაწილების შინაგანი მოწესრიგებულობა, შიგნით-მეხულობა, რაც განპირობებულია მისი აგებულებით.

2. იმ პროცესთა და მოქმედებათა მთლიანობა, რომლებსაც მიეყვართ მთლიანობის ნაწილების შორის ურთიერთკავშირის წარმოქმნასთან და სრულყოფასთან.

3. ადამიანთა გაერთიანება, რომლებიც ერთობლივად ახორციელებენ პროგრამას, ან მიზანს და მოქმედებენ გარკვეული

წესების და პროცედურების საფუძველზე. (Советский энциклопедический словарь, М. 1981, გვ. 15).

სიზუსტე ტერმინისა „ორგანიზებული დანაშაული“, რომელიც განსაზღვრავს ზემოთ აღწერილი ჯგუფური ხასიათის დანაშაულებრივ გამოვლინებებს, დასტურდება, აგრეთვე ორგანიზებული ჯგუფის ცნების სოციალურ-ფსიქოლოგიური განსაზღვრებით. ასეთი ორგანიზებულობა ხასიათდება შემდეგი ნიშნებით:

1) ჯგუფის უნარი დამოუკიდებლად მოახდინოს დასახული მიზნის განხორციელების ეტაპთა დაგეგმვა და მომავალი სამუშაოს განაწილება თავის წევრებს შორის;

2) ჯგუფის წევრების მაღალი დისციპლინიზებულობა მათზე დაკისრებული ფუნქციების შესრულებისას;

3) ჯგუფის უნარი ეფექტურად გააკონტროლოს ინდივიდუალური მოქმედებები და განხორციელოს მათი ქმედითი კორექტირება, დათრგუნოს ჯგუფგანჯახის გამოვლინებები;

4) ჯგუფის უნარი შედარებით შეცლმშულ ვადებში განაზოგადოს მისი წევრების მიერ შესრულებული სამუშაოები, უზრუნველყოს ურთიერთქმედებათა საბოლოო მიზანშეწონილობა, და ა.შ. (Краткий психологический словарь, 1985, М, გვ. 219-220).

ზემოთქმულის გათვალისწინებით შენაძლებლად მოეჯანნა ორგანიზებული დანაშაულის განსაზღვრების ჩამოყალიბება.

ორგანიზებული დანაშაული არის ეკონომიკურად ორიენტირებული დანაშაული მთლიანობის შემცველი ჯგუფური დანაშაულობის ყველაზე საშიში ნაირსახეობა, რომელსაც ჩაღიან საიმედოდ კონსპირირებული ხელმძღვანელი ჯედაფენას ქქონე მყარი, ხანგრძლივი დანაშაულებრივი საგმიანობისთვის ორგანიზებული ჯგუფები, რომლებიც ფართოდ იყენებენ ძალადობას, მოსახლეობის დაშინებას, მოსყიდვას, რათა მიიღონ ზემოგება მაღალშემოსავლიანი არალეგალური ბიზნესის სფეროდან, აგრეთვე ლეგალური, მაგრამ არალეგალური საშუალებით განხორციელებადი ბიზნესის სფეროდანაც მისი მომდევნო ლეგალიზაციითა და ლეგალური ბიზნესისა და პოლიტიკის სფეროში მისი შეღწევით.

§2. საქართველოში ორგანიზებული დანაშაულის ფორმირების თავისებურებანი და მისი თავიდან აცილება

ორგანიზებული დანაშაულის რაოდენობრივი დაზსიაიება, სტრუქტურა და გამოწვევი მიზეზები დამოკიდებულია კონკრეტულ რეგიონალურ, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, კულტურულ, სამართლებრივ და სხვა სოციალურ ფაქტორებზე. ამ ფაქტორებს თავისი განუმეორებელი თავისებურებანი გააჩნიათ, როგორც მათი წარმომადგენლობის, ასევე ფუნქციონირებისა და განვითარების თვალსაზრისით.

ისტორიული თვალთახედვით, საჭიროა საქართველოში ორგანიზებული დანაშაულის მიზეზთა და ხარისხობრივ თავისებურებათა საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა პერიოდებად დაყოფა.

ერთპარტიულმა სისტემამ, კონტროლის დემოკრატიული ინსტიტუტთა არარსებობამ, 70-იანი 80-იანი წლების ეკონომიკური სტაგნაციის პირობებში პარტიულ-სახელმწიფოებრივი ნომენკლატურის მიერ ხელისუფლების ცენტრალიზაციამ ყოფილი სსსრკ-ს ქვეყნებსა და, მათ შორის, საქართველოში ორგანიზებული დანაშაულის ფუნქციონირებისათვის უნიკალური სიტუაცია შექმნეს. ამ პირობებში ორგანიზებული დანაშაული ყველაზე ძლიერად ეკონომიკურ სფეროში ვითარდება.

ორგანიზებული დანაშაულის მთავარ ობიექტად სახელმწიფო საკუთრება იქცეოდა ხოლმე. მისი ხელყოფის ორგანიზება ხდებოდა, ერთის მხრივ, სახალხო მეურნეობის სფეროს მრეწველობის, ვაჭრობის, სოფლის მეურნეობის, განათლების, კულტურის - ობიექტთა უშუალო ხელმძღვანელებსა და მეორეს მხრივ, სამართალდამცავ ორგანოთა და პარტიულ-სახელმწიფოებრივი ხელისუფლების სტრუქტურების პასუხისმგებელ მუშაკთა შორის კორუპირებული კავშირების გაძლიერების საფუძველზე.

სახელმწიფო საკუთრების ხელყოფა უმკაცრეს სასჯელს, თვით სიკვდილის დასჯასაც კი ითვალისწინებდა. ამ უმკაცრესი სანქციების მიუხედავად, ამ პერიოდისათვის სახელმწიფო საკუთრების დატაცება და სახელმწიფო და პარტიული აპარატის მუშაკთა კანონსაწინააღმდეგო, კორუპირებული მოქმედება -

უზარმაზარ მასშტაბებს აღწევდა. ამას მოწმობდა ყოფილი სსსრკ-ის სხედასხვა რეგიონებში (შუა აზია, საქართველო, რუსეთი რამდენიმე საჩვენებელი მხილება ორგანიზებული დანაშაულის იმ დაჯგუფებისა, რომლებიც შედგებოდა მაღალი თანამდებობის პირთაგან. ისინი იყვნენ გარეული განსაკუთრებით დიდი ოდენობით სახელმწიფო საკუთრების დატაცებასა და კორუფციაში.

ამ პერიოდში აგრეთვე აღინიშნებოდა კავშირები მაღალი თანამდებობის ჩინოვნიკებსა და პროფესიონალურ დანაშაულობის შორის. ამ უკანასკნელის წარმომადგენლები, როგორც წესი, ამგვარი პირებისთვის (რაიონისა და ქალაქის „პატრონებისათვის“ ასრულებდნენ დაკვეთილ სამუშაოს - არასასურველ პირთა დაშინებას და მათთან ანგარიშსწორებას.

პროფესიონალურ დანაშაულებათა სფეროშიც არსებობდა ორგანიზებული დაჯგუფებები, რომლებიც ჩადიოდნენ ისეთ დანაშაულებებს, როგორიცაა მსხვილი ქურდობა, თაღლითობა, აკრძალული სავალუტო ოპერაციები, და სხვ. ამ დანაშაულთა მსხვერპლად, როგორც წესი, იქცეოდნენ ის პირები, რომლებსაც თავისი კაპიტალი არაკანონიერი გზებით ჰქონდათ დაგროვილი. უნდა ითქვას, რომ მთლიანობაში დატაცებათა მასშტაბებით და მოცულობით ორგანიზებული დანაშაული ზოგად სისხლის სამართლებრივ სფეროში არსებითად ჩამორჩებოდა სახელმწიფო სექტორში ორგანიზებულ დანაშაულს, თუმცა გარეგნულად, უშუალოდ მოქალაქეთა ჯანმრთელობისა და სიცოცხლისათვის საშიშროების შექმნის თვალსაზრისით, ის უფრო უხეშად და საზიფათოდ მოქმედებდა.

პოსტსაბჭოთა პერიოდში იცვლება ორგანიზებული დანაშაულის ფუნქციონირების პირობები, ამასთან ერთად მისი სტრუქტურაც იცვლება. საქართველოში ყოფილი იმპერიის ნანგრევებზე ფორმირდება ახალი პოლიტიკური მოძრაობები, რომლებიც ეროვნული - სახელმწიფოებრივი მშენებლობის ფონზე იწყებენ მწვავე ბრძოლას ძალა-უფლებისათვის. ეს ყველაფერი, საბოლოოდ, გადაიზრდება დიდი სამხედრო კონფლიქტში კანონიერ ხელისუფლებასთან და მის დამხობაში.

შექმნილი ვითარების პოლიტიკური არასტაბილურობის, ეკონომიკური კრიზისის და საბოლოოდ, აყვავების ომის ფონზე

ორგანიზებული დანაშაული სასწრაფოდ იცვლის თავის სახეს. ერთის მხრივ, მისთვის მიუღებელია ფუნქციონირება ეკონომიკური დაცემის, მოსახლეობის მატერიალური მდგომარეობის ღონის მკვეთრი გაუარესების პირობებში, ამიტომ დანაშაულებრივ სამყაროს წარმომადგენელთა და საეჭრო წარმომადგენლების კაპიტალის მქონე ადამიანთა ნაწილი ტოეებს რესპუბლიკის ფარგლებს. მეორემ მხრივ, მას ხელს აძლევს პოლიტიკური არასტაბილურობის ატმოსფერო, ხელისუფლების კრიზისი, სამართალდამცავ ორგანოთა უმოქმედობა. ამ პირობებში აღმოცენდება კრიმინალურ შესაძლებლობათა გამოყენების ახალი სფეროები. ეს არის წვრილი და მსხვილი მეწარმეთა რეკეტი, ბანდიტური თავდასხმები ე.წ. მაქობებსე, ყალბ ვალუტასთან დაკავშირებული უკანონო ფინანსური ოპერაციები, საბაჟო „ბიზნესი“, პრივატიზება, საბანკო საქმე, კრიდიტებთან დაკავშირებული მაქინაციები, სახალხო მონაპოვრის კონტრაბანდა და სხვ. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებულ შემოთებას იწვევდა გასამხედროებული დაჯგუფების „მხედროვნის“ მოქმედებათა კრიმინალური ხასიათი. ამ დაჯგუფების წევრები პრაქტიკულად დაუსჯელად ამკვიდრებენ განუკითხაობას ქვეყანაში.

ყოველივე ამის პარალელურად საქართველოში გაჩაღდა ბრძოლა პოლიტიკური ლიდერობისათვის საქართველოს ახლად არჩეული პრეზიდენტ ედუარდ შევარდნაძისა და მის პოლიტიკურ მოწინააღმდეგებს შორის. რესპუბლიკას გადაუარა ტერორისტული აქტების ტალღამ, რომელიც მიმართული იყო ეროვნული, საზოგადოებრივი მოძრაობის გამოჩინილი წარმომადგენლებისა და სამართალდამცავ ორგანოთა და ხელისუფლების სტრუქტურათა მაღალი თანამდებობის მუშაკების წინააღმდეგ. ეს ყველაფერი დამთავრდა საქართველოს პრეზიდენტის ფიზიკური ლიკვიდაციის უშედეგო მცდელობით.

ჩვენი აზრით, ამჟამად რესპუბლიკაში ორგანიზებული დანაშაულის სტრუქტურული გარდაქმნის მესამე ეტაპთან გვაქვს საქმე. ეს ისევე და ისევე დაკავშირებულია ორგანიზებული დანაშაულის ფუნქციონირების პირობებთან შვედლასთან - პოლიტიკური სიტუაციის თანდათანობით სტაბილიზაციასთან, პოლიტიკურ - კრიმინალური ოპოზიციის ლიკვიდაციასთან, ეკონომიკური

სიტუაციის გაწონასწორობასთან, მოქმედი სამართალდამცავი სისტემის ფორმირებასთან, ძალისხმევასთან ახალი კანონმდებლობის შექმნისათვის, კანონიერი ხელისუფლების გარშემო მოსახლეობის კონსოლიდაციისათვის. ამავე დროს, რესპუბლიკის წარსულისა და საზღვარგარეთის ქვეყნების გამოცდილების მაგალითზე, საკმაოდ კარგადაა ცნობილი, თუ როგორ მოქმედებს ორგანიზებული დანაშაული სტაბილურად ფუნქციონირებადი საზოგადოებ-რივი სისტემის პირობებში. ორგანიზებულ დანაშაულს ზომ არა მარტო რეგიონალური დესტაბილიზაცია და ხელისუფლების კრიზისი იზიდავს, არამედ ქვეყნის ეკონომიკური აღმავლობაც, სამეწარმეო აქტიურობის გამოცოცხლება, მოსახლეობის ხელში დიდი ფულადი მასის გამოჩენა.

სწორედ ეს მომენტები აღუთქვამენ ორგანიზებულ დანაშაულის შესაძლებლობების გაზრდას, რეკეტის აქტივიზაციას, აზარტული თამაშობათა ინდუსტრიის ფორმირების, პროსტიტუციის, ნარკობიზნესის, პიროვნებათაშორისი და ჯგუფთაშორისი კონფლიქტების მოგვარებაში სამსახურის გაწევის თვალსაზრისით, აგრეთვე კრიმინალური ფულის ლეგალურ ბიზნესში გადაქარვაში მათი გათვთრების (ლეგალიზაციის) მიზნით.

დამატებით სირთულეებს ამ მოვლენებთან ბრძოლაში ქმნიან დემოკრატიზაციის ზოგადი პირობები, გაზრდილი საერთაშორისო კონტაქტები, დანაშაულებრივ დაჯგუფებათა ტექნიკური უზრუნველყოფის დიდი შესაძლებლობები, კვალიფიციური სამართლებრივი სამსახურის არსებობა, რომლებსაც საჭიროების შემთხვევაში შეუძლიათ აღმოუჩინონ დახმარება დანაშაულებრივ ორგანიზაციებსა და მათ ხელმძღვანელებს, აგრეთვე სამართალდამცავ ორგანოთა გამოუცდელობა და მწირი მატერიალური შესაძლებლობები ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ საბრძოლველად, ხარვეზები კანონმდებლობაში და სხვ.

თავის მხრივ, კანონსაწინააღმდეგო მოქმედებათა და კორუფციის გამოცოცხლება საკმაოდ აწუხებს სახელმწიფო და სამართალდამცავ ორგანოებს. როგორც მოსახლეობის გამოკითხვა ცხადყოფს, სახელმწიფო ორგანოებში ისევ ფუნქციონირებს ფულის „კეთიბის“ ძველი მეთოდების მთელი წყება - გამომძალველობა, საქმის გაჭიანურება, მოსახლეობისათვის უკანონო

გადასახადების შეწერა, დანაშაულებრივი ურთიეროპასუხისმგებლობა, ზემდგომათვის წილის მიცემა და მოწილეობის სისტემა პოლიციის, პროკურატურის, სასამართლო ორგანოებში და სხვ.

სურათის სისრულისთვის ყოველთვის ამას უნდა დაემატოთ კიდევ ორი ახალი სტრუქტურის - საგადასახადო ორგანოს და საბაჟოს მოღვაწეობა; მაშინ მივხვდებით რა კეთილმყოფილი პირობებია შექმნილი ორგანიზებული დანაშაულისათვის რესპუბლიკაში, რომელიც ისედაც დასუსტებულია ეკონომიკური ნგრევით, ეთნიკური კონფლიქტებით, ღრეწილთა პრობლემებით, პოლიტიკური დაპირისპირებით.

ჩვენ ჩაეტარეთ სპეციალური გამოკვლევა იმის გამოსავლენად, თუ როგორ აფასებს საზოგადოებრივი აზრი საქართველოში ორგანიზებული დანაშაულის და კორუფციის არსებობას და მის დონეს. ამ გამოკვლევის შედეგზე ჩვენ უკვე ვისაუბრეთ პირველ თავში, ამიტომ აქ შეგახსენებთ მხოლოდ იმას, რომ სისხლის სამართლის სტატისტიკისგან განსხვავებით საზოგადოებრივი აზრისთვის კარგად არის ცნობილი საქართველოში ამ მოვლენათა ჭეშმარიტი მასშტაბები. მაგალითად, საზოგადოებრივ აზრს (გამოკითხულია 94,7% მიაჩნია, რომ დღეს საქართველოში ორგანიზებული დანაშაულის ერთ-ერთი ყველაზე სერიოზული პრობლემა არის კორუფცია. ამასთან, გამოკითხულთა 87,6% პროცენტი ფიქრობს, რომ საქართველოში მაღალი თანამდებობის სახელმწიფო ჩინოვნიკები უკანონოდ მფარველობენ თავიანთ ნათესავებს. ეს მფარველობა ძირითადად სხვადასხვა კომერციული ფირმის კერძო სამეწარმეო მოღვაწეობაზე ვრცელდება.

ამგვარად, ჩვენს ქვეყანაში შეიმჩნევა ორგანიზებული დანაშაულის ფუნქციონირების რამდენიმე სპეციფიური თავისებურება. ეს თავისებურებები მდგომარეობს იმაში, რომ დასავლური ქვეყნებივით ორგანიზებული დანაშაულის ბირთვი პროფესიონალურ დანაშაულობაში კი არ არის თავმოყრილი, არამედ გავლენიან სახელმწიფო-სახელისუფლებო სტრუქტურებში, რომლებიც ყოველთვის არც კი არიან მჭიდროდ დაკავშირებული პროფესიონალურ დანაშაულობასთან. ამასთან, უნდა

აღინიშნოს, რომ ისტორიულად ეს მდგომარეობა შეიქმნა იმიტომ, რომ სოციალიზმის პერიოდის საქართველოში საკმაოდ ძლიერი იყო რეპრესიული აპარატი, რომლის წინააღმდეგ ვერაფერს ხდებოდა პროფესიონალური დანაშაულობა. ამიტომ ის კმაყოფილდებოდა დანაშაულებრივი სამყაროს შედარებით წვრილ წარმომადგენელთა მეორესხარისხოვანი როლით და ვერ ბედავდა სახელმწიფო ძალაუფლებასთან გაჯიბრებას. სხვათა შორის, მაღალი ორგანიზებული პროფესიონალური დანაშაულობის არარსებობა ყველა ტოტალიტარული რეჟიმისთვისაა დამახასიათებელი. მაგრამ თუ რუსეთში რეჟიმის შეცვლასთან ერთად ზოგადსისხლისსამართლებრივი დანაშაულობა საკმაოდ მეტად გააქტიურდა და დაწყებული ინტელიგენციამ კორუმპირებულ სახელმწიფო სტრუქტურებთან, საქართველოში ეს ჯერჯერობით არ ხდება. როგორც ჩანს, ამასაც თავისი მიზეზები აქვს. ერთ-ერთ მიზეზად უნდა ვაღიარო რეგიონის მცირე მასშტაბები ზოგადსისხლისსამართლებრივი ორგანიზებული დანაშაულის გაშლისაკის. შემთხვევითი არ არის, რომ დანაშაულებრივი სამყაროს ბევრმა ავტორიტეტულმა პირმა დიდი ხანია დატოვა საქართველო. როგორც ჩანს, ჩვენ მოგვიხდება ბრძოლა იმათთან, ვინც თვითონ მოწოდებულია ამ ბრძოლისათვის. პრაქტიკულად ეს ამგვარი ბრძოლის შეუძლებლობას ნიშნავს

გამოსივალა ამ, ერთი შეხედვით, ჩიზური სიტუაციიდან, ჩვენი აზრით, მაინც არსებობს. ის უნდა ვეძებთ საზოგადოებრივი პროცესების საყოველთაო დემოკრატიზაციაში, რომლებიც ახლა სამართლებრივი რეფორმის განხორციელების ჯარჯლებში მიმდინარეობენ, ეკონომიკის განსახელმწიფებრიობაში, ქონის ქმედითობის აქტივიზაციაში, ბრძოლაში ე.წ. სტიგლერის სამართალთან და თავისუფალი პრესის გააქტიურებაში.

ამასთან, ამ ბოლო დროს, საზოგადოების დემოკრატიზაციის წინააღმდეგ რამდენიმე არგუმენტი მორშეველიეს. ესაა ხელისუფლებაში მაფიის მოსვლით დაშინება, იმ ზოგადსისხლისსამართლებრივი დანაშაულობის გააქტიურება, რომელსაც შეუძლია ამ პირობებში ხელისუფლებაში თავისი ხალხი მოიყვანოს. ყველაზე მთავარი ისაა, რომ ეს არგუმენტები მართლაც საკმაოდ სერიოზულია, თუმცა ისინი არ უნდა გადაიქცნენ დემოკრატიისთვის „ხრახნების მიჭერის“ გამართლებად. საქართველოში

დემოკრატიზაცია ყველა შემთხვევაში უნდა განხორციელდეს. ამიტომ ამჯერად გარდაუვალია ზოგადსისხლსამართლებრივი დანაშაულობის წინააღმდეგობისუნარიანობის შექანიზმების, მისი მზარდიდემოკრატიული პროცესების პირობებში გააქტიურების შექანიზმთა კვლევა, და არა მათუიის წინაშე შიშის საბაბით თუიის ამ პროცესების შეკეცა.

მე-9 თავი.

არასრულწლოვანთა დანაშაულობა

§1. არასრულწლოვანთა დანაშაულობის თავისებურებანი

კრიმინოლოგიურ პრობლემათაგან ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია არასრულწლოვანთა დანაშაულობის ფუნქციონირების კანონზომიერებათა შეცნობა. ამას ხელს შეუწყობს ერთმანეთთან ორგანულად დაკავშირებული შემდეგი ოთხი ელემენტის შესწავლა:

ა) არასრულწლოვანთა დანაშაულობა მისი მრავალფეროვან ემპირიულ გამოვლინებებში (დონე, სტრუქტურა, დინამიკა);

ბ) არასრულწლოვანი დამნაშაუის პიროვნება მისი იმ კრიმინოგენურ თავისებურებებს შეცნობის თვალსაზრისით, რომლებსაც ობიექტური ხასიათის ფაქტორებთან ერთად მნიშვნელოვანი როლი ენიჭებათ დანაშაულებრივი ქცევის ეთიოლოგიაში;

გ) სოციალური გარემოს ფაქტორები, რომლებიც განაპირობებენ არასრულწლოვანთა დანაშაულობის ემპირიულ მოცულობას;

დ) არასრულწლოვანთა დანაშაულობაზე პოზიტიური ხასიათის სოციალურ ფაქტორთა პროფილაქტიკური ზეგავლენა;

მათ შორის, არასრულწლოვანთა დანაშაულობის პროფილაქტიკის სპეციალიზირებული სუბიექტების მიზანმიმართული მოღვაწეობა.

არასრულწლოვანთა დანაშაულობა ზოგადად დანაშაულობის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია. ამიტომ მას, როგორც მთლიანობის ნებისმიერ სხვა შემადგენელ ნაწილს, გააჩნია საკუთარი, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები. ამ თავისებურებათა დადგენა, არსებითად, უკვე არასრულწლოვანთა დანაშაულობის სპეციფიკის შეცნობას ნიშნავს.

გამოჩენილებით დადგენილია არასრულწლოვანთა დანაშაულობის შემდეგი ძირითადი თავისებურებანი და დამახასიათებელი ნიშნები:

მოზრდილთა დანაშაულობასთან შედარებით არასრულწლოვანთა დანაშაულობა საზოგადოებისათვის ნაკლებ საშიშროებას წარმოადგენს, რაც გამოიხატება იმაში, რომ მათ დანაშაულს ნაკლები ზარალი მოაქვს და რომ აქ შედარებით დაბალია მძიმე დანაშაულობათა წილი. ამ სპეციფიკიდან გამომდინარე, შეინიშნება არასრულწლოვანთა დანაშაულობის კიდევ ერთი თავისებურება, კერძოდ, მისი შედარებით მაღალი ლატენცია, რაც იძლევა იმის საფუძველს, რომ ნაკლები ნდობით მოგვეიდოთ სისხლის სამართლის სტატისტიკის მიერ ასახულ მონაცემებს.

შემდეგი არც თუ უმნიშვნელო თავისებურება არასრულწლოვანთა დანაშაულობისა მდგომარეობს მის სიტუაციურ ხასიათში. ეს ნიშნავს, რომ არასრულწლოვანთა ძირითადი დანაშაულის უმეტესობა ჩადენილია უცრად, წიასწარმოუზადებელი გეგმის გარეშე, დანაშაულის ჩადენისთვის მაქროვანი ცირებელი ხასიათის სიტუაციის დროს.

არასრულწლოვანთა დანაშაულობა ძირითადად ხასიათდება დანაშაულის ჩადენის ჯგუფურობით, რაც სრულად გასაგებია არასრულწლოვანთა ასაკობრივი სპეციფიკიდან გამომდინარე. ამასთან, ამგვარი ჯგუფები, როგორც წესი, მცირერიცხოვანია და გამოირჩევა სუსტი ორგანიზებულობით. ხშირად ამგვარ ჯგუფებში ლიდერის ფუნქციებს კისრულობს მათი სრულწლოვანი წევრი. ამ შემთხვევებში არასრულწლოვანებს დანაშაულის მონაწილეთა მეორეხარისხოვანი როლი ერგებათ ხოლმე.

არასრულწლოვანთა დანაშაულობას ახასიათებს ანგარებითი ხასიათის დანაშაულთა გაერცელება, რაც, ძირითადად, მოქა-

ლაქეთა პირადი საკუთრების ქურდობაში გამოიჩატება.

რეგიონალური ანალიზი ცხადყოფს, რომ არასრულწლოვანთა მიერ ჩადენილი დანაშაულის უმეტესობა ქალაქებშია აღრიცხული. ეს ვასავებია, რადგან ქალაქური ცხოვრების სხვადასხვა თავისებურებათა გამო, მაიში სოციალური კონტროლის დონე გაცილებით ჩამოუვარდება სოფლის სოციალური კონტროლის დონეს.

იმ ქალაქთა შორის, რომლებშიც ყველაზე მეტადაა გავრცელებული არასრულწლოვანთა დანაშაულობა, გამოირჩევა:

ა) დედაქალაქი, რომელიც მჭიდრო დასახლებულობით, გამოირჩევა არასრულწლოვანთა მობაიურობის გაზრდილი შესაძლებლობებით და არასრულწლოვან მიგრანტთა გაზრდილი წილით. სამივე ზემოთჩამოთვლილი ფაქტორი ხელს უწყობს არასრულწლოვანთა დროსტარების ანონიმურობას, რაც ზრდის მათი მხრიდან ანტისაზოგადოებრივ გამოვლინებათა აღბათობას;

ბ) სამრეწველო ცენტრები, რომლებიც ძირითადად დასახლებულია დაბალი კვალიფიკაციის მუშათა ოჯახებით. როგორც წესი, სწორედ ასეთი ოჯახებიდან გამოდიან არასრულწლოვანი დამნაშავენი;

გ) ქალაქი-კურორტები, რომელთა ცხოვრების სტილი უბიძგებს არასრულწლოვანებს უკმა დროსტარებისკენ და ფულის მოპოვების არაკანონიერი ფორმებისკენ;

არასრულწლოვანთა დანაშაულობა ყველაზე დიდ კრიმინოგენურ აქტიურობას აღწევს დროის იმ მონაკვეთებში, რომლებშიც ყველაზე მეტადაა შესუსტებული სოციალური კონტროლი არასრულწლოვანებზე, ამიტომ მათ მიერ ჩადენილი დანაშაულის დიდი წილი მოდის არადადგებზე, სადღესასწაულო და უკმე დღეებზე, საღამოსა და ღამის საათებზე.

მიუხედავად იმისა, რომ არასრულწლოვანთა დანაშაულის რეციდივი ხშირად თავს იჩენს მათი სრულწლოვანების პერიოდში, არასრულწლოვანთა დანაშაულობის სტრუქტურაში ამ რეციდივის მაჩვენებლები მაინც 10%-ის ფარგლებში შერჩეობს.

არასრულწლოვანთა დანაშაულობის სტესობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურა, ძირითადად, ხასიათდება მამრობითი სქესის წარმომადგენლებით, რომლებმაც დანაშაულის ჩადენის მომენტისათვის 16-17 წლის ასაკი მიაღწიეს.

საქართველოში საზოგადოებრივი გარდაქმნების პერიოდში არასრულწლოვანთა დანაშაულობამ იმატა, რასაც აქ ხელს უწყობდა საზოგადოებრივი სისტემის შეცვლა. ამ ცვლილებამ ეკონომიკის დაქვეშა, პოლიტიკური და სამართლებრივი მდგომარეობის დესტაბილიზაცია მოიტანა

§2. არასრულწლოვანი დანაშაულის პიროვნება

არასრულწლოვანი პიროვნების დაზარალება ემყარება არასრულწლოვანთა ასაკობრივი სპეციფიკის, თავისებურებების, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მათი ადგილისა და როლის გათვალისწინებას. ამიტომ მისაღებად მიგვაჩნია ის სქემა, რომლის მიხედვითაც ხდება არასრულწლოვანის პიროვნული თავისებურებების აღწერა და დაზარალება - აქ მხედველობაში მიღებულია მათი ცხოვრების და მოღვაწეობის ძირითადი სფეროები სწავლა, შრომა, ყოფა, დასვენება.

ზემოაღნიშნულთან დაკავშირებით შესაძლებელი ხდება არასრულწლოვან დანაშაულებთა შემდეგი მახასიათებლების წარმოჩენა:

- განათლებისა და კულტურის დაბალი დონე, დაქვეითებული ინტერესი სწავლისადმი, ინტერესთა და მოთხოვნილებათა პრი-მიტიული ხასიათი;

- ქმედობრივად სწრაფად სოციალისტური მოღვაწეობის, ალკოჰოლისა და ნარკოტიკებისკენ, იარაღისკენ, უქმი დროსტარებისკენ და ქცევის სხვა ასოციალური ფორმებისკენ;

- ფსევდომორალურ-სამართლებრივი ღირებულებები გამორჩევა საკმარისი სიღრმითა და სიმყარით, რაც განაპირობებს არასრულწლოვან დანაშაულებთა ქცევის დამოკიდებულებას სიტუაციის მაპროვოცირებულ გაუგებარებას, მსხვერპლის ქცევაზე, დანაშაულის უშუალო, ხშირ შემთხვევაში ასაკით უფროსი მონაწილეების წაქეზებაზე, ასოციალურ გარემოზე;

- სულიერი სფეროს სიღარიბე, გამოკეტილი ინდივიდუალიზმი, მომატებული აგრესიულობა, თანატოლებთან ურთიერთობა

ბისას კომპრომისის შეუძლებლობა, ორიენტაცია უხეშ ძალაზე, სწავლისა და სპორტისადმი სისტემატური ინტერესის უქონლობა;

- განათლების ზოგადი კულტურის და სამართალშეგნების დეფექტების დამოკიდებულება ოჯახურ არაკეთილდღეობაზე და გარემომცველი ყოფის უარყოფით გავლენაზე;

- ორიენტაცია იმავე სოციალური სტატუსის პროფესიათა შერჩევაზე, რომელიც გააჩნიათ არასრულწლოვანთა ოჯახური გარემოცვის წევრებს. ეს, როგორც წესი, ის პროფესიებია, რომლებიც არ მოითხოვენ დიდი განათლების ან მაღალი კვალიფიკაციის შეძენას, მაგრამ იძლევიან შედარებით მაღალი შემოსავლის მიღების საშუალებას (მძღოლი, მუშა და სხვა).

ზემოაღნიშნული თავისებურებები ქმნიან არასრულწლოვანი დამნაშავეის საშუალო ტიპს. მაგრამ მის შიგნით გარკვეული ტიპოლოგია არსებობს, რომელიც შეიძლება აღვწეროთ მორალურ-სამართლებრივ სფეროში დეფექტების სიმყარისა და სიღრმის, არასრულწლოვან დამნაშავეთა მოტივაციურ, სიტუაციურ და სხვა თავისებურებათა გათვალისწინებით. მორალურ-სამართლებრივ სფეროში დეფექტების სიმყარისა და სიღრმის გათვალისწინებით ჩატარებული არასრულწლოვანი დამნაშავეის პიროვნების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ არასრულწლოვან დამნაშავეთა 75% ხასიათდება არამდგრადობით ამ სფეროში. ეს აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ არასრულწლოვანთა სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემისა და მათთვის სასჯელის განსაზღვრის სტრატეგიისა და ტაქტიკის გამომუშავებისას.

* არასრულწლოვანთა დანაშაულის მოტივაციურ მრავალფეროვნებაში პირველ ადგილზეა მათი ქცევის მოტივთა ანგარებიანი ელფერი. მიუხედავად ამისა, ხშირ შემთხვევაში არასრულწლოვანი დამნაშავეები უპირატესობას თვით დანაშაულის ჩადენის პროცესს ანიჭებენ.

§3. არასრულწლოვანთა დანაშაულობის სოციალური დეტერმინანტები

არასრულწლოვანთა ასაკობრივი სპეციფიკის გათვალისწინებით მათი დანაშაულებრივი ქცევის სოციალურ დეტერმინანტებს უნდა მივაკუთვნოთ:

- კეთილმოუწყობელი ოჯახის უარყოფითი ზეგავლენა;
- ზარეზები სასწავლო დაწესებულებებში სასწავლო აღმზრდელობითი პროცესის ორგანიზებაში, რომელიც არ ითვალისწინებს არასრულწლოვანთა სხვადასხვა კატეგორიუბისადმი დიფერენცირებულ მიდგომას, ფორმალურად მოსწავლეებთან დანაშაულის პროფილაქტიკის თვალსაზრისით მუშაობაში, სამართალდამცავ ორგანოებთან არასაკმარისი ურთიერთქმედება.

- სასწავლო და სპორტული დაწესებულებათა კომერციალიზაცია ნაკლებუზრუნველყოფილი ოჯახებიდან გამოსული არასრულწლოვანთა პრობლემების გაუთვალისწინებლობით;

- სიძნელეები შრომით მოწყობაში და ამ სფეროში სახელმწიფო დახმარების ნორმატიული სისტემის არარსებობა მოუწყობელი, ნახევრადუზრუნველყოფილი ოჯახებიდან გამოსულ არასრულწლოვანთათვის ან მათთვის, ვინც არ მუშაობს და არ სწავლობს, დასაშვებად მიაჩნია გადახრები ქცევაში, გათავისუფლებულია თავისუფლების აღკვეთის ადგილებიდან, და ა.შ.;

- ზარეზები სამართალდამცავ ორგანოთა მატერიალური, საკანონმდებლო და საკადრო უზრუნველყოფის პროფილაქტიკაში ოჯახს სხვადასხვანაირი უარყოფითი ზეგავლენა შეუძლია მოახდინოს არასრულწლოვანზე. ეს უარყოფითი ზეგავლენა ძირითადად დაკავშირებულია შემდეგ მოვლენებთან:

- ა) მოუწყობელი, ნაკლებუზრუნველყოფილი ოჯახის პირდაპირი, უშუალო უარყოფითი ზეგავლენა არასრულწლოვანზე (სიმშვირალე, ცემა, დანაშაულობა და სხ.);

- ბ) ოჯახის ანტიპედაგოგიური პოზიცია, ოჯახის წევრთა შორის აღმზრდელობითი ზეგავლენის ჩვევების არარსებობა;

- გ) ობიექტური სიძნელეები (არასრული, ნაკლებუზრუნველყოფილი ოჯახი, რომლებიც ხელს უშლიან სრულყოფილ აღზრდას).

პირველ ორ შემთხვევაში ოჯახის არაკეთილმოწყობილი ზეგავლენა ითქმის ყოველთვის განპირობებულია მისი წევრების დასაღი კულტურულ-საგანმანათლებლო და ეთიკურ-სამართლებრივი ღონით. ამასთან, ოჯახში ამ თვისებათა ფაქტიურ არსებობაზე უფრო მნიშვნელოვანია ის, თუ რა დამოკიდებულებას ამჟღავნებენ მათ მიმართ ეს ოჯახები. არსებითია ის, რომ არასრულწლოვანი დამნაშავეები ძირითადად ისეთი ოჯახების შვილები არიან, რომლებშიც არ არსებობს კრიტიკული დამოკიდებულება საკუთარი განათლებისა და კულტურის ღონის, ცხოვრების წესის, ღირებულებრივი ორიენტაციის მიმართ. ამიტომ ასეთ ოჯახების არ შესწევთ ხოლმე იმის ძალა, რომ არასრულწლოვანებს პოზიტიური ღირებულებრივი ორიენტაცია და სასიცოცხლო პოზიცია შესძინონ. აღზრდის მიშვებულობას იქამდე მიჰყავს საქმე, რომ მოზარდობის ასაკში არასრულწლოვანი უკვე საკმაოდ ჩამორჩება თავის თანატოლებს კულტურასა და განათლებაში.

საგულისხმოა, რომ არასრულწლოვანებს სწორედ ამ პერიოდში უყალიბდებათ ყველაზე მნიშვნელოვანი სოციალური მოიხზონილებები, როგორცაა პრესტიჟის, საკუთარი თავის პატივისცემის, ურთიერთობის მოთხოვნილება. ასეთი არასრულწლოვანები ქვეცნობიერად მიეღებიან ერშიმანოს, ისინი სასწავლო კოლექტივში ცალკე ჯგუფს ქმნიან სხვა თანატოლებთან მათი შეუსაბამობის გამო. გერმირდება სუბკულტურა, რომლის ღირებულებათა და ფასეულობათა იერარქიაში წინა პლანზე გამოდის უქმე დროსტარება, ალკოჰოლის და ნარკოტიკების გამოყენება, სოციალური სტატუსის სწავლის გაგრძელების გზით ამაღლებისადმი უარყოფითი დამოკიდებულება, არაკანონიერი გზით ფულის შოვნისადმი სწრაფვა, და სხვა.

სწორედ ამ კრიტიკულ მომენტში საჭიროებს არასრულწლოვანი პედაგოგების ყურადღებიან მოპყრობას. მაგრამ სასწავლო დაწესებულებებში ამ პროცესის პროფილაქტიკური რეგულირებისათვის არ არსებობს ნორმატიული ბაზა. პედაგოგები არ არიან დაინტერესებული ინდივიდუალური მუშაობით ამგვარ მოზარდებთან, ისინი ბალასტად მიაჩნიათ და რაც შეიძლება სწრაფად მათი თავიდან მოშორება უნდათ.

ანალოგიური პრობლემებია მოსახლეობის შრომითი მოწყობის საკითხებით დაკავებული ორგანოების წინაშე, რომლებიც ნორმატიულად თუ არა, ზოგადი მორალურ-სამართლებრივი მოსაზრებებით მაინც ვალდებულნი არიან უპირატესობა სწორედ ამგვარ არასრულწლოვანებს მიანიჭებენ შრომით მოწყობის დროს.

ზემოთქვეყნებრეთ იმ ნაკლოვანებათა როლზე, რაც გააჩნია კანონის დამრღვევ არასრულწლოვანებთან პროფილაქტიკურ ორგანოთა ბრძოლას. რასაკვირველია, ქვეყანაში ეკონომიკური კრიზისის პერიოდს თუ გაეითვალისწინებთ, ძნელია მოელოდე ამ ორგანოებისაგან უნაკლო მუშაობას. ამას საკმაოდ ძლიერად ეწინააღმდეგება ბევრი სუბიექტური და ობიექტური გარემოება. მაგრამ ისიც აუცილებლად უნდა გაეითვალისწინოთ, თუ საბოლოოდ რად უჯდება ქვეყანას ამგვარი მდგომარეობა. უშუალო მატერიალური და მორალური ზიანის გარდა, რაც მოჰყვება არასრულწლოვანთა დანაშაულს, პროფილაქტიკურ ორგანოთა არაეფექტური საქმიანობა კანონის დამრღვევ არასრულწლოვანთა გამოვლენასა და მათთან აღმზდებლობითი მუშაობის ორგანიზებაში ახდენს ფორმირებას არასრულწლოვანთა შორის დაუსჯელობის სინდრომის და ჩადენილი დანაშაულის გამო უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების ფორმირებას. დაუსჯელობით, როგორც ცნობილია, არასრულწლოვანი ერვევა კანონსაწინააღმდეგო ქცევას, მას უღრმავდება უარყოფითი თვისებები, იქმნება დანაშაულებრივ ქცევათა გაგრძელების პირობები. ამასთან, ისიც უნდა გაეითვალისწინოთ, რომ არასრულწლოვანთა მიერ ჩადენილი ყოველი ახალი დანაშაული წინა დანაშაულზე უფრო მძიმე და სერიოზული ხასიათისაა.

§ 4. არასრულწლოვანთა დანაშაულობის პროფილაქტიკა

არასრულწლოვანთა დანაშაულობის პროფილაქტიკა წარმოადგენს იმ ღონისძიებათა სისტემას, რომლებიც მიმართულია

ის, მაინც, განიხილება, როგორც არასრულწლოვანთა დანაშაულობის პროფილაქტიკის სისტემის ელემენტი. ამასთან, ამ სისტემაში განსაკუთრებული როლი ენიჭება იმ სტრუქტურებს, რომელთა ფუნქციონალური დანიშნულებაა მუშაობა არასრულწლოვანთა დანაშაულობის თავიდან აცილებისათვის. სწორედ არასრულწლოვანებით ინტერესდებიან ყველაზე მეტად კრიმინოლოგები, რომელთა ამოცანაა ამგვარ სტრუქტურათა პროფილაქტიკური მოღვაწეობის შესახებ შეცნიერული ცოდნის დაგროვება, მათ მუშაობაში ორგანიზაციული, მეთოდური ან სამართლებრივი ხასიათის ნაკლოვანებათა აღმოჩენა და მათი მოღვაწეობის სრულყოფილებისათვის გამიზნული რეკომენდაციების გაცემა.

არასრულწლოვანთა დანაშაულობის პროფილაქტიკის სისტემა წარმოადგენს მთლიანად დანაშაულობის პროფილაქტიკის სისტემის ნაწილს. როგორც ნაწილს, მას გააჩნია თავისებურებანი, რომლებიც განპირობებულია ზემოქმედების ობიექტის ხასიათით. მეორეს მხრივ, ის აირეკლავს იმ ზოგად ნიშნებს, რომლითაც საერთოდ ხასიათდება დანაშაულობის პროფილაქტიკის სისტემა.

დაწყების მომენტის მიხედვით არასრულწლოვანთა დანაშაულობის პროფილაქტიკა რამდენიმე სტადიად იყოფა.

1-ლი თაფას თავში მოიცავს პროფილაქტიკის სუბიექტთა საქმიანობას, რომელიც მიმართულია არასრულწლოვანებზე მაკრო- და მიკროგარემოს კრიმინოგენურ ფაქტორთა გავლენის თავად შესაძლებლობათა აღკვეთისაკენ.

მე-2 - ხასიათდება საქმიანობით, რომელიც მიმართულია არასრულწლოვანებზე კრიმინოგენურ ფაქტორთა გავლენის უკვე ფუნქციონირებადი პროცესის აღსაკვეთად. აქ ზემოქმედების ობიექტად გვევლინება არა მარტო გარემო, არამედ თვით არასრულწლოვანის პიროვნებაც, რომელიც ხასიათდება იმით, რომ მის ქცევაში შეიძლება აღინიშნოს კანონსაწინააღმდეგო მოქმედებანი.

მე-3 სტადია ხასიათდება იმ ნიშნით, რომ ამ სტადიაზე ტარდება პროფილაქტიკური მუშაობა უპირატესად იმ პირებთან, რომლებმაც უკვე ჩაიდინეს დანაშაული. ასეთი მუშაობის მიზანია რეციდივის თავიდან აცილება.

ზემოაღნიშნული სტადიათა მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, არასრულწლოვანთა დანაშაულობის პროფილაქტიკის სპეციალური ზირებული სუბიექტთა ამოცანები საკმაოდ განსხვავებულია.

პროფილაქტიკის პირველ-ადრეულ სტადიაზე მათი როლი განისაზღვრება მხოლოდ და მხოლოდ არასრულწლოვანებზე შესაძლო უარყოფითი ზეგავლენის წყაროების გამოვლენით მანამდე, სანამ ისინი მოახერხებდნენ მოზარდებზე თავისი ზეგავლენის მოხდენას, და იმით, რომ ყოველნაირად დაეხმარონ არასრულწლოვანებს ამ ზეგავლენისაგან თავის დაღწევაში.

დანაშაულის უშუალოდ თავიდან აცილების სტადიაზე ლა-პარაკია არასრულწლოვანებზე უკვე მოხდენილი უარყოფითი გავლენის გამომჟღავნების და აღკვეთის შესახებ, აგრეთვე კანონდამრღვევი სრულწლოვანების ნეგატიურ თვისებათა კორექციის შესახებ. აქ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მუშაობას ყველაზე მეტად კრიმინოგენული კონტიგენტის გამოსავლენად იმ არასრულწლოვანთა შორის, რომელთაც მიატოვეს სწავლა და არსად არ მუშაობენ.

მეთოდური თვალსაზრისით არასრულწლოვანთა დანაშაულობის პროფილაქტიკის ზომები ზემოთაღნიშნულ სტადიებზე მოიცავს:

- კანონდარღვევითა აღრიცხვაზე აყვანას და მათთან, აგრეთვე მათი ოჯახის წევრებთან აღმზრდელობით - პროფილაქტიკური სამუშაოების ჩატარებას;

- არდადეგების პერიოდში ამგვარ არასრულწლოვანთა უზრუნველყოფას ადგილით გამაჯანსაღებელ ბანაკებში, მათ ჩაბმას თვითშემოქმედებითი და საკლუბო ორგანიზაციების მუშაობაში;

- ადმინისტრაციული ხასიათის ზომების მიღებას; მოყვანას ოფიციალური გაფრთხილებისათვის, წვრილმანი სამართალდარღვევებისათვის კანონმდებლობით გათვალისწინებული ადმინისტრაციული ზომების მიღებას;

- სპეციალურ აღმზრდელობით დაწესებულებებში მოთავსებას; სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ზომების მიღებას, რომლებშიც გათვალისწინებულია მიყენებული ზიანისათვის ზარალის ანაზღაურება.-

- მომდევნო ზომათა ჯგუფს განეკუთვნება ღონისძიებები, რომლებსაც ახორციელებენ სამარსაღღამცავი ორგანოები არასრულწლოვანთა მიერ დანაშაულის ფაქტის ჩადენის გამო. მათი მიზანია რეციდივის თავიდან აცილება. მათ მიეკუთვნება ზომები, რომლებიც მიმართულია იმ გარემომცველი სოციალური სამყაროს ფაქტორთა ლიკვიდაციისკენ, რომლებიც უშუალოდ განაპირობებენ არასრულწლოვანთა მიერ კონკრეტულ დანაშაულთა ჩადენას. რეაგირების ფორმის მიხედვით ეს შეიძლება იყოს საგამომძიებო ორგანოების პროცესუალურად გათვალისწინებული წარდგენილებები და სასამართლოთა კერძო განჩინებანი, რომლებიც შეიცავენ მითითებებს, აღმოფხვრან მოზარდთა მიერ ჩადენილი დანაშაულის კონკრეტული მიზეზები და პირობები; აგრეთვე ეს შეიძლება იყოს ოპერატიულ-სამძებრო საგამომძიებო და სასამართლო ხასიათის ზომები, რომლებიც უზრუნველყოფენ დანაშაულის თავის დროზე გახსნას, დანაშაულის ჩამდენი არასრულწლოვანის სისხლის სამართლის პასუხისმგებაში მიცემას და მისთვის ისეთი სამართლიანი განაჩენის გამოტანას, რომელიც შეესაბამება ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმეს და მისი პიროვნების თავისებურებებს. ამ თვალსაზრისით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სასჯელის აღსრულების ხარისხს, რაც მაქსიმალურად ეფექტიანად უწყობს ხელს არასრულწლოვან დამნაშავეთა ხელახალ აღზრდას; და, ბოლოს, ეს შეიძლება იყოს თავისუფლების აღკვეთის ადგილებიდან განთავისუფლებულ არასრულწლოვანებზე პოსტპენიტენციარული ზემოქმედების ის ზომები, რომლებიც უადვილებენ მათ შრომით მოწყობას და ყოფის მოგვარებას, აგრეთვე მათ შემდგომ ქცევაზე კონტროლის დაწესების ღონისძიებები.

მე-10 თავი რეციდიული დანაშაულობა

§1. რეციდიული დანაშაულობის ცნება

დანაშაულობა არაეროგეაროვანი მოვლენაა. მისი ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია რეციდიული დანაშაულობა, რომლის გაგება სისხლის სამართლისა და კრიმინოლოგიის მიერ რამდენადმე განსხვავდება ერთმანეთისაგან.

სისხლის სამართლის თვალსაზრისით რეციდიული დანაშაულობა შედგება იმ დანაშაულთაგან, რომლებიც ჩადენილია პირთა მიერ, ვისაც ადრე უკვე პქონდათ ჩადენილი დანაშაული და გასამართლებულებიც იყვნენ ისე, რომ მათი ნასამართლობა კანონით დადგენილი წესით არ გაუქმებულა.

კრიმინოლოგიის თვალსაზრისით რეციდიული დანაშაულობა შედგება დანაშაულთაგან, რომლებიც განმეორებით ან მრავალგზის ჩადინეს პირებმა, ამ დანაშაულობათათვის ადრეც რომ იყვნენ ნასამართლები, ოღონდ ამ შემთხვევაში კანონით დადგენილი წესით მოუხსნელი და გაუქარწყლებელი ნასამართლობის ფაქტორი არ არის განმსაზღვრელი.

დამოუკიდებელი კრიმინოლოგიური კვლევის საგნად რეციდიული დანაშაულობის გამოყოფის მნიშვნელობა მდგომარეობს რეციდიული დანაშაულობის სპეციფიკაში, რომელიც ჩვენი აზრით, განისაზღვრება რამდენიმე გარემოებით:

- რეციდივისტთა სოციალური საშიშროების მომეტებული ხარისხით;

- მათ მიმართ გამოყენებული სასჯელის მიმართ არაეფექტიანობით;

- თავისუფლების აღკვეთის ადგილებიდან გათავისუფლებულ პირთა პოსტპენიტენციარული პოლიტიკის შეუმუშაველობით;

- რეციდიულ დანაშაულობაზე პროფესიონალური დანაშაულობის გავლენით;

უნდა ითქვას, რომ ჩამოთვლილი ფაქტორები მჭიდროდ არის ერთმანეთთან დაკავშირებული.

ჯერ ერთი, ასეთი ურთიერთკავშირი, ჩვენი აზრით, ელინდება სასჯელის დაბალეფექტიანობის განპირობებულობაში რეციდივისტთა ზნეობრივ-სამართლებრივი სფეროს მყარი სოციალური უგულისყურობით.

საქმე ისაა, რომ თუ პირველადი დანაშაული ძირითადად მაკრო- და მიკრო-გარემოს არაკეთილშუოფელი სოციალურ პირობათა ზეგავლენით წარმოიშობა და ხშირად პიროვნებაზე ამ პირობათა მაპროვოცირებელი ზემოქმედებით ხორციელდება, რეციდიული დანაშაული უკვე ნაკლებად არის დამოკიდებული მის წარმოშობა სოციალურ პირობებზე, იგი თითქმის მათგან უფრო დამოუკიდებლად ავტონომურად არსებობს. აქედან გამომდინარე, რეციდიული დანაშაულობის პრობლემის სიმძიმის ცენტრი პიროვნების ჩამოშლადი ობიექტური სოციალური პირობების ნაკლოვანებებიდან გატანილია პიროვნების სუბიექტური სფეროს ნაკლოვანებებზე, მისი ანტისოციალური ორიენტაციის შედარებით მკაფიოდ გამოხატულ ნიშნებზე, რომლებიც აძნელებენ დამნაშაის პიროვნების გამოსწორებას და გავლენას ახდენენ სასჯელის დაბალეფექტიანობაზე.

მეორე ასეთი ურთიერთკავშირი გარკვეულწილად წარმოადგენს რეციდივისტთა ზემოხსენებულ სოც. ცუდ-ფსიქოლოგიურ თავისებურებათა გაღრმავებაზე განსასჯელთა თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში ყოფნის პირობათა ზეგავლენის შედეგს.

მესამე ასეთი ურთიერთკავშირი არის პიროვნებისადმი სოციალური უგულისყურობის და მისი საზოგადოებიდან გაძევების მიმართ სოციალური რეაქციის ურთიერთქმედების შედეგი, რის გამოც პოსტპენიტენციარული ადაპტაციის ეფექტიანობა კლებულობს.

რეციდივისტთა გარკვეული ნაწილი სოციალურად დეგრადირებული ადამიანებისგან შედგება (ლოთები, მაწანწალები), რომელთაც რამდენიმე ნასამართლობა აქვთ და ძალიან კარგად არიან ადაპტირებული თავისუფლების აღკვეთის ადგილების პირობებთან; ამიტომ მათ მიმართ ძალასმოკლებულია სასჯელის როგორც დამაშინებელი, ასევე გამასწორებელი მომენტები; მათი ქცევა არ რეგულირდება არც სისხლის სამართლის კანონის

ზოგადპრევენტიული და არც სპეციალური გამაფრთხილებელი ფუნქციებით.

ამ ადამიანებს კიდევ ამიტომ არა აქვთ სტიმული გამოსწორებისათვის, რომ ფლობენ დაბალ სოციალურ სტატუსს, დაბალ კვალიფიკაციას და განათლების დაბალ დონეს, საზოგადოებაში დაბრუნება მათ კარგს არაფერს, უქადის: განთავისუფლებულმა კიდევ რომ მოინდომონ საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომაში ჩაბმა, მაინც მათი შოუწევით ბინძური, უინტერესო, არაპრესტიჟული და ამასთანავე ცუდად ანაზღაურებადი სამუშაოს შესრულება.

ხსენებული მომენტები არსებითად ართულებენ რეციდიული დანაშაულის თავიდან აცილების პრობლემას. ამასთან, ეს მომენტები გეკარნახობს ფრთხილად მოვეკიდოთ დანაშაულის პირველად ჩამდენ პირთათვის თავისუფლების აღკვეთასთან დაკავშირებული სასჯელის განსაზღვრის პრაქტიკას. ყოველი ასეთი განაჩენი პოტენციურად შეიცავს რეციდიული დანაშაულობის ფორმირების პირობათა შექმნის საფრთხეს, რადგან ყველასათვის ცნობილია, რომ თავისუფლების აღკვეთის ადგილები დამნაშავეთა და მათი ჩვევების, შეხედულებების, დანაშაულებრივი სუბკულტურის კონცენტრაციის ადგილებია, რაც ძალზე უარყოფითად მოქმედებს დამნაშავეთა გამოსწორების პროცესზე.

თავისუფლების აღკვეთის პირობებში ცხოვრებას, რომელიც დამძიმებულია იქ გამეფებული სოციალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატით, შეუძლია უაღრესად უარყოფითი ზეგავლენა მოახდინოს კონკრეტული პატიმრის პიროვნებაზე და ხშირად გამოსწორების ნაცვლად აღრმავებს მის ანტისაზოგადოებრივ თვისებებს. ამიტომ გარკვეულ შემთხვევებში ადამიანი, რომელიც თავისუფლების აღკვეთის ადგილას ხდება, გამოდის იქიდან, როგორც უფრო გამოზრდილი და საშიში დამნაშავე ციხის სკოლაში სათანადო აღზრდა რომ აქვს მიღებული. ასეთ სკოლაში „აღზრდილ“ პატიმრებს დამატებითი სტიმულები უჩნდებათ, რათა მისდიონ ცხოვრების დანაშაულებრივ წესს. ცხადია, ჯერ ერთი, რომ ადამიანები, ჩვეულებრივ, ძალზე უსიამოვნოდ განიცდიან თავიანთ გარემოში ყოველ დამნაშავეთა გამოჩენას და გაურბიან მათ. ეს ხდება იმიტომ, რომ „დამნაშავეის სახე, როგორც წერს გ. მ

რეზნიკი, - საზოგადოებრივი ცნობიერებისთვის ქუჩის დაძაბვაზე პერსონიფიცირებულია აგრესორის ფიგურაში ეს არის მძარცველი, ყაჩაღი, შკელელი, ხულიგანი. ეს ფიგურა ადამიანებს აღუძრავს ერთგვარ „თავდაცვით რეფლექსს“, რადგან თავდასხმიდან არავინაა დაზღუდული..." (ციტირებულია ნაშრომიდან Общественное мнение и преступление, გვ.241). ამგვარად ხდება ადამიანის სტიგმატიზაცია (დადალვა). რეციდივისტის პიროვნების ფორმირების ამ მეტად არასასურველ პროცესს ინტერაქციის თვალსაზრისით ეღვინ ლემერტი ასე აღწერს: „თავიდან მიმდინარეობს პირველადი უარყოფა, რომელსაც მოსდევს საზოგადოებრივი გაკიცხვა; შემდეგ ახალი პირველადი უარყოფა, უფრო მკაცრი სასჯელი და თემისგან გაუცხოება; შემდგომი სოციალური უარყოფა მიმდინარეობს დამნაშავეს მიმართ საზოგადოების შესაძლო გასასტიკების ფონზე; შემდეგ კიდევ უფრო ძლიერი უარყოფა უკვე - როგორც რეაქცია დადალვაზე და ახალ სასჯელზე; პიროვნებისთვის ანტისაზოგადოებრივი ელემენტის სტატუსს მინიჭება და პიროვნების მიერ ამ როლის გათავისება" (ციტირებულია წიგნიდან - Шнайдер Г.Й. - Криминология გვ. 331).

მეორე - ასეთ დამნაშავეებს, როგორც წესი, არა აქვთ მატერიალური შესაძლებლობები, რათა უპრობლემოდ და სხვათა სათანადო დახმარების გარეშე გადალახონ თავისუფალი ცხოვრების პირობებთან სოციალური ადაპტაციის პირველი ეტაპი, ამიტომ რეციდივისტთა უმრავლესობა განთავისუფლების პირველსავე წელს ხელახლა ჩადის დანაშაულს და „ჩაეარდება“ ხოლმე.

მესამე - თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში გაბმული კავშირები ეხმარება განსასჯელებს იმაში, რომ ადვილად მოახდინონ ადაპტირება თავისუფალი ცხოვრების პირობებთან. მათ ხშირად ამარაგებენ ფულით და ბინას შოულობენ მათთვის დამნაშავე ელემენტები ე.წ. პროფესიონალური დანაშაულობის წრიდან. ამიტომ ბევრი განთავისუფლებული პირისათვის მართლაც რომ მხოლოდ ამგვარი პერსპექტივა აღმოჩნდება ხოლმე შესაძლებელი.

§2. რეციდისული დანაშაულობის ფორმირება

სოციალურ გარემოში პიროვნების არაკეთილმყოფელი ფორმირებისას, ამ გარემოს, თავისი არაერთგვაროვანი ბუნების გამო, ძალუძს სხვადასხვა ხარისხის ინტენსივობით უარყოფითი ზეგავლენა მოახდინოს პიროვნების ფორმირებაზე. პირის მიერ რელიციული დანაშაულის ჩადენა მოწმობს იმას, რომ ეს პირი ფორმირდებოდა მეტად არაკეთილმყოფელ სოციალურ პირობებში. ეს ნიშნავს, რომ რეციდივისტის პიროვნების ფორმირებისას ის გახდა სოციალური გარემოს უარყოფითი ზეგავლენის ინტენსიური ზემოქმედების ობიექტი და ამავე დროს მოკლებული იყო იმ პოზიტიურ ფაქტორთა ზეგავლენას, რომლებიც ან საკმაოდ შეზღუდული რაოდენობით არსებობდნენ ამ პიროვნების სოციალურ გელში, ან ინტენსიურად იხშობოდნენ ნეგატიური ხასიათის ფაქტორებით.

რეციდივისტის პიროვნების ფორმირების ამგვარი მექანიზმის არსებობა განსაკუთრებით მკვეთრად ფიქსირდება არასრულწლოვანთა დანაშაულობის შესწავლისას. მაგალითად, ჩვენს მიერ ჩატარებულ გამოკვლევებში დადგენილი იყო უეჭველი კავშირი არასრულწლოვან დამნაშავეთა არაკეთილმყოფელ ოჯახურ პირობებსა და მათ მიერ ჩადენილი დანაშაულის სიხშირეს, კერძოდ, რეციდივს შორის. ოჯახური არაკეთილმყოფელობის მაჩვენებლები გაცილებით უარესდებოდა მათი შედარებითი ანალიზისას იმ არასრულწლოვანთა შორის, რომლებმაც პირველად ჩაიდინეს დანაშაული და რომლებიც უკვე რეციდივისტები არიან.

ეჭვს არ იწვევს ის ფაქტი, რომ რეციდივისტთა ანტისაზოგადოებრივ ქცევას სოციალური საფუძველი ჯერ კიდევ ადრეულ ასაკში ეყრება. შერჩევითი მონაცემების მიხედვით, ყოველ შემთხვევაში რეციდივისტს თავისი პირველი დანაშაული არასრულწლოვანების დროს აქვს ჩადენილი. ამასთან, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, არაკეთილმყოფელი გარემო, მისი ღირებულებები და ანტისაზოგადოებრივი დებულებები იმდენად ინტერიორიზებული აღმოჩნდება ხოლმე რეციდივისტებში, რომ, ჯერ ერთი, იძლევენ საკუთარ, სოციალური პირობებისაგან ავტონომიურ

შიდაპიროვნულ არსებობას, და მეორეც, უკუუკავშირის პრინციპის მიხედვით თვითონ აღმოჩნდებიან ხოლმე ამგვარ სოციალურ-ნეგატიურ პირობათა მაპროდუცირებულ ფაქტორებად.

ჰოვარდ ბეკერმა ინტერაქციის თეორიის პოზიციებიდან გამოიმუშავა დანაშაულებრივი კარიერის მოდელი, რომლის ილუსტრირება მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ამ შემთხვევაში. ამგვარი მოდელი ავტორმა თანმიმდევრულ სტადიათა რიგად წარმოადგინა.

პირველ სტადიაზე წინასწარგანზრახვით ან წინასწარი განზრახვის გარეშე ხორციელდება არაკომფორტული ქცევა. ადამიანს, რომელიც არ უფრთხის თავის სახელს და არ სურს შეიბოჭოს თავისი თავი კარიერით, შეუძლია მინებდეს თავის კრიმინალურ ქცევას.

მეორე სტადიაზე ადამიანს, რომელიც მიდრეკილია სოციალური დევიატურობისადმი, საკუთარი ქცევა შეიძლება ანიჭებდეს სიამოვნებას. ის, რაც დასაწყისში შეიძლება ყოფილიყო შემთხვევითი იმპულსი, რაიმე ახლის განხორციელების ცდა, იქცევა აკვიატებულ იდეად, რაღაც უკვე ნაცნობისა და ნაცადის მიღების სურვილად.

მესამე სტადიაზე დევიატური ან კრიმინალური ქცევის ნიმუშთა ათვისების პროცესში ერთ-ერთი გადამწყვეტი ნაბიჯია ადამიანის დაპატიმრება და მისი დამნაშავედ დალდასმა. ყველაზე მნიშვნელოვანი ის არის, რომ ყოველივე ამას შედეგად მოსდევს ადამიანის სოციალური იერის მკვეთრი ცვლილება. მან თავის თავში აღმოაჩინა პიროვნება, განსხვავებული იმ ადამიანის პიროვნებისაგან, რომლითადაც ის აქამდე მიაჩნდათ. ეს პიროვნება, რომელიც არ სცნობს კანონს, არის ვინმე, სხვებისაგან განსხვავებული ...

საზოგადოებრივი არსისა და ადამიანის საზრისის ამგვარი სახეცვლილების შედეგად მეოთხე სტადიაზე იწყება წინასწარდაგეგმილი პროცესის თვითრეალიზება. „დამნაშავე“ იზოლირდება საზოგადოებისაგან. მას უარს ეუბნებიან სოციალურად კონფორმული, საზოგადოებაში მიღებული ჯგუფების წევრობაზე. ის კარგავს სამუშაო ადგილს და თავისი მომავალი წარმოუდგენია,

როგორც კანონსაწინააღმდეგო ქმედებათა ძარცვის, ქურდობის იძულებით გაგრძელება; „საპატიო“ საქმით დაკავებული ადამიანები მას დევნიან, ხოლო „სამაგალითო“ კოლეგები ზურგს აქცივენ. დალდასმულ ადამიანს, მართალია, აქვს ურთიერთსაწინააღმდეგო ტენდენციებს შორის არჩევანის საშუალება მას ჯერ კიდევ შეუძლია საკუთარი თავის შეცვლა. მაგრამ სოციალური ზეწოლა ნორმიდან უფრო სერიოზული გადახრათა მიმართულებით განუხრელად ძლიერდება.

ადამიანის დანაშაულებრივ კარიერაში უკანასკნელი ნაბიჯია მისი გაერთიანება დამნაშავეთა ჯგუფში (ბანდაში). ამრიგად, ის საკუთარი დევიატურის ბიოგრაფიის მეხუთე სტადიაში გადადის. ეს ნაბიჯი უდიდეს ზეგავლენას ახდენს ადამიანის ზვითმეფასებასა და მის თვითაღქმაზე. ის ახდენს იდენტიფიკაციას და აცხადებს სოლიდარობას დანაშაულებრივ ჯგუფთან და უკვე საკუთარ თავს განიზილავს სისხლის სამართლის დამნაშავედ (ციტ. წიგ-დან Шнайдер Г. Й. Криминология, გვ. 334-335).

ინტერაქციონისტთა ზოგიერთი უფრო აქტიური წარმომადგენელი დანაშაულებრივი კარიერის ფორმირებას უკავშირებს იუსტიციის ორგანოების პირდაპირ ზელმეწყობას ასე მაგალითად, ბრაისტენი ეყრდნობა რა „კლასობრივი იუსტიციის“ კონცეფციას, აღნიშნავს, რომ სოციალური მაკონტროლებელი ინსტიტუტები მხოლოდ სტიმულს აძლევენ და განამტკიცებენ კანონსაწინააღმდეგო მოქმედებებს და დანაშაულობას, პოლიცია სპეციალურად არჩევს დაბალი ფენების წარმომადგენლებს, რათა კაპიტალისტთა მმართველი უმცირესობის ინტერესებში მიაკუთვნოს მათ კანონის დამრღვევი და დამნაშავე ელემენტების როლი (იქვე გვ. 336-337).

არ შეიძლება დავეთანხმოთ ამას იმ თვალსაზრისით, რომ პიროვნების სოციალური სტატუსი, ქცევა, მანერები ალუმბრავენ პოლიციელს ანდა მოსამართლეს გარკვეულ მიკერძოებას, სუბიექტივიზმს დამნაშავეისადმი, რამაც არ შეიძლება გავლენა არ მოახდინოს ამგვარ „დამნაშავეთა“ შეფასებაზე და მათ მიმართ განხორციელებულ სისხლის სამართლებრივ ზომებზე.

ამიტომ, გვინდა თუ არა, სასჯელთა გამოყენების პრაქტიკაში

სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისა და სასჯელის ინდივიდუალიზაციის პრინციპის შეტანით ჩვენ უნებლიეთ ვახდენთ პიროვნების საშიში მდგომარეობის ცნების რეანიმირებას, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ სისხლის სამართლის რეპრესიის საბაზად მაინც მივიჩნევთ კანონდარღვევას, ანდა დანაშაულებრივ ქმედებას. მაგრამ შემდგომ, საქმის გამოძიებისას ან სასამართლო განხილვისას სწორედ პიროვნების სოციალური მდგომარეობა, მისი ადრინდელი ცხოვრება, სამუშაო, მანერა ჩვევები, და ა.შ. აღმოჩნდება გადამწყვეტი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის საკითხის გადაწყვეტისა და სასჯელის კონკრეტული სახეობისა და ზომის შერჩევის დროს.

ეს კი ნიშნავს, რომ დაბალი კლასის წარმომადგენელს, რომელსაც არა აქვს სახარბიელო სტატუსი, ბინა, ოჯახი, ანდა მუდმივი სამუშაო, გაცილებით მეტი „შანსი“ აქვს სხვებთან შედარებით სხვა მხრივ თანაბარ პირობებში არ მოელოდეს გულმოწყალებას, დაისაჯოს მთელი სიმკაცრით და არ მოელოდეს სწრაფ განთავისუფლებას. ასეთია რეალური პრაქტიკა, რომელსაც ახორციელებენ ჩვენი მოსამართლეები და უნებურად ამძიებენ იმათ მდგომარეობას, ვისი საზოგადოებრივი იზოლაცია სწორედაც რომ არ არის აუცილებელი: ისინი ზომ ისედაც საკმაოდ იზოლირებულნი არიან საზოგადოებისაგან, თუმცა ფორმალურად მის წევრებად გვევლინებიან; აუცილებელი, პირიქით, მათი სოციალური ადაპტაციაა, მათსა და საზოგადოებას შორის და აბული კონფლიქტის აღმოსაფხვრელად საჭირო პირობათა შექმნა.

§3. რეციდიული დანაშაულის თავიდან აცილება

რეციდიული დანაშაულობის თავიდან აცილების მიზნით აუცილებელია გატარდეს ღონის ღეხათა კონკლექსი, რომელიც გულისხმობს 1. სისხლის სამართლებრივი; 2. პენიტენციარული; და 3. პოსტპენიტენციარული (კრიმინოლოგიური ხასიათის ზომების გატარებას.)

რეციდიული დანაშაულობის თავიდან აცილების პროცესის მაქსიმალური ეფექტიანობის განხორციელების მიზნის რეალიზაციის დროს, რომელსაც შეიძლება მივაღწიოთ მთლიანობაში შეზღუდული საზოგადოებრივი შესაძლებლობების გათვალისწინებით, აუცილებლად გვესახება ასეთი დანაშაულობაზე კონტროლისადმი მიდგომების ოპტიმიზირება ყველა მითითებული მიმართულებით.

კერძოდ, სისხლის სამართლებრივი მიდგომის თვალსაზრისით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ორი მომენტის გათვალისწინებას, რომელთა წინააღმდეგობრიობა ქმნის განსახილველი პრობლემის მთელ სირთულეს. ეს სირთულე იმაში მდგომარეობს, რომ სისხლის სამართლის პოლიტიკა ვალდებულია უზრუნველყოს სასჯელის სათანადო დასჯითი ძალა და ამავდროულად შეძლებისდაგვარად შეარბილოს ის არასასურველი ეფექტი, რომელიც უფრო შორეული შედეგების თვალსაზრისით შეიძლება მოახდინოს სასჯელმა საზოგადოებრივ მართლშეგნებასა და ზნეობაზე. (იხ. Яковлев А.А. Социальная психология и преступность М. 1968, გვ. 233).

ამასთან, ამ პრობლემისადმი სისხლის სამართლებრივი მიდგომის სრულყოფა თავის თავში უნდა მოიცავდეს დამნაშავეზე ზოგადი და სპეციალური გაფრთხილების ზემოქმედების შესაძლებლობათა რეალისტურ შეფასებასაც. საჭიროდ მიგვაჩნია იმის კონსტატირება, რომ ზოგადი გაფრთხილება პიროვნების კრიმინალიზაციის შესაბამისად სულ უფრო კარგავს მნიშვნელობას. რაც უფრო ახდენს პიროვნება თავის თავში დანაშაულებრივი ცხოვრების წესის მოდელის ინტერიორიზებას, რაც უფრო შედის ამ როლში, მით უფრო ნაკლებ ზეგავლენას ახდენს მასზე სისხლის სამართლის კანონის ზოგადგამაფრთხილებელი ფუნქცია. დანაშაულის ჩადენის შემთხვევებელი ფაქტორიდან ის მხოლოდ და მხოლოდ დანაშაულებრივ განზრახვათა და მიზანთა რეალიზაციის გამართლებელ ფაქტორად იქცევა, მაგრამ ვერავითარ შემთხვევაში ვერ ახდენს მის კორექციას კანონ-მორჩილი ქცევის მიმართულებით.

მეორე მხრივ, სპეციალური პრევენციის ფუნქცია ამგვარი ჩამოყალიბებული დამნაშავეების მიმართ, არსებითად, დაიჯანება საზოგადოებიდან მათი იზოლაციაზე და არა გამოსწორებაზე.

სამამულო სისხლის სამართლის პოლიტიკა, მთლიანობაში სწორ გზაზე დგას მიდგომა დამნაშავეებისადმი ღიფერენცირებულია მათი კატეგორიების მიხედვით. პირობითი გასამართლების ინსტიტუტები გვევლინება მყარ გარანტიად თავისუფლების აღკვეთით გამოწვეული მძიმე შედეგების წინააღმდეგ. უნდა ითქვას, რომ ეს ტენდენცია საქართველოს ახალი სისხლის სამართლის კოდექსის დამუშავებისა და მიღების თანამედროვე პირობებშიც გრძელდება. ამ კოდექსში გათვალისწინებულია სასჯელის ისეთი ახალი სახეობის მოქმედება, როგორცაა თავისუფლების შეზღუდვა. ეს ყოველივე იმ უცილობელი ფაქტის გაცნობიერების უშუალო რეზულტატად მიგვაჩნია, რომ თავისუფლების აღკვეთა არ გვევლინება დასჯის ეფექტიან ზომად დანაშაულის ჩაძღენ პირთა აღზრდისა და გამოსწორებისათვის. ეს უფრო დამნაშავესთან ანგარიშსწორების, შურისძიების ზომაა და იმის სურვილია, რომ გარკვეული დროით ის, როგორც საზოგადოებისათვის სოციალურად საშიში პირი, თავიდან იქნას მოცილებული.

ამგვარ ზომათა არაეფექტურობა განსაკუთრებით მწვავედ შეიგრძნობა ჩვენს პირობებში, როდესაც ფუნქციონირებს ისეთი პენიტენციარული სისტემა, რომელიც ვერავითარ თანამედროვე მოთხოვნებს ვერ პასუხობს. ამის შედეგად ის თვითონ საკმაოდ აქტიურად მოქმედ კრიმინოგენულ ფაქტორად, რომელიც გავლენას ახდენს რეციდიული დანაშაულობის ფორმირებაზე.

ამიტომ მოცემულ ზომებში რეციდიულ დანაშაულობასთან ბრძოლის ოპტიმიზაციის მეორე, გაცილებით ნელად მისაღწევ მაგრამ აუცილებელ პირობად გვევლინება საქართველოს მთელი პენიტენციარული სისტემის ძირფესვიანი გარდაქმნა თანამედროვე მოთხოვნათა გათვალისწინებით. ამასთან დაკავშირებით, ჩნდება იმის აუცილებლობა, რომ საქართველოს ახალ გამასწორებელი კოდექსს საფუძვლად დაედოს ეს დებულებები, რომლებიც ითვალისწინებენ როგორც პირბუნების უფლებათა დაცვის კონსტიტუციურ მოთხოვნებს, ასევე იმ საერთაშორისო-სამართლებრივ მოთხოვნებს, რომლებსაც შეიცავენ გასამართლებულთა უფლებების დაცვისადმი მიძღვნილი დოკუმენტები. და ეს არ უნდა გაეიგოს, როგორც ზარკი მოდისადმი, რადგანაც

იმაზე, თუ რა დონეზე იმყოფება პენიტენციარული სისტემა და როგორ უზრუნველყოფს ის გამოსწორების პროცესს, დამოკიდებულია არამარტო იმ ადამიანთა ბედი, რომლებიც აღმოჩნდნენ მსჯარედებულთა სკამზე, არამედ ბედი მთელი ჩვენი საზოგადოებისა, რომელიც მუდმივ შემოთავაზებას განიცდის საკუთარი წევრების უსაფრთხოების, მათი სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, მატერიალური და მორალური კეთილდღეობის გამო.

აქუცილებელია იმის შეგნება, რომ სამართლიანობა დამნაშავეის მხოლოდ და მხოლოდ დასჯას კი არ მოითხოვს, არამედ უნდა მიმართოს ისეთ მოპყრობასაც, რომ დაცული იყოს მისი ძირითადი უფლებები, რომ ის არ გადაიქცეს ტანჯვის, ამორალური და არადამიანური დამოკიდებულების ობიექტად. საჭიროა იმის გაცნობიერებაც, რომ იზოლაციის პირობებში დამნაშავეის წარმატებული რესოციალიზაციის საწინდარია მისი უფლებების განუხრელი დაცვა. სწორედ ამაში მდგომარეობს იმის მყარი გარანტია, რომ დამნაშავე შეძლებს თავის თავში აგრესიისა და საზოგადოებისაგან გაუცხოების გადალახვას. აქედან გამომდინარე, დამნაშავეზე მთელი გამომასწორებელი ზემოქმედების პროცესი აუცილებლად ნებაყოფლობით საწყისებზე უნდა აიგოს.

კრიმინოლოგიური თვალსაზრისით რეციდიული დამნაშაველობის თავიდან აცილების პროცესში თავისი უზრუნველყოფა უნდა მოეწოდოს თავისუფლების აღკვეთის ადგილებიდან გათავისუფლებულ პირებზე პოსტპენიტენციარული ზემოქმედების რეალიზაციის მეშვეობით. ამ მიმართულებას ჩვენში არ გააჩნია ტრადიციები და თვითდინებაზეა მიშვებული. ეს კი ძალიან სერიოზული საკითხია, რადგან ის დამნაშავეები, რომლებმაც მოიხადეს სასჯელი, შინ დაბრუნებისას დიდ სიძნელეებს განიცდიან და შესაბამისი სახელმწიფო მხარდაჭერის გარეშე ვერ შეძლებენ სოციალური ადაპტაციის პერიოდის წარმატებით დაძლევას.

აქედან გამომდინარე, საჭიროდ მიგვაჩნია თავისუფლების აღკვეთის ადგილებიდან განთავისუფლებულ პირთა რესოციალიზაციის საკითხების დამუშავება და კანონმდებლობით დარეგულირება. პროგრამა უნდა ითვალისწინებდეს ამ საქმეში არა მარტო

სამართლდამცავ ორგანოთა მუშაკების, არაშეღებულ პედაგოგ-სოციოლოგებისა და ფსიქოლოგების ჩართვას. სწორედ მათ უნდა იტვირთონ კონსულტაციური, ფსიქოთერაპიული და სხვა სახის სოციალური დახმარების ფუნქცია. მხოლოდ ამ შემთხვევაში გახდება შესაძლებელი ყოფილ დამნაშავეთა ეფექტიანი ადაპტაცია თავისუფალი ცხოვრების პირობებთან და იმ პრობლემასთან, რომლებიც მათ წინაშე წამოიჭრება ნორმალური არსებობის პირველ პერიოდში. ანალოგიური სამსახურები უნდა ფუნქციონირებდნენ პირობით გასამართლებულ დამნაშავეთა მიმართაც.

სოციალური ადაპტაციის პროცესი უნდა აიგოს საზოგადოებრივი მართლმცნების დონის გათვალისწინებით, რომელიც საკმაოდ უარყოფითად ეკიდება დანაშაულის ჩადენისთვის გასამართლებულ პირებს. სოციალურად მარეაბილიტირებელ სამსახურთა მუშაკები უნდა ჩადგნენ შუამავლებად თავისუფლების აღკვეთის ადგილებიდან განთავისუფლებულ პირთა და სხვადასხვა სახელმწიფო თუ საზოგადოებრივ სტრუქტურებს შორის, უნდა დაეხმარონ მათ შრომით მოწყობაში, უნდა გახდნენ იმ აუცილებელ საკანონმდებლო ნოვაციათა ინიციატორები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მოცემული პროცესის ეფექტიან ფუნქციონირებას.